

ھازىرقى بالىلار كارامەت

Şimdiki Çocuklar Harika

ئەزىز نەسىن (تۈركىيە)

تەرجىمە قىلغۇچى: توختى ھاجى تىللا

بۇ ئەسەرنى مەن بالىلار ئۈچۈنلا ئەمەس، ئاتا-ئانىلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار ئۈچۈنمۇ يازدىم.

-ئەزىز نەسىن

مۇندەرىجە

كېرىش سۆز
بىرىنچى مەكتۇب
ئامېرىكىنى بىنا قىلغان مېمار
ھەممە ئاتلار بىرىنچى
بۇرۇن ئۆگەنگەنلىرىڭلارنى ئۇنتۇڭلار
تىرىشقان تاپدۇ
پىداكار بالىلار
سەندىن زادى كۈتمىگەندىم
ۋىجدان ئازابى
سەككىز قىزنىڭ ئاتىسى
سەن تېخى چۈشەنمەيسەن
ئوقۇرەك سۆڭىكى
تۇغۇلغان كۈن
بىر داھىي يېتىشتۈرۈلمەكتە
تامما تامما كۆل بولار
يېڭى يىلنى ياخشى باشلىدۇق
بولۇمسىز قىز
بىر سەت گەپ
ۋەتەنپەرۋەر بولۇڭلار
شېئېرنى قانداق ئوقۇش كېرەك
مەكتەپ ئائىلە ھەمكارلىقى
ھازىرقى بالىلار كارامەت
جېنىم، ئومىقىم
مېھماننىڭ يېنىدا
نېمىدىگەن سەتچىلىك!
«ئۆي» قايسى ھالدا
قانداق يالغاننى توقۇسام بولار
بالىلار بايرىمىدىكى كۆڭۈللۈك كېچە
بالىلار رومانى مۇسابىقىسى
بىرىنچى بولسەن
ئاپتوردىن بالىلارغا مەكتۇب

كىرىش سۆز

ئوقۇرمەنلىرىمىزگە تونۇش بولغان مەشھۇر تۈرك يازغۇچىسى ئەزىز نەسن ئۆزىنىڭ يېرىم ئەسىرلىك يېزىقچىلىق ھاياتىدا ئىجاد قىلغان 110 پارچە كىتابى ئىچىدە بالىلارغىمۇ ئالاھىدە ئورۇن بەرگەن. "ھازىرقى بالىلار كارامەت" ناملىق بۇ ئەسەر ئەنە شۇلارنىڭ بىرى.

ئەزىز نەسن بۇ ئەسىرنىڭ 28-نەشرى مۇناسىۋىتى بىلەن بالىلارغا يازغان مەكتۇبىدا: ھەممىڭلارنى ئۆز بالىلىرىمدەك سۆيىمەن. پۈتۈن سۆيگۈلەرگە ئوخشاش بۇ سۆيگۈدىمۇ شەخسىيەتچىلىكىمىز بار. چۈنكى بىز ياشانغانلار سىلەرنىڭ ھاياتىڭلاردا ياشايمىز، ئۆمۈر سۈرىمىز، دەپ ئويلايمىز ۋە شۇنداق بولۇشىغا ئىشىنىمىز. يالغۇز ئۆز بالىلىرىمنى ۋە تۈرك بالىلىرىنىلا ئەمەس، ئامېرىكا، رۇس، نېمىس، ئەرمەن، جۇڭگۇ، سىگان... ۋە دۇنيادىكى پۈتۈن بالىلارنى سۆيىمەن" دەيدۇ. ئۇ ئۆز ئەسىرىدە، بالىلارغا بولغان تولۇپ-تاشقان قىزغىن مېھىر-مۇھەببىتى بىلەن چوڭلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى، سۆزى بىلەن ھەرىكىتى بىر بولماسلىقلىرىنى، يالغانچىلىقلىرىنى، شەخسىيەتچىلىكلىرىنى، جەمئىيەتتىكى ناھەقچىلىكلەرنى، تەلىم-تەربىيە سورۇنلىرىدىكى بىمەنلىكلەرنى بالىلار نەزىرى بىلەن كۆزىتىپ بايان قىلغان. ئاپتور ئۆزى ئېيتقىنىدەك، بۇ ئەسەر "بالىلار ئۈچۈنلا ئەمەس، ئاتا-ئانىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلار ئۈچۈنمۇ" يېزىلغان. بۇ ئەسەردە بالىلارنىڭ نەزىرىدە چوڭلارنىڭ قانداق كۆرۈنىدىغانلىقى ھېكايە قىلىنىپ، بالىلار ئاتا-ئانىلىرىنى، ئوقۇتقۇچىلىرىنى ۋە چوڭلارنى تەنقىد قىلىدۇ. شۇنىڭدەك بۇ ئەسەر بالىلار تەربىيىسىدىكى خاتالىقلارنى، بالىلارنىڭ چوڭلار ئالدىدىكى مەجبۇرىيەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ھوقۇقلىرىنى قوغدايدۇ.

باللار ئۈچۈن ئەسەر يازغان ھەممە يازغۇچىلاردەك، ئەزىز نەسىنىمۇ بۇ ئەسىردە بالىلارغا نەسىھەتلەر قىلغان. ھالبۇكى، بۇ بالىلارغا خىيالىي نەرسىلەرنى بېرىشنىڭ ئورنىغا، رېئال تۇرمۇشتىكى ئىشلارنى ئۇلارنىڭ نەزىرى بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇنى دىققەتنى جەلپ قىلىدىغان ھەزىل ۋە تەنقىدلەر بىلەن ئىپادىلىگەن. بۇ ئەسەر ئاتا-ئانىلارنى، ئوقۇتقۇچىلارنى كۈلكىلىك ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويمايلا قالماستىن، بەلكى يەنە مەشھۇر ھەجۋىچى تودوردىنوۋنىڭ "ھەزىل دۇنيايىمىزنى كۈلكىگە قېلىشتىن قۇتۇلدۇرىدۇ" دېگىنىدەك، تەلىم-تەربىيىدىكى يېتەرسىزلىكلەرنى كۆرسىتىپ بېرىش بىلەن بىللە، جەمئىيەتنى كۈلكىلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشتىن قۇتۇلدۇرىدۇ.

بۇ ئەسەردىكى ۋەقەلىكلەر زەينەب بىلەن ئەخمەت ئىسىملىك ئىككى ساۋاقداشنىڭ بىر-بىرىگە يېزىشقان خەتلىرىدىن تەركىب تاپقان. ئۇلار دەسلەپتە ئىستانبۇلدىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە تۆت يىل بىر سىنىپتا ئوقۇغان، كېيىن زەينەپنىڭ ئائىلىسى ئەنقەرەگە كۆچۈپ كەتكەندە، دوستلۇقنى مەكتۇب ئارقىلىق داۋاملاشتۇرغان.

بۇ ئەسەردە، بالىلارنىڭ نەزىرىدە چوڭلارنىڭ قانداق كۆرۈنىدىغانلىقى سۆزلىنىدۇ؛ بالىلار ئاتا-ئانىلىرىنى، ئوقۇتقۇچىلىرىنى ۋە چوڭلارنى تەنقىدلەيدۇ؛ بۇ ئەسەر بالا تەربىيىسىدە زۆرۈر دەپ قارالغان، دەۋرىمىزدە يولغا قويۇلۇۋاتقان بىر يۈرۈش قىممەت قاراشلىرىنىڭ خاتالىقىنى چۈشەندۈرىدۇ؛ بۇ ئەسەر بالىلارنىڭ چوڭلار ئالدىدىكى ھوقۇقلىرىنى ۋە ئۆزلىرىنى قوغدايدۇ.

بىرىنچى مەكتۇب

ساۋاقدىشم ئەخمەت:

سەن بىلەن داۋاملىق خەت يېزىشىپ تۇرۇشقا ۋەدىلەشكەندە، سەن ماڭا ئىشەنمەي
"ئەنقەرەگە بارغاندا يېڭى دوستلارنى تېپىۋالارسەن، بىزنى ئۇنتۇپ كېتەرسەن زەينەپ"
دېگەندىڭ. مانا، سىلەرنى زادى ئۇنتۇمىدىم، ۋە دەمدە تۇردۇم.

ئەنقەرەدىكى ئۆيىمىزگە ئورۇنلاشقنىمىزغا بىر ھەپتە بولدى. ساڭا بالدۇرراق خەت
يازالىدىم. چۈنكى، بۇيەردە مەكتەپكە يېڭى يېزىلدىم. يېڭى ئۆيىمىزنىڭ ئادرېسىنى
دادامدىن تۈنۈگۈن سوراپ، بۈگۈن بىرىنچى بولۇپ ساڭا بۇ خەتنى يازدىم.

ئوقۇش مەۋسۈمى ئوتتۇرىسىدا ئىستانبۇلدىكى مەكتىپىمدىن زادى ئايرىلغۇم يوق
ئىدى، تۆت يىلدىن ئارتۇق بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىمدىنمۇ ئايرىلغۇم كەلمەيتى،
بىراق دادامنىڭ يېڭى خىزمىتى ئەنقەرەدە بولۇپ قالدى. ئىستانبۇلدىكى ۋاقتىمدا مەن ساڭا
ئېيتقان دادامنىڭ يېقىن دوستلىرى ئۇنى بۇيەردە ناھايىتى ياخشى بىر ئىشقا
ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. دادام ئۈچ دوستى بىلەن بىللە بىر شىركەتتە ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ
ئۈستىگە، ئۇلار بىلەن بىر بىنادا ئولتۇرىمىز. دادامنىڭ دوستلىرى دادامغا ھەم ئەنقەرەدىن

ئىش تېپىپ بەردى ھەم ئۆزلىرى ئولتۇرىدىغان بىنادىن ئۆي تېپىپ بەردى. دادامنىڭ ئۈچىلى دوستىنىڭ بالىلىرى بار، ئىككىمىز بىر سىنىپتا ئوقۇيمىز. ئىنىم مەتن يېڭى مەكتىپى بىلەن يېڭى ساۋاقداشلىرىغا تېخى كۆنەلمىدى. مەن بۇ يەرنى زادى يات كۆرمىدىم.

بىز بىر-بىرىمىزگە بېشىمىزدىن ئۆتكەن مۇھىم ۋەقەلەرنى يېزىشقا ۋەدىلەشكەندۇق. يېڭى ئۆيگە كۆچۈش، يېڭى مەكتەپكە كىرىش، يېڭى ساۋاقداشلار بىلەن تونۇشۇش خېلىلا مۇھىم ئىش ئىكەن. ھازىرچە بۇلاردىن باشقا يېزىشقا ئەرزىيدىغان مۇھىم ئىش چىقىمىدى. ئىستانبۇلدىكى ساۋاقداشلىرىمنى بەكمۇ سېغىندىم. سىلەر بىلەن بەلكىم قەيەردە قاچاندۇ كۆرۈشۈپ قالارمىز.

سېنىڭمۇ ۋەدەڭدە تۇرۇپ خەت يېزىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەممە ساۋاقداشلارغا سالام يوللايمەن، ھەممىڭلارغا مۇۋەپپەقىيەتلەرنى تىلەيمەن.

ساۋاقداشنىڭ: زەينەپ يالقىر

1963 - يىلى 12 - نويابىر، ئەنقەرە.

ئامېرىكىنى بىنا قىلغان مېمار

قەدىرلىك ساۋاقداشلىرىم زەينەپ:

خېتىڭنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. ساڭا سالامەتلىك تىلەيمەن. راستىنلا ئەنقەرەدىكى مەكتەپكە بېرىپلا بىزنى ئۇنتۇدى، دەپ ئويلىغانىدىم. خېتىڭنى سىنىپتىكى پۈتۈن ساۋاقداشلارغا ئوقۇپ بەردىم، ھەممىسى خۇشال بولۇشتى ۋە ساڭا سالام يوللاشتى.

مەنمۇ بەرگەن ۋە دەمدە تۇرۇپ، بۇ يەردىكى مۇھىم ۋەقەلەرنى ساڭا يېزىپ تۇرىمەن. سەن بۇ يەردىن كېتىپ بىر-ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇنتۇلغۇسىز بىر ئىش بولدى، بۇ خېتىمدە شۇنى يازماقچىمەن.

بىر كۈنى ئەتىگەندە مۇئەللىمىمىز مەكتەپكە مۇپەتتىشلەر كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ ئىنتايىن جىددىيلىشىپ كەتكەندى، بىز تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتۇق.

ئۇ كۈنى مۇپەتتىشلەرنىڭ بۇ يەرگە يېقىن باشقا مەكتەپلەرگىمۇ كەلگەنلىكىنى ئۇقتۇق. ئۇ مەكتەپلەردىكى ساۋاقداشلىرىمىزدىن مۇپەتتىشلەرنىڭ قانداق قىلغانلىقىنى سورىدۇق. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، مۇپەتتىشلەر كىرگەنلىكى سىنىپتا ئوقۇتقۇچىغا: "بىر ھېساب سوئالى يازغۇزۇڭ-دە، ئۇنى ئوقۇغۇچىلىرىڭىز ئىشلىسۇن" دەپتۇ، كېيىن يەنە ئوقۇغۇچىلارغا بىر شېئىر يازغۇزۇشنى ئېيتىپتۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ يازغانلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن بىر نەچچە ئوقۇغۇچىدىن ئوخشاش سوئال سوراپتۇ. سورىغان سوئاللىرى مۇنداق ئىكەن: "ئامېرىكا قايسى يىلى تېپىلغان؟"، "سىز ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان كىشى كىم؟"، "ئىستانبۇلنى كىم ئازاد قىلغان؟"، "سۇلايمانىيە مەسچىتىنى كىم بىنا قىلغان؟"

مۇئەللىمىمىز بىرگە يېڭى دەپتەر ئالدۇرۇپ، دوسكىغا ناھايىتى تەس بىر ھېساب سوئالى بىلەن جاۋابنى يازغاندىن كېيىن:
- بۇنى دەپتەرنىڭلارغا ئەينى بويىچە كۆچۈرۈۋېلىڭلار!- دېدى.

ھېسابنى كۆچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن شۇ دەپتەرىمىزگە شېئىرنىمۇ يازدۇق. كېيىن مۇئەللىمىمىز دەپتەرىمىزگە قاراپ چىقىپ، توغرا يازغان- يازمىغانلىقىمىزنى تەكشۈردى ۋە خاتا يېزىلغانلارنى تۈزەتتى، ئاندىن بىزگە:

- بالىلار، مۇپەتتىش سىنىپىمىزغا كىرسە، مەن سىلەرگە مۇشۇ ھېساب بىلەن شېئىرنى يازغۇزىمەن جۇمۇ... - دەپ بولۇپ، ئارقىدىن يەنە، - ئەمدى بەزى سوئاللارنىڭ جاۋابلىرىنى تېپىڭلار، مۇپەتتىش بىرىڭلارنى تۇرغۇزۇپ سورىسا، ئاپتوماتتەك تېز جاۋاب بېرىڭلار،- دېدى.

ئاندىن بىزگە سوئاللار بىلەن جاۋابلىرىنى يادلاتتى.

- ئامېرىكا قايسى يىلى تېپىلغان؟

ھەممىمىز بىر ئېغىزدىن ۋارقىراشتۇق:

- 1492-يىلى.

دۇنيادا ھەممىدىن كىمنى ياخشى كۆرىسىز؟

بۇ سوئالغا ھەر كىم باشقىچە جاۋاب بېرىدىغانلىقى ئۈچۈن، سىنىپتا ۋاراڭ-چۇرۇڭ كۆتىرىلدى. بەزىلىرىمىز: "ئاتا تۈركىنى" دېسەك، بەزىلىرىمىز: "ئانامنى" ياكى "دادامنى" دەپ ۋارقىرايتتۇق. ئاندىن ئوقۇتقۇچىمىز ئۈچىنچى سوئالنى سورىدى:
- ئىستانبۇلنى كىم ئازاد قىلغان؟
غاچچىدە جاۋاب قايتۇردۇق:
- پاتىخ سۇلتان مەھمەت.
- سۇلايمانىيە مەسچىتىنى كىم بىنا قىلغان؟
مۇئەللىمىمىز سوئالنى ئاياغلاشتۇرمايلا، يادلىۋالغان جاۋابىنى ھەممەيلەن بىردەك ۋارقىرىدۇق:
- مېمار سىنان...

ئىككى كۈن پۈتۈنلەي مۇشۇ سوئاللار بىلەن جاۋابلارنى يادلىدۇق. مۇئەللىمىمىز پات-پات:
"ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭلار-ھە!" دەپ تۇراتتى.

مەن ئىچىمدە جاۋابلارنى بىر-بىرىنىڭ كەينىگە تىزىۋالغانىدىم: "1492، دادام، پاتىخ سۇلتان مەھمەت، مېمار سىنان، 1492، دادام، پاتىخ سۇلتان مەھمەت، مېمار سىنان، 1492، دادام..."

شۇنداق ئادەتلىنىپ كەتتىمكى، قەيەردە بولسام، ئىختىيارسىز ھالدا ئىچىمدە بۇ جاۋابلارنى ئۆز تەرتىپى بويىچە يادلاپ تۇراتتىم.

بىر كۈنى ئەتىگەندە، دادام:
بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇ نېمە؟- دەپ سورىدى.
- ياق،- دېدىم.
- كېچىچە "1492، دادام، پاتىخ سۇلتان مەھمەت، مېمار سىنان..." دەپ جۆيلۈپ چىقتىڭ.
قىزىتمىسى ئۆرلەپ قالغان ئوخشايدۇ دەپتىمەن تېخى.

ئۇ كۈنى بىرىنچى سائەت دەرىستە مۇپەتتىش سىنىپىمىزغا كىردى. خەۋىرنىڭ بار، مەن بىر ئىشلارغا ئانچە جىددىيلىشىپ كەتمەيتتىم، لېكىن ئۇ كۈنى نېمىشقىدۇر ئىنتايىن جىددىيلىشىپ تىترەپ كەتتىم. ئېھتىمال، مۇئەللىمنىڭ جىددىيلىشىشى ماڭا يۇققان بولسا كېرەك، چۈنكى ئۇنىڭ قوللىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىم.
- ئوقۇغۇچىلىرىڭىزغا بىر شېئىر يازغۇزۇڭ،- دېدى مۇپەتتىش.
بۇنىڭ بىلەن مۇئەللىمىمىز بىزگە:
- يېزىڭلار!- دېدى.

ئۇ ئۆتكەندە دەپتەرلىرىمىزگە يازغۇزغان شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى. شېئىر ئالدىنلا دەپتەرلىرىمىزگە يېزىقلىق ئىدى. ساۋاقداشلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۇنى يازماستىن، قوللىرىنى يېزىۋاتقاندا ھەرىكەتلەندۈرەتتى.

مۇئەللىم شېئىرنى ئوقۇپ تاماملىدى. مۇپەتتىش دەپتەرلىرىمىزگە تەكرار-تەكرار قاراپ، ھېچقايسىمىزنىڭكىدىن ئىملا خاتالىقى تاپالمىدى. ئاندىن مۇئەللىمىمىزگە:
- سىزگە رەھىمەت ئېيتىمەن. ئوقۇغۇچىلىرىڭىزنى ناھايىتى ياخشى ئوقۇتۇپسىز... دېدى.

سول يېنىدا ئولتۇرغان چىنگىز دەپتەرگە قارىغاندى.
- دەپتەرڭىزنى كۆرۈپ باقاي،- دېدى مۇپەتتىش.
چىنگىز دەپتەرنى ئۇزاتتى.
- بۇ نېمە؟
- شېئىر.

مۇپەتتىش "بۇ قانداق شېئىر؟" دەپ ۋارقىرىغاندا، مەن ئۇنىڭ دەپتەرگە كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا قارىدىم. چىنگىز جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكتىن خاتالىشىپ، شېئىر يېزىقلىق بەتنى ئاچتىم دەپ، ئالدىنلا ھېساب سوتالنى يېزىۋالغان بەتنى ئېچىۋاپتىكەن.

چىنگىز شېئىر يېزىۋالغان يەنە بىر بەتنى ئاچقىلى ئاز قالغاندى، مۇپەتتىشنىڭ كەينىدە تۇرغان مۇئەللىم قولى، كۆزى بىلەن شەرەتلەرنى قىلغاندا، چىنگىز ئەھۋالنى چۈشىنىپ:
- شېئىرنى يازالمىدىم... دېدى.
مۇئەللىم يەنە قولى بىلەن چىنگىزنى شەرەت قىلىۋاتقاندا، مۇپەتتىش بىردىن كەينىگە بۇرۇلۇپ:
- ئەمدى بىر ھېساب سوتالنى يازغۇزۇڭ، ئىشلەپ باقسۇن،- دېدى.
مۇئەللىمنىڭ يۈزى پەرەڭدەك قىزىرىپ كەتتى.

بىز مۇپەتتىشنى ئاۋۋال ھېساب ئىشلىتىدۇ، ئاندى شېئىر يازغۇزىدۇ، دەپ ئويلىغان ھەم شۇنداق دەپ ئاڭلىغاندۇق. بىراق، مۇپەتتىش سوتال تەرتىپىنى ئۆزگەرتىۋەتكەچكە، چىنگىز ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالغاندى.

چىنگىزنىڭ دەپتەرى مۇپەتتىشنىڭ قولىدا ئىدى. شۇڭا، مۇئەللىم بۇرۇنقىدىن باشقا بىر ھېساب سوتالنى يازغۇزدى. مېنىڭ ھېسابتىن دائىم يىز نومۇر ئالدىغانلىقىمنى بىلسەن. بۇ قېتىم شۇنداق ھودۇقتۇقكى، ھېسابنى مەنمۇ ئىشلىيەلمىدىم. دەپتەرلىرىمىزنى كۆرگەن مۇپەتتىشنىڭ تەرى تۇرۇلۇپ كەتتى. مۇئەللىمىمىز ئىنتايىن خىجالەت بولدى. ئىچىمدە "ئە، جاۋاب بېرىۋەتسەم... دېتتىم. مەن مۇئەللىمىمىزنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلماقچىدىم. ئىچىمدە يەنە: "1492، دادام، پاتىخ سۇلتان مەھمەت، مىمار سىنان... دەپ يادلايتتىم.

گويا كۆڭلۈمدىن كەچكەنلەرنى ئاڭلاپ قالغاندەك، مۇپەتتىش ماڭا قاراپ:
- سەن تۇر!- دېدى.

خۇشاللىقتا سەكرەپ تۇردۇم. كېيىن ماڭا ساۋاقداشلىرىمىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، مۇپەتتىش مەندىن:

- قانچە ياشقا كىردىڭ؟- دەپ سوراپتىكەن، مەن جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكىمدىن، سوتالنى ئاڭلىمايلا، ئامېرىكىنىڭ تېپىلىشىنى سوراۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ:
- 1492 ... دەپ ۋارقىراپتىمەن.

ھاڭ-ئاڭلىقتا كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن مۇپەتتىش:
- قانچە ياشقا كىردىڭ دېدىم؟ دەپ قايتۇرۇپ سورىدى. مەنمۇ توغرا جاۋاب بەردىم دەپ ئويلاپ:

1492 ... دەپ تېخىمۇ يۇقىرى ئاۋازدا ۋارقىرىدىم.

مۇپەتتىشنىڭ سوئاللارنىڭ تەرتىپىنى ئۆزگەرتىۋېتىدىغانلىقىنى زادى ئويلىماپتىكەنمەن.
مۇپەتتىش:

- ئىستانبۇلنى كىم ئازاد قىلغان؟ - دەپ سوراپتىكەن، مەن يادلىۋالغان جاۋاب تەرتىپى بويىچە:
- دادام... دەپتىمەن.

مۇپەتتىش پۇتىنى يەرگە ئۇرۇپ ۋارقىردى:

- ئىستانبۇلنى كىم ئازاد قىلغان دەپ سوراۋاتىمەن.

- دادام.

- سېنىڭ داداڭ كىم؟

- مېمار سىنان.

- ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقانلارنى ئاڭلىمايۋاتامسەن، ئوغلۇم. داداڭنى سورىسام، مېمار سىنان دەۋاتىسەنغۇ...

مانا شۇ چاغدىلا مۇناسىۋەتسىز گەپ قىلىپ قويغانلىقىمنى چۈشەندىم، مۇپەتتىشنىڭ ۋارقىرىشىدىن شۇنداق قورقۇپ كەتكەندىمكى، ئېسىمنى يىغىۋالالماي قالدىم.

- ئەمەس مېمار سىنان نېمە ئىش قىلغان؟

ئەمدى پۈتۈنلەي ئۆزۈمنى يوقاتقاندىم. شۇ ھاڭ-تاڭلىقتا:

- ئىستانبۇلنى ئازاد قىلغان، - دەپ ۋارقىردىم.

- كىم؟

خاتا سۆزلەپ قويغانلىقىمنى تۈزىتىش ئۈچۈن:

- مېمار سۇلايمان... دېدىم.

- ئۇنداق بولسا، سۇلايمانىيە مەسچىتىنى كىم بىنا قىلغان؟

- سۇلتان سىنان پاتىخ...

سۆزلەرنى بىر-بىرىگە ئارىلاشتۇرۇپ قويغانلىقىمنى سېزەتتىم، لېكىن ھازىر ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمايتتىم.

مۇپەتتىش شۇنچىلىك غەزەپلىنىپ كەتتىكى، ئاچچىقىدا ئۇمۇ ئەقلىدىن ئېزىپ:

ئوغلۇم، - دېدى، - ئامېرىكىنى بىنا قىلغان مېمار سۇلتان مەھمەت، سۇلايمانىيە مەسچىتىنى تاپقان پاتىخ سىنان بولىدۇ.

بالىلار ئۆزلىرىنى تۇتالماي خىرىلداپ كۈلۈشكە باشلىغاندا، مۇپەتتىش ئۆزىنىڭ خاتا سۆزلەپ قويغانلىقىنى چۈشىنىپ، خاتالىقىنى تۈزەتمەكچى بولدى:

- يەنى سىنانىيە مەسچىتىنى مېمار سۇلايمان بىنا قىلغان، پاتىخنى مېمار سۇلتان مەھمەد ئازاد قىلغان دېمەكچىمەن...

ئۇ يەنە خاتا سۆزلىگىنىنى ئۇقۇپ:

- مېنىمۇ ئازدۇرۇۋەتتىڭ - دە، بالام! - دېدى.

مۇپەتتىش غەزەپ بىلەن بېشىنى سىلكىپ، ئىشىكىنى "تاقىدە" يېپىپ سىنىپتىن چىقىپ كەتتى.

سىنىپنىڭ ئىچى جىمجىت بولۇپ كەتكەندى. بىر ھازادىن كېيىن مۇئەللىمىمىز:
- لەنەت! - دېدى.

بۇ سۆزنى ماڭمۇ، مۇپەتتىشكىمۇ ياكى ئۆزىڭمۇ، كىمگە دېگەنلىكىنى چۈشىنىشەلمىدىم.
بۇ ۋەقەنىڭ مېنى قانداق بىئارام قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن، ھەر بىر ئېسىمگە كەلگەندە
خىجالەت بولىمەن.

ۋەدەڭ بويىچە سەنمۇ ماڭا ئۇ يەردە بولۇپ ئۆتكەنلەرنى يازغىن جۇمۇ؟ خەتلىرىڭنى كۈتمەن.
مەنمۇ ساڭا مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن، ساۋاقدىشىم.

ساۋاقدىشىڭ: ئەخمەت تارباي
1963-يىلى 15-نويابىر، ئىستانبۇل

ھەممە ئاتىلار بىرىنچى

قەدىرلىك ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

جاۋاب خېتىڭ ئۈچۈن كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن. ماڭا ھەمىشە مۇشۇنداق ئۇزۇن خەتلەرنى يازغىن.
مەنمۇ ساڭا بۇ يەردىكى ئىشلارنى ئۇزۇن-ئۇزۇن يازمەن. خېتىڭنى ئوقۇغىنىمدا، سېنى مۇپەتتىشنىڭ
ئالدىدا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ شۇنداق كۈلدۈمكى...

ئەمدى ساڭا بۇ يەردىكى ئەھۋالنى يازاي: بىز تۆت قەۋەتلىك بىر بىنا ئولتۇرمىز، ھەر قەۋەتتە
ئىككى ئائىلىلىك ئۆي بار، بىزنىڭ ئۆي ئىككىنچى قەۋەتتە.

بىنانىڭ كەينىدە چوڭ بىر مەيدان بار، بىراق تاشلىنىپ قالغان قۇرۇق يەر كەچقۇرۇنلىقى بىنادىكى
بالىلار بىلەن بۇ يەردە ئوينىمايمىز. ئۆتكەتكى بىر كەچقۇرۇن بۇ يەردە ئوينىۋاتاتتۇق. بالىلار ئاتىلىرىنىڭ
تىرىشچانلىقىنى ماختاشتى. ھەممە بالا ئۆز ئاتىسىنى باشقىلاردىن تىرىشچان دەپ قارايتتى. كىچىك
بالىلار تېخىمۇ تالاش-تارتىش قىلىشاتتى. ئۈچىنچى سىنىپتا ئوقۇيدىغان ئىنىم مەتن ھەممىدىن
ئۈستۈن بولۇشقا تىرىشاتتى. ئۇ قوۋۇزلىرىنى كۆپتۈرۈپ: "مېنىڭ دادام بارغۇ، مېنىڭ دادام..." دەپ
ھېچكىمگە سۆز بەرمەيتتى.

ھەقىقەتەن، دادام ئوقۇغۇچى ۋاقتىدا ناھايىتى تىرىشچان ئىكەن، ئۇ ھەمىشە بىزگە شۇنداق دەپ
بېرەتتى.

مۇنازىرە تازا قىزىۋاتاتتى، مەتن:
- مېنىڭ دادام ھەممىڭلاردىن تىرىشچان. مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتا ھەمىشە سىنىپتىن بىرىنچى بولۇپ كۆچىدىكەن... - دېدى.
دادامنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىرىنىڭ بالىسى مەتىگە:
ياق ئاداش، ئۇنداق ئەمەستۇ... - دەپ چاقچاق قىلدى. يەنە بىر بالىمۇ:
ئۇنى ساڭا كىم ئېيتتى؟ - دېدى.
مەتن مەيدىسىنى كېرىپ:
دادام ئۆزى دەپ بەردى، - دېدى. كەينىدىن قوشۇمچە قىلدى، - ئىشەنمىسەڭلار داداڭلاردىن سوراپ بېقىڭلار، داداڭلار ئېيتىپ بەرسۇن.

بىز چوڭ بالىلار بۇ مۇنازىرىگە قەتئىي قارىمايمىز. بىزنىڭ سىنىپتىكى بىر ئىنىمغا:
- يالغانچى، مېنىڭ دادام بىرىنچى ئىكەن، - دېدى
يەنە بىر بالا خورازدەك ئېيتىپ:
- ئەسلى ساڭا ئوخشاشلارنى يالغانچى دەيدۇ. مېنىڭ دادام بىر قېتىمىمۇ سىنىپتا ئىككىنچى بولماپتىكەن، ھەمىشە سىنىپنىڭ ئالدى ئىكەن ئاڭلىدىڭمۇ؟ - دېدى.
- پۈتۈنلەي يالغان... سېنىڭ داداڭ پو ئېيتىپتۇ... ھەر يىلى سىنىپتا بىرىنچى بولدىغىنى مېنىڭ دادام...
مېنىڭ دادام ھەرگىز پو ئاتمايدۇ...

چوڭ بالىلارنىڭ مۇنازىرىگە ئارىلىشىۋالغانلىقىغا ئىچىم پۇشتى. مۇنازىرە بارغانچە قىزىۋاتاتتى، ئىنىم مېنى گۇۋاھلىققا تارتتى:
- شۇنداق ئەمەسمۇ، ھەدە؟ دادام ھەمىشە بىرىنچى ئەمەسمۇ؟ بۇلارغا ئۆزۈڭ دېگىنە...
- ئەلۋەتتە شۇنداق، - دېدىم مەن.
بۇ سۆزۈم سورۇننى پۈتۈنلەي قالايمىقانلاشتۇرۇۋەتتى. مەتننى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن:
- سەن ئۇلارغا ئۇنچە قىلىپ كەتتە. ئۇلار شۇنداق دېيىشىپ، ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزى خۇش قىلىشىدۇ، مەيلى ئەمەسمۇ، - دېدىم.

ھەممىزدىن چوڭ بولغان تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بىر بالا بىلەرمەنلىك قىلىپ:
- بالىلار، خاتالاشتىڭلار، سېنىڭ داداڭمۇ ئەمەس، ئۇنىڭ دادىسىمۇ ئەمەس، يەنە بىرىڭنىڭ دادىسىمۇ ئەمەس، سىنىپتىكى ھەمىشە بىرىنچى بولۇپ كۆچىدىغىنى مېنىڭ دادام، - دېدى.
- پىش... - دېدى مەتن ئۇنىڭغا.
- ھە ئە پىشتۇ... بېرىپ داداڭدىن سوراپ باققىنا.
- سېنىڭ داداڭمۇ پو ئېيتىپتۇ.

مۇنازىرە يېڭىدىن قىزىۋاتقاندا، مەتننى قولدىن تارتىپ ئۇ يەردىن ئېلىپ كەتتىم. بىنانىڭ پەلەمپىدىن چىقىپ كېتىۋاتقىنىمىزدا، ئۇ:
- يالغانچىلار، قاراڭلار تېخى... مېنىڭ دادام بىرىنچىمۇ تازا! - دەپ يىغلاپ كەتتى.
ئۆيگە كىرىپ، ئۇدۇل ئاپامنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ:
- دادام سىنىپتا بىرىنچى ئەمەسمىش. دادام پو ئېيتىپتۇدەك، - دېدى.
ئاپام خاپا بولۇپ مەتننى ئەيىبلدى:

- ئاغزىڭنى يۇم! ئۇ گەپنى نەدىن تاپتىڭ! ئۇنداق گەپنى قىلساڭ ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن.
- نېمىشقا خاپا بولسەن، بەلكىم بىز خاتا ئاڭلىۋالغاندېمىز، يابولمىسا دادام بىلەن ئۇلار بىلەن بىر سىنىپتا ئەمەستۇ،- دېدىم مەن.
- ئۇلار سىنىپداش ئىكەنلىكىنى ئۆزلىرى ئېيتقان.
- ئەڭ ياخشىسى، ئاخشاملىققا دادام كەلگەندە ئۆزىدىن سوراپ راستىنى ئېنىقلايلى.

كۆڭلۈمگە گۇمان چۈشۈپ، مەنمۇ قىزىقىپ قالغاندېم. كەچلىك تاماقتا دادامدىن، مۇشۇ بىنادا ئولتۇرىدىغان دوستلىرى بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇغان-ئوقۇمىغانلىقىنى سورىدىم.
- شۇنداق، قىزىم، تۆتىمىز سىنىپداش ئىدۇق،- دېدى دادام.
دادام ئۇلارنىڭ بىرى بىلەن ئۈچ يىل، قالغان ئىككىسى بىلەن بەش يىل بىر سىنىپتا ئوقۇپتىكەن.
ئاپام، ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن، دەپ ئىنىمنى ئەيىبلەنگەنلىكى ئۈچۈن، سوئاللىمىڭ داۋامىنى سوراشتىن ۋاز كەچتىم.

ئەتسى، مەكتەپتە مەن بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرىدىغان قىزدىن دادىسىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇغان چاغلىرىدا سىنىپتىن قانداق كۆچكەنلىكىنى سورىدىم .
- مېنىڭ دادام سىنىپلاردىن بىرىنچى بولۇپ كۆچۈپتىكەن،- دېدى ئۇ.
سۆزىمنى ئاڭلىغان كەينىمىزدىكى پارتىدا ئولتۇرىدىغان بىر بالىمۇ:
- مېنىڭ داداممۇ شۇنداق، مەكتەپتە ئوقۇغان چېغىدا ھەمىشە بىرىنچى ئىكەن،- دېدى.

شۇنداق قىلىپ، قالغان بالىلارمۇ بۇ مۇنازىرىگە قاتناشتى. سىنىپ بويىچە دادىسىنىڭ مەكتەپتىكى ئەھۋالىنى بىلمەيدىغان ئۇچلا ساۋاقداش چىقتى، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ دادىلىرى سىنىپتا بىرىنچى ئىكەن.
ئەخمەت، بۇ خېتىمنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن سەنمۇ داداڭدىن سوراپ باق، ئۇمۇ سىنىپدا بىرىنچى بولۇپ كۆچكەنلىكىگە ئىشىنىمەن، چۈنكى ھەممە ئاتىلار بىرىنچى بولىدۇ.

مەن ئېيتىۋاتقان بۇ ۋەقەدىن ئىككى كۈن كېيىن ئىنىمنىڭ مۇئەللىمى ئاپامغا خەت ئەۋەتىپ ئۇنى مەكتەپكە چاقىرتتى. مۇئەللىم مەتنىنىڭ دەرىستە تىرىشمايدىغانلىقىدىن ئاغرىنىپتۇ. كەچتە دادام بۇنى ئاڭلاپ مەتنىگە ئىنتايىن خاپا بولۇپ، ئۇنىڭغا ۋارقىرىدى، ئاندىن ئالدىدا ئولتۇرغۇزۇپ نەسىھەت قىلدى:

- ئوغلۇم، سەن نېمە ئۈچۈن داداڭنى دورىمىدىڭ؟ مەن پۈتۈن مەكتەپ ھاياتىدا سىنىپتا ئەڭ تىرىشچان ئىدىم. بىر قېتىممۇ ئىككىنچى بولۇپ قالمايغان. سىنىپلاردىن پۈتۈنلەي بىرىنچى بولۇپ كۆچەتتىم. سېنىڭ بۇ قىلغىنىڭ ئەيىب ئەمەسمۇ؟ نېمىشقا دەرىسلىرىڭگە تىرىشمايسەن؟ بالا دېگەن دادىسىدىن ئۆلگە ئېلىشى كېرەك...

دادامنىڭ ئاچچىقى يانغاندى، مەنمۇ ئۇنىڭ بوشاپ قالغانلىقىدىن غەيرەتكە كېلىپ:
- دادا، مەنمۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاتا بولغاندا بالىلىرىغا سىنىپلاردىن بىرىنچى بولۇپ كۆچكەنلىكىنى ئېيتار،- دېدىم.

نېمە دېمەكچى بولغانلىقىمنى چۈشەنگەن ئاپام:
- ھەي قىز،- دېدى،- ئەمدى بالا ئەمەسسەن. سېنىڭمۇ ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن، چوڭلار گەپ قىلىۋاتقاندا، كىچىكلەر جىم تۇرىدۇ.

مەن جىم بولۇپ قالدىم، داداممۇ زۇۋان سۈرمىدى.

ئەنقەرەگە كەلگىنىمىزدىن بېرى، يېزىشقا ئەرزىيدىغان مۇشۇ ۋەقە بېشىمىدىن ئۆتتى.
پۈتۈن ساۋاقداشلارغا سالام. ساڭمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى تىلەيمەن.

ساۋاقدىشنىڭ: زەينەپ يالقىر
1963-يىلى 19-نويابىر، ئەنقەرە

بۇرۇن ئۆگەنگىنىڭلارنى ئۇنتۇڭلار

ساۋاقدىشمۇ زەينەپ:

19-نويابىر كۈنى يازغان خېتىڭنى ئوقۇپ قانداق خۇش بولغىنىمنى ئىزھار قىلىپ بېرەلمەيمەن.

ساڭا ئېچىنىشلىق بىر خەۋەر يازماقچىمەن، مۇئەللىمىمىز مەكتەپتىن كەتتى، ئۇ باشقا بىر ۋىلايەتكە تەيىنلىنىپتۇ. ئۇنىڭغا بەكمۇ ئۆگىنىپ قالغاندۇق، ئايرىلغىنىمىزغا ئېچىندۇق. مۇئەللىمىمىز كەتكەندە يىغلىغانلارمۇ بولدى. مەن يىغلاشتىن ئۆزۈمنى تەستە تۇتۇۋالدىم. لېكىن، سىنىپتىن چىقىپ كېتىدىغان چاغدا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالماي، چاچلىرىمنى قاماللاپ تۇرۇپ يىغلىۋەتتىم. ئالدىنقى خېتىمدە سىنىپىمىزغا مۇپەتتىش كىرگەنلىكى توغرىدا يازغانىدىم. شۇ ۋەقەدىن كېيىن مۇئەللىمىمىز ماڭا ئانچە گەپ قىلماس بولۇپ قالغانىدى. ئاخىرقى كۈنى بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلىپ، بىزگە مۇۋەپپەقىيەتلىرى تىلدى. "كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەنە كۆرۈشەرمىز، خەير-خوش بالىلار" دېدى.

ئۇ يېنىمىدىن ئۆتكەندە بېشىمنى سىلاپ قويۇپ سىنىپتىن چىقىپ كەتتى.

يېڭى مۇئەللىمىمىز ئەر. ئۇ ئىككى سائەت بۇرۇن نېمىلەرنى ئۆگەنگەنلىكىمىزنى بىلىش ئۈچۈن، ھەممىمىزنى بىر-بىرلەپ ئورۇنلىرىمىزدىن تۇرغۇزۇپ، سوئاللارنى سوراپ، جاۋابلىرىمىزدىن قانائەتلىنىدى.

- ئىنتايىن ئەپسۇس... ھېچ نەرسە بىلمەپسىلەر!- دېدى ئۇ.

دېمىر سىنىپ بويىچە ئەڭ تىرىشچان ئوقۇغۇچى ئىدى، ئۇنىڭ بەرگەن جاۋابلىرىغىمۇ قانائەتلىنمىدى. مېنىڭ جاۋابلىرىمدىن كېيىن بولسا: "پاھ-پاھ" دەپ، قولىنى تىزلىرىغا ئۇرۇپ كەتتى.

ئۇ تېرىككەن ھالدا بېشىنى سىلكىپ:

- سىلەرگە ھېچ نەرسە ئۆگەتمىگەنمۇ؟ دەرسلەر بىكار ئۆتۈپ كەتكەنمۇ؟ شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى نېمە ئوقۇدۇڭلار؟ - دەپ سوراۋەردى.

لېكىن مەن توغرا جاۋاب بەردىم، دەپ قارايتتىم.

مىنە يىغلامسىرىغان ئاۋاز بىلەن:

- مەن خاتا جاۋاب بەردىمىمۇ، مۇئەللىم؟ - دەپ سورىدى.

- توغرا، توغرا، بىراق... - دېدى مۇئەللىم ۋە بىر ئاز تۇرۇۋېلىپ قوشۇمچە قىلدى، - يۈزەكى... ھەممىڭلارنىڭ جاۋابى يۈزەكى...

بىز ئۇنچىقىمدۇق، لېكىن ناھايىتى بىئارام بولدۇق. پەقەت كونا مۇئەللىمىزدىن تۆۋەن نومۇرئالدىغان بىر-ئىككى بالىنىڭ يېڭى مۇئەللىمنىڭ بۇ سۆزىدىن خۇشال بولغانلىقى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى.

- كونا مۇئەللىمىز بىزنى ناھايىتى ياخشى ئوقۇتقانىدى، - دېدى دېمىر ئۆزىنى تۇتۇۋالماي. يېڭى مۇئەللىمىز بىر ئاز مەسخىرە ئارىلاش: - شۇنداق ئىكەن، بەرگەن جاۋابىڭلاردىن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، - دېدى.

ئۇ مۇنبەرنىڭ ئالدىدا ئۇياق-بۇياققا مېڭىپ، ئاۋازىنى سىلىقلاشتۇرۇپ:

- بالىلار، - دېدى، - بۇرۇن ئۆگەنگەنلىرىڭلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇڭلار، ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ھەممىنى يېڭىۋاشتىن ئۆگىنىسىلەر.

دېمىر پىكىر قىلماقچى بولۇپ قول كۆتۈردى:

- بىراق، مۇئەللىم، كىتابىمىزدا نېمە بولسا شۇنى ئۆگەندۇق.

- ھازىر مەن سىلەرگە، بورۇن ئۆگەنگەنلىرىڭلارنى ئۇنتۇڭلار، دەۋاتىمەن، - دېدى مۇئەللىم يەنە.

بىرىنچى دەرس مانا شۇنداق ئاياغلاشتى. تەنەپپۇستا ساۋاقداشلار ئىككىگە بۆلۈندى. بەزىلىرى كونا مۇئەللىمنى ياقلىدى. راستىنى سورىساڭ مەن ئارىدا قالدىم. تەنەپپۇسلاردا 5-ب سىنىپتىكى ساۋاقداشلار بىلەن پۈتۈنلەي مۇشۇ ھەقتە سۆزلەشتۇق. ئۇلارنىڭ مۇئەللىمىمۇ مەكتىپىمىزگە يېڭى كەلگەندى، ئۇمۇ بىرىنچى دەرس تە خۇددى بىزنىڭ مۇئەللىم دېگەندەك: "بۇرۇن ئۆگەنگەنلىرىڭلارنى ئۇنتۇڭلار" دەپتۇ.

يېڭى مۇئەللىمىزنىڭ بۇ پوزىتسىيىسى بەزى ساۋاقداشلارغا ياراپ كەتتى. ئۇلار بېرەر سوئالغا خاتا جاۋاب بەرگەندە:

- بىزگە كونا مۇئەللىمىمىز شۇنداق ئۆگەتكەن... دەيدىغان بولدى. ئۇنداق چاغلاردا مۇئەللىمىمۇ:
- مەنمۇ سىلەرگە بۇرۇن ئۆگەنگەنلىرىڭلارنى ئۇنتۇڭلار دېمىگەنمىدەم؟- دەپ ۋارقىرايتتى. بۇرۇن
ئۆگەنگەن نەرسىلەرنى ئۇنتۇش تەس ئىكەن. بۇنى پەقەت دېمىرلا قاملاشتۇرالىدى. بۈگۈن مۇدىرىمىز
سنىپقا تارىخ دەرسىگە كىرگەندى. ئۇ بىزنىڭ قانداق ئۆگەنگەنلىكىمىزنى سىنىپ بېقىش ئۈچۈن
دېمىرنى تۇرغۇزۇپ سورىدى:
- يېڭى زامان مەدەنىيىتى دېگەن نېمە؟
دېمىر ھېچقانداق جاۋاب بەرمىدى. مۇدىر باشقا بىر سوئال سورىدى:
- مەتبەئەنى كىم كەشىپ قىلغان؟
دېمىر يەنە جىم تۇردى. ئۇنىڭ تىرىشچان ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان مۇدىر:
- نېمە ئۈچۈن جاۋاب بەرمەيسەن؟- دەپ سورىدى.
- ئۇنتۇدۇم، شۇڭا جاۋاب بەرمىدىم،- دېدى دېمىر.
- ئامېرىكىنىڭ تېپىلىشىنى سۆزلەپ بەر.
- ئۇنىمۇ ئۇنتۇدۇم...
ئاستا-ئاستا ئاچچىقى كەلگەن مۇدىر:
- ھەممىسىنى ئۇنتۇدۇڭمۇ، ئوغلۇم، نېمىنى بىلسەڭ شۇنى سۆزلە!- دېدى.
- ھەممىنى ئۇنتۇدۇم،- دېدى دېمىر،- بۇرۇن نېمىنى ئۆگەنگەن بولسام، ھەممىنى ئۇنتۇدۇم.
- نېمە ئۈچۈن؟
- مۇئەللىمىمىز شۇنداق دېگەن. ئۇ، كونا مۇئەللىمىڭلار ئۆگەتكەنلەرنىڭ ھەممىنى ئۇنتۇڭلار،
دېدى.

مۇدىر مېنى تۇرغۇزۇپ:
- ھىندىستان دېڭىز يولىنى ئاچقان كىم؟- دەپ سورىدى. ئەستاغپۇرۇللا... ئىسمى تىلىمىنىڭ
ئۇچىدا تۇرىدۇ، بىراق نېمە ئۈچۈندۇر ئېسىمگە ئالالمىدىم. دېمىر ئەتەي "ئۇنتۇدۇم" دېگەندى، مەن
بولسام راستتىنلا ئۇنتۇغانىدىم.
- ئۇنتۇپ قاپتىمەن،- دېدىم مەن جاۋاب بېرىپ.

مۇدىر كۆزەينىكىنىڭ ئۈستىدىن مۇئەللىمىمىزگە قاراپ قويدى-دە، ھېچنەمە دېمەي چىقىپ
كەتتى، مۇئەللىمىمىز ھېچ نەرسە كۆرمىگەندەك:
- ئەمدى ياۋۇز سۇلتان سەلىمگە كېلەيلى... دەپ، كەلگەن يېرىدىن باشلاپ سۆزلەشكە
باشلىدى.

تەنەپپۇستا ساۋاقداشلار دېمىرغىمۇ، ماڭمۇ ناھايىتى ياخشى قىلغىنىمىزنى ئېيتىشتى. لېكىن،
مەن ھىندىستان دېڭىز يولىنى ئاچقان كىشىنىڭ ئىسمىنى راست ئۇنتۇپ قالغانىدىم. مانا بۇ ئۇنتۇش
ماڭا نېمە ئېلىپ كەلدى دېمەيسەن. بىرىنچى قېتىملىق مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنىدا بىر نەچچە
نومۇر كونسېرت تەييارلىماقچىدۇق، مەن ئۇ كونسېرتتا ئۆزۈم يازغان بىر شېئىرنى دېكلاماتسىيە
قىلاتتىم.

كونا مۇئەللىمىمىز بىزگە بىر دەرس تە، قوينىڭ ناھايىتى پايدىلىق ھايۋان ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ:
"سۈت بېرىدۇ، گۆش-ياغ بېرىدۇ، يۇڭدىن رەخت توقۇلىدۇ، تېرىسىمۇ كۆپ ئىشقا يارايدۇ،

ئۇستىخانلىرىدىنمۇ پايدىلانغىلى بولىدۇ، مایاقلرىمۇ ئوغۇت بولىدۇ" دېگەندى. مەن بۇ دەرىستىن كېيىن مۇنۇ شېئىرنى يازغانىدىم:

قوي

قۇيرۇقىدىن ياغ چىقار،
يېلىنىدىن سۈت چىقار.
ئۇنىڭ يۇمشاق يۇڭلىرىدىن،
سارغا توقۇپ كىيگىلى بولار.
مۆڭگۈزلىرى ساپ بولار،
گۆشى بىزگە ئوزۇق بولار.
تېرىسى ھەر ئىشقا يارار،
مايتىمۇ ئوغۇت بولار.
ھەر ئەتىياز قوزىسى بار،
ئۇستىخانىمۇ زايىا بولماس.

...

بۇ شېئىرنى كونا مۇئەللىمىمىزگە كۆرسەتكەندىم، ئۇ ماختاپ: "سەن بۇ شېئىرنى مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يېغىنىدا كۆرسىتىدىغان كونسېرتتا دېكلاماتسىيە قىلغىن" دېگەندى. مەنمۇ ناھايىتى خۇشال بولغانىدىم. "قوي" ناملىق شېئىرنىمى بىر قانچە كۈن يادلىدىم. كونسېرتتا دېكلاماتسىيە قىلغاندا ھېچقانداق نۇقسان چىقماستىكى ئۈمىد قىلاتتىم. لېكىن، ئۇ كۈنلەردە كونا مۇئەللىمىمىز باشقا يەرگە يۆتكىلىپ كەتكەندى. يېڭى مۇئەللىمىمىز كونسېرتتا شۇنى دېكلاماتسىيە قىلىدىغانلىقىمنى ئۇقۇپ، ماڭا بۇ شېئىرنى ئوقۇتۇپ كۆردى.

- بۇ شېئىر بولمايدۇ. مەن سىلەرگە، بۇرۇن ئۆگەنگەنلىرىڭلارنى ئۇنتۇڭلار، دەپ قانچە قېتىم دېدىم؟ مەن دېگەن شېئىرنى يادلاپ، كونسېرتتا شۇنى دېكلاماتسىيە قىلسەن،- دىدى ئۇ. ئۇ ئوقۇش كىتابىمىزدىكى "يۇرتۇم" سەرلەۋھىلىك شېئىرنى كۆرسەتتى. بۇ شېئىرنى يادلاشقا ۋاقىت قالمىغانىدى، كونسېرت ئەتە كۆرسىتىلەتتى. بۇ شېئىرنى سەنمۇ بىلسەن، سىلەرمۇ بىز ئوقۇيدىغان ئوقۇش كىتابىنى ئوقۇيسىلەرغۇ، كىتابىڭنى ئېچىپ ئۇ شېئىرغا قاراپ باققىنا:

ئەي توپا-چاڭ باسقان پەشمەتلەر، ھەل بەرگەن يەكتەكلەر،
ئەي بىرىگە قىرىق باشاقلار، گۈل-گىياھلار، باغۇ بوستانلار
ۋە قويۇق بوي تارتقان داستانلار دىيارى ھەي!
ئەي شۇ كاتتا ئەربابلارنى يېتىشتۈرگەن ئانىنىڭ،
ئەي ئېتىكاپنىڭ، كەيپ-ساپانىڭ، ئىماننىڭ، ئېتىقادنىڭ،
ئېگىز مۇنارلىق سىنانىڭ دىيارى ھەي!

"ئەي" بىلەن باشلىنىپ، "ھەي" بىلەن ئاياغلىشىدىغان بىر شېئىر دېگەن! مەن بۇ شېئىرنى يادلاشتا كۆپ تىرىشتىم، لېكىن ۋاقىت ناھايىتى ئاز بولغاچقا، ياخشى يادلىيالمىدىم. ئەتسى ئەتگەندە، مۇئەللىم:

- سەھنىگە چىقىشتىن ئىلگىرى رەپىتسى قىلىۋالايلى، شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ باق! - دېدى.
دېكلاماتسىيە قىلدىم.
- بولمايدۇ، شېئىرنى بۇنداق دېكلاماتسىيە قىلمايدۇ! - دېدى مۇئەللىم.

يەنە بىر قېتىم دېكلاماتسىيە قىلدىم، يەنە ياقتۇرمىدى.
- ئوغلۇم، - دېدى ئۇ، - شېئىر دېگەننى يولدىن ئۆتكەن ھەر بىر ئادەمدىن ئادىپس سورىغاندەك دېكلاماتسىيە قىلمايدۇ. جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن بىر پەسەيتىپ، بىر كۆتۈرسەن، ھاياجانلىق يەرلەردە ۋارقىرايسەن. بەزى يەردە يېقىملىق پىچىرلاپ، بەزى يەردە يولۋاستەك ھۆركرەپ ئوقۇيسەن. ئاندىن سول قولۇڭنى بېلىڭگە تىرەپ، ئوڭ مۇشتۇڭنى ئېگىز كۆتۈرسەن. مىسىرالارنىڭ ئاخىردىكى "ھەي" لەرنى دېگەندە، پۇتۇڭنى يەرگە قاتتىق ئۇرسەن. مەن بىر قېتىم دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرىپ، شېئىرنى قانداق دېكلاماتسىيە قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىپ، شۇنىڭغا قاراپ دېكلاماتسىيە قىل.

مۇئەللىم شېئىرنى خۇددى ماڭا سۆزلەپ بەرگەندەك دېكلاماتسىيە قىلدى. "ئەي" دېگەندە پۇتۇڭنى سەكرىگەندەك يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۆكچىسىنى يەرگە ئۇراتتى.
- مانا مۇشۇنداق... پۇتۇڭنى ماڭا ئوخشاش دۇشمەننىڭ بېشىنى چەيلىگەندەك يەرگە ئۇرسەن...

مەنمۇ ئۇنىڭدەك دېكلاماتسىيە قىلدىم. لېكىن، بىر قولۇم بېلىمدە، بىر مۇشتۇمۇم ھاۋادا ئىدى. ھالبۇكى، پۇتۇڭنى "ئەي!" دەپ يەرگە ئۇرغاندا، شېئىردىن ئادىشىپ كېتەتتىم. ئۆزۈم بىلگەندەك قىلسام زادى ئاداشمايتتىم. دېكلاماتسىيە قىلىشىم مۇئەللىمگە پەقەت يارىمىدى. مەن "ئەي!" دەپ ئوڭ پۇتۇڭنى يەرگە ئۇرغاندا:
- تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ قاتتىق... ئۆكچەڭنى ئۇر! - دەيتتى. ھەر قانچە تىزلىك بىلەن ئۆكچەمنى يەرگە ئۇرساممۇ، يەنىلارازى قىلالمايتتىم. ئاخىرىدا ئۇ:
- قارا، مانا مۇنداق! - دېدى. دە، "ئەي!" دەپ بىر ۋارقىراپ، پۇتۇڭنى كۆتۈرۈپ يەرگە شۇنداق قاتتىق ئۇردىكى، سىنىپ دېرىزىلىرىنىڭ ئەينەكلىرى جاراڭراپ كەتتى.
- كۆردۈڭمۇ، مانا شۇنداق. تۈرك ئوغلى پۇتۇڭنى يەرگە ئۇرغاندا، يەرلەر تىترەپ كېتىشى كېرەك! - دېدى ئۇ،
بىراق مۇئەللىم، - دېدىم مەن، - سىز ئاز دېگەندە يۈز كىلوگرام كېلىسىز، مەن بولسام قىرىق ئىككى كىلوگرام كېلىمەن.

ئۇنى ھەر قانچە قىلىپ رازى قىلالىدىم. ئاخىر ئۇ ئىنتايىن خاپا بولغان ھالدا:
- "قويۇق بوي تارتقان داستانلار دىيارى ھەي!" - دەپ پۇتۇڭنى يەرگە قاتتىق ئۇردى.
سىنىپىمىزنىڭ پۇتۇڭنى چىرىپ كەتكەنلىكىنى بىلسەنغۇ، مۇئەللىمنىڭ پۇتۇڭنى چىرىپ كەتكەن تاختايىنى سۇندۇرۇپ كىرىپ كەتتى، مېنىڭ ياردىمىم بىلەن ئۇ پۇتۇڭنى ئاران دېگەندە چىقىرىۋالدى.
تۆتىنچى سىنىپ بىلەن ئۇچىنى سىنىپنىڭ مۇئەللىملىرى تاراق-تۇرۇقنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈشۈپ كىرىپ:
- نېمە بولدى؟ نېمە بولدى؟ - دېيىشىپ كەتتى. بىزنىڭ مۇئەللىم ئاقساق سىنىپتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، ماڭا:
- كۆردۈڭمۇ؟، پۇتۇڭنى قانداق ئۇرىدىكەنەن؟ يەر يېرىلىپ كەتكۈدەك ئۇرساڭ، ھەممە يەر گويىا يەر تەۋرىگەندەك تىترەپ كېتىدۇ، - دېدى.

مۇئەللىم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، "ھەي، ھەي!" دەپ پۈتۈمنى يەرگە ئۇرۇۋېرىپ، ئۆكچەم ئېچىلىپ كېتەي دەپ قالدى. ئويۇن باشلىنىشقا ئىككى سائەت قالدى.

مەن ئۆزۈم يازغان "قوي" دېگەن شېئىرنى بىر ئاي يادلىغاندىم. ئۇنى ئۇنتۇش مېنىڭ مەيلىم ئەمەس ئىدى. "يۇرتۇم" دېگەن شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلغىنىدا، ئاغزىمغا "قوي" دېگەن شېئىر كېلىۋالغىنى. "يۇرتۇم"نى ئاز-تولا يادلىۋالغان بولساممۇ، لېكىن پۈتۈمنى يەرگە ئۇرۇش بىلەنلا، يادلىۋالغانلىرىمۇ ئېسىمدىن چىقىپ كېتەتتى. ئۆكچەمنى ئورۇشتىن مېڭەم سىلكىنىپ كەتكەندى. شۇ ئەسنادا ساۋاقداشلار:

- نۆۋىتىڭ كەلدى، نۆۋىتىڭ كەلدى! سەھنىگە چىق!- دەپ كەينىمدىن ئىتتىرىشتى. زالغا ئاتا-ئانىلار لىق تولغانىدى. مۇئەللىمىز سەھنە ئارقىسىغا كۈتۈپ تۇراتتى، شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىدىغان ئادىشىپ قالسا، ئۇ يەردە پىچىرلاپ ئېيتتىپ بېرەتتى. سەھنىگە چىقىپ، زالىدىكىلەرگە بېشىمنى ئېگىپ سالام بەردىم. لېكىن، بېشىمنى ئېگەر-ئەگمەيلا، دېكلاماتسىيە قىلىدىغان شېئىرنىڭ نامىنى ئۇنتۇپ قالدىم. بۇ كېلىشمەكلىككە قارا، زەينەپ، بىردىنلا "قوي" دېگەن شېئىر ئېسىمگە كېلىپ قالمايمۇ! بورۇن ئۆگەنگىنىمنى ئۇنتۇشنىڭ ئورنىغا يېڭى ئۆگەنگىنىمنى ئۇنتۇپتىمەن...

ئېچىنىشلىق ئەھۋالنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈر: مەن سەھنىدە زالىدىكىلەرگە قاراپ، زالىدىكىلەر ماڭا قاراپ، بىر-بىرىمىزگە قارشىپلا تۇردۇق.

ھېلىمۇ ياخشى، مۇئەللىمىز سەھنە ئارقىسىدىن "يۇرتۇم" دەپ پىچىرلىغانىدى، مەن ئاۋازىمنىڭ بارىچە "يۇرتۇم" دەپ ۋارقىرىدىم، لېكىن كەينىدىن ھېچ نەرسە يادىمغا كەلمىدى. شېئىر ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ. ئۇنداق جىمجىت تۇرۇۋەگىلى بولمايدۇ-دە! ھېچبولمىسا ئەمدى ئېسىمگە كېلىپ قالار، دەپ، يەنە بىر قېتىم "يۇرتۇم" دەپ ۋارقىرىدىم. يەنە ئۇنۇم ئىچىمگە چۈشۈپ كەتتى. زالىدىكىلەر گۈلدۇراس جاۋاك چالمايمۇ! تېخىمۇ ھۇدۇقۇپ كەتتىم. "يۇرتۇم" دەپ ۋارقىرىدىنىمدا ئۇلارنىڭ نېمە ئۈچۈن ئالغىشىلىغىنىنى چۈشەنمىدىم. شۇ ئارىدا مۇئەللىمىزنىڭ پىچىرلىغىنىنى ئاڭلىدىم-دە، شۇ ھامان "ئەي... دەپ شۇنداق يۇقىرى ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدىمكى، پۈتۈن ئاۋازم تۈگەپ، ئاغزىمدىن ئىشەك غاچىرىلغاندەك ئىنچىكە ئاۋازدا "ئەي... چىقتى. يەنە بىر ئالغىش ياڭرىدى. بۇ ئالغىشتىن كېيىن پۈتۈنلەي قالايمىقان دېكلاماتسىيە قىلىۋېرىپتىمەن. كېيىن ساۋاقداشلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ شېئىرنى مۇنداق دېكلاماتسىيە قىلىپتىمەن:

ئەي پەشمەتلەر توپا-چاڭلار، ئەي ھەل بەرگەن يەكتەكلەر،
ئەي قىرىققا بىر باشاقلار، گۈللەر، باغلار، داستانلار،
ۋە قويۇق بوي تارتقان بوستانلار دىيارى ھەي!

دەپ پۈتۈمنى يەرگە ئۇرغاندا، بىردىن سەكرىۋەتتىم. نېمىشقا شۇنداق قىلغىنىمنى بىلمەسەن؟ مۇئەللىمنىڭ ئالدىدىكى رەپىتىستە ئۆكچەمنى يەرگە ئۇرۇۋېرىپ، ئايىغىمنىڭ بىر تال مىخى چىقىپ قاپتىكەن. "ھەي" دەپ پۈتۈمنى يەرگە ئۇرغاندا، ئۇ مىخنىڭ ئۈچى "گاچ" قىلىپ تاپنىمغا كىرىپ، گوبيا يۈرىكىمگە پىچاق سانجىغاندەك بولۇپ كەتكەندى.

مانا شۇ ئاغرىق بىلەن يادلىۋالغان شېئىرنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەندىم. ئاڭلىغۇچىلار قاقاقلاپ كۈلۈشتىن ئۆزىنى توختىتالمىدى، مېنىڭ بولسا يىغلىۋەتكۈم كېلەتتى، بىر ياقىدىن مۇئەللىمنىڭ دەپ بەرگىنىنى ئاڭلاي دەپ سەھنىنىڭ كەينىگە قارايتتىم. مۇئەللىم پىچىرلاپ دەپ بەرگىنىنى ئاڭلىمىغىنىم ئۈچۈن ۋارقىردى:

- " ھەي شۇ كاتتا ئەربابلارنى يېتىشتۈرگەن ئانىنىڭ..."

كەينىدىكى سۆزنى يەنە تاپالمىدىم. بەلكىم ئېسىمگە كېلىپ قالار دەپ، ئۇ مىسرانى قايتا-قايتا تەكرارلايتتىم. بىراق دەل "ئانىنىڭ" دېگەن يەرگە كەلگەندە، يىغىنسى تاقىشىپ قالغان فاتېفون تەخسىسىدەك توختاپ قالاتتىم. يىغلامسىراپ چىققان تىترەك ئاۋاز بىلەن: «ئانىنىڭ... ئانىنىڭ...» دەپ تۇرغىنىدا، يەنە بىردىنلا ھېلىقى «قوي» دېگەن شېئىرىم كاللامغا كىرىۋېلىپ، شارىلداپ دېكلاماتسىيە قىلىپ كەتمەسمەنمۇ!

ئانىنىڭ... ئانىنىڭ... ئانىنىڭ...
قۇيرۇقىدىن ياغ چىقار.
يېلىنىدىن سۈت بېرەر،
ئۇنىڭ يۇمشاق يۇڭلىرىدىن...

سەھنە ئارقىسىدا مۇئەللىم: "ئەي ئېتىكاپنىڭ... كەيپى ساپانىڭ..." دەپ پۇتلىرىنى يەرگە "گۆپ-گۆپ" ئۇراتتى. مەن مۇئەللىمدىن ئاڭلىغىنىمىنلا دەپ، كەينىدىن يەنە "قوي" شېئىرىنى دېكلاماتسىيە قىلاتتىم:

... ئېتىكاپنىڭ ھەي!
مۇڭگۈزلىرى ساپ بولار.
گۆشى بىزگە ئوزۇق بولار،
تېرىسى ھەر ئىشقا يارار،
مايىقى ئوغۇت بولار، ھەي!...

ئۆزۈمنى سەھنىدىن ئاتتىم. ئالقىشتىن گويا زال ئۆرۈلۈپ چۈشكۈدەك بولۇپ كەتتى. مۇئەللىم ئىنتايىن ئاچچىقى بىلەن:
- نېمە قىلغىنىڭ بۇ، ئەخمەت؟- دېدى.
- نېمە قىلغىنىم بولسۇن... كىشى ھەر قانچە قىلسا، بۇرۇن ئۆگەنگىنىنى بىردىنلا ئۇنتالمايدىكەن،- دېدىم.

يەنە بىر ئېغىز گەپ قىلىدىغان بولسام يىغلىۋېتەتتىم. مۇئەللىم ئىككىلىمىز ئاقساق كېتىۋاتاتتۇق. مىق سانجىلىپ كەتمىسۇن دەپ، پۈتۈمنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ماڭاتتىم. كەچتە دادام:
- ئوغلۇم، تاڭ قالدۇردۇڭ. ئويۇن كۆرگۈچىلەر كۈلكىدىن باش كۆتۈرۈلمەي يەرلەردە دوملاشتى...

- تولا كۈلۈپ كۆزلىرىمدىن ياش چىقىپ كەتتى. ھوشۇمدىن كەتكىلى تاس قالدىم،- دېدى ئاپامۇ.

ئوبۇن كۆرگۈچىلەر ئادىشىپ كەتكىنىنى ئۇقماي، بىلىپ تۇرۇپ ئەتەي شۇنداق قىلدى، دەپ چۈشىنىپتۇدەك.

دېمەك، زەينەپ، ئاخىرقى بىر نەچچە كۈن مۇشۇنداق ۋاراڭ-چۇرۇڭ، تاراق-تۇرۇقلار بىلەن ئۆتتى.

سەن خېتىڭدە، مېنىڭ دادامنىڭ مەكتەپتە ئوقۇغان چاغلىرىدا بىرىنچى بولغان- بولسىغانلىقىغا قىزىقىدىغانلىقىڭنى يازغان ئىكەنسەن. ئەپسۇسكى، دادام سىنىپتا بىرىنچى ئەمەس، چۈنكى ئۇ مەكتەپتە ئوقۇماپتىكەن. مەكتەپتە ئوقۇغان بولسا ئىدى، ئۇمۇ ماڭا ھەممە ئاتىلاردەك سىنىپنىڭ بىرىنچىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتقان بولاتتى...

ماڭا خۇشاللىق بەخش ئېتىدىغان خەتلىرىڭنى كۈتۈپ، ساڭا ئامانلىق تىلەيمەن.

ساۋاقدىشىڭ: ئەخمەت تارباي
1963-يىلى 15-نويابىر، ئىستانبۇل

تىرىشقان تاپىدۇ

ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

ماڭا ئۆتكەنكى خېتىڭدەك يەنە ئۇزۇن-ئۇزۇن خەتلەرنى يازغىن، بولامدۇ؟ ئۇزۇن دېسەم باشتىچە ئويلاپ قالما، خېتىڭنى بىر نەپەستە ئوقۇپ چىقتىم، سىنىپىمىزدىكى بىر-ئىككى ساۋاقدىشىمغىمۇ ئوقۇپ بەردىم. ئۇلار شۇنداق كۈلۈشتىكى...

بۇ يەردە ھاۋا سوغۇق بولغاچقا، تېخى بىنانىڭ باغچىسىدا ئوينىيالىمدۇق. مەكتەپتىن كېلىپلا دەرس تەكرارلايمەن، ئاپامغىمۇ ياردەملىشىمەن. ھەدەمنىڭ ئۆي ئىشلىرى بىلەن خوشى يوق، ئەتراپتىكى ئىشلار بىلەن كارى يوق، پەقەت ئاشخانغا كىرىۋېلىپ پىرەنىك، تورت دېگەنلەرنى پىشۇرۇشنىلا بىلىدۇ، ھەدەم ئاشخانغا بىر كىرىپ كەتتىمۇ، ئاپام بىر ھەپتىگىچە ھېچ نەرسىنىڭ قويغان يېرىدە تۇرمايدىغانلىقىدىن ئاغرىنىدۇ.

ھەدەمنىڭ ئاقلىق چېپى ئىچۈرۈلۈش ئالدىدا، تۇراتتى، كېيىن يېنىشىپ كەتتى. يېقىندىن بۇيان بىزنىڭ ئۆيىدىكى ئەڭ چوڭ مەسلە مۇشۇ بولۇپ قالدى. ئاقلىق چاينىڭ بۇزۇلۇشى ئىنىم مەتنىنىڭ بىر ئېغىز سۆزى بىلەن بولدى.

كېچىلىرى يا دادامنىڭ ساۋاقداشلىرى بولغان قوشنىلىرىمىز بىزنىڭ ئۆيىگە كىرىدۇ ياكى بىز ئۇلارنىڭكىگە چىقىمىز. ھەر ھەپتىدە كەم بولغاندا ئىككى قېتىم مۇشۇنداق بولىدۇ تۆت ساۋاقداش بىر يەرگە جەم بولغاندا، كۆپىنچە زەينەل بەگ توغرىلۇق گەپ بولىدۇ. ئۇلار توختىماي زەينەل بەگدىن ئەپسۇسلىنىدۇ. زەينەل بەگ دادام بىلەن ساۋاقداشلىرى ئىشلەيدىغان كارخانىنىڭ خوجايىنى ئىكەن.

ئاپام پات-پات: «بۇ زەينەل بەگدىن ئەجەبمۇ زېرىكتىم، سىلەر قىلىشىدىغان بونىڭدىن باشقا گەپ يوقمۇ؟» دەيدۇ. لېكىن بىر ئازدىن كېيىن يەنە ئايلىنىپ شۇ گەپكە كېلىشىدۇ. زەينەل بەگنىڭ بىر قانچە كارخانىسى بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى باي ئىكەن، يەنە كۈندىن-كۈنگە بېيىپ كېتىۋاتقۇدەك. بۇ زەينەل بەگ ئەسلىدە شۇنداق دۆت ئادەم ئىكەنكى، باشلانغۇچ مەكتەپنىمۇ ئاران پۈتتۈرگەن ئىكەن.

دادامنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىرى بۇ زەينەل بەگنىڭ يۇرتدىشى بولۇپ، ئۇ شۇنداق دەيدۇ: «ئۇ بىزدىن ئون ياش چوڭ ئىدى، ئۇ ئۈچىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقاندا، مەن مەكتەپكە يېڭى كىرگەن. دېمەك، ئۇ ئوقۇغىلى قانچە يىل بوپتۇ... مەن باشلانغۇچنى پۈتتۈرگەندە، ئۇ تېخىچى تۆتىنچى سىنىپتا ئىدى. زەينەلنىڭ دادىسىغا دوستلىرى: "سىنىڭ ئوغلۇڭ مۇدىر بولىدۇ..." دەپ مەسخىرە قىلىشاتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ۋاقتىدىلا بۇرۇتلىرى خەت تارتقانىدى.

بىر كۈنى، ئۇ سىنىپقا مۇپەتتىش كىرىپ، زەينەلنى مۇئەللىم، مۇئەللىمنى ئوقۇغۇچى دەپ ئويلاپ، مۇئەللىمگە: «ئوغلۇم، پارتاڭدا ئولتۇرساڭچۇ!» دەپتىكەن.

ئۇ توغرىلۇق داداممۇ ھەر دائىم: «ھازىر ئۇنى باشقىچە بولۇپ كەتتى دەمسەن، ھازىر ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر...» دەيدۇ.

ئاڭلىساڭ، بۇ زەينەل بەگ ھەققىدە ئۇلار يەنە نېمىلەرنى دېيىشىدۇ دېمەمسەن: «مەملىكتىمىز بىر ئەسىردە يېتىشتۈرگەن ئىنتايىن كەم ئۇچرايدىغان كالۋالاردىن...»، «جاھاندا تەڭدىشى يوق گالۋاڭلار چىمپىيۇنى...» ۋەھاكازالار.

زەينەلنىڭ دادىسى ئۇنىڭغا: «سېنىڭ ئوقۇپ ئادەم بولۇشۇڭ يوق گەپ، ھېچبولمىغاندا، مېنىڭ يېنىمدا ئىشلەپ تىجارەتكە كىرىشكىن» دەيدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، زەينەل تىجارەتكە كىرىشىپ كىتىپتىكەن، قايتا ئۇنى تىجارەتتىن قول ئۈزۈرەلمەپتۇ. ئۇ ناھايىتى باي بوپتۇ. دېمەكچى، ئۇ ناھايىتى ھۇرۇن، بىكار تەلەپ ئادەم ئىكەن. لېكىن، چوڭ بىر ھۈنەرى بار ئىكەن، يەنە ئادەم ئىشلىتىشكە ئۇستا ئىكەن. كارخانىلىرىدا، شىركەتلەردە نۇرغۇن قۇرۇلۇش مۇتەخەسسسلرى، ئىنژىنېرلار، ئادۋوكاتلار، دوختۇرلار ۋە باشقىلار ئىشلەيدىكەن.

پات-پات: «بىز ئوقۇدۇق، ئىشلىدۇق دەپ نەگە يەتتۇق... مانا زەينەل بەگنىڭ ئىشىنى قىلىۋاتىمىز» دەپ ئاغرىناتتى.

زەينەل بەگنىڭ بىلىمىزلىكى ھەققىدە نۇرغۇن گەپلەر بار ئىدى. بىر كۈنى زەينەل بەگ مۇدىرلىرىدىن بىرنى ۋە كاتىپىنى ئېلىپ فەلپەنگە (*) بېرىپ، ئۇ يەردە خېلى ئۇزۇن تۇرۇپ قاپتۇ. كېيىن ئۇ يېنىدىكى مۇدىرغا: «فەلپەن ناھايىتى ياخشى يەر ئىكەن. بۇ يەر ماڭا يارىدى. راست ماختىغۇچىلىكى بار ئىكەن، ئەمدى گوللاندىيىگە بىر بېرىپ كۆرۈپ كېلەيلى...» دەپتۇ.

بىر ساياھەتتە، ئۇ بارغان يېرىنىڭ لەخستان (***) ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ بەكمۇ ھاڭ-تاڭ بوپتۇ. «ۋاي خۇدايمەي، مەن بۇ يەرگە پولشا دەپ كەلگەندىم، خاتا كەپتۇق. ئەمدى بېرىپ پولشانى كۆرەيلى» دەپتۇ ئۇ.

بىر كۈنى كەچتە، داداملار بىزنىڭ ئۆيىدە زەينەل بەگنىڭ بىلىمىزلىكىنى مەسخىرە قىلىشقانىدى، بىردىن مەتن سۆزگە ئارلاشتى:

- بۇنچىۋالا بىلىمىز، تەجرىبىسىز، ھورۇن تۇرۇپ قانداق باي بوپتۇ ئەمەسە؟
- چوڭلار گەپ قىلىۋاتقاندا بالىلار قوشۇق سالسا بولمايدۇ! - دەپ مەتننى جىم قىلدى ئاپام.
- دادام ئىزاھات بېرىشكە توغرا كەلگەنلىكىنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك:
- سېنىڭ تېخى بۇنىڭغا ئەقلىڭ يەتمەيدۇ، - دېدى.

ھەدەم مانا مۇشۇ زەينەل بەگنىڭ ئوغلىغا چاي ئىچۈرۈلمەكچى ئىدى. سەن ھەدەمنى كۆرگەنمىدىڭ؟ ئۇ ماڭا ئوخشايدۇ، مەندىن چىرايلىق.

ئۆيىدە چاي ئىچۈرۈشتىن زادى سۆز ئېچىشىمىدى، ھەدەممۇ بىزگە بىر نەرسە دېمىدى. لېكىن، بىز دېيىلگەن گەپ-سۆزلەردىن چۈشەنگەندۇق. ئۆيىدىكى پەۋقۇلئاددە كەيپىياتتىن بۇنى ئالدى بىلەن چۈشەنگەن مەتن ئىدى. ئاپام بىر ئىش قىلغاندا ناخشا ئېيتقاچ قالاتتى، ھەدەم خۇشاللىقنى يوشۇرۇشقا تىرىشاتتى، لېكىن ھەركەتلىرىدىن چىنىپ قالاتتى. بىر كۈنى مەتن ماڭا:

- بىلەمسەن، ھەدەمگە چاي ئىچۈرىدىكەن... دېدى.
- ياخشى گەپتۇ... دېدىم مەنمۇ.
- لېكىن، كىملىكىنى بىلەمسەن؟
- ھە راست، كىم ئىكەن؟ - دەپ سورىدىم بىلەمسە سېلىپ.
- زەينەل بەگنىڭ ئوغلىغا.
- ئۇنۇمنى چىقارمىسام، ئۇ قېيىدى:
- ئاڭلىمامسەن، زەينەل بەگنىڭ ئوغلىغا چاي ئىچۈرىدىكەن دەۋاتىمەن.
- ئىچۈرسە نېمە بوپتۇ؟ نېمىشقا قېيىدىسەن؟
- ھىم... دېمەك سەنمۇ ئۇلار تەرەپ ئىكەنسەن-دە؟
- بۇ ئىش بىلەن مېنىڭ چاتقىم يوق.
- مەتن ئۆيدە كۆپىنچە مەن بىلەن چىقىشاتتى. ھازىر ئۇنىڭ تەرسالقى تۇتتى:
- نېمىشقا چاتقىم يوق؟ مەن خالىمايمەن. ئۇنداق نەرسە بولمايدۇ! - دەپ ۋارقىردى ئۇ.
- تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتمىسۇن دەپ، ئۇنۇمنى چىقارمىدىم، ئۇ مۇنداق قوشۇمچە قىلدى:
- زەينەل بەگنى ئۇلار داۋاملىق: «ئېشەكنىڭ ئۆزى، ھايۋان دېسىمۇ بولىدۇ» دېيىشۋاتاتتىغۇ؟
- ئەمدى ھەدەمنى ئېشەكنىڭ ئۆزى دېگەن ئادەمنىڭ ئوغلىغا بېرەمدىكەن؟
- دادىسى ئۇنداق بولسا، ئوغلىمۇ شۇنداق بولاتتىمۇ؟
- ھە... ئوغلىنىڭ قانداقلىقىنى بىلەمسەن؟ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈلمەپتىكەن، دادىسى مەخسۇس ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ، پۇلنىڭ كۈچى بىلەن تولۇق ئوتتۇرىنى ئاران دېگەندە پۈتتۈرگۈۋاپتۇ. ئاندىن كېيىن دادىسى: «بولدى، ئوغلۇم، ئەمدى ئوقۇما، ئەقلىڭ قالايسىقانلىشىپ، ئىشقا يارىماس بولۇپ قالسىەن» دەپتۇ. يالغانمۇ؟ دادام بىلەن دوستلىرى شۇنداق دېيىشىمگەنمۇ؟
- بۇلارنى ئاپام بىلىم قالمىسۇن، مەتن، چوڭلار بىزدىن ياخشىراق ئويلىشىدۇ، - دېدىم مەن.
- مەتن ھەم خاپا ھەم نارازى بولغان تەلەپپۇزدا:
- بىلىمەن، سەن زادى شۇلار تەرەپ... دادامغىمۇ ئاچچىقىم كېلىۋاتىدۇ، - دېدى.
- نېمىشقا؟
- نېمىشقا دەيسەنغۇ! ئۇ ئاشۇ زەينەل بەگكە قىلغان ۋەدەسىدىن ۋاز كەچمەيدۇيۇ، ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدۇ... مۇنداقمۇ ئىش بولامدۇ؟

مەتن يېنىدىن كەتتى. ئۇنىڭ يىغلىغانلىقىنى مېنى كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ كەتكەنلىكى ئېنىق ئىدى. چۈنكى، ئۇ ئاخىرقى سۆزىنى قىلغاندا ئاۋازى تىترەپ چىققانىدى. شۇ كۈندىن كېيىن مەتن بوي بەرمەيدىغان، شوخ، ناھايىتى تەرسا بىر بالا بولدى. مەكتەپتىن شىكايەتلەر كېلىشكە باشلىدى. «شوخلۇق قىلىدۇ، دەرسلەرگە تىرىشمايدۇ» دەپ، مۇئەللىمدىن خەتلەر كەينى-كەينىدىن كەلگىلى تۇردى. دادام ئەندىشىگە چۈشۈپ كۆپ نەسەت قىلدى، ھەتتا بىر قېتىم ئۇردى، لېكىن ھېچقايسىسى كار قىلمىدى. ئۇ مەكتەپتىن قاچىدىغان بولۇپ قالدى. ئاپام ئەتىگەندە ئۇنى مەكتەپكە ئۆزى ئاپىرىپ قويسىمۇ، كەينىدىن يەنە قېچىپ كېلەتتى. دادام ئۆيدە ئۇنىڭ بىلەن چىرايلىقچە سۆزلەشسىمۇ، بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي، دومىسىپ تۇرۇۋېلىپ، گەپ قىلغىلى ئۇنىمايتتى.

بىر كۈنى مەن ئۇنىڭغا گەپ قىلماقچى ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىلمەكچى بولدۇم. ئۇ ماڭا چوڭ بالىلاردەك مۇئامىلە قىلىپ:

- بۇ ئىشلارغا سېنىڭ ئەقلىڭ يەتمەيدۇ! - دېدى.

مەتنىڭ بۇ تەرسالىقلىرى تۈپەيلىدىن ئاللىمىزنىڭ پەركايى ئۇچتى، ئاپام پات-پات يىغلايتتى، دادامنىڭ چىرايى ھەمىشە خاپا ئىدى.

بىر كۈنى، قاراڭغۇ چۈشكەندىمۇ مەتن ئۆيگە قايتىپ كەلمىگەندى، ھەممىمىز كوچىلارغا چىقىپ ئۇنى ئىزدەشكە باشلىدۇق. ئۇ بارىدىغان ھەممە يەرگە باردۇق، يوق. ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىمىزدە دادامنىڭ دوستلىرىمۇ ئەنسىرەپ كىرىشتى. ئاپام يىغلاۋاتاتتى. مەتننى قەيەردىن تاپقىلى بولىدىغانلىقى ھەققىدە باش قاتۇرۇپ تۇرۇشىمىزغا، ئىشىك غوغۇرىقى چېلىندى، ھەممەيەن دەرھال ئىشىككە يۈگۈردۇق، مەتن كەلگەندى.

ئۆيدە كەيپىيات ئىنتايىن جىددى ئىدى، لېكىن مەتننىڭ دادامدىن قورقىدىغان ئەلپازى يوق ئىدى.

دادامنىڭ دوستلىرى بۇرۇن دادامغا: «بالىنى ئەيىبلەشتىن ھەزەر ئەيلە» دېگەچكە، داداممۇ ئۇندىمىدى ۋە ھېچ ئىش بولمىغاندەك مۇئامىلە قىلدى.

بىر ئازدىن كېيىن دادام مەتننى ئالدىغا چاقىرىپ، يېقىملىق ئاۋاز بىلەن نەسەت قىلىشقا باشلىدى:

- ئوغلۇم، مەكتەپتە ئوقۇمايدىغان، دەرسلەردە تىرىشمايدىغان بالا ئادەم بولمايدۇ. كىشى قانچە كۆپ تىرىشسا، شۇنچە كۆپ تاپىدۇ، كەلگۈسىدە راھەت تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. كىچىك ۋاقتىڭدا كۆپ تىرىشساڭ، چوڭ بولغاندا راھەت ياشايسەن...

بۇلار دادامنىڭ ھەر قېتىم قىلىدىغان نەسەتى ئىدى. دادامنىڭ دوستلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرنى قىلىشتى:

- ھاياتلىقتا تىرىشقان تاپىدۇ، ئوغلۇم...
- مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ يولى تىرىشىش، يەنە تىرىشىشتا...
بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، خاپا چىراي، بۇتتاپ تۇرغان مەتن بىردىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:
- تىرىشقان قانچىلىك تاپىدۇ؟ - دەپ سورىدى.
- قانچە كۆپ تىرىشسا شۇنچە كۆپ تاپىدۇ.
- كۆپ تىرىشقانلار زەينەل بەگچىلىك تاپامدۇ؟
مەتننىڭ بۇ سوئالى بىلەن بىر ھازا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقى چۈشىنىشلىك ئىدى. دادام ئاۋازىنى سىلىقلاشتۇرۇپ:
- بىزمۇ ئۆز ۋاقتىدا بالا ئىدۇق، - بىزمۇ بالىلىقنى باشتىن ئۆتكۈزگەن. لېكىن، بىز بالا ۋاقتىلىرىمىزدا...

مەتن دادامنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:
- تىرىشمايدىغان تېخىمۇ كۆپ تاپىدۇ. - دېدى.
- داداڭ يالغان دەۋاتامدۇ؟ - دەپ ئاۋازىنى كۆتۈردى دادام. مەتن يىغلاشقا باشلىدى، سۆزلىرىنى ئۆكسۈشكە ئارلاشتۇرۇپ:

- توغرا ئېيتىسەن، - دېدى، - ھەر كۈنى كېچىدە زەينەل بەگنىڭ ھۇرۇن، قاپاقباش، بىلىمىز بىر كالۋا ئىكەنلىكىنى دەيدىغان سىلەر ئەمەسمىدىڭلار؟ ئۇنىڭ زاۋۇتلىرى بار، شىركەتلىرى بار،

كارخانلىرى بار، ماگزىنلىرى بار، ماشىنىلىرى بار، بىنالىرى بار... ئوغلۇمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش ئوقۇماپتۇ... ئۇ بىر ياقىدىن يىغلاپ، بىر ياقىدىن چىكىشەشكەن ئاۋازى بىلەن ۋارقىرايتتى، مەن ئەمدى مەكتەپكە بارمايمەن. مەن زەينەل بەگدىنىمۇ باي بولىمەن، ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ئادەم ئىشلىتىمەن. تىرىشچان، بىلىملىك كىشىلەرنى ئىشقا ئالىمەن...

مەتن ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتكەچكە، سۆزلىرىنىڭ ئاخىرى ئۇ يەردىن ئاڭلىناتتى. كۆزلىرى نەملەشكەن دادام ئۇنىڭغا:

- ماقۇل، ئوغلۇم، نېمە قىلغۇڭ كەلسە شۇنى قىل... ئوقۇشنى خالىمىساڭ، مەكتەپكە بارماي قوي!- دېدى.

ئاندىن دوستلىرىغا ئاستاغىنە:

-ئۇنىڭ بىلەن تىرىكەشمەيلى،- دېدى.

ئاپام مەتننى ھۇجرىسىدىن ئاچىقىپ يۈزىنى يۇغلى ئېلىپ ماڭغاندا، دادامنىڭ بىر دوستى: گۇناھ بىزدە،- دېدى،- بىز بالىلارنىڭ يېنىدا ھەممە گەپنى قىلىپ خاتا قىلغان. ئۇلارنىڭ يېنىدا ھەر قانداق گەپنى قىلغىلى بولمايدۇ،- دېدى.

بۇ كىشىنىڭ خوتۇنى ئېرىگە كۆز ئىشارىسى قىلىپ مېنى كۆرسەتتى.

دادامنىڭ يەنە بىر دوستى:

- ئېھتىمال بالا راست ئېيتىدىغاندۇ،- دېدى،- بىز شۇنچە يىل ئوقۇپ ئاخىردا نېمە بولدۇق!... مانا زەينەل بەگنىڭ قولىدا ئىشلەۋاتىمىزغۇ...

ئاپاممۇ، داداممۇ مەتننىڭ بۇ تەرسالىقىنىڭ ھەدەمنى زەينەل بەگنىڭ ئوغلغا چاي ئىچۈرۈشكە ۋەدە قىلغانلىقتىن بولغانلىقىنى چۈشەنگەنىدى. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن چاي ئىچۈرۈش ئۈچۈن قىلىنغان ۋەددىدىن يېنىۋېلىپ، ھەدەمنى بىر ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ ھازىر ئىشلەۋاتىدۇ، ئۆيدە مۈگىدەپ ئولتۇرۇشتىن زېرىككەندى. دېمەك، بۇ چاي ئىچۈرۈشكە ئۇمۇ ئانچە قىزىقمايتتى. ھازىر ئۇنىڭ ئۆزىنى تېخىمۇ ئەركىن ھېس قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىمەن.

مەتن ئىچ- باغرىدىكى تۆكۈپ بوشاتقان كېچىنىڭ ئەتىسى ئەنگەندە يەنە بۇرۇنقىدەك مەكتەپكە بېرىشقا باشلىدى. ئۇ بۇرۇنقىدىنمۇ چىقىشقا بالا بولدى. چۈنكى، ئۇ چاي ئىچۈرۈلمەيدىغان بولغىنىغا ئۆزىنى سەۋەبكار دەپ قارايتتى. ئۇ دەرسلىرىگە بۇرۇنقىدىنمۇ تىرىشىدىغان بولدى، ئۆيدە ھەممەيەن بىلەن ياراشتى، لېكىن قانداقتۇر مەن بىلەن ئانچە ياخشى ئەمەس. ئۇنىڭكى راست دەپ بەرمىگەنلىكىگە ئاچچىقى بولسا كېرەك، ئۇ مەندىن خاپا ئىدى. ھالبۇكى مەنمۇ ئۇنىڭ تەرەپدارى ئىدىم. بىراق ئۇنىڭدەك قىلالمايتتىم- دە... ئۇنىڭ خاپىلىقىنى ئۇزۇن داۋاملىشىدۇ دەپ قارىمايمەن. بۇ خېتىمنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن يازدىم. ئۇيغۇم كەلدى، ئەمدى ياتىمەن. ئەتە يەكشەنبە، ئاپام مەتن ئىككىمىزنى بالىلار تىياتىرخانىسىغا ئېلىپ بارماقچى.

ئۇ يەردىكى ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھېچقايسىسىنى ئۇنتۇمىدىم. ھەممىڭلارنى كۆپ سېغىندىم. بىللە چۈشكەن سۈرەتلىرىمىزگە قاراپ سىلەرنى ئەسلەيمەن. ھەممىڭلارغا چىن قەلبىمدىن سالام يوللايمەن، ساڭمۇ زور مۇۋەپپىقىيەتلەر تىلەيمەن.

ساۋاقدىشك: زەينەپ يالقىر
1963- يىلى 26- دېكابىر، ئەنقەرە

پىداكار بالىلار

ساۋاقدىشم زەينەپ:

خېتىڭنى تاپشۇرۇۋالغىنىمغا ئىككى كۈن بولدى. شۇئان جاۋاب يازغۇم بار ئىدى، بىراق مۇئەللىمىمىز ئۆيگە كۆپ تاپشۇرۇق بەرگەچكە، ئەمدى جاۋاب يېزىۋاتىمەن.

يېشى مۇئەللىمىمىزگىمۇ بارغانسېرى كۆنۈپ قالدۇق. مۇدىر سىنىپىمىزغا كىرگەن كۈنى دېمىرنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلغىنىنى يازغاندىمغۇ، شۇ ۋەقەدىن كېيىن ھەممىمىز، مۇئەللىم دېمىرغا ئاچچىقلايدۇ، دەپ ئويلىغاندۇق، زادى ئويلىغىنىمىزدەك بولمىدى. مەنمۇ ئۇ ۋەقەدىن كېيىن ناھايىتى قورققاندىم، ماڭمۇ ھېچ خاپا بولغاندەك قىلمىدى.

مۇئەللىمىمىز كېيىنكى كۈنلەردە كۆپىنچە پىداكارلىق ھەققىدە سۆزلەيدىغان بولدى. ئۇ بىزگە بىر مۇنچە پىداكارلىق ھېكايىلىرىنى سۆزلەپ بەردى ۋە ھەر بىر ھېكايىسىدىن كېيىن بىزدىن: «بۇ ھېكايىدىن نېمىنى چۈشەندىڭلار؟ قانداق خۇلاسە چىقاردىڭلار؟ بۇنىڭدىن قانداق تەربىيە ئېلىش كېرەك؟» دەپ سورايتتى.

مۇئەللىمنىڭ مېنى ياخشى كۆرۈشكە باشلىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلمەسەن؟ ئۇ سۆزلەپ بەرگەن پىداكارلىق ھېكايىلىرىدىن مەن دەل ئۇ تەلەپ قىلغان خۇلاسەلەرنى چىقارغاندىم. ئۇنىڭ نېمە تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى بىلىۋالغاندىم. شۇڭا، مەن ئۇ ياقىتۇرىدىغان شەكىلدە گەپ قىلاتتىم. ئۇ ماڭا ھەر قېتىم: «ئاپىرىن، ئەخمەت!» دېگەندىن كېيىن، بالىلارغا: «ئەمدى سىلەرمۇ بۇ ھېكايىدىكى بالىلاردەك پىداكار بولۇشۇڭلار كېرەك» دەيتتى.

لېكىن، بىر قېتىم سىنىپتا ئىنتايىن جىددىي بىر مۇنازىرىگە قاتناشتۇق. مەن مۇئەللىم سۆزلەپ بەرگەن ھەر بىر ھېكايىدىن مۇئەللىمنىڭ تەلپىگە ئۇيغۇن خۇلاسە چىقىرىشتىن زېرىكىپ كەتكەندىم. ئۇ كۈنى ھېكايىنى ئۆز چۈشەنچەم بويىچە چۈشەندۈرگىلى تۇردۇم.

مۇئەللىمىز سۆزلەپ بەرگەن پىداكارلىق ھېكايىسىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولغان بىز دېمەتلىك بىر يېزا بالىسى ئۇرۇش جەريانىدا دۈشمەن ئەسكەرلىرىنى كۆزىتىش ئۈچۈن بىر قاپاق تېرەككە چىقىدۇ. ئۇ دۈشمەنلەرنى يىراقتىن كۆرۈپ، يېزىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ قوماندانغا خەۋەر قىلىش ئۈچۈن يېزىغا يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقىنىدا، دۈشمەننىڭ ئوقى تېگىپ يارىلىنىدۇ ۋە يېزىدىكى قوماندانغا خەۋەرنى يەتكۈزۈپلا، ئۇنىڭ قولىدا جان ئۇزىدۇ.

مۇئەللىم ھېكايىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن:

- ئەخمەت، سەن بىزگە ئېيتىپ بەرگەن، بۇ ھېكايىدىن ئالدىنقى تەرىپى نېمە؟ - دېدى.
- مۇئەللىم، - دېدىم مەن، - سىز سۆزلەپ بەرگەن بۇ ۋەقە راست بولمىدۇ ياكى بالىلار پىداكارلىق تەرىپىسى ئالسۇن دەپ، چوڭلار توقۇپ چىققان ھېكايىمۇ؟

مۇئەللىم بۇ سوئالغا ھاڭ-ئاڭ بولۇپ قالدى، چۈنكى ئۇ مەندىن بۇنداق سوئالنى كۈتىمگەندى. ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

- نېمە دېمەكچىسەن؟ راست بولسۇن، توقۇپ چىقىلغان بولسۇن، بۇنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ - دېدى.

- راست ۋەقە دېيىلسە، بۇنداق بىر ۋەقەگە ئىشىنىش ناھايىتى تەس.
- نېمە ئۈچۈن؟

- دۈشمەننى كۆزىتىش ئۈچۈن 11 ياشلىق بالىدىن باشقا ئادەم چىقماپتىمۇ؟ بۇنداق بىر مۇھىم ئىش ئاخىر بېرىپ 11 ياشلىق بىر بالىغا قاپتىمۇ؟ مېنىڭ ئەقلىمگە مۇشۇنداق سوئاللار كېلىدۇ. بالىلارنىڭ ھاياتى ئۈچۈن ئۇرۇشىدىكەنۇ، بىر كىچىك بالىنى كۆزەتچىلىك قىلدۇرىدىكەن...
- ئەلۋەتتە، بۇ بىر ھېكايە، - مۇئەللىم سۆزۈمنى بۆلۈۋەتكەندىن كېيىن پۈتۈن ئوقۇغۇچىلاردىن سورىدى، - ھەممىڭلار ئەخمەتتەك ئويلايمسىلەر؟

سېنىپتا «ياق، ياق، ياق...» دېگەن ئاۋازلار كۆتۈرۈلدى. چىنگىز ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

- بىز بالىلار پىداكار بولۇشىمىز كېرەك، بۇ ھېكايە مانا شۇنى چۈشەندۈرىدۇ، - دېدى.

بۇنىڭ بىلەن ئۇ گويا مۇھىم بىر سۆز قىلغاندەك، كەينىگە بۇرۇلۇپ ماڭا قاراپ قويدى. لېكىن

دېمىر:

- مەن ئەخمەتتەك ئويلايمەن، - دېدى.

مۇئەللىم ھەممەيلەندىن يەنە بىر قۇر سوراپ چىقتى.

- خوپ، سىلەرچە، ئەخمەت بىلەن دېمىر نېمە ئۈچۈن سىلەردىن باشقىچە ئويلايدۇ؟

چىنگىز يەنە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ چاڭلىدى:

- مۇئەللىم، ئۇلار جاۋاب پەرقلق بولسۇن، دەپ ھەمىشە شۇنداق قىلىدۇ.

تەنەپپۇسقا قوڭغۇراق چېلىندى. مۇئەللىم:

- بۇ مەسىلىنى چۈشتىن كېيىنكى دەرىستە يەنە سۆزلىشىمىز، - دېدى.

ساڭا بىر ئىشنى ئېيتايىمۇ زەينەب، قوڭغۇراق چېلىنغانغا ئىنتايىن خۇش بولدۇم. چۈنكى، مۇئەللىمگە نېمە دېيىشنى بىلمەيتتىم. قۇرۇق سۆز قىلاتتىم. بۇ ھېكايە كۆڭلۈمگە زادى ياقمىغانلىقى راست ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، مۇئەللىمنىڭ ئېيتىپ بەرگەن ھاياجانلىق بىر پىداكارلىق ھېكايىسى ئىدى. ھېكايە ھەممىزگە تەسىر قىلغانىدى.

چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ساۋاقداشلار مەكتەپ باغچىسىدا دەرەخلەرنىڭ تۇۋىدە تۇرۇشۇپ كۆزەتچىلىك قىلىشقا باشلىدى. دەرەخلەرنىڭ ئۇچلىرىدا «تاتاتات، تاتاتات...» دېيىشىپ پىلىموت ئاۋازلىرى چىقىرىپ، ئاتالمىش دۈشمەننى ئوققا تۇتۇشاتتى. باغچىدا ھەممىمىزگە يەتكۈدەك دەرەخ بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مەن بىرىنچى قەۋەت دېرىزە تۆمۈرىدىن تامغا، ئۇ يەردىن سۇ تۇرۇپسىغا يامشىپ بىر قونداقتا چىقىۋالدىم. مېنىڭ ئالدىمدىكى ئاكاتسىيە دەرەخىنىڭ ئۇچىدىكى چىنگىز بىلەن ھۈسەين: «كۆزەتچىلىكنى سەن قىلمايسەن، مەن قىلىمەن» دەپ تالىشىپ تۇرۇشاتتى.

- بۇ ۋەزىپە ماڭا بېرىلدى، بۇ يەر مېنىڭ يېرىم! - دەپ ۋارقىرايتتى ھۈسەين.

كېيىن تۇيۇقسىز ھۈسەيننىڭ ئاۋازىنى يەردىن ئاڭلىدىم. ئۇ دەرەخنىڭ تۇۋىدە يىغلاۋاتاتتى. ھەممىمىز يۈگۈرۈپ باردۇق، ئوقۇتقۇچىلارمۇ كېلىشتى. ئىككىنچى سىنىپنىڭ مۇئەللىپى:

- دەرەخنىڭ ئۇچىدا نېمە ئىشنىڭ بار ئىدى؟ - دەپ سورىدى.

- دۈشمەنگە قارىغاندىم...

- نەدىكى دۈشمەن؟ نېمىلەرنى دەۋاتسەن؟ - دېدى مۇئەللىم ھاڭ-تاڭ بولۇپ.

ھۈسەيننىڭ يارىسى ئېغىر ئەمەسمىش، ئۇنىڭ بېشىنى تېڭىپ قويدى. ئۇنى دەرەخنىڭ ئۇچىدىن چىنگىزنىڭ ئىتتىرىۋەتكەنلىكىنى بىلىمەن، لېكىن ھۈسەين ئۇنى تۇتۇپ بەرمىدى. مۇئەللىملەر:

- سېنى كىم ئىتتىرىۋەتتى؟ - دەپ كەينى-كەينىدىن سوراشتى.

- ھېچكىم ئىتتىرىۋەتمىدى، پۇتۇپ تېپىلىپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشتۈم... - دەپ تۇرۇۋالدى ھۈسەين.

ھۈسەيننىڭ مۇئامىلىسى مېنى ئىنتايىن ئويلىاندۇردى. ئۇ خىياللارنىڭ تەسىرى بىلەن چۈشتىن كېيىنكى دەرىستە مۇئەللىمىمىزنىڭ سوئالىغا قارىتا:

- بىر ھەرىكەت ئەگەر پىداكارلىقىمنى كۆرسەتسە، بۇنى ھەممەيلەن بىلىۋالسۇن، ئوقۇۋالسۇن دەپ قىلىنسا، ئۇ ھالدا بۇ ھەرىكەت پىداكارلىق بولماي قالدۇ، - دېدىم.

بۇنداق دەۋىپتە يەنە ھۈسەيننىڭ ھەرىكىتىنى ئويلايتتىم.

مۇئەللىمىمىز ئەتسىمۇ باشقا بىر پىداكارلىق ھېكايىسىنى سۆزلەپ بەردى. بىر كەمبەغەل بالا كېسەل ئانىسىغا دورا ئېلىش ئۈچۈن ئوغرىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قالغاندا، باشقا بىر بالا جىنايەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان.

يەنە بىلەرمەنلىك قىلدى دېمىسۇن دەپ، ئۆز چۈشەنچەمنى ئاشكارىلىدىم. لېكىن، بۇ ھېكايىدە كالۋالىق پىداكارلىق ھېسابلانغانىدى.

بىزنىڭ مۇئەللىم بىلەن 5 - ب سىنىپنىڭ مۇئەللىمى بىرلىشىپ، 5 - ئا ۋە 5 - ب سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدا پىداكارلىق ھېكايىسى سۆزلەش مۇسابىقىسى ئېلىپ باردى. بۇ مۇسابىقە مەكتەپتە چوڭ تەسىر قوزغىدى. مۇئەللىمىمىز مۇسابىقىدە مېنىڭ تۇتۇپ چىقىشىمغا چوڭ ئۈمىد باغلىغانىدى. مېنىڭ پىداكارلىق ھەققىدىكى چۈشەنچەمنى ئىپادىلەيدىغان بىر ھېكايە يازغۇم بار ئىدى. بۇ ھېكايىنى يېزىش ئۈچۈن ئۈچ كۈن ھەپلەشتىم. ئاپام بىلەن دادامغا ئوقۇپ بەردىم. بۇرۇن

يازغانلىرىمنىڭ ھەممىسىنى ياققۇرغان دادامۇ بۇ ھېكايەمنى ياققۇرمىدى. تاغامغا ئوقۇپ بەرسەم، ئۇمۇ ياققۇرمىدى.

مەن يازغان پىداكارلىق توغرىسىدىكى ھېكايىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: بىر بالىنىڭ ئىسمى ئېغىر كېسەل بولۇپ قالدۇ. بالا بۇنىڭدىن شۇنداق بىئارام بولىدۇكى، ھەر كېچە ئورنىدا يېتىپ: «ئەي خۇدا، ئىسمىنى ئۆلتۈرمەي، ئۇنىڭ ئورنىغا مېنىڭ جېنىمنى ئالغايىسەن!» دەپ دۇئا قىلىدۇ. بىر كۈنى چۈشە يوغان بىر دىۋە كېلىپ: «پىداكارلىق تىلىكىڭ قوبۇل بولدى. ئىنىڭنىڭ ئورنىغا سېنى ئېلىپ كېتىشكە كەلدىم» دەيدۇ. بالا: «مەن پىداكارلىقىمنى كۆرسىتىش ئۈچۈن شۇنداق دېگەندىم، مېنى ئېلىپ كەتسە!» دەپ يىغلاپ يالۋۇرۇشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ ۋارقىرىشىدىن ئانىسى ئويغىنىپ كېتىپ: «بالام، سېنى قارا باستىمۇ نېمە؟ ئۈستۈڭ ئوچۇق قېلىپ قورقۇنچلۇق چۈش كۆرگەن ئوخشايسەن. كۆزۈڭنى ئاچ، بالام...» دەپ بالىنى تىنچىتىدۇ.

بۇ ھېكايە ئارقىلىق پىداكارلىق ھەققىدە نېمە چۈشەنگەنلىكىمنى چۈشەندۈرەلدىمۇ؟ مەن ئۇلارنى پىداكارلىقنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىنغان پىداكارلىق بىلەن مەسخىرە قىلماقچى ئىدىم.

4 -، 5 - سىنىپلار كۈلۈپقا توپلاندى، ئوقۇتقۇچىلارمۇ كىرىشتى. بىزدىن ئالتە، 5 - ب سىنىپتىن بەش ئوقۇغۇچى مۇسابىقىگە قاتناشتى. ھېكايە ئوقۇش نۆۋىتى ئۈچۈن چەك تارتىلدى. مەن چەكتە سەككىزىنچى بولدۇم. مەن ھېكايەمنى ئوقۇۋېتىپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ۋە مۇدىرنىڭ چىرايىدىن ياققۇرمىغىنىنى چۈشەندىم. لېكىن، بالىلار ھەممىدىن مېنىڭ ھېكايەمنى ئالقىشلىدى. ھېكايە ئوقۇش تاماملانغاندا، ئوقۇتقۇچىلار ھېكايىلەرنى باھالاش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلار بۆلۈمىگە كىرىپ كەتتى. زالدا ۋاراڭ-چۇرۇڭ، تاراق-تۇرۇقلار باشلاندى. ساۋاقداشلار بىر-بىرىنىڭ گەدەنلىرىگە ئىنچىكە رېزىنكە رەگەتكىلەر بىلەن قەغەزلىرىنى ئېتىشتى. ھازىر بىزنىڭ مەكتەپتە ھەممە ئوغۇل بالىلارنىڭ قولىدا مۇشۇنداق رەگەتكە بار. قەغەزدىن ياسالغان بۇ كىچىك ئوقلار كىشىنىڭ گەدەنلىرىگە تەگسە ئاجايىپ ئاغرىتاتتى... مەن زادى قارىغا تەگكۈزەلمەيمەن. تاش ئېتىشىنىمۇ بىلىمگەنلىكىم ئۈچۈن، مېنى ساۋاقداشلار، تاشنى قىز بالدەك ئاتىدۇ، دەپ مەسخىرە قىلىشىدۇ.

تۇيۇقسىز، گەدەندىن ئوت چىقىپ كەتتى، خۇددى قىزىق يىغىنە سانجىلغاندەك بولۇپ كەتتى... گەزەپلەنگەن ھالدا يېنىمدا ئولتۇرىدىغان ساۋاقداشىمنىڭ قولىدىن رەگەتكىسىنى تارتىۋالدىم-دە، قەغەز ئوقنى قويۇپ، كىچىك رەگەتكىنىڭ ئىنچىكە رېزىنكىسىنى چىڭ تارتىپ ئاتتىم. ئاھ، زەينەب، بۇ كېلىشمەسلىكىنى قارا... دەل شۇ چاغدا مۇدىر ئالدىدا، ئوقۇتقۇچىلار كەينىدە زالغا كىرىۋېتىپتەن، مېنىڭ ئوقۇم ئۆزۈم ئاتماقچى بولغان تەرەپنىڭ دەل ئەكسىگە ئۇچۇپ بېرىپ، «پاق» قىلىپ مۇدىرنىڭ گەدەنلىرىگە تەگمەسمۇ! مۇدىر قولىنى گەدەنلىرىگە قويدى، ئاندىن كۆزلىرىدىن ئوت چاقتىپ بىزگە قارىدى.

- كىم ئاتتى؟ كىم ئاتقان بولسا ئوتتۇرىغا چىقسۇن! - دېدى 5 - ب سىنىپنىڭ مۇئەللىمى.
- بېشىمنى يەردىن كۆتۈرمەي، ئورنۇمدىن تۇراي دەۋاتاتتىم، بىزنىڭ مۇئەللىم:
- ئاتقان چىقىمسا، ھەممىڭلار جازالىنىسىلەر، ئۆيۈڭلارغا قايتۇرمايمىز! - دېدى.
- مۇسابىقىمۇ، باھالانغانلارمۇ بىر ياققا قايرىلىپ قالغانىدى. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ:
- مەن ئاتتىم، - دېدىم.
- مۇدىر چىرايىمغا تىكىلىپ بىر ھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:
- سەن ئاتىدىڭ! - دېدى.

- مەن ئاتتىم.
- مەن كىشىلەرنىڭ چىرايىغا بىر قاراپلا بىلىمەن. سەن ئاتىدىڭ... قارىساڭ جىنايەتچى ئوتتۇرىغا چىقىمىدى. پۈتۈن ساۋاقداشلىرىڭنىڭ جازاغا ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلىپ، ساۋاقداشلىرىڭنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن كۇناھنى ئۆز ئۈستۈڭگە ئالدىڭ.

لېكىن مېنىڭ زادىلا ئۇنداق نىيەتتىم يوق ئىدى.
- ئەتەي قىلىمىدىم، بىلىمەي قىلىپ ساپتىمەن... باشقا يەرگە ئاتماقچى ئىدىم، قولۇمدىن چىقىپ كەتتى...

مۇدىر سەھنىگە چىقتى:
- مانا، - دېدى ئۇ، - پىداكارلىق دېگەن مۇشۇ. بۇ ساۋاقداشىڭلار سىلەرگە بىر پىداكارلىق ئۈلگىسىنى كۆرسەتتى. ئۆزى ئاتىمىغان بولسىمۇ، ھەممىڭلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، سىلەرگىمۇ تەربىيە بولسۇن دەپ، جازانى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ئۇنىڭ بۇ گۈزەل ئەخلاقى ئۈچۈن ھەممىڭلارنى كەچۈرمىەن. يازغان ھېكايىسى ياخشى بولمىسىمۇ، لېكىن بۇ ئۈلگىلىك ھەرىكىتى ئۈچۈن ئۇنى مۇسابىقىدە بىرىنچى دەپ ئېلان قىلىمەن.

ئامال قانچە، زەينەب، ئۇقتۇرماقچى بولغىنىمنىڭ دەل ئەكسى بولدى. جىنايەتچى بولۇپ تۇرۇقلۇق، ھېچنەمىدىن ھېچنەمە يوق پىداكارلىق ئۈلگىسى بولۇپ قالدىم. سېنىڭچىمۇ، پىداكارلىق بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىش باشقا - باشقا ئىشلار ئەمەسمۇ؟

خەپ، مۇشۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى تېزىرەك پۈتتۈرسەم ئىدىم... دادام ئوقۇيالمىغانلىقى ئۈچۈن مېنى جەزمەن ئوقۇتقۇسى بار. تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگىنىدىن كېيىن مېنى ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇتۇش ئۈچۈن چەت ئەلگە چىقىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ ھەقتە ئاپام بىلەن ھازىرغىچە تالاش - تارتىش قىلىشىدۇ. ئاپام، مەن ئوغلۇمغا چىدىمايمەن، دەيدۇ.

ساڭمۇ شۇنداق تۇيۇلامدۇ، بىلىمەيمەن، كۈنلەر ھېچ ئالدىغا ماڭمايۋاتقانداك بىلىنىپ كېتىۋاتىدۇ... مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئىمتىھانىغىچە بولغان كۈنلەرنى كۆرسىتىدىغان ياخشى بىر ۋاقىت جەدۋىلى تۈزۈۋالدىم. يەكشەنبە كۈنلىرى بىلەن دەم ئېلىش كۈنلىرىنى ھېسابلىمىغاندا، ھېچقانچە ۋاقىت قالمىدى. بىراق شۇنداقتىمۇ كۈنلەر ئالدىغا ماڭمايۋاتىدۇ. ساڭا خەيرلىك ۋە ئامانلىق تىلەيمەن.

ئەخمەت تارىي
1963-يىلى 30-نويابىر، ئەنقەرە

سەندىن زادى كۈتمىگەندىم

ئەخمەت:

مېنى خەت-خەۋەرسىز قويىمىغىنىڭغا رەھمەت. ئۆتكەنكى خېتىڭنى ئوقۇغىنىمدا، كۈلكىلىك ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسى سېنىڭ بېشىڭدىن ئۆتكەنىدۇ، دەپ ئويلىدىم. ياكى ماڭا ئۇ ۋەقەلەرنى كۈلكىلىك قىلىپ يېزىۋاتامسەن؟ خەتلىرىڭنى شۇ قەدەر ياقتۇرىمەنكى، مەنمۇ ساڭا ئوخشاش يېزىشنى ئۈگىنىۋاتىمەن.

ئۆتكەن كۈنى بىزنىڭ سىنىپىمۇ ھەممەيلەننى قاقاقلاپ كۈلدۈرۈۋەتكەن بىر ۋەقە بولدى. لېكىن، دەرىستە ئەمەس، تەنەپپۇستا كۈلدۈك. بىزنى كۈلدۈرگەن بۇ ۋەقە تۈپەيلىدىن ئوقۇتقۇچىمىز ئىنتايىن خاپا بولدى.

ماڭا ئوخشاش يېزىشنى دوراپ، قىزىقارلىق بولسۇن دەپ توقۇپ چىقىپتۇ، دەپ قالما. مەن ساڭا ۋەقەنى ئۆز ئەينى بويىچە ئۇقتۇرۇشقا تىرىشىمەن.

ئالدى بىلەن ۋەقەنىڭ قەھرىمانىنى تونۇشتۇرۇۋېتەي: ئوسمان ئىسىملىك بىر ساۋاقداشلىقىمىز بار. ئۇ ناھايىتى تىرىشچان، بولۇپمۇ ھېسابقا ناھايىتى ئۇستا، ناھايىتى تەرتىپلىك. ئۇنىڭ قەلەم قاپچۇقىدا ھەرخىل رەڭدىكى قېرىنداشلار بار، ھەممىسىنىڭ ئۇچى ئىنچىكە ئۇچلانغان. بۇ قېرىنداشلارنىڭ ئۇچلىرى قانداقچە سۇنۇپ كەتمەيدىغانلىقىغا ھەيرانمەن. مېنىڭ قېرىنداشلىرىم ھە دېسلا يەرگە چۈشۈپ ئۇچلىرى سۇنۇپ كېتىدۇ. قاچانلىكى بىر نەرسە يازماقچى بولسام، سومكامدىن ئۇچى سۇنىمىغان قېرىنداش تاپالمايمەن. لېكىن، ھەدەمگە قارىغاندا مەن تېخى ياخشى ئىكەنمەن. ئاپامنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ھەدەم مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدا سومكىسىدا زادى قېرىنداش تۇرمايدىكەن. سومكامدا ئۇچى سۇنۇق بولسىمۇ، ھەر ھالدا قېرىنداش بار.

ئوسماننىڭ يازمىچە تاپشۇرۇقلىرى رەڭگارەڭ سىزىقلار بىلەن رەسىمدەك بېزەلگەن، خەتلىرىنى ئۈنچە-مارجاندەك تىزىپ يازىدۇ. مۇئەللىمىمىز ھەر كۈنى دېگۈدەك بىرەر دەرسنى يازمىچە سىناق قىلىدۇ، بۇنى ئاز دەپ، ھەر ئىككى كۈندە بىر دېگۈدەك يازمىچە تاپشۇرۇق بېرىدۇ.

سېلىرىنىڭ مۇئەللىمىڭلارمۇ شۇنداق قىلامدۇ؟

بىر كۈنى ئوسمان:

- بالىلار، مۇئەللىم يازمىچە تاپشۇرۇقلىرىمىزنى زادى تەكشۈرمەيدىكەن دەپ ئويلايمەن، - دېدى.

ئالدى بىلەن مەن قارشى چىقتىم:

- تەكشۈرمەيدىغان بولسا، نېمىدەپ يازمىچە تاپشۇرۇق بەرسۇن؟

ئوسمان ماڭا قارشى چىقتى:

- تەكشۈرىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن.

- تەكشۈرمەيدىغانلىقىنى نەدىن بىلىدىڭ؟ - سورىدى بىر ساۋاقداش.

- چۈنكى، - دېدى ئوسمان، - ھېساب ئېنىق، مۇئەللىمىمىز ھەر كۈنى يازمىچە سىناق قىلامدۇ؟

- قىلىدۇ... - دېدۇق ھەممىمىز.

- تەخمىنەن ھەر ئىككى كۈندە بىر ئۆيگە تاپشۇرۇق بېرىۋاتامدۇ؟

- بېرىۋاتىدۇ! - دېدۇق بىز.

- ئەمدى ھېسابلاپ كۆرەيلى، - دېدى ئوسمان، - بۇ سىنىپتا 52 ئوقۇغۇچى بار، شۇنداقمۇ؟

- شۇنداق.

- دېمەك، مۇئەللىمىمىز ھەر كۈنى 52 يازمىچە سىناق قەغىزىنى ئوقۇيدۇ. يازمىچە ئۆي

تاپشۇرۇقلىرىنىمۇ ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كۈنگە 25 تىن ھېسابلىساق، دېمەك، كۈندە 77 تاپشۇرۇق...

بۇ تاپشۇرۇقلارنى مۇئەللىمىمىز ئۆيگە بارغاندا سائەت قانچىدە تەكشۈرۈشكە باشلايدۇ؟

- بۇنىڭ ساڭا نېمە مۇناسىۋىتى بار؟

- ھېسابلاپ باقايلى، بىر يازمىچە تاپشۇرۇقنى قانچە مىنۇتتا تەكشۈرۈپ بولىدۇ؟

ئوسماننىڭ ھېسابلىشى بويىچە، مۇئەللىمىمىز ھەر كۈنى 11 سائەت ۋاقتىنى بىزنىڭ يازمىچە

تاپشۇرۇقلىرىمىزنى تەكشۈرۈشكە سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدىكەن، كېچىچە ئۇخلىماي تەكشۈرمىز

تەكشۈرۈپ بولالمايدىكەن.

بۇ ھېسابتىن كېيىن بالىلار جىم بولۇشتى. مەن پىكرىمدە چىڭ تۇرۇپ:

- ياق، تەكشۈرىدۇ... - دېدىم.

- خوپ، تەكشۈرىدۇ دەيلى، - دېدى ئوسمان، - مېنىڭچە، تاپشۇرۇقلار ئىچىدىن خالىغان

بىر-ئىككىسىنىلا تەكشۈرىدۇ.

بۇ مۇنازىرىمىزدىن بىر-ئىككى كۈن كېيىن بىر قىز ساۋاقداشم بىرىنچى سائەت دەرىستە ماڭا:

- ئوسماننىڭ دېگىنى توغرا ئوخشايدۇ، - دېدى.

ئاندىن ئۇ مۇنۇلارنى دەپ بەردى: ئۇنىڭ ئۆيى مۇئەللىمىمىزنىڭ ئۆيىگە يېقىن ئىكەن. بۈگۈن

ئەتىگەن مەكتەپكە كېلىۋاتقاندا، ئالدىدا قەغەزلىر شامالدا ئۇچۇپ يۈرۈپتۇ. ئايىغىغا پۇتلاشقان

قەغەزنى ئېلىپ قاراپ باقسا، ئۆزىنىڭ ئالدىنقى كۈنكى يازمىچە تاپشۇرۇقى ئىكەن. قەغەزلىرنىڭ

قەيەردىن ئۇچۇپ كەلگىنىنى ئىز قوغلاپ تەكشۈرسە، مۇئەللىمىنىڭ ئىشىكى ئالدىدىكى ئەخلەت

ساندۇقىدىن ئۇچۇپ چىقىۋېتىپتۇ. "مانا!" دەپ پۇرلىشىپ كەتكەن تاپشۇرۇق قەغەزىنى كۆرسەتتى ئۇ.

- تاپشۇرۇقلىرىمىزنى تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قويمايدۇ-دە... -

دېدىم مەن.

ئوسمان ئوڭ تەرىپىدىكى پارتىدا ئولتۇراتتى. تارىخ دەسى ئۆتۈلۈۋاتقاندا، ئۇ ماڭا:
- مۇئەللىمىزنىڭ يازمىچە تاپشۇرۇقلىرىمىزنى تەكشۈرىدىغان - تەكشۈرمەيدىغانلىقىنى
ئاڭلىماقچىمەن، - دېدى.
- قانداق ئاڭلايسەن؟
- كېيىن ئېيتىمەن.

مۇئەللىمىز سورىغان سوئاللارنىڭ بىرى مۇنداق ئىدى:
"دەپتەردار، نىشانچى، بەگلەر بېگى، ئەجەمئۇغلى دېگەنلەر كىملىرى؟ سۇلتان ئىبراھىم دەۋرىنى
سۆزلەپ بېرىڭ."

تەنەپپۇستا دەپ بەرگىنىگە قارىغاندا، ئوسمان تاپشۇرۇق سوئاللارغا باشتىكى بىر قانچە قۇرغا
توغرا جاۋاب يازغاندىن كېيىن، پادىشاھ سۇلتان ئىبراھىمغا مەكتۇپ يېزىپتۇ. ئۇ مەكتۇپنى:
"ھۆرمەتلىك تەلۋە ئىبراھىم تاغا!" دەپ باشلاپتۇ. ئۇزۇن مەكتۇپنىڭ ئاخىرىدا ھېلىقى سوئاللارغا
مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

"بەگلەر بېگى بوغاز ئىچىدىكى بىر پورت."

"دەپتەردار - دەپتىرى تار □ كەلگەن ئادەم دېگەنلىكتۇر."

"نىشانچى بىزنىڭ سىنىپتىكى چەتنىڭ لەقىمى. بىز ئۇنى قارىغۇ مەرگەن، دەپ مەسخىرە
قىلىمىز، چۈنكى توپ ئوينىغاندا ۋوروتورغا توپ كىرگۈزمەن دەپ، مەكتەپنىڭ پۈتۈن دېرىزە
ئەينەكلىرىنى چېقىپ بولدى."

"ئەجەمئۇغلى □ بولسا بىزنىڭ سىنىپتىكى رىزا. چۈنكى، ئۇ كۆز باغلاش ئويۇنىنى
ئۆگىنەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ھەر ئويۇندا تاياق يەيدۇ."

ئوسمان مەكتەپ باغچىسىدا بۇلارنى دەپ بەرگەندە، ھەممىمىز قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق.
لېكىن، مەن ئۇنىڭ راست شۇنداق قىلغانلىقىغا ئىشەنمەيتتىم، چاقچاق قىلىپ پوچىلىق قىلىۋاتىدۇ، دەپ
ئويلايتتىم. ئەتىسى ئوسمان قورقۇشقا چۈشتى. ئۇ، مۇئەللىم يازغانلىرىمنى ئوقۇغان بولسا قانداق
قىلارمەن، دەپ قورقاتتى. دەسلەپكى ئۈچ كۈن شۇنداق قورقۇپ يۈردى. مۇئەللىمدىن ھېچقانداق
ئىنكاس چىقىمىغاندىن كېيىن، ئاندىن كۆڭلى تىنىدى. ئۆزىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، شۇ كۈندىن كېيىن
ھەر قېتىمقى يازمىچە تاپشۇرۇقتىكى سوئاللارغا شۇنداق بىمەنە جاۋابلارنى يازدىكەن. مۇئەللىم

قەغزىگە دەسلەپ كۆز يۈگۈرتكەندە، بىمەنە سۆزلەرنى بىلمەي قالسۇن دەپ، پەقەت باشتىكى بىر نەچچە قۇرغىلا توغرا جاۋابلارنى يازدىكەن.

راستىنى ئېيتسام، ئوسماننىڭ ئېيتقانلىرىغا ئىشەنمەيتتىم، لېكىن تۈنۈگۈن ساختىلىقى ئاشكارا بولغاندا، پۈتۈنلىكىنى ھەممىمىز چۈشەندۈق.

تۈنۈگۈن بىرىنچى سائەتلىك دەرىستە، مۇئەللىم بىر ئاز كېچىكىپ سىنىپقا خاپا چىراي كىردى. ئادەتتە ئۇ بىرىنچى سائەت دەرسكە ئوچۇق چىراي كىرەتتى. بۇ قېتىم غەزەپلىك ئاۋازدا: "سالام بالىلار!" دېگەندىن كېيىن:
- ئوسمان ئورنۇڭدىن تۇر! - دېدى.

ئوسمان ئورنىدىن تۇردى.
- مەيەگە كەل!

ئوسمان مۇنبەرنىڭ ئالدىغا باردى.
- بالىلار، - دېدى مۇئەللىم، - ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا سىلەرگە تەبىئەت بىلىملىرى دەرسىدىن يازمىچە تاپشۇرۇق بەرگەندىم. ھازىر ساۋاقىدىشىڭلار ئوسمان ماڭا تاپشۇرغان يازمىچە تاپشۇرۇقىنى سىلەرگە ئوقۇپ بېرىدۇ.

ئوسماننىڭ يۈزى پەرەڭدەك قىزىرىپ كەتتى. مۇئەللىم ئوسمانغا قەغەزنى بېرىپ:
- ئوقۇ، ھەممىسىنى ئوقۇ! سوئاللارنىمۇ ئوقۇ! - دېدى.

ئوسمان ئوقۇشقا باشلىدى:
- بىرىنچى سوئال: شامال دېگەن نېمە؟ قانداق پەيدا بولىدۇ؟

جاۋاب: ھاۋا ئىسسىغاندا ھەجىمى كېڭىيىدۇ، يېنىكلەيدۇ، يېنىكلەنگەندە يۇقىرىغا كۆتۈرۈلىدۇ.

ئوسمان توختىغاندا، مۇئەللىم:
- داۋاملاشتۇر، داۋاملاشتۇر! - دېدى.

ئوسمان داۋاملاشتۇردى:
- يېنىكلەنگەندە يۇقىرى كۆتىرىلىدۇ... شامال... شامال... ئۇ بىر نەچچە قېتىم شامال دەپ كېكەچلىگەندە، مۇئەللىم ۋارقىرىدى:
- ھە، شامالغا نېمە بوپتۇ؟

ئوسمان ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى:

- شامال گالاتا سارايدا ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى. گالاتا سارايلقلار دەسلەپكى مەيداندا شامالغا قارشى ئوينىغان بولسىمۇ، غەلبە قىلدى. ئىنتايىن جىددىي ۋە كۆڭۈللۈك ئېلىپ بېرىلغان كۆرەشتە مۇداپىئەنى كۈچەيتىمگەن ئەنقەرە كۈچى كوماندىسى ئىككىگە قارشى بىر نەتىجە بىلەن مۇسابىقە مەيدانىنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى.

ئىككىنچى سوئال: قارا بوران دېگەن نېمە؟

جاۋاب: سىكۇنتىغا 20 مېتىر تېزلىك بىلەن چىققان بوران قارا بوران، دېيىلىدۇ. گالاتا سارايلقلار بۈگۈن مېتھەت پاشا تەنھەرىكەت سارىيىدا قارا بوراي چىقىرىۋەتتى. ئەپسۇسكى، رېپىرنى مۇسابىقنى ياخشى باشقۇردى دېيەلمەيمىز. مەتنىنىڭ شامىلى بىلەن شۇكۇرنىڭ يىقىلىشىنى 12 قەدەمدە تۇرۇپ ۋوروتورغا توپ تېپىشكە ھېسابلىشى تاماشبىنلارنىڭ نارازىلىق بىلدۈرۈشىگە سەۋەب بولدى.

ئوسمان ئوقۇۋاتقاندا، بىز كۈلۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئۆزىمىزنى تەستە تۇتۇۋالغاندۇق. شۇنداقتىمۇ ئارىمىزدا ئۆزىنى تۇتۇۋالماي خىرىلدىغانلار بولدى. ئوسماننىڭ ئاۋازىمۇ تىتىرەشكە باشلىدى. ئۇ ئىزا تارتقىنىدىن يىغلىۋېتىشكە ئاز قالغانىدى.
- ئوسمان، نېمىشقا مۇشۇنداق قىلدىڭ؟- دېدى مۇئەللىم.

كۆزلىرىگە ياش ئالغان ئوسمان تام تەرەپكە قارىۋالغاندا، مۇئەللىم يەنە:
- سەن ياخشى ئوقۇغۇچۇم ئىدىڭ، بۇنداق قىلىشىڭنى زادى كۈتمىگەندىم... ئورنۇڭدا ئولتۇر!- دېدى.

نېمىشقا يالغان سۆزلەي، ئوسماننىڭ لەت بولغىنىغا ئىچىمدە خۇشال بولغاندىم. تەنھەپۇستا ئۇنىڭغا:
- قانداق ئىكەن! مۇئەللىمنىڭ قەغەزلەرنى تەكشۈرمىگىنى قېنى؟- دېدىم.

ئۇ كۈنى ئاخشامدا ئاپامنىڭ بىر دوستى بىزنىڭ ئۆيىگە كەلدى. مېنىڭ بۇ مېھماننى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈم ئىدى. ئۇ ياق مېنىڭ قايسى مەكتەپتە، قانچىنچى سىنىپتا ئوقۇيدىغانلىقىنى سورىدى، مەن ئېيتىپ بەردىم.

- سىلەرنىڭ مۇئەللىمىڭلار مېنىڭ ئەڭ يېقىن دوستۇم بولىدۇ،- دېدى ئۇ. ئاندىن ئاپامغا سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى،- تۈنۈگۈن ئاخشام ئۇنىڭ ئۆيىگە بارغاندىم، غەلتە بىر ئىش بولدى. قارىسام، ئۈستىلىنىڭ ئۈستىدە بىر توپ قەغەز تۇرۇپتۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ يازمىچە ئۆي تاپشۇرۇقلىرى ئىكەن. "بۇنىڭ ئاپشۇرۇقلىرى قانداق ۋاقىت چىقىرىپ تەكشۈرۈپ بولىسىز؟" دېسەم، ئۇ: "ناھايىتى ياخشى ئوقۇغۇچىلىرىم بار. بىزنىڭ تاپشۇرۇقنى ئوقۇپ باقاسىز؟" دېدى-دە، قەغەزلەرنىڭ ئىچىدىن بىرىنى تاللاپ ماڭا بەردى. ھەقىقەتەن ياخشى ئورۇندالغان بىر تاپشۇرۇق ئىكەن. رەتلىك، ئوقۇشقا ئەپلىك، ماۋزۇلار رەڭلىك قەلەم بىلەن يېزىلغان، تاپشۇرۇقنىڭ تېمىسى "شامال" ئىكەن. بىراق، ئوقۇپ ھاڭ-تاڭ قالدۇم. بالا شامال دەپ گالاتا سارايدا كوماندىسى بىلەن ئەنقەرە كۈچى كوماندىسىنىڭ

مۇسابىقىسىنى يېزىپتۇ. تاپشۇرۇقنى ئوقۇۋېتىپ قاقا قالاپ كۈلۈپ كەتتىم. دوستۇم: "نېمە بولدى، نېمىگە كۈلىسىز؟" دەپ سورىدى. مەن ئوقۇپ باقسۇن دەپ ، قەغەزنى ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ ئوقۇپ بولۇپ، ئىنتايىن غەزەپلەنگەن ھالدا: "بۇ ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچىلىرىمىدىن بىرى ئىدى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشىنى زادى كۈتمىگەندىم" دېدى...

دېمەك، يەنىلا ئوسمان ھەقىقەت ئىكەن. راستىنى ئېيتقاندا، مەنمۇ مۇئەللىمىمىزدىن بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى زادى كۈتمىگەندىم، ناھايىتى بىئارام بولدۇم.

ئەھۋالنى ساڭا ئۆز ئەينى بويىچە يازدىم.

خەير-خوش! قەدىرلىك ساۋاقدىشىم، ئەخمەت، مېنى خەت-خەۋەرسىز قويما، ماقۇلمۇ؟ ساۋاقداشلاردىنمۇ خەۋەر يېزىشىڭنى كۈتىمەن.

تۈرك تىلىدا "تار"نى "دار" دەپ تەلەپپۇز قىلىدۇ.

خام، تەجرىبىسىز مەنسىدە.

ساۋاقدىشىڭ: زەينەپ يالقىر
1963- يىلى 26- دېكابىر، ئەنقەرە

ۋىجدان ئازابى

زەينەپ:

خەتلىرىمنى ياخشى دەپ قارىغىنىڭنى يېزىش بىلەن، مېنى ھەقىقەتەن ياخشى يېزىشتا قىزىقتۇرغىنىڭغا رەھمەت ئېيتىمەن. بىر خېتىڭدە مېنىڭ كۈلكىلىك ۋەقەلەرنى بايان قىلغانلىقىمنى يازغانىدىڭ. لېكىن، ئەمدى بايان قىلىدىغانلىرىم ئىنتايىن ئىچىنشىلىق بىر ۋەقە. بۇ ۋەقەنى بىزگە مۇئەللىمىمىز ئېيتىپ بەرگەن.

ئۆتكەن كۈنى دەرىستە ھۈسەين ئوقۇش كىتابىمىزدىن بىر ماقالىنى ئوقۇغانىدى. ماقالىنىڭ ئىچىدە "ۋىجدان ئازابى" دېگەن بىر سۆز ئۇچرىدى. مۇئەللىمىمىز بىزگە "ۋىجدان ئازابى" دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى خېلى ئۇزۇن سۆزلەپ چۈشەندۈردى. ئاندىن بىزدىن:
- ۋىجدان ئازابى دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەندىڭلارمۇ؟ - دەپ سورىدى.
- چۈشەندۈرۈڭ مۇئەللىم! - دەپ ۋارقىرىدۇق ھەممىمىز بىردەك.
- ئۇنداق بولسا، ئەمدى ۋىجدان ئازابىغا دائىر بىر نەچچە مىسال كەلتۈرەيلى، - دېدى مۇئەللىم.

ياشارنى بىلسەن. ئۇ يەنە بۇرۇنقىدەك كەينى پارتىدا ئولتۇرىدۇ، يەنە شۇنداق سۆلەتۈر. ئۇ يىغقان پۇللىرىنى دەرس ۋاقتىدا ساناپ ئولتۇرىدۇ ياكى ھەجۋىي رەسىملەرنى سىزىپ ئولتۇرىدۇ.

مۇئەللىم ئۇنىڭدىن:

- ياشار، ساڭا ۋىجدان ئازابى چەكتۈرگەن بىرەر ۋەقەنى بېشىڭدىن ئۆتكۈزۈۋىڭمۇ؟ - دەپ سورىدى.

ياشار مۇئەللىمنىڭ دېگەنلىرىگە قۇلاق سالماي بولسا كېرەك. بىراق، ساڭا مەلۇم، ئۇ ناھايىتى ھىيلىگەر. ئەگەر شۇ تاپتا "ئۆتكۈزگەن" دېسە، مۇئەللىمنىڭ "سۆزلەپ بەر" دېيىشىنى بىلەتتى، شۇڭا:
- ئۆتكۈزۈۋىدىم مۇئەللىم! - دېدى.
- بۇ قانداق گەپ، - دېدى مۇئەللىم، - ئادەم دېگەن ۋىجدان ئازابى چەكمەسلىكى مۇمكىنمۇ؟
ياشار تېخىمۇ كەسكىن ھالدا:
- مەن چەكمىدىم مۇئەللىم! - دېدى.

نەشە يەنە شۇنداق كۆزگە كىرىۋېلىشقا تىرىشاتتى. ئۆزىدىن سورىسۇن دەپ، مۇئەللىمنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ، ئورنىدا تۇرالماي قول كۆتۈرەتتى. ئۇ:
- مەن ئېيتىپ بېرەي مۇئەللىم، مەن ئېيتىپ بېرەي... دەپ تۇرۇۋالدى.
- ئېيتە نەشە، - دېدى مۇئەللىم، - ساڭا ۋىجدان ئازابى چەكتۈرگەن بىرەر ۋەقە بېشىڭدىن ئۆتكەنمۇ؟

نەشە خۇشامەت قىلىپ:

- كۆپ ئۆتكەن مۇئەللىم، - دېدى.
- ئۆتكەن بولسا سۆزلەپ بېرەي...
- قايسىسىنى سۆزلەي مۇئەللىم؟

ئۇنىڭ گېپىگە ھەممىمىز كۈلۈپ كەتتۇق.

بىچارە نەشە نېمىنى توقۇپ چىقىشنى ئويلىۋېلىشقا ۋاقىت چىقىرىش ئۈچۈن بۇ بىمەنە سوئالنى سورىغانىدى.

مۇئەللىم كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

- بېشىڭدىن ساڭا ۋىجدان ئازابى چەكتۈرگەن شۇنچە كۆپ ۋەقە ئۆتكەنمىدى؟ قېنى ئۆزۈڭ خالىغان بىرنى سۆزلە! - دېدى.

نەشە ھەر قېتىمقىدەك يەنە دۇدۇقلاشقا باشلىدى. ئۇ دۇدۇقلاپ يۈرۈپ ئاخىر سۆزلىدى. ئېسىڭىدۇ، نەشە ھەمىشە دەرىستە ئورنىدىن تۇرسا شۇنداق دۇدۇقلايتتى، ھەر بىر سۆزنى، ھەتتا ھەر بىر بوغۇمنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئاز دېگەندە بىر قېتىم دۇدۇقلىماي كەينىدىكى بوغۇمنى ئېيتالمايدۇ. ئۇ كۈنى تارتىنچاقلىقى تېخىمۇ ئېشىپ كەتكەنىدى.

ئۇ سۆزنى مۇنداق باشلىدى:

- بىز چوڭلارنى ھۆرمەت، كىچىكلەرنى ئىززەت قىلىشىمىز كېرەك.

نەشە توختىماي دۇدۇقلاۋەرگەچكە، مۇئەللىم:

- خوپ، ھە... ئاندىن؟ - دەپ ئۇنىڭغا مەدەت بەردى. نەشە دۇدۇقلىغان ھالدا دېدى:

- بىر ئانا بار ئىكەن. ئۇ ئوغلىغا نەسبەت قىلىۋاتقان ئەسنادا دەرۋازا قېقىلىپتۇ. ئاندا دېرىزىدىن قارىسا، دەرۋازىنى قاققان قېيناتىسى ئىكەن. ئانا ئوغلىغا: "بوۋاڭ كەلدى، دەرۋازىنى ئېچىۋەت، بوۋاڭغا مېنىڭ ئۆيىدە يوقلۇقۇمنى ئېيت!" دەپتۇ. بالا دەرۋازىنى ئېچىپ: "بوۋا، ئاپام تالاغا چىقىپ كەتتى" دەپتىكەن، ئۇ ياشانغان كىشى نەۋرىسىگە: "ئاناڭغا ئېيت، بۇنىڭدىن كېيىن تالاغا چىققاندا بېشىنى دېرىزىدە ئۇنتۇپ قالمىسۇن" دەپ، ئۆيگە كىرمەي كېتىپ قاپتۇ.

نەشە بىر نەچچە قېتىم دۇدۇقلىغاندىن كېيىن جىم تۇردى.

- بۇ ۋەقە سېنىڭ بېشىڭدىن ئۆتكەنمۇ؟ - سورىدى مۇئەللىم.

- ياق، - دېدى نەشە، - بىر زۇرنالدىن ئوقۇغانىدىم.

- ئۇنداق بولسا، سەن نېمە ئۈچۈن بۇنىڭدىن ۋىجدان ئازابى ھېس قىلسەن؟

- مەن ھېس قىلمايمەن، ھېلىقى بالىنىڭ ئانىسى ھېس قىلغاندۇ مۇئەللىم...

ئەمدى مۇئەللىم باشقا ساۋاقداشلاردىن سورىۋېدى، ھېچكىم ئۆزلىرى ھېس قىلغان ۋىجدان ئازابىنى ئېيتالماي، باشقىلار ۋىجدان ئازابى ھېس قىلىدىغان ۋەقەلەرنى ئېيتىشتى.

- چۈشىنىشلىك، - دېدى مۇئەللىم، - دېمەك، سىلەر ۋىجدان ئازابىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ياخشى چۈشەنمەيسىلەر. بىر كىشى ۋىجدان ئازابى ھېس قىلىشى ئۈچۈن بېشىدىن ئېچىنىشلىق بىر ۋەقەنى ئۆتكۈزگەن ۋە بىر ۋەقەدىن پۇشايمان ھېس قىلغان بولۇشى كېرەك، - ئۇ بىر دەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن يەنە دېدى، - ئەمدى مەن سىلەرگە ۋىجدان ئازابىغا مىسال قىلىپ، بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىمەن.

سېنىڭ ئىچىدە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى.

- تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغۇچى ئىدۇق، - دەپ باشلىدى مۇئەللىم، - مۇدىرىمىز ناھايىتى قوپال ئادەم ئىدى...

ھەممىمىز بېرىلىپ ئاڭلاۋاتاتتۇق.

- يېشى ئوقۇش يىلى ئەمدىلا باشلانغاندى. بىزنىڭ سىنىپقا باشقا بىر مەكتەپتىن بىر يېشى ئوقۇغۇچى كەلگەندى، تېخى ئۇنىڭ ئىسمىمۇ بىلمەيتتۇق. بۇ بالىنىڭ سول قولى ھەمىشە بۇرۇلكىسىنىڭ يانچۇقىدىن چىقمايتتى. بىز تېخى ئۇنىڭ بىلەن ئۆزلىشىپ كېتەلمىگەندۇق، شۇڭا ئۇنىڭ نېمىشقا قولىنى يانچۇقىدىن چىقارمايدىغانلىقىنى سورالمايتتۇق.

چۈشلۈك دەم ئېلىشتا مەكتەپ باغچىسىدا ئويىناۋاتاتتۇق، ئۇيۇقسىز مۇدىر كېلىپ قالدى. ئۇ قولىنى يانچۇقىدىن چىقارماي ئايلىنىپ يۈرگەن ھېلىقى بالىنى چاقىردى. بالا يەنىلا قولىنى يانچۇقىدىن چىقارماي، مۇدىرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

ھەممەيلەن ئويۇننى تاشلاپ، نېمە قىلىدىكىن، دېگەن قىزىقىش بىلەن ئۇلارغا قاراپ تۇراتتۇق. يۇقىرىدا دېگىنىدەك، مۇدىر بەك قوپال ئادەم ئىدى. ئۇ بالغا:

- نېمىشقا قولۇڭنى يانچۇقۇڭدىن چىقارمايسەن؟ - دەپ ۋارقىردى.

بالا جاۋاب بەرمەي بېشىنى يەرگە ئېگىشتۈرۈپ تۇردى.

پۈتۈن بالىلار ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئولشۇۋالغاندۇق.

- قولۇڭنى يانچۇقۇڭدىن چىقار! - دەپ ۋارقىردى مۇدىر.

بالا قىمىرلىماي تۇراتتى.

- ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن، ئاڭلىمايۋاتامسەن؟

- ئاڭلاۋاتىمەن، - دېدى بالا.

- ئاڭلىغان بولساڭ نېمىشقا قولۇڭنى يانچۇقۇڭدىن چىقارمايسەن؟ چاپسان چىقار!

بالا بېشىنى يەردىن ئاستاغىغا كۆتۈرۈپ، ئەتراپىغا توپلانغان ساۋاقداشلىرىغا، ئاندىن مۇدىرغا

قارىدى، لېكىن قولىنى يەنە چىقارمىدى.

ئىنتايىن غەزەپلەنگەن مۇدىر:

- بۇ يەردە لۈكچەكلىك ئاقمايدۇ! چىقار قولۇڭنى دەيمەن! - دەپ ۋارقىردى. بالا يەنە شۇنداق

تۇرغاندى، مۇدىر ئۇنىڭ كىچىتىغا بىرنى سالىدى. شاپىلاق ناھايىتى قاتتىق تەگكەندى، تەڭپۇڭلۇقىنى

يوقاتقان بالا يەرگە يىقىلدى. ئۇ يىقىلغاندا سول قولى بۇرۇلكىسىنىڭ يانچۇقىدىن چىقىپ كەتتى.

بىز بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدۇق. قورقۇنچلۇق جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى،

ئاندىن پىچىرلاشلار ئاڭلاندى، مۇدىرمۇ قېتىپلا قالغاندى. يەرگە يىقىلغان بالىنىڭ بۇرۇلكىسىنىڭ

يانچۇقىدىن قولىنىڭ بىلىكى چىققاندى. بىچارە بالىنىڭ قولى يوق ئىكەن، سول بىلىكى تايقاتەك يەردە

ياتاتتى. بىز ئۇنىڭ قولىنى بىلىكىنى ساۋاقداشلىرىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن نومۇس قىلىپ، ھەمىشە سول

قولىنى بۇرۇلكىسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالدىغىنىنى شۇندىلا بىلدۈردى.

مۇدىر كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، ئېگىشىپ بالىنى كۆتۈرۈپ تۇرغۇزدى ۋە سىلىق ئاۋاز بىلەن:

- نېمىشقا بالىدۇر ئېيتىمىڭ ئوغلۇم؟ - دېدى.

ئاندىن بالىنى قولتۇقلاپ ئۆز ئىشخانىسىغا ئېلىپ كەتتى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن ئۇ بالىنى مەكتەپتە

قايتا كۆرمىدۇق. ئۇ شۇنداق ئىزا تارتقان ئىدىكى، باشقا مەكتەپكىمۇ بارماپتۇ. ئاڭلىشىمىزچە، مۇدىر

ھەم بالىدىن، ھەم ئاتا-ئانىسىدىن كۆپ كەچۈرۈم سوراپتۇ ۋە بالىنى ھەر قاچان قوغدايدىغانلىقىنى

ئېيتىپتۇ، لېكىن، بالا قايتا ھېچقانداق مەكتەپكە بارماپتۇ.

مانا بۇ ئېچىنىشلىق خاتىرىنى سۆزلەپ بەرگەن مۇئەللىمىمىز سۆزىنى ئاياغلاشتۇرغىنىدا، سىنىپتا

چوڭقۇر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. بىزمۇ بۇ ۋەقەنىڭ تەسىرىگە چۆكتۈق.

تەنەپپۇستقا قوڭغۇراق چېلىندى. مۇئەللىمىز سىنىپتىن چىقماي تۇرۇپ:
- بىزنىڭ ئۇ مۇدىرىمىز بۇ ئېچىنىشلىق ۋەقەنىڭ ئازابىنى ئۆمۈر بويى چەككەن بولۇشى مۇمكىن...
مانا بۇ ۋىجدان ئازابى دېيىلىدۇ، - دېدى.

مۇئەللىمىز سۆزلەپ بەرگەن بۇ ۋەقەنىڭ تەسىرىدىن ئەمدىلا قۇتۇلۇپ تۇراتتىم، نەشە:
- مۇئەللىمىز ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەنى سۆزلەپ بەرمىدىغۇ؟ - دېدى.
مۇئەللىمۇ ئۇ ساۋاقىدىشىمىزدەك، باشقا بىرى ھېس قىلىشقا تېگىشلىك ۋىجدان ئازابىنى سۆزلەپ
بەرگەندى.

بۇ ھەقتە ئەڭ توغرىسىنى ياشار ئېيتتى:
- بالىلار، مەن چۈشەندىم. ۋىجدان ئازابى دېيىلگەن بۇ نەرسىنى ھېچكىم ئۆزى ئېسىگە
ئالمايدۇ، ھەر كىم باشقىلار چەككەن ۋىجدان ئازابىنى بىلىدۇ.
ئەتسى مەكتەپكە كەلگىنىمىزدە، دېمىر:
- مەن دادامدىن سورىدىم، - دېدى، - دادام شۇنداق دېدى: "بالىلار ۋىجدان ئازابى چەكمەيدۇ،
چۈنكى ئۇلارنىڭ ۋىجدان ئازابى چېكىدىغان ۋەقەلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈدىغان ۋاقتى ئەمەس. ۋىجدان
ئازابى چېكىدىغان ئىشلارنى قىلىش ئۈچۈن چوڭ بولۇشى، چوڭ ئادەم بولۇشى كېرەك."
بۇ سۆز مېنىڭمۇ ئەقلىمگە سىغىدۇ. بۇنى سەن قانداق چۈشىنىسەن؟

ھەر ئاخشىمى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندە ئاپامدىن، ماڭا خەت كەلدىمۇ، دەپ سورايىمەن.
جاۋابىنى تېز يازساڭ مېنى خۇشال قىلسەن. ساڭا خەيرلىك كۈنلەر تىلەيمەن، زەينەب.

ئەخمەت تارباي
1963-يىلى 7-دېكابىر، ئىستانبۇل

سەككىز قىزنىڭ ئاتىسى

ئەخمەت:

7-دېكابىر يازغان خېتىڭنى تۈنۈگۈن تاپشۇرۇۋالدىم. مۇئەللىمىڭلار سۆزلەپ بەرگەن ئۇ ۋەقە
ھەقتە تەن ناھايىتى ئېچىنىشلىق ئىكەن. قولىمىز بالىنىڭ مۇدىرىنىڭ كاجىتى بىلەن يەرگە يىقىلىشى كۆز
ئالدىمغا كېلىۋېلىپ ئىنتايىن بىئارام بولدۇم.

ھېكمەت ئىسىملىك ساۋاقىدىشىم ماڭا بىر سىرنى ئاشكارىلىدى. بۇنى ساڭا يازايىمكىن دەپ
ئويلىدىم. يېزىشتىن قىينالمايمەن. ھېكمەت ئۆزى ماڭا ئېيتىپ بەرگەن ۋەقەنى سىنىپتىكى

ساۋاقداشلىرىمىزنىڭ ئاڭلىشىنى خالىمايدۇ. مەنمۇ ئاغزىمنى چىڭ تۇتۇپ، ھېچكىمگە دېمىدىم. لېكىن، سەن ھېكمەتنى تونۇمايسەن، ئۇنىڭ ئېيتىپ بەرگەنلىرىنى ساڭا يازسام، ئۇنىڭ سىزنى ئاشكارىلىغان بولمايمەن. شۇنداق ئەمەسمۇ؟

ساۋاقداشلىرىمىزنىڭ سىزنى ساڭا غەيۋەت قىلىپ بېرىۋاتقىنىم يوق، مېنى كۆپ ئويلىنىدىغان بۇ مەسىلە توغرىسىدا سېنىڭ نېمىنى ئويلىغانلىقىڭنى بىلمەكچىمەن.

مەن بۇ يەردىكى مەكتەپكە كىرگەن دەسلەپكى كۈنلەردە، ساۋاقداشلىرىمىزنىڭ ئىچىدە ھېكمەت زادى دىققىتىمنى جەلپ قىلمىغانىدى، چۈنكى ئۇ مۇلايىم، كەمسۆز بالا ئىدى. دەسلەپكى كۈنلەردە ئۇنى ئوغۇل بالا دەپ ئويلىغانىدىم، چۈنكى ئۇ ئوغۇل بالىلاردەك كىيىنىپ، چاچلىرىنىمۇ ئوغۇل بالىلارنىڭكىدەك قىسقا ياستاتتى. ناھايىتى ئاجىز... ئۇنىڭ ئۈستىگە، نە ئوغۇل بالىلار بىلەن، نە قىز بالىلار بىلەن دوست بولمايدىغان جىمغۇر بالا ئىدى. يەنە كېلىپ، ھېكمەت دېگەن ئىسىم قىزلارغىمۇ، ئوغۇللارغىمۇ قويۇلۇۋېرىدۇ-دە.

بۈگۈن تەنتەربىيە دەرسىدە مۇئەللىمىمىز قىزلارنى بىر تەرەپكە، ئوغۇللارنى بىر تەرەپكە ئايرىغاندا، ھېكمەت قىزلار تەرەپكە ئۆتتى. دەسلەپ بۇنىڭغا ئىنتايىن ھەيران بولدۇم ۋە ھېكمەتنىڭ قىز ئىكەنلىكىنى شۇ چاغدىلا بىلىدىم. بۇنىڭ بىلەن ھېكمەتكە قىزىقىپ قالدۇم.

ئۆتكەن بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى ھېكمەت مەكتەپكە ناھايىتى خاپا كەلدى. نېمىگە خاپا بولغانلىقىنى سورىدىم. ئاۋۋال ئېيتقۇسى كەلسىدى، زورلىغىنىمدىن كېيىن:
- راستىمنى ئېيتسام، مەنمۇ ئېيتىشنى، بىر ئاز ئەركىن يۈرۈشنى خالايمەن. بىراق، يېيىلىپ كېتەرمىكىن دەپ، ئېيتىشتىن قورقىمەن،- دېدى.

ساۋاقداشلارغا دېمەسلىككە ۋەدە بەرگىنىمدىن كېيىن ئېيتتى.

ئۇلار سەككىز قېرىنداش بولۇپ، سەككىزلىسى قىز ئىكەن...

لېكىن، ھېكمەت بەزى كۈنلىرى مەكتەپكە ئاكىسى بىلەن بىللە كېلەتتى. بۇنى دېگىنىمدە، ئۇ:
- ئۇ مېنىڭ ئاكام ئەمەس، ھەدەم. لېكىن ئۇ ئەرچە ياسىنىپ يۈرگەچكە، ئۇنى ھەممە ئادەم ئوغۇل دەپ ئويلايدۇ،- دېدى.

ئۇنىڭ قېرىنداشلىرىنىڭ ھەممىسى ئەرچە كىيىنىدىكەن.
- نېمىشقا شۇنداق؟- دەپ سورىدىم.
- چۈنكى، دادام شۇنداق يۈرۈشىمىزنى خالايدۇ،- دېدى ئۇ.
- ياخشى ئىكەن، بىراق بۇنىڭغا بىئارام بولۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

دادىسى ئوغۇل بالىسى بولۇشنى ناھايىتى ئارزۇ قىلىدىكەن. تۇنجى بالىسى قىز بولغاندا ناھايىتى خاپا بولۇپ، پۈتۈن ئۈمىدىنى ئىككىنچى بالىسىنىڭ ئوغۇل بولۇشىغا باغلاپتۇ. گويا بالا تۇغۇلماستا ئۇنىڭغا ئوغۇل بالىنىڭ ئىسمىنى قويسا، قورساقتىكى بالا ئوغۇل بولۇپ قالدىغاندەك، تېخى بالا تۇغۇلماي تۇرۇپلا ئۇنىڭغا ئوغۇل بالىنىڭ ئىسمىنى قويۇپتۇ... بۇ ئادەمنىڭ تەلەپسىزلىكىدىنمۇ ياكى بىر تەتۈرلۈكمۇ، ئىككىنچىسىمۇ قىز تۇغۇلغاندا، خاپىچىلىقتىن نەچچە كۈنگىچە ھېچكىمگە گەپ قىلماي يۈرۈپتۇ. تونۇشلىرى: "تېخى ياشسەن، نۇرغۇن بالىلىرىڭ بولىدۇ" دېسە، "ئۇلارمۇ قىز بولسۇن..." دەپ ھەسرەت چېكىدىكەن. خوتۇنى ئۈچىنچى بالغا ھامىلىدار بولۇپتۇ. "كەينى كەينىدىن ئۈچىنچى قىز بولماس..." دېگەن ئوي بىلەن، تۇغۇلىغان بالغا يەنە ئوغۇل بالىنىڭ ئىسمىنى قويۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەنلا قالماي، خوتۇنى تۇغۇتقانغا كەتكەندە، بۇ كېچە تۇغۇلىدىغان ئوغۇل ئۈچۈن دوستلىرىغا چوڭ زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەت ئارىلىقىدا تۇغۇتقانغا تېلىفون بېرىپ، يەنە بىر قىزى تۇغۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ، ساراڭ بولاي دەپ قاپتۇ. ئۇ ئۈچىنچى بالىسىنىڭمۇ قىز بولغانلىقىدىن شۇنداق نومۇس قىلىپتۇكى، زىياپەت داستىخاندىكى مېھمانلىرىغا يالغاندىن ئوغۇل تۇغۇلغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە چاندۇرما سلىق ئۈچۈن ناھايىتى خۇشال قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ. خوتۇنغا ۋە ئۆيىدىكىلەرگىمۇ يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقنىڭ قىز ئىكەنلىكىنى ئېيتىشنى مەنئى قىلىپتۇ.

ئۈچىنچى قىزدىن كېيىن، خوتۇننىڭ ئوغۇل تۇغۇش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، ئۈمىدىنى ئۇزۇپ، خوتۇننى قويۇۋېتىپ، باشقا بىر ئايال بىلەن توي قىلىپتۇ. بۇ ئايال ئوغۇل قىز تۇغۇپتۇ، يەنە كېلىپ قوشكېزەك ئىكەن... ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇۋەتكەن ئاۋۋالقى خوتۇنى باشقا بىرى بىلەن توي قىلىپ بىر ئوغۇل تۇغقان خەۋەرنى ئاڭلاپتۇ. بۇ ئادەم: "مەن نېمىدىگەن كالۋا، ئاۋۋالقى خوتۇنۇمنى دەل ئوغۇل تۇغۇش نۆۋىتى كەلگەندە قويۇۋېتىپتەن" دەپ پۇشايىمان قىلىشىمۇ، ئورنىغا كەلمەپتۇ.

كەينى-كەينىدىن بەش قىزنىڭ ئاتىسى بولۇش ئۇنىڭغا ناھايىتى ھار كەپتۇ. "ئەمدى ھېچكىمنىڭ يۈزىگە قارىيالمىمەن!" دەپ، ئۆيىدىن چىقىپ يىراقلارغا كېتىپتۇ. بىر نەچچە ئايدىن كېيىن كېلىپ ئىككىنچى خوتۇننىمۇ قويۇۋېتىپتۇ...

ھېكمەت بۇلارنى ماڭا باشقىلاردىن ئاڭلىغىنى بويىچە دەپ بەردى.

بەش قىزنىڭ ئاتىسى بولغان ئادەم بۇ قېتىم چوقۇم ئوغۇلنىڭ ئاتىسى بولۇشنى جەزملەشتۈرۈش ئۈچۈن، بۇرۇن ئۈچ ئوغۇل تۇغقان بىر تۇل ئايال بىلەن توي قىلىپتۇ. بۇ ئايال كەينى-كەينىدىن ئۈچ ئوغۇل تۇغۇشىغا قارىغاندا، ئوغۇل تۇغۇشقا كۆنۈپ قالغان، دەپ ئويلىسا كېرەك.

ئۇ توي قىلغاندىن كېيىن، تۇغۇلىدىغان ئالتىنچى بالىسىغا يەنە ئوغۇل بالىنىڭ ئىسمىنى قويۇپتۇ. ھامىلىدار خوتۇننى تۇغۇتقانغا ئېلىپ بارغان كېچە يەنە دوستلىرىغا كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. ئۇ كۈنىمۇ ھە دېسىلا تۇغۇتقانغا تېلىفون قىلىۋېرىپتۇ. بىرىم كېچىدىن ئۆتكەندە، ئۇ ئۆيىگە خاپا چىراي

كىرىپتۇ. مېھمانلار قىزىقىپ:

- ئوغۇلمۇ، قىزمۇ؟ - دەپ سورىشىپتۇ.

ئۇ ئادەم بۇرۇتلىرىنى تولغاپ:

- ئەر دېگەننىڭ ئەركەك بالىسى بولىدۇ-دە!- دەپ كۆرەڭلەپتۇ. بىراق، ئاچچىقىدا بۇرۇتلىرى تىترەپ كېتىپتۇ. ساۋاقدىشىم ھېكمەت شۇ كۈنى تۇغۇلغانىكەن. ئالتىنچىسىمۇ قىز بولغاندا، بۇ ئادەم پۈتۈن ئۈمىدىنى يەتتىنچىسىگە باغلاپتۇ، لېكىن ئۇمۇ قىز بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئايالى خېلى ۋاقتىغىچە تۇغماپتۇ. شۇ سەۋەبتىن بۇ خوتۇننىمۇ قويۇۋەتمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، ھېكمەتنىڭ ئايىسى يەنە ھامىلىدار بولۇپ قاپتۇ. ئايال تۇغۇتخانىغا كېتىۋاتقاندا، ئېرى: "بۇ قېتىم قىز تۇغساڭ، ئۆيگە كەلگۈچى بولما، قويۇۋېتىمەن" دەپتۇ.

بىچارە ئايال تۇغۇتى يېقىنلاشقاندا، "خۇدا بۇيرۇسا ئوغۇل تۇغارمەن!" دەپ دۇئا قىلىشىمۇ، يەنە قىز تۇغۇپتۇ. ئۇنىڭغىمۇ ئالدىنلا "سۇئات" دەپ ئىسىم قويۇپتىكەن. ئىھ، بۇمۇ ھەم ئوغۇلنىڭ، ھەم قىزنىڭ ئىسمى ئىكەن.

بىچارە ئايال تۇغۇتخانىنىڭ باش سېستىراسىغا يىغلاپ تۇرۇپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىپ، ئېرى تېلىفوندا سورىسا، ئوغۇل تۇغدى، دەپ قويۇشنى ئېيتىپ يالۋۇرۇپتۇ.

ئايالغا ئىچى ئاغرىغان باش سېستىرا ئۇ ئادەم تېلىفون قىلغاندا:

- خۇش خەۋەر، قاۋۇل بىر ئوغلىڭىز بولدى.... دەپتۇ.

ھېكمەتنىڭ دادىسى تۇغۇتخانىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:
- خۇدا ھەققىدە ئوغلىمنى كۆرەي!- دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

بالىنى كۆرسىتىپتۇ، بىراق زاكىداقلىق ھالدا كۆرسىتىپتۇ.

- ئۈچ ئايغىچە ئائىلىمىزدە ناھايىتى خۇشال-خۇراملىق بولدى،- دېدى ھېكمەت ماڭا،- دادام سۇئاتنى دائىم "تەخت ۋارىسى" ياكى "شاھزادە" دەپ ئەركىلىتەتتى، ئاپامغىمۇ خانىشلارچە مۇئامىلە قىلاتتى، ئۇنىڭغا قىممەت باھالىق ھەدىيەلەرنى ئېلىپ بەردى، بىزگىمۇ قىز دەپ بۇرۇتقىدەك ئاچچىقلانمايدىغان بولدى. ئۆيدە ھەممىمىز ئامال-چارە قىلىپ سۇئاتنى دادامغا يالغۇنچ كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن تىرىشاتتۇق. ئاپام دادام ئۆيدە يوق چاغلاردا سۇئاتنىڭ تېگىنى قۇرۇقداپ، زاكىلىرىنى ئالماشتۇرۇۋالاتتى. دادامنىڭ يېنىدا ئۇنى يۇمايتتى. قانداقلا بولمىسۇن، دادام بىر كۈنى ئەھۋالدىن خەۋەر تاپاتتى. لېكىن، بىز ئۇ چاغنى كەينىگە سۈرۈشكە تىرىشاتتۇق، ئۇ ۋاقتىغىچە دادامنى يۇمشىتىشنى ئۈمىد قىلاتتۇق.

دادام ئېغىر كەيپ بولغان چاغلىرىدا، بىزگە: "ھەممىڭلار ئوغلىمغا تاق تۇرۇپ قاراڭلار!" دەيتتى، ھە دېسىلا: "شاھزادەمنى ئۆزۈم يۇيماي!" دەپ تۇرۇۋالاتتى. ئۇ چاغدا ئاپام قورقۇپ بالىنى قولدىن تارتىۋېلىپ: "ۋاي، بولمايدۇ، سوغۇق تېگىپ قاپتۇ..." دېگەندەك باھانىلەر بىلەن كەينىگە سۈرەتتى. ئاھ... ئىككى كېچىنىڭ ئالدىدا، ئاخىر بولغۇلۇق بولدى. ھەممىمىز يېتىپ ئۇخلاپ قالغاندۇق،

قورقۇنچلۇق بىر ۋاراڭ-چۇرۇڭدىن ئويغىنىپ كەتتۇق. ۋارقىراپ-جارقىراۋاتقان دادام ئىدى، ئاپام بولسا يىغلاۋاتاتتى. ئۇ كېچە دادام سۇئاتنىڭ ئوغۇل ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بالىنى پۇتىدىن تۇتۇپ ساڭگىلىتىۋېلىپ: "مېنى ئالداپسىلەر... كۆزۈمنى بوياپسىلەر... بۇ ئوغۇل ئىدىغۇ؟ نەگە كەتتى؟" دەپ ۋار-ۋار ۋارقىرايتتى، بالىمۇ قىرقىراپ يىغلاۋاتاتتى.

بالىنى ئاپامنىڭ قۇچىقىغا پىرقىرتىپ ئاتقان دادام: "يوقال، ئوغۇل دەپ مېنى ئالداپ، بىكاردىن-بىكار ماڭا شۇنچە چىقىم قىلدۇرۇشتۇڭ، ھەممىڭ ئۆيىدىن چىقىش!" دەپ بىزنى قوغلاپ چىقاردى.

ئۇ كېچىنى بىر قوشنىمىزنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزدۇق...

ھېكمەت بۇلارنى دېگىنىدە يىغلاشقا باشلىدى. دادىسى ئاپىسىنى قويۇۋېتەرمىش.

سەككىز قىزنىڭ ئاتىسى بولغان ئۇ ئادەم كۆز ئالدىمغا كەلگەندە، ئاۋۋال كۈلكەم قىستىدى، كېيىن مەنمۇ ھېكمەت بىلەن بىللە يىغلىدىم.

- ئۇ كۈنى مەكتەپتىن ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىدە، ئاپامدىن:
- ھەدەم تۇغۇلغاندا دادام خۇش بولغانىدى؟ - دەپ سورىدىم.
- خۇش بولماي قالامدۇ، ئەلۋەتتە خۇش بولغان! - دېدى ئاپام.
- كەينىدىن مەن تۇغۇلغاندىچۇ؟
- يوقىلاڭ گەپنى قىلما! - دەپ ۋارقىرىدى ئاپام.
- مەن يەنە تەكرارلىدىم:
- مېنىڭمۇ قىز بولغانلىقىمنى بىلگەندە يەنە خۇش بولىدىمۇ؟
- ئوغۇل ئارزۇ قىلىپتىكەن.
- لېكىن، مەندىن كېيىن مەتن تۇغۇلغاندا، ئوغۇل تۇغۇلدى دەپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتكەندۇ، شۇنداقمۇ؟
- شۇنداق، ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دوستلىرىغا چوڭ زىياپەتمۇ بەرگەندى.
- ئۈچىنچى بالاڭلار قىز بولۇپ قالغان بولسا قانداق بولاتتى؟
- ئامالسىز قانچە، بولسا بولۇۋېرەتتى...
- دادام ئوغۇل بولسۇن دەپ يەنە بىر بالا تېپىشنى ئويلايمىدى؟
- بەلكىم ئويلايتتى... سەن نېمىدەپ بۇلارنى سۈرۈشتۈرۈپ كەتتىڭ؟
- ئۆزۈمچە سوراپ باقتىم.

گېلىمغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك بولۇپ، ئاپامنىڭ يېنىدىن چىقىپ كەتتىم.

ھېكمەتنىڭ دەپ بەرگەنلىرى مېنى ئىنتايىن تەسرلەندۈردى. قىز بولۇش تۇغما تەلەپسىزلىكىمۇ؟ سەن ئوغۇل بالا بولغانلىقىڭ ئۈچۈن تۇغما تەلەپلىك ئوخشاپسەن، بۇ ھەقتە سېنىڭ كۆز قارىشىڭنى بىلگۈم بار.

ئاپام باياتىن بېرى: "لامپىنى ئۆچۈرۈپ يات ئەمدى" دەپ كوتۇلداۋاتىدۇ. دېمىسىمۇ بەك كەچ بولۇپ كەتتى. ئەمدى ياتمەن. ئەتە مەكتەپتىن قايتىشىمدا بۇ خەتنى پوچتىغا سالمەن.

خەير-خوش، ساۋاقدىشىم ئەخمەت.

زەينەب يالقىر

1963-يىلى 10-دېكابىر، ئەنقەرە

سەن تېخى چۈشەنمەيسەن

زەينەب:

خېتىڭنى ئوقۇپ ھەم كۈلدۈم، ھەم بىئارام بولدۇم، ساۋاقدىشىڭ ھېكمەتكە ئىنتايىن ئېچىندىم. بىچارە قىزنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيمەن. ھېكمەتنىڭ ئاپىسى بىلەن دادىسىنىڭ مۇناسىۋىتى قانداق ھالغا كەلگەنلىكىنى بىلسەڭ، ماڭا خەت يازارسەن.

قىز ياكى ئوغۇل تۇغۇشنىڭ تەلەيدىن بولىدىغان-بولمايدىغانلىقىنى زادى ئويلىماپتىكەنمەن. بۇ سوئالنى دادامدىن سورىدىم. ئۇلار ماڭا ئۇزۇن سۆزلەپ چۈشەندۈردى. خۇلاسە مۇنداق: ئىنسان پەقەت ئەر ۋە ئايال بىلەن بىر پۈتۈن گەۋدە بولىدۇ.

- ناھايىتى ياخشى ئېيتتىڭ، دادا، ئايال بولۇشنى خالايتتىڭمۇ؟- دەپ سورىدىم مەن دادامدىن. دادام بىردىن ئاۋازنى كۆتۈرۈپ: - بۇ قانداق دېگەن ئەخلاقسىزلىق؟- دېدى سەل ئاچچىقلاپ.

ئۇ گويىا شۇنداق بىر ئېھتىماللىق باردەك، بۇ سوئالغا خاپا بولۇپ كەتتى.

لېكىن، بۇ سوئالنى ئاپامدىن سورىغىنىمدا، ئۇ:

- نەر كىشى بولۇپ قالسامچۇ! - دېدى ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ.

تۈنۈگۈن مۇئەللىمىز بىزنى مۇزىيغا ئېلىپ بارغانىدى. قايتىپ كېلىۋېتىپ بۇ سوئالنى ئۇنىڭدىن سورىدىم، مۇئەللىم كۈلۈپ تۇرۇپ:
- بۇ گەپ قانداقچە ئەقلىڭگە كېلىپ قالدى؟ - دېدى.
مەن ئۇنىڭغا سېنىڭ خېتىڭدە يازغانلىرىڭنى قىسقىچە ئېيتىپ بەردىم.
- بۇ سىلەر دېمەتلىكلەر سۆزلىشىدىغان ئىشلار ئەمەس، - دېدى مۇئەللىم.

بۇ جاۋاب ئىچىمنى بەكلا پۇشۇردى. ئۇلار بىزنى ھېچ نەرسىنى چۈشەنمەيدۇ دەپ ئويلايدىغان ئوخشايدۇ.

بىر كۈنى ئىنىم دادامدىن بىر ئىشنى سورىغانىدى، دادام:
- سەن تېخى چۈشەنمەيسەن. چوڭ بولغاندا سورا، - دېدى.
- مۇمكىن بولسا سەن چۈشەندۈرۈپ قويغىن، مەن ئۇنچىلىك دۆت بالىلاردىن ئەمەس، - دېدى ئىنىم دەرھاللا.
دادام ئىنىمنىڭ بۇ گېپىنى ھازىرغىچە كۈلۈپ دەپ بېرىدۇ.

نېمە ئۈچۈن ئۇلار بىزگە چۈشەندۈرۈپ قويماي، چۈشەنمەيسىلەر، دەپ گەپنى ئۇزۇۋېتىدۇ؟

قارا، ئۆتكەندە قانداق ئىشلار بولغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەي: ئاپام ئىنىمنى ئېلىپ بىر قوشنىمىزنىڭكىگە كىرىپتۇ. ئۇ يەردە قوشنا ئاياللار جەم بولۇپ قاپتىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ھامىلىدار ئايال بار ئىكەن. لېكىن، ئۇ تۇغۇشنى خالىمايدىكەن. ئۇلار مانا شۇ ئىش ئۈستىدە پاراڭلىشىپ، ئۇ ئايالغا قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. شۇ چاغدا ئىنىم ئاياللارنىڭ گەپ-سۆزلىرىگە قۇلاق سالماي، ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئۆزى يالغۇز ئويناۋېتىپتىكەن. بىر چاغدا ئاياللاردىن بىرى: "كىچىك بالىنىڭ يېنىدا بۇنداق گەپلەرنى قىلىشمايلى" دەپتۇ. يەنە بىر ئايال: "ۋىيەي، ئۇ تېخى نېمىنى بىلەتتى!" دەپتۇ. بۇ گەپتىن ئاچچىقى كەلگەن ئىنىم "مانا ئەمەسە" دېگەندەك، ئاياللارنىڭ قىلىشقان پاراڭلارنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن بېرىلىپ ئاڭلاپتۇ. ئاياللار ئۆزلىرىچە بىر-بىرىگە: "بالا ئاڭلاپ قالدۇ"، "تېخى كىچىك، ئەقلى يەتمەيدۇ..." دېيىشىپتۇ.

ئىنىم ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن پۇرسەت كۈتۈپ يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى كېچىسى قوشنىلار بىزنىڭكىگە كىرگەندى، ئىنىم ئۇشتۇمتۇت قورسىقى يوغان بىر ئايالدىن:

- ھامىيا، ھامىلىدار ئوخشىمامسىز؟ - دەپ سورىماسمۇ!
باشتا ئۆي ئىچى جىمىدە بولۇپ كەتتى، ئاندىن ھەممەيلىن پاراقىدە كۈلۈشتى.
- شۇنداق، بالام، - دېدى ئۇ ئايال.
- بالا تۇغامسىز؟ - دەپ سورىدى ئىنىم يەنە.

ئاپام بىلەن دادام بىر-بىرىگە قاراشتى. ئىنىم "چۈشەنمەيدۇ" دەپ سەل چاغلاق يېنىدا قىلىشقان گەپ-سۆزلەرنى چۈشەنگەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن:
- بىر ھاممام بار، ئۇمۇ ھاممىلدار، لېكىن ئۇ تۇغۇشنى خالىمايدىكەن،- دېدى، ئارقىدىنلا ئاپامدىن سورىدى،- شۇنداق ئەمەسمۇ، ئاپا؟
ئاپام ھۈپپىدە قىزىرىپ كەتتى. ئەرلەر ئاپامنى ئوڭايىسىز ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن گەپنى باشقا ياققا بۇراشتى. لېكىن، ئىنىم ئاياللاردىن ئاڭلىۋالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىلەرمەنلەرچە ئېيتقىلى تۇردى.
- بولدى ئەمدى، ئاغزىڭنى يۇم!- دېدى ئاپام ئاچچىقلاپ.

لېكىن، ئىنىم گەپتىن توختايدىغاندەك ئەمەس. مېھمانلار ئەدەپ يۈزىسىدىن كۈلۈمسىرەپ جىم تۇرۇشتى. ئاخىر ئاپام ئۇنى قولدىن سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئىنىم بولسا يىغلاپ تۇرۇپ گېپىنى قىلىۋەردى:
- ھە، نېمە... چۈشەنمەيدۇ دەۋاتاتىڭلارغۇ... ھەممىسىنى چۈشەندىم، چەشەنمەدىكەنمەن؟-
ئۇ ۋارقىراپ ئۆيىنى بېشىغا كىيىدى.

ئىچكىرىدىكى ئۆيدە ئىنىمنىڭ ئاۋازى بېسىلغاندا، ئاپام قايتىپ چىقتى.

ھاممىلدار ئايالنىڭ ئېرى:
- بۇ زاماننىڭ بالىلىرى يامان، ھەممىگە ئەقلى يېتىدۇ،- دېدى.

مەن ئاستاغىنە ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۆيىدىن چىقىپ كەتتىم. راستىنى ئېيتقاندا، ئىنىمنىڭ ئاغزىغا كەلگىنىنى دېگىنىگە خۇش بولدۇم.

بىزنىڭ مۇئەللىم ئىچىمدە ئويلىغانلىرىمنى بىلىۋالغاندەك:
- جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئەر-ئاياللار باراۋەر بولدى، ئەر بىلەن ئايال ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق قالمىدى،- دېدى.
"ھېچقانداق پەرق قالمىدى" دېگەن گەپ ياشارنىڭ غۇرۇرىغا تەگدى. ئۇ:
- ھېچقانداق پەرق يوقمۇ، مۇئەللىم؟- دەپ سورىدى جىددى تەرزىدە.
- يوق.
- كىچىككىنە پەرقمۇ يوقمۇ؟
- يوق!- دېدى مۇئەللىم قوپاللىق بىلەن.
- شۇنداق، لېكىن، مۇئەللىم،- دېدى ياشار ئۆزىنى بېسىۋېلىپ،- "ئاياللار ھوقۇق-مەنپەئىتىنى قوغداش جەمئىيىتى" بار، ئۇنداقتا ئەرلەرمۇ ئاشۇنداق جەمئىيەتتىن بىرنى قۇرماپتۇغۇ؟ ئاپام ئاياللار ھوقۇق-مەنپەئىتىنى قوغداش جەمئىيىتىگە ئەزا...
نەشە ياشارنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ھېچ مۇناسىۋەتسىز بىر ئىشنى دېدى:
- ھايۋانلارنى قوغداش جەمئىيىتىمۇ بار...

كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئۆيدە ئولتۇراتتۇق، دادام گېزىت ئوقۇۋاتاتتى. نېمىشقىدۇر، ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، كۆزۈم گېزىتتىكى بىر قاۋاقخاننىڭ ئېلانغا چۈشۈپ قالدى. ئېلانغا قاۋاقخاندىكى ئۆلپەتچى مۇلازىم قىزلارنىڭ يېرىم يالغىچ سۈرەتلىرى بېرىلگەندى.

- دادا، ئەرلەر نېمىشقا ئۆلپەتچىلىك مۇلازىمىتى قىلمايدۇ؟- دەپ سورىدىم.

دادام گېزىتنى پەسكە چۈشۈرۈپ، ماڭا بىر ھازا تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن:

- سەن مېنى ئەخمەق قىلىۋاتامسەن نېمە؟ ئەرلەر ئۆلپەتچىلىك مۇلازىمىتى قىلسا بولاتتىمۇ؟- دېدى زەردە بىلەن.

- بۈگۈن مۇئەللىمىمىز، ئەر بىلەن ئايال ئوتتۇرىسىدا پەرق يوق، دېدى. پەرق بولمىسا، ئەرلەرمۇ نېمە ئۈچۈن ئۆلپەتچىلىك مۇلازىمىتى قىلمايدۇ؟

- ئەر دېگەن ئەر، ئايال دېگەن ئايال... ئەلۋەتتە، ئۇلار ئارىسىدا پەرق بار،- دېدى دادام.

ئاپام يىڭنە ئىشىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

- چوڭ پەرق بار،- دېدى،- مەسلەن، ئەرلەر كېچىچە سىرتتا تاماشا قىلىپ يۈرۈۋېرىدۇ، لېكىن،

ئاياللار ئۆزى يالغۇز تۇن يېرىمىدا كوچىغا چىقسا ئەيىب بولىدۇ... نېمىشقا شۇنداق؟

مېنىڭ بۇ سوئالىم بىلەن تەڭ دادام بىلەن ئاپام مۇنازىرىلىشىشكە باشلىدى. سوئالىم ھەممەيلەننىڭ كاللىسىنى قايىمۇقتۇرۇۋەتكەندى. مەن شۇنداق ئويلايمەن، ئايالنىڭ ئايال سۈپىتىدە، ئەرنىڭمۇ ئەر سۈپىتىدە ئايرىم-ئايرىم بەخت-تەلەپلىرى بار. تارىختا نۇرغۇن مەشھۇر ئاياللار ئۆتكەن. ئەجەب، ئۇلاردىن: "ئەر بولۇشنى خالامسىز؟" دەپ سورالسا، ئۇلار ئەر بولۇشنى خالايتتىمۇ؟ ئۇلارنىڭ ئەر بولۇشنى خالايدىغانلىقىغا زادى ئىشەنمەيمەن. ئەر بولايلى، ئايال بولايلى، ئۆز-ئۆزىمىزدىن رازى بولساق، تەلەپ دېگەن شۇ.

ساڭا چىن قەلبىدىن مۇۋەپپەقىيەت تىلەپ:

ئەخمەت تارباي

1963-يىلى 14-دېكابىر، ئىستانبۇل

ئوقۇرەك سۆڭىكى

ساۋاقدىشىم زەينەپ:

سەندىن ئىككى-ئۈچ كۈندە بىر پارچە خەت تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئۆگىنىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، ھەر كۈنى كۆزۈم پوچتىنىڭ يولىدا، ھەر كۈنى كەچتۇرۇن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ ئاپامدىن: "خەت كەلدىمۇ؟" دەپ سورايەن، خېتىڭ كەلمىسە بەك بىئارام بولىمەن. ھەر قېتىم مەن خەت يوللاپ

تۆت-بەش كۈندىن كېيىن سېنىڭ خېتىڭ كېلەتتى. ئەمما، بۇ قېتىم توققۇز كۈن بولدى، سەندىن خەۋەر يوق، ئەنسىرەپ قالدۇم. شۇڭا، جاۋاب خېتىڭنى كۈتمەيلا بۇ خەتنى يازدىم.

ئۆتكەنكى خېتىمنى يوللاپ ئەتسى، تەبىئەت بىلىملىرى دەرسىدە مەكتەپ مۇدىرى بىلەن يەنە بىر كىشى سىنىپقا كىردى. ئۇ كىشى مۇپەتتىش ئىكەن، ئوقۇتقۇچىمىز بىلەن بىردەم سۆزلەشكەندىن كېيىن، ئوغۇزنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى. سەن ئوغۇزنى تونۇمايسەن. ئۇ مەكتىپىمىزگە بۇ يىل دەرس باشلىنىپ كەتكەندىن كېيىن كەلدى. شەھەر سىرتىدا بىر مەكتەپتە ئوقۇتتىكەن، كېيىن ئىستانبۇلغا كۆچۈپ كەتتۇ. مەكتەپكە كەلگەن كۈنى ھەممىمىز ھەيران قالدۇق. نېمىشقا دېسەڭ، مۇشۇكتەك چاققان بىر بالا ئىكەن... بايقۇش كېكەچلەپ گەپ قىلىدىكەن. دەسلەپ بەزى ساۋاقداشلار ئۇنى دوراپ زاڭلىق قىلىسىمۇ، خۇددى بۇرۇندىن كۆنۈپ قالغاندەك زادى تېرىكىمدى، زاڭلىق قىلغانلارغا كۈلۈمسىرەپ ئۆتكۈزۈۋەتتى، بالىلار ئۇنى تېرىكتۈرۈلمەي، ئاخىر زاڭلىق قىلمايدىغان بولدى. ئوغۇزنىڭ ئۆزىنى زاڭلىق قىلغانلارغا كۈلۈمسىرىگىنىگە ھەيران بولغانىدىم، ئەسلىدە ئۆزىگە ئىشەنچسى بار ئىكەن.

تەنەپپۇستا مەكتەپ باغچىسىغا چىققاندا، ئۇ: "كىم مەن بىلەن دەرەخكە چىقىش مۇسابىقىسىگە چۈشۈدۇ؟" دەپ، ھەممىمىزگە جەڭ ئېلان قىلدى. بىچارە ئوغۇز بۇ سۆزنى دۇدۇقلاپ دېيەلمىدى، خېلى ئۇزۇن كېكەچلىگەندىن كېيىن ئاران ئۇقتۇرالىدى. بالىلار مېنى كۆرسىتىپ ئالدىغا ئىتتىرىشتى. لېكىن، مەن بۇ كېكەچ بالىنى كۆرگەن ئىلمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭ بىلەن مۇسابىقىلىشىشنى خالىمىغانىدىم. بىردىنلا چىنگىز ئېتىلىپ چىقىپ:

- سەن كېكەچلەپ، بىر سائەتتىمۇ چىقالمايسەن، - دەپ مەسخىرە قىلدى.

بالىلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

سۇ تۇرۇبىسىنىڭ ئالدىدا كاشتان دەرىخى بار ئىدىغۇ، مانا شۇ دەرىخىنىڭ ئالدىغا بىر سىزىق سىزدۇق. ئوغۇز بىلەن چىنگىز سىزىققا كەلدى. مەن: "بىر، ئىككى، ئۈچ" دېيىشىمگە، ئۇلار دەرىخىگە ئۇچقاندا ئۆزىنى ئاتتى. چىنگىز دەرىخىگە ياماشقۇچە، ئوغۇز دەرىخىنىڭ ئۇچىغا چىقىپ ئۆرە تۇرۇۋېلىپ بىر نېمىلەرنى دەپ كېكەچلىگىلى تۇرغانىدى، نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاران ئۇقتۇق. ئۇ دەرىخىنى قۇچاقلۇۋالغان چىنگىزگە:

- قۇچاقلۇۋالغىنىڭغا قارىغىنا، بۇ دەرىخىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئوخشىماسەن؟ - دەپ چاقچاق قىلىۋاتاتتى.

چىنگىز ھەپىلىشىپ دەرىخىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا، ئۇچىغا چىقالىشىغا كۆزى يەتمىدى. ئوغۇز دەرىختىن مۇشۇكتەك چاققانلىق بىلەن چىنگىزنىڭ يېنىغا چۈشۈپ، ئاندىن غىرلا قىلىپ سىيرىلىپ يەرگە چۈشتى ۋە:

- قېنى، يەنە كىم چىقىدۇ؟ كارامىتى بارلار چىقسۇن! - دەپ يەنە بىر قېتىم جەڭ ئېلان قىلدى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن ئوغۇز بىردىنلا كۆزگە كۆرۈنۈپ قالدى.

مەكتەپتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، ئۇ مازارلىقتىكى قارىياغاچقا چىقىپ ئويۇن كۆرسەتتى.

ئوغۇز مەنە بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇراتتى. مەنە بۇنداق كارامىتى بار بالا بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇرغىنىدىن ماختىناتتى.

ئوغۇز ئارىدا ئىككى كۈن ئاغرىپ قېلىپ مەكتەپكە كەلمىدى. ئۇ مەكتەپكە كەلمىگەن كۈنى، مەنە:
- بالىلار، ئوغۇزنىڭ قانداقچە كېكەچ بولۇپ قالغىنىنى بىلەمسىلەر؟ - دېدى.
- قانداقچە ئىكەن؟ - دەپ سوراقتۇق ھەيرانلىق بىلەن.

مەنە ئوغۇزنىڭ بۇ سىرىنى بىلىدىغانلىقىدىن ماختىنىپ:
- ئۇ ماڭا دەپ بەرگەن، - دېدى، - دادىسى ئۇنى كۆپ ئۇرىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن... كىچىك ۋاقتىدا تايماقتىن قورقۇپ كېكەچلەپ گەپ قىلىدىغان بوپتاپتۇ.

مەنە تېخىمۇ كۆرەڭلەپ يەنە:
- قانداقچە دەرەخلەرگە بۇنداق مۇشۇكتەك يامشىپ چىقالايدىغانلىقىنى بىلەمسىلەر؟ - دېدى.
- ياق.
- دادىسىنىڭ ئاچچىقى تۇتسىلا، ئۇ تايماقتىن قورقۇپ قاچىدىكەن. دادىسى قوغلاپ تۇتۇۋالاي دېگەندە، دەرەخلەرگە چىقىۋېلىشقا مەجبۇر بولىدىكەن. ئۇ ئېگىز دەرەخلەرگە چىقىۋالسا، دادىسى ئۇ يەرگە چىقالىغانلىقتىن، تايماقتىن قۇتۇلۇپ قالدىكەن. شۇنداق قىلىپ، دەرەخكە چىقىش ئۈستىسى بولۇپ قاپتۇ...

تەبىئەت بىلىملىرى دەرسىدە مۇپەتتىش ئورنىدىن تۇرغۇزغان مانا شۇ ئوغۇز ئىدى. تامدا ئادەم ئىسكىلىتى، مۇسكۇللار ۋە ھەزىم قىلىش ئەزالىرىنى كۆرسىتىدىغان ئۈچ ئاسما رەسىم بار ئىدى. مۇپەتتىش ئىسكىلىت رەسىمىدىن بىر سۆڭەكنى كۆرسىتىپ:
- بۇ قايسى سۆڭەك؟ - دەپ سورىدى.

ئوغۇز زۇۋان سۈرمىدى.
- بۇ قايسى سۆڭەك؟

يەنە جىمجىت.

ئوغۇزنىڭ كەينىدىكى مەنە ئېڭىشىپ تۇرۇپ:
- ئوقۇرەك سۆڭىكى، - دەپ پىچىرلىدى.

ئوغۇز بىر نەچچە قېتىم: "ئو... ئو... ئو..." دەپ زورۇققاندىن كېيىن:
- ئوقۇرەك سۆڭىكى! - دەپ ۋارقىرىدى.

مۇپەتتىش يەنە بىر سۆڭەكنى كۆرسىتىپ:
- ئەمسە، بۇ نېمە؟ - دېدى.

"ئەمسە، بۇ نېمە" دەپ سورالغىنىغا قاراپ، ئوغۇز، بايا خاتا جاۋاب بەرگەن ئوخشايىمەن، ئەسلى ئوقۇرەك سۆڭىكى بۇ ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، يەنە:
- ئوقۇرەك سۆڭىكى، - دېدى.

مۇپەتتىش ئاياغ سۆڭىكى پارچىلىرىنى كۆرسىتىپ سورىدى:
- خوپ، بۇچۇ؟
- ئۇ... ئۇ... ئوقۇرەك سۆڭىكى...

مۇپەتتىش بۇ قېتىم بويۇن مۇسكۇللىرىنى كۆرسەتكەندى.
- ئوقۇرەك سۆڭىكى، ئەپەندى...

ئوغۇز ھەر قېتىم، مۇشۇ ئوقۇرەك سۆڭىكى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، نېمىنى كۆرسەتسە:
"ئوقۇرەك سۆڭىكى" دەۋەرگەندى. ئۇ كېكەچلەپ تەرگە چۆمدى. مۇپەتتىشنىڭ شۇنداق ئاچچىقى كەلدىكى، ئۇمۇ ئاخىرىدا ئوغۇزغا ئوخشاش كېكەچلەپ:
- خو... خو... خوپ، ئەمسە بۇ نېمە؟ - دەپ ۋارقىرىدى.
- ئوقۇ... ئوقۇرەك سۆڭىكى...
- بولارمىكىن! - دېدى مۇپەتتىش، - ئادەم بەدىنىدە ئوقۇرەك سۆڭىكىدىن باشقا نەرسە يوقمۇ؟
ئولتۇر!

كېيىنكى بىر نەچچە كۈندە بولغان ۋەقە مانا شۇ.

ئۆتكەنكى خېتىمگە بۈگۈنگىچە جاۋاب ئالالمىغانلىقىم ئۈچۈن، سېنى ئاغرىپ قالدۇمۇ يا، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن. خەۋەرلىرىڭنى كۈتىمەن.

ئەخمەت تارىاي
1963-يىلى 14-دېكابىر، ئىستانبۇل

تۇغۇلغان كۈن

ئەخمەت:

14- ۋە 22- دېكابىردا ئەۋەتكەن خەتلىرىڭنى تاپشۇرۇۋالدىم. ساڭا كۆپتىن-كۆپ رەھمەت. ئاغرىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن خەتلىرىڭگە ۋاقتىدا جاۋاب يازالمىدىم. كېسىلىم ئانچە ئېغىر ئەمەس، بىر ئاز سوغۇق تېگىپ قاپتۇ. ئاغرىق بولساممۇ، ساڭا خەت يېزىۋەتتىم، بىراق خېتىمنى ئاپام ياكى ھەدەم ئارقىلىق پوچتىغا سالدۇرۇشنى خالىمىدىم. مەتلىمۇ ماڭا ئوخشاش ئاغرىپ قالمىغان بولسا، خېتىڭنى ئۇنىڭدىن پوچتىغا سالدۇراتتىم، بىراق ئۇمۇ ئاغرىق ئىكەن. تۈنۈگۈن خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم، بۈگۈن مەكتەپكە باردىم. مەكتەپتىن قايتىپ ساڭا خەت يازماقچى بولۇپ تۇرسام، ئاپام: - زەينەب، خەت كەلدى، - دېدى. ئۇ كۈنۈبىرتتىكى ئادرېسنى ئوقۇغان بولسا كېرەك، - ئەخمەتتىن كەپتۇ. ئۇ ۋاپادار ساۋاقدىشك بولسا كېرەك، ساڭا خەت يېزىشنى زادى توختاتمىدى، - دەپ قوشۇپ قويدى.

خېتىڭنى ئوقۇپ بولۇپ مەتنىڭ يېنىغا باردىم. تېرمومېتىرنى قويسام، قىزىتىمىسى 38.2 گرادۇسقا چىقتى.

قاراپ تۇرۇپ ئۆزىمىزگە كېسەل تېپىۋالغىنىمىزنى قارىمايدىغان... سىنىپىمىزدىكى ئاتامان ئىسىملىك بىر ساۋاقدىشىمىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىدە ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بارغاندۇق، كېسەلنى شۇ يەردە يۇقتۇرۇۋاپتۇق. ئۇ يەرگە بارغان ساۋاقداشلىرىمىزدىن يەنە ئۈچى كېسەل بولۇپ قاپتۇ.

ئاپام مەكتىپىمىزنىڭ مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنىدا ئاتاماننىڭ ئاپىسى بىلەن تونۇشۇپ قاپتىكەن، ئۇ خانىم بىزنى ئوغلىنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئۈچۈن ئۆتكۈزۈلگەن چايغا تەكلىپ قىلىپتۇ ۋە بىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئادرېسنى ئېلىپ: "ماشىنا ئەۋەتىپ سىلەرنى ئېلىپ كېتىمىز" دەپتۇ. ئاپام: "بالىلار بېرىپ كېلەر" دېسىمۇ، "سىزنىمۇ، ئەپەندىمىمۇ كۈتىمىز" دەپ تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا، ئاپام ماقۇل دېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

دادام بۇنى ئاڭلاپ: "كىچىك بالىنىڭ تۇغۇلغان كۈن چىپىدا بىزگە نېمە بار؟" دېسىمۇ، ئاپام بېرىشقا ۋەدە بەرگەنلىكىنى ئېيتتى. ئاتاماننىڭ ئاپىسى: "سىزمۇ كەلمىسىڭىز رەنجىمەن" دەپتېمىش.

تۇغۇلغان كۈنىگە سوۋغات قىلىش ئۈچۈن مەن بىر كىتاب ئالدىم، مەتنى قېرىنداش ئالدى.

ئاتاماننىڭ دادىسى چۈشتىن كېيىن بىزنىڭ ئۆيگە ماشىنا ئېلىپ كەلدى. دادام بىلەن ئۇ كىشى ماشىنىدا تونۇشتى. بۇ ماشىنا ئۇلارنىڭ خۇسۇسىي ماشىنىسى ئىكەن.

مېنى باشقىلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلىۋاتىدۇ، دەپ، بەلكىم يازغانلىرىمنى ياقىتۇرماسسەن. لېكىن، مەن كۆرگىنىمنى يازمەن.

ئاتامانلارنىڭ دۆلەتمەن ئائىلە ئىكەنلىكىنى بىر قاراشتىلا بىلگىلى بولاتتى. ئاپامنىڭ دادامنىڭ قۇلىقىغا: "ۋىيەي، نېمىدىگەن تېتىقسىزلىق... بۇ ئۆي بىساتلىرىنىڭ بىر-بىرىگە ماس كەلمىگەنلىكىگە قاراڭ!" دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىم.

ئاتاماننىڭ دادىسى ھەر بىر سۆزنى "كەمىنلىرى"، "ئالىلىرى" دەپ باشلايتتى.

ئۆي ناھايىتى چوڭ بولغىنى بىلەن، بەكلا قالايمىقان ئىدى. بىر ياقىتىن مېھمانلار كېلىشىۋاتاتتى. بىز ئون بەشچە بالا ئىدۇق. چوڭلار ئوتتۇرىدىن ئاشاتتى. باشقا بالىلارمۇ بىزگە ئوخشاش ئاتا-ئانىلىرى بىلەن كەلگەندى. مەتن ئاپامدىن: - ئاتاماننىڭ دادىسىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىمىكەن؟ - دەپ سورىدى.

مەن كىشىلەرنىڭ ئىچىدە بىرەر نامۇۋاپىق سۆز قىلىپ قويسا، ئاپام ئۇنى ھېچكىمگە تۇيدۇرماي چىمدىۋالاتتى. ئاپام بۈگۈنمۇ ئۆتكۈزۈشۋەتمەي ئۇنى چىمدىۋالدى، مەتن شۇندىلا ئۆزىنىڭ نامۇۋاپىق گەپ قىلىپ قويغانلىقىنى بىلىپ جىم بولدى. - قىستىلىپ قالدىڭلارمىكىن، مېھمانلار، - دېدى ساھىبخانا خانىم، - ئۆي كىچىك، كۆڭلۈڭلارغا ئالمىغايىسىلەر. دوست-يارەنلەر كۆپ، چاقىرمىساق تېخى بولمايدۇ، رەنجىپ قالىدۇ. بىزنىڭ كىشىگە ئېيتتىم، كېلەر يىلى ئوغۇلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى چوڭ بىر زالدا ئۆتكۈزۈمەن. بىزنىڭ كىشىنى ماقۇل قىلدىم. سادىغاڭ كېتەي، بىزنىڭ كىشى زادى سۆزۈمدىن چىقمايدۇ.

خانم ئېرىنى "بىزنىڭ كىشى"، ئاتاماننى "ئوغۇل" دەپ ئاتايتتى. ئۇ ئاپامدىن: - بىزنىڭ كىشى نېمە دېسەم ماقۇل دەيدۇ، سىزنىڭ قانداق؟ - دەپ سورىدى.

شۇ زامات ئاپامنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ خاپا بولغانلىقىنى سەزدىم. - سىزنىڭ دېگىنىڭىز كىم؟ - دەپ سورىدى ئاپام. ئاتاماننىڭ ئاپىسى كۈلۈمسىرەپ: - سىزنىڭ، قەدىرلىكىم، سىزنىڭ ئەپەندىمچۇ، يەنى سىزنىڭكىمۇ يۇمشاقباشمۇ، دېمەكچىمەن. ئاپام ئۆزى ياقىتۇرمىغان بۇ پاراڭنى باشقا ياققا بۇراش ئۈچۈن: - ئۆيۈڭلار ئىسسىق ئىكەن-ھە! - دېدى. - ئوغۇلنىڭ تۇغۇلغان كۈنى كەپ رادىياتورنى ياخشىراق ئىسسىتقۇزدۇق-دە... بىزنىڭ كىشىنىڭ قولى بەك ئوچۇق، ئوغۇلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە رادىياتور تازا قىزىپ كەتسۇن، دېدى. ھېچ

ھاجىتى بولمىسىمۇ، ئىشخانىسىغا كاتىپ دەپ ئىككى-ئۈچ قىز ئىشلىتىدۇ. ئەر كىشى دېگەن شۇ ئەمەسمۇ، قېرىندىشىم...

قاياقلىرى تۇرۇلگەن ئاپام مەتىن بىلەن ئىككىمىزگە:
- تۇرۇڭلار، داداڭلارنىڭ يېنىغا چىقىڭلار!- دېدى.

ئەر مېھمانلارنى چوڭ سارايدا باشلاشقاندى. ئۈستەلدە نازۇ-نېمەتلەر ۋە ئىچىملىكلەر مول ئىدى. ئاتاماننىڭ دادىسى بىلەن ئۆرە تۇرۇپ سۆزلىشىۋاتقان دادام بىزنىڭ كىرىشىمىزنى ئانچە ياقتۇرمىدى.

- ئاپاڭلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرماي، نېمىشقا بۇ يەرگە چىقتىڭلار؟- دېدى ئۇ.
- ئاپام داداڭلارنىڭ يېنىغا بېرىڭلار دېگەندى،- دېدى مەتىن.

ئاتاماننىڭ دادىسى بىزنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، دادامدىن:
- بۇلار ئالىيلىرىنىڭكىمۇ؟- دەپ سورىدى.
- شۇنداق...

- ئاللا ئۆمرىنى بەرسۇن! ھە... نېمە دەۋاتاتتىم... كەمىنلىرى بېخىللىق بىلەن خوشۇم يوق. ئامال قانچە، خوتۇن كىشى دېگەن ناھايىتى پىششىق بولىدىكەن... مۇشۇ بىزنىڭ خوتۇننى ئالساق، ئەرزان بولسۇن دەپ، خىزمەتچىلەرگە ئايرىم ناچار ئاپلىپسىن ئالىدۇ. بولمايدۇ، سۆيۈملۈكۈم، سەن نېمە يېسەڭ، خىزمەتچىلەرمۇ شۇنى يېيىشى كېرەك، دەپ، كەمىنلىرى بۇنى بىزنىڭ خوتۇنغا زادى ئاڭلىتالدىم. بۇنداق قىلىش ئىنسانىيەتچىلىككە زىت، دېسەممۇ قۇلاق سالىمىدى. سەن ئاپلىپسىندىن ئون خۇرۇش ئىقتىساد قىلىمەن دېگەن بىلەن، خىزمەتچىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قالسا، 200 لىرالىق تەخسىنى، قولۇمدىن چۈشۈپ كەتتى، دەپ، يەرگە تاشلاپ سۇندۇرۇۋېتىدۇ-دە! بىزنىڭ خوتۇن بۇنى چۈشەنمەيدۇ...

دادام بىزگە:
- مېڭىڭلار، ئاپاڭلارنىڭ يېنىغا چىقىڭلار!- دەپ ھەيدىدى.

باشقا بالىلارمۇ بىزگە ئوخشاش زېرىكىپ كەتكەندى. بىر ئايال بالىلارنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭىدىن ئاغرىنىپ:

- كىچىك بالا بىلەن بىر يەرگە بارغىلى بولمايدۇ...- دېدى يېنىدىكى ئايالغا.

دادام ئاپامغا:
- ئەمدى قايتساق بوپتىكەن...- دېۋىدى، ئاپام:
- سەت بولىدۇ، بىردەم چىشىڭىزنى چىشلەپ تۇتۇڭ،- دېدى.

شۇ ئەسنادا ئاتاماننىڭ دادىسى قولدا گېزىت، دادامنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

- كەمىنلىرى نامرات بالىلارغىمۇ ياردەم قولۇمنى سوزدۇم، - دېدى، - ھەر ھېيت-بايرامنىڭ ئالدى-كەينىدە نامرات بالىلارغا ئىئانە تارقىتىپ تۇرىمەن... قاراڭ، مانا گېزىتلەرگىمۇ يېزىپتۇ...

ساھىبخانا بالىلارنى بىر ئۆيگە يىغدى، بىر ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە ئاتامانغا ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلار دۆۋىلىنىپ كەتكەندى. ئۆي ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەچكە، دېرىزىنى ئېچىۋەتكەندى. مەتن ئىككىمىز ئوچۇق دېرىزە ئالدىدا تۇرغاندۇق، ئىسسىقتا تەرلەپ كەتكەچكە، ئۇ يەردە تۇرۇپ سوغۇق تەگكۈزۈۋاپتۇق. دادام قايتىش ئۈچۈن رۇخسەت سورىغاندى، ئاتاماننىڭ دادىسى: - تېخى تاماق تارتىلمىدى، ئىككى قەدەمۇ ئىچىلمىدى... - دېدى.

دادام ئىشى بارلىقىنى دەپ ئۆزرە قويدى.

كوچىغا چىققىنىمىزدا ئاپام ئىچى پۇشۇپ كەتكەن دادامغا: - كەچۈرسىز، - دېدى، - بۇنداق بولىدىغانلىقىنى بىلمەپتىمەن. خانىم ناھايىتى زورلاپ كەتكەچكە رەت قىلالىغاندىم...

ئەنسى قىزىتىم 39 گرادۇسقا چىقتى...

ئالدىنقى كۈنى خېتىڭدە مەندىن ھېكمەت توغرۇلۇق خەۋەر بېرىشىمنى سورايتىكەنسەن. ھېكمەت بىر ھەپتىدىن بېرى مەكتەپكە كەلمىدى. بىچارىنىڭ نېمە بولغىنىنى بىلمەيمەن. ساۋاقداشلاردىن ئۆيىنى بىلىدىغانلارمۇ يوق. ئۇنىڭ ئەھۋالى مېنى ناھايىتى بىئارام قىلغانلىقى ئۈچۈن، بۇ خەۋەرنى ئاخىرىغا قالدۇردۇم.

جاۋابىڭنى ماڭا ئوخشاش كېچىكتۈرمەسلىكىڭنى ئۈمىد قىلىمەن.

زەينەب يالقىر
1963-يىلى 25-دېكابىر، ئەنقەرە

بىر داھىي يېتىشتۈرۈلمەكتە

سەن ۋە ئىنىڭمۇ ياخشى بولۇپ قالغانسىلەر، ئاپاڭنىڭ مېنى ئەسلىگىنىگە ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم.

ساۋاقدىشىڭ ئاتاماننىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش چېيىنى ياخشى يېزىپسەن.

بىلەمسەن، بۈگۈنگىچە مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم زادى تەبرىكلەنگەن ئەمەس، ئائىلىمىزدە بۇنداق ئادەت يوق. مەنمۇ باشقا ساۋاقداشلىرىمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش چايلىرىغا بارمايمەن. لېكىن، يازلىق تەتىلدە ئاپام بىلەن بىر تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ بېرىپ ئۈچ كۈن تۇرغاندۇق، شۇ كۈنلەردە تۇغقىنىمىزنىڭ قىزىنىڭ بىر ساۋاقدىشىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش چېيى بويىتىكەن، مېنىمۇ تەكلىپ قىلدى.

شۇ كۈندىكى ئىككى ئىش زادى ئېسىمدىن چىقمايدۇ. بۇلاردىن بىرى، ناھايىتى شوخ بىر بالىنىڭ ئىشى. ئۇ ئۆيىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتكەندى. بىر چاغدا ھاجەتخانىنىڭ ئىشىكى ئىچىدىن «گۈم-گۈم» قىلىپ ئۇرۇلۇشقا باشلىدى، پۈتۈن مېھمانلار ھاجەتخانا ئىشىكى ئالدىغا توپلاندى. ھاجەتخانىنىڭ ئىچىدە بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلىناتتى. ئايال ئىشىكىنى ئۇرغاچ: - بىرى ئىشىكىنى سىرتىدىن تاقاپ قويۇپتۇ، ئېچىۋېتىڭلار! - دەپ ۋارقىرايتتى. ئۆي ئىگىسى ھاجەتخانىنىڭ ئاچقۇچىنى ئىزدەشكە باشلىدى. پاكىر بويلىق سېمىز بىر ئادەم قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

- چوقۇم مېنىڭ ئوغلۇمنىڭ قىلغان ئىشى. قېنى ئۇ؟ - دېدى.
- سېمىز ئادەم ئوغلۇمنى ھېچ يەردىن تاپالمىدى، لېكىن ھەدەپ ئوغلۇمنى ماختاپ توختىمىدى:
- كۆز تەگمىسۇن، ئۇ ناھايىتى ئەقىللىق... جىم تۇرالمىدا... خانىمى ھاجەتخانىغا جەزمەن ئۇ سولاپ قويغان گەپ...

بىچارە ئايال ھاجەتخانا ئىچىدە ئىشىكىنى مۇشتلاۋاتسا، سېمىز ئادەم ناھايىتى ئەقىللىق ئوغلى ھەققىدە مېھمانلارغا دوكلات بېرىۋاتاتتى:
- كۆز تەگمىسۇن، ئۇ بەك ئەقىللىق... دەرسلىرىنى زادى تەكرار قىلمايدۇ، ئىمتىھان ئالدىدىن كۈنى كىتابقا بىر قاراپلا بىلىۋالىدۇ. مەنمۇ بالا ۋاقتىدا شۇنداق ئىدىم، زادى دەرس تەكرارلىمايتتىم. مېنى دوراپتۇ، شەيتان... ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى دەرس تەكرارلايدۇ، مېنىڭ ئوغلۇم تەكرارلىمىسىمۇ سىنىپتىن كۆچەلەيدۇ. بۇ ئالىقانات بەك ئەقىللىق. مەن ئۇنداق باش كۆتۈرمەي دەرس تەكرارلايدىغانلارنى ياخشى كۆرمەيمەن...

ھەممەيلەن ئۆيلەرنى ئارىلاپ بۇ ئەقىللىق بالىنى ئىزدىشىۋاتاتتى، سېمىز ئادەم بەخىرامان تۇرۇپ:
- كارىۋاتنىڭ تېگىگە قاراڭلار، ئۆيدە دائىم شۇ يەرگە مۆكۈۋالاتتى، - دەپ ۋارقىردى.

ساھبخانا ئېڭىشىپ كارىۋاتنىڭ تېڭىگە قاراۋاتقاندا، يۇقىرىدىن بېشىغا بىر نەرسە چۈشتى، ئۇ ئاچقۇچ ئىدى. ئاندىن كىيىم ئىشكابىنىڭ ئۈستىدىن كارىۋاتقا بىر بالا سەكرەپ چۈشتى. سېىز ئادەم: - مانا، مەن بايا مېنىڭ ئوغلۇم دېدىمغۇ... ئۇنىڭ شوخلۇقى ئەقىللىقتىن بولغان...

دادىسىنىڭ خىزمىتى بىلەن ماختىنىدىغان بۇ بالا ئۇ كۈنى ھەممەيلەننى بىئارام قىلدى.

شۇ كۈنى «داھىي نامزاتى» دېيىلگەن يەنە بىر بالىنىڭ ئىشى زادى ئېسىمدىن چىقمايدۇ.

بىز مېھمان بولۇپ بارغان تۇغقىنىمىزنىڭ قىزى مېنى بىر بالا بىلەن تونۇشتۇردى. ئۇ جۇدەڭ، ئالغاي، كۆزەينەك تاقىۋالغان بالا ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ، ئىسمىنى سورىدىم. گاس بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، تېخىمۇ قاتتىق ئاۋاز بىلەن يەنە بىر قېتىم سورىدىم. گويا ناھايىتى قىيىن بىر مەسىلە ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈۋاتقاندا، بىر ھازا ئويلانغاندىن كېيىن ئىسمىنى ئېيتتى. قانچىنچى سىنىپتا ئىكەنلىكىنى سورىدىم. يەنە ئۇزۇن ئويلانغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى. ئۇ ئۆزلۈكىدىن گەپ قىلمايتتى، بىرى گەپ سورىسا، ئۇزۇن ئويلىنىپ ئاندىن جاۋاب بېرەتتى. بۇ بالىدىن ئىچىم پۇشتى، ئاخىر ئۇنىڭدىن يىراقلاشتىم. مېنى ئۇ يەرگە باشلاپ كەلگەن تۇغقىنىمىزنىڭ قىزىدىن:

- بۇ بالا گالۋاڭمۇ نېمە؟ - دەپ سورىدىم.

قىز كۈلۈپ تۇرۇپ:

- نېمە دەۋاتىسىز، ئۇنى دادىسى داھىي قىلىپ تەربىيەلەۋاتىدۇ، - دېدى.

يېنىمىزغا كېلىپ سۆزگە ئارىلاشقان باشقا بىر قىز:

- ئۇنى بىزنىڭ سىنىپتا «داھىي نامزاتى» دېيىشىدۇ، - دېدى.

- ئىسمىنى سورىسا ئىككى مىنۇت ئويلىنىپ جاۋاب بېرىدىغان كىشى قانداق داھىي بولسۇن؟

- داھىيلىقتىن شۇنداق بولمامدۇ، دادىسى شۇنداق ئۆگەتكەن-دە. «ئىسمىڭنى سورىسىمۇ

ئويلىماي جاۋاب بەرمە» دېگەندۇ ھەقىچان، چۈنكى داھىيلار كۆپ ئويلارمىش.

بۇ ئىككى قىز بىر-بىرىنىڭ سۆزىنى تولۇقلاپ، «داھىي نامزاتى» بولغان بۇ بالىنى ماڭا چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى. بۇ بالىنىڭ دادىسى ناھايىتى ئەقىللىق ئادەممىش، پۈتۈن داھىيلارنىڭ قانداق يېتىشتۈرۈلگەنلىكىنى تەتقىق قىلغانىش، ئۆزىمۇ بىر داھىينىڭ ئاتىسى بولۇشنى ئارزۇ قىلارمىش. تەتقىقاتلىرىنىڭ نەتىجىسىگە قارىغاندا، داھىيلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنىڭ ئاتىلىرى ياشانغان كىشىلەرمىش. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كىشى خېلىلا ياشىنىپ قالغاندىن كېيىن ئۆيلەنگەنمىش...

- سىز بۇلارنى قانداق بىلىسىز؟ ئۇ بالا دەپ بەرگەن ئوخشىمامدۇ؟ - دەپ سورىدىم مەن.

بۇ ئىشنى مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىدىكەن. ھەممە ئۆيدە بۇ ھەقتە گەپ بولىدىكەن، ئۇلارمۇ چوڭلاردىن ئاڭلاپتىكەن.

بۇ كىشى ئۆيلىنىپتۇ، لېكىن پەرزەنت يۈزى كۆرمەپتۇ. داھىينىڭ ئاتىسى بولۇش ئۈچۈن يەنە بىر ئاز ياشىناي دەپ، يىللارنى كۆپرەك ئۆتكۈزۈۋەتكەن بولسا كېرەك. بۇ ئىشتىن ئوشۇقچە بىئارام بولۇپ

يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، خوتۇنى ھامىلىدار بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئادەم، بالا ئاۋاق، ئاجىز تۇغۇلسۇن، دەپ خۇدادىن تىلەپتۇ. چۈنكى داھىيلارنىڭ كۆپچىلىكى ئاغرىقچان، ئاجىز بالىلاردىن يېتىشەرمىش. ئاخىر بالا تۇغۇلۇپتۇ. ئۇ شۇ قەدەر ئاۋاق تۇغۇلۇپتۇكى، مۇبارەكلەپ كەلگەنلەر باشلىرىنى چايقىشىپ، بۇ بالا ئەي بولمايدۇ، دېيىشىپتۇ. ھەر ھالدا ئۇ ئەي بوپتۇ. ئۇ ئادەمنىڭ بىر كىتابتىن كۆرۈشىچە، ناھايىتى مەشھۇر تالانتلىق بىر شائىر ئۆتكەنمىش، بۇ شائىر ئانا سۈتىدىن ناھايىتى بالدۇر ئايرىلغانلىقى ئۈچۈن تالانتلىق بولغانمىش. بۇ ئادەممۇ بالىسىنى داھىي قىلىش ئۈچۈن بىر ئايلىق ۋاقتىدا ئانا سۈتىدىن ئايرىۋېتىپتۇ. بالا بىر ياش ۋاقتىدا سەگۈنچەكتىن يىقىلىپ چۈشۈپ، بىر كۆزى ئالغاي بولۇپ قاپتۇ، بۇنىڭدىن دادىسى ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۆز زامانىسىدا ئۆتكەن مەشھۇر بىر يازغۇچى ئالغاي ئىكەن... ھازىر كېچە-كۈندۈز، بالام پاكار بوي ئادەم بولسەن، دەپ خۇدادىن تىلەيدىغان بوپتۇ، چۈنكى داھىيلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ بويى پاكار ئىكەن.

مەن بۇلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بالىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئىسمىنىمۇ ئويلىنىپ ئېيتىدىغانلىقىنى چۈشەندىم. مېنىڭچە، بالا ئويلىمايدىكەن، بەلكى ئىسمىنى ئېسىگە ئالالماي تۇرۇپ كېتىدىكەن...

دوستۇڭ ھېكمەتنىڭ مەكتەپكە كەلمىگەنلىكىگە ناھايىتى بىئارام بولدۇم. ئۇ بىچارە قانداق بولغاندۇ...

بىز تۈنۈگۈن مەكتەپتە ۋاكسىنا سالدۇرغانلىقىمىز ئۈچۈن مەكتەپكە بارالمىدۇم. بۇ خەتنى ھازىر پوچتىغا سالىمەن. ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ھېساب تاپشۇرۇقلىرىمنى ئىشلەيمەن. ۋاكسىنا سېلىنغان سول قولۇم ئاغرىۋاتقاچقا مەدىرىلتالمايۋاتىمەن.

خەير-خوش، زەينەب، ساخا خەيرلىك ۋە مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن.

ئەخمەت تارباي
1963-يىلى 29-دېكابىر، ئىستانبۇل

تامما-تامما كۆل بولار

ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا خېتىڭنى، خېتىڭدىن بىر كۈن ئاۋۋال يېڭى يىلىمنى تەبرىكلەپ ئەۋەتكەن ئاتكىرتكاڭنى تاپشۇرۇۋالدىم. ھەر ئىككىلىسىگە كۆپتىن-كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن. مەنمۇ ساڭا ئۆتكەن يىلنىڭ ئاخىرقى كۈنى يېڭى يىلنى تەبرىكلەپ بىر دانە ئاتكىرتكا ئەۋەتكەندىم. ھەر ھالدا تاپشۇرۇۋالغانسەن. لېكىن، سېنىڭ ئاتكىرتكاڭ بەكمۇ چىرايلىق ئىكەن. ساڭا ئوخشاش، مەنمۇ ساڭا بىر پارچە رەسىم سىزىپ ئەۋەتتىم زادى ئەقلىگە كەلمەپتۇ. راستىنى ئېيتسام، ساڭا ئوخشاش چىرايلىق رەسىم سىزىمغا ئەۋەتتىم-دە... ئاتكىرتكىغا سىزىغان رەسىمىڭنى بۇ يەردىكى ساۋاقداشلىرىمغا كۆرسەتتىم، ئۇلار ناھايىتى ياقتۇردى.

يېڭى يىلنىڭ بىرىنچى كۈنى بىزنىڭ ئۆيدە يېڭى يىل كېچىسىدىنمۇ قىزىق بىر كۈن بولدى، بۇنى ساڭا يېزىشىمغا ئەرزىدى.

ئاپاممۇ، داداممۇ ئىنتايىن ئىقتىسادچىل. خاتا چۈشىنىپ قالمىغان، ئۇلارنى پىخسىق دېمەكچى ئەمەسمەن. لېكىن، ھەر ئىككىلىسى، يوتقانغا قاراپ پۈت سۈنمىز، دەپ ئويلايدۇ. سىياھ قەلىمىنىڭ قالىقىنى سېلىشنى ئۇنتۇپ ئۈستەل ئۈستىگە تاشلاپ قويسام، دادام ماڭا: «قەلىمىڭنىڭ قالىقىنى سالمىساڭ، ئۇچىدىكى سىياھى قۇرۇپ كېتىپ يازالماي قالسىن. يەرگە چۈشۈپ كەتسە ئۇچى سۇنىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى زىيان. ئادەم ئىقتىسادچىل بولۇشى كېرەك» دەپ نەسەت قىلىپ كېتىدۇ.

ئىنىم دەپتەر ۋارىقىنىڭ بىر بېتىگىلا يازسا ياكى بىر-ئىككى ۋاراقنى تاشلاپ كەتسە، ئاپام ئۇنىڭغا نەسەت قىلىپ: «زىيانداش بولما، ئوغلۇم، تاما-تامما كۆل بولىدۇ. ھەر كۈنى مۇشۇنداق بىر ۋاراقنى زايە قىلساڭ، يىلدا يوغان بىر توپلام بولىدۇ. بۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ئەمەسمۇ؟» دەيدۇ.

مەتن قېرىندىشىنى كۆپ يىتتۈرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا، ئاپام: «ساڭا قېرىنداش ئېلىشتىن زېرىكتىم!» دەپ ۋارقىراپ كېتىدۇ.

ئىقتىسادچىللىق ئەلۋەتتە ياخشى ئىش. لېكىن، بىزنىڭ ئۆيدىكى ھەددىدىن زىيادە ئىقتىسادچىللىق ئىچىمنى پۇشۇرۇشقا باشلىدى. مومام مېنىڭ ئىقتىسادچىل بولمىغانلىقىدىن ئاغرىنىپ: «قىزىم، بىر بولمىسا، مىڭ بولماس... تاما-تامما كۆل بولار» دەيدۇ.

بوۋام ماڭا پارچە پۇل يىغدىغان تۆشۈكلۈك قۇتا ئېلىپ بەرگەندى، ئۇنى بېرىدىغان چاغدا: «ئۇنتۇما، تاما-تاما كۆل بولار. قېنى دەپ باققىنا، قانداق بولىدىكەن؟» دېگەندى.

بوۋام ھەمىشە شۇنداق، بىزگە بىر نەرسە ئېلىپ بەرسە، كەينىدىنلا: «تاما-تاما نېمە بولاتتى؟» دەپ سورايدۇ. «كۆل بولىدۇ، بوۋا» دەپ جاۋاب بېرىمىز. ئاندىن ئۇ سوزۇپ تۇرۇپ: «ئاپىرىن!» دەپ كېتىدۇ.

مەن «تاما-تاما كۆل بولار» دېگەن بۇ ماقالىنى تولا ئاڭلاپ زېرىكتىم. بىزنىڭ ئۆيدە بۇ ماقالىنىڭ بىر كۈندە بىر نەچچە قېتىم تەكرارلانمايدىغان كۈنى يوق.

يېڭى يىل كېچىسى ئاپام بىلەن دادام قوشنىلىرىمىز بىلەن بىر كۈلۈبقا بېرىشتى. ئىلگىرىكى يېڭى يىل كېچىلىرىنى ھەممىمىز بىللە ئۆيدە ئۆتكۈزەتتۇق.

دادامنىڭ ساۋاقدىشى بولغان قوشنىلىرىمىزدىن بىرى كۈلۈبقا ئالدىنلا ئورۇن تۇتۇپ قويۇپتىكەن. ئۇلار كۈلۈبقا كەچلىك تاماق ۋاقتىدا كېتىشتى. دادام بىزنىڭ يېڭى يىل كېچىسى ئۆتكۈزۈش ئادىتىمىزنى بۇزىمىدى، ھەممىمىز بىرلىكتە كەچلىك تاماقنى يېدۇق، بىللە كۆڭۈل ئاچتۇق. خېلى كەچ بولغاندا، ئاپام بىلەن دادام ھەدەمنى ئېلىپ كېتىشتى. بوۋام، مومام ئىككىسى بىز بىلەن ئۆيدە قالدى. بىز قارتا ئوينىدۇق ۋە باشقا ياخشى ئويۇنلارنى ئورۇنلاشتۇردۇق.

يېڭى يىل كىرگەندىن كېيىن يېتىپ قالدۇق.

ئەتىسى ئويغانسام، ئۆيدە ھېچكىم يوق. ئاپاملار تېخىچە قايتىپ كەلمىگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئورنۇمدا ئويغاق ياتتىم. بىر ئازدىن كېيىن مەتن ھۇجرامغا كىرىپ:

-ئۇلارغا نېمە بولغاندۇ؟- دېدى.

- نېمە بولدىكىنتاڭ؟

- قاراپ باققىنا، ھەدەم كىيىملىرى بىلەنلا سافادا ئۇخلاپ قاپتۇ، دادام گىلەمنىڭ ئۈستىدە ئۇخلاۋېتىپتۇ، ئاپام يوق تۇرىدۇ.

ئورنۇمدىن تۇرۇپ قارىسام، بوۋام بىلەن مومام ئۆيگە كېتىپتۇ، ھەدەم مېھمانلىق كىيىملىرىنى سالمايلا ساپادا يېتىپتۇ. چاچلىرىدا قەغەز قىيىقچىلىرى، بوينىغا رەڭگارەڭ قەغەز لېنتىلار ئورالغان، گىلەمنىڭ ئۈستىدە ئۇخلاۋاتقان دادامنىڭ يۈزىدە قىزىقچىلىق نىقابى بار، بىر پۇتقا قەغەز قاپلىق كىيىلىپ قاپتۇ. يالغۇز ئاپاملا ئورۇن ئىچىدە يېتىپتۇ. لېكىن توپلىينىڭ بىر يېپى كارىدوردا، بىر يېپى ھۇجرىسىدا تۇراتتى...

ئاپامنىڭ ئۈستىنى يېپىپ قويدۇم، ھەدەمنى ئاران دېگەندە ئويغىتىپ كارىۋىتىشقا ياتقۇزدۇق. بىراق دادامنى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئويغىتالمىدۇق.

چۈشتىن كېيىن ئۇلار بىر-بىردىن ئويغىنىپ ئېسىگە كېلىشتى. باشتا ئويغانغان ئاپام ئىدى، ئۇ دادامنى ئويغاتتى. ھەدەم ھەممىدىن كېيىن ئۇيقۇسىنى ئاچتى، بىر ئازدىن كېيىن بوينىدىكى زىننەت بۇيۇملىرىنىڭ يوقلىقىنى ئېيتتى، كېچىدە بىر يەردە چۈشۈرۈپ قويغان بولۇشى مۇمكىن.

ئاپام بىلەن دادامنىڭ يېڭى يىل كىرگەندە تەلىينى سىنىغانلىقى ۋە نۇرغۇن پۇلدىن ئايرىلغانلىقىنى ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن بىلىدىم. بىر چاغدا ئاپام دادامغا:

- خوش، بۇ ئايىنى قانداق ئۆتكۈزۈمىز؟ - دېدى.

- شىركەتتىن قۇتقۇزۇش پۇلى ئالمەن، - دېدى دادام.

ئادەتتە بىزنىڭ ئۆيدە بۇنداق گەپلەر بولمايتتى. چۈشتىن كېيىن بوۋام بىلەن مومام كەلدى.
مومام:

- ياخشى ئوينىدىڭلارمۇ؟ - دەپ سورىدى.

-يا ئاللا، ئەمدى بولدى. بۇنىڭدىن كېيىن يېڭى يىل كېچىسىنى ئۆيۈمدىن باشقا يەردە ئۆتكۈزمەيمەن،- دېدى ئاپام.

ئاپام مەتنى بىلەن ئىككىمىزنى بىر چەتكە تارتىپ:

-باللار، پۇلۇڭلار بولسا بېرىپ تۇرۇڭلار، ئەتە قايتۇرۇپ بېرىمەن،- دېدى.

پۇللىرىمىزنى ئاپامغا بەردۇق. بىر ئازدىن كېيىن ئىشىك قېتىلدى. قوشنىمىزنىڭ قىزى نۇرتەن دادامغا دادىسى يېزىپ بەرگەن بىر باغاقچىنى ئېلىپ كىرگەنىدىن. باغاقچىنى دادامغا ئەكىرىپ كېتىۋېتىپ ئوقۇپ باقتىم:

«دوستۇم، تۈنۈگۈن كېچىدىكى ئەھۋالدىن خەۋىرىڭ بار، مەندە بىر تىيىنمۇ قالماپتۇ. ئۆيگە قانداق كەلگەنلىكىمىزنى بىلمەيمەن. ھەر ھالدا سىلەر ئەپكەلدەڭلار. ماڭا يۈز لىرا بېرىپ تۇرالامسەن؟ ساڭا كۆپ رەھمەت...»

خەتنى دادامغا بەرسەم، ئاپام بىلەن بىر نېپىلەرنى دېيىشتى، دادام دوستىغا: «پۇل يوق، بېرىپ تۇرالمايمەن» دەپ قانداق ئېيتالسىنۇن؟ ئاخىر كەلگۈلۈك ھەدەمنىڭ پۇل قاپچۇقىغا كەلدى. ئۇلار بۇ ئىشنى بىزگە ئۇقتۇرماي ھەدەمگە ئېيتتى. ئاندىن ئۇنىڭ پۇل قاپچۇقىنى ئېچىپ، ئىچىدە بارىنى مەتىندىن نۇرتەننىڭ دادىسىغا چىقىرىپ بەردى.

شۇ كۈنى مەتنى قېرىندىشىنى ئىزدەپ تاپالمىدى. ئۇ يەنە ھەر قېتىمقىدەك قېرىندىشىنى يىتتۈرۈپ قويغانىدى. ئاپام ئاچچىقلاپ:

-بۇ بالىزە، ئەزەلدىن بەتخەج، ئەمدى ساڭا قېرىنداش ئېلىشتىن زېرىكتىم!- دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

بوۋاممۇ ھەر قېتىمقىدەك نەسبەت قىلىشقا باشلىدى:

-بىر بولمىسا، مىڭ بولماس! ئېيتىپ باققىنا، نېمە بولمىسا، نېمە بولماس؟

-بىر بولمىسا، مىڭ بولماس!- دېدى مەتنى.

- ئاپىرىن! تاما- تاما كۆل بولار، ئېيتىپ باقە، قانداق بولىدىكەن؟

مەتىندىن ئاۋۋال مەن جاۋاب بېرىۋەتتىم:

- كۆل بولماس!

- نېمە؟ كۆل بولماس دېدىڭمۇ؟

- شۇنداق، بوۋا.

- ھە... ئەمەسە نېمە بولىدۇ؟- دېدى بوۋام قاپتىنى تۇرۇپ.

- تامچىلار چۈشكەن يەر چوڭقۇر بولسا كۆل بولىدۇ، بىراق چوڭقۇر بولمىسا... تاما، تاما، تاما...

- ھە... ئاندىن؟

- سەل بولۇپ ئېقىپ كېتىدۇ...

دادام ماڭا ھومىيىپ قارىدى.

يېڭى يىلىنى مۇشۇنداق باشلىدۇق. ئاپام بىلەن دادام كېلەر يىلقى يېڭى يىل كېچىسىنى ئۆيدە بىز بىلەن بىللە ئۆتكۈزمەكچى .

سەن يېڭى يىل كېچىسىنى قانداق ئۆتكۈزدۈڭ؟

يېڭى يىلدا ساڭا مۇۋەپپەقىيەت ۋە بەخت تىلەيمەن.

زەينەب يالقىن

1964-يىلى 2-يانۋار، ئەنقەرە

يېڭى يىلنى ياخشى باشلىدۇق

زەينەب:

يېڭى يىللىق ئاتكەرتكاڭنى ئالغىنىمغا خېلى بولدى، رەھمەت ساڭا.

بىز يېڭى يىل كېچىسىنى چوڭ داداملارنىڭكىدە ئۆتكۈزدۇق. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆيى چوڭ، كىچىك داداملارمۇ كەلدى.

مەن بالدۇر يېتىشقا ئادەتلەنگەنلىكىم ئۈچۈن، يېڭى يىل كىرگۈچە تەستە ئولتۇردۇم، رادىئونى ئاڭلاپلا ئۇخلاپ قاپتىمەن.

ئەتسى بىزنىڭ ئۆيى خۇددى باشقا كۈنلەردىكىدەكلا ئىدى. لېكىن، يېڭى يىل كۈنى سىلەرنىڭ ئۆيدە بولغان ئىشلار بىزنىڭ ئۆيدە ئادەتتىكى ئىشلار ھېسابلىناتتى. دادام سىرتتا كۆپ پۇل خەجلىۋەتسە، دەردىنى ئۆيدە چىقارماقچى بولاتتى.

ئۇ بەزى كېچىلىرى كەچلىك تاماقنى دوستلىرى بىلەن سىرتتا يەيدۇ. ئەتسى ئىستاكىغا تولدۇرۇپ قۇيغان سۇنىڭ ھەممىسىنى ئىچىۋەتمەسەم، ئاچچىقى كېلىپ: «ئىستاكىغا سۇنى ئىچىپ كېتەلگۈدەك قۇي! سۇنى ئىسراپ قىلما!» دەيدۇ.

ئەگەر ئىستاكىنىڭ تۈۋىدە ئىككى ئىلىك سۇ ئېشىپ قالسا، ئۇنى ئىسراپ بولمىسۇن دەپ، گۈل قاچىسىغا تۆكىدۇ. بۇنداق چاغلاردا دادامنىڭ ئالدىنقى كېچە دوستلىرىغا خېلى كۆپ ئىلتىپات قىلىۋەتكەنلىكىنى چۈشىنىمەن.

«چىش چوتكىسىغا پاستىنى ئانچە كۆپ سىقىما! ئىسراپ بولىدۇ!» دەپ ۋارقىرىغىنىدا، دادامنىڭ بىر كىملىرىگە زىياپەت بەرگەنلىكى مەلۇم بولىدۇ.

بىرەر بولاق نەرسىنىڭ يېپىنى يېشەلمەي كەسكىلى تۇرسام: «تانىنى زايە قىلما، ئاۋايلاپ يېشىپ بىر يەرگە ئېلىپ قوي!» دەپ تەلىم بېرىدۇ. بۇنداق چاغدا، دادامنىڭ دوستلىرىنى مېھمان قىلغانلىقىنى چۈشىنىمەن.

دادام باشقىلار بىلەن بىللە تاماق يېسە، بىر يەردە چاي ئىچسە، پۇلىنى چوقۇم ئۆزى تۆلىۋەتمىسە ئۇنىمايدۇ. يېنىدىكىلەرگە: «ھەرگىز ئۇنداق قىلما، بولمىسا رەنجىمەن... پۇلىنى ئۆزۈم تۆلەيمەن...» دەپ تۇرۇۋالغانلىقىنى كۆپ قېتىم كۆرگەندىم.

لېكىن، بۇ تالاش-تارتىشنىڭ ئەتىسى، ئۆيدە: «كونا گېزىتلەرنى ئىسراپ قىلماي ساقلاپ قويۇڭلار، بىر نەرسە يۆگىسەڭلار كېرەك بولىدۇ، يىغىپ قويساڭلار ساتىسىلەر، ھېچبولمىغاندا ئوچاققا تۇتۇرۇققا بولسىمۇ ئەسقاتىدۇ!...» دەيدۇ.

سىلەرنىڭ ئۆيدە ئەڭ كۆپ ئېيتىلىدىغان ماقال «تامامتا كۆل بولار» بولسا، بىزنىڭ ئۆيىمىز «ساقلا ساماننى، كېلەر زامانى» دېگەن ماقال ئەڭ كۆپ ئېيتىلىدۇ. لېكىن، دادام سىرتتا ئورۇنسىز پۇل خەجلىمىسە، ئۆيدە بىزگە ناھايىتى مەردلىك قىلىپ كېتىدۇ. يېڭى يىل كۈنى ۋە ئۇنىڭ ئەتىسى شۇنداق بولىدى. ماڭا يېڭى يىللىق سوۋغات قىلىپ بىر يۈرۈش سۇ بويىق ئېلىپ بەردى. فېۋرالدىكى ئىككى ھەپتىلىك تەتىلدە رەسىم سىزىشنى مەشىق قىلىمەن.

يېڭى يىلدا پۈتۈن ئائىلەڭلەرگە بەخت تىلەيمەن.

ئەخمەت تارباي
1964-يىلى 5-يانۋار، ئىستانبۇل

بولۇمسىز قىز

قەدىرلىك ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

ئالدى بىلەن ساڭا ھېكمەت توغرىلۇق خەۋەر بېرەي. ھېكمەت مەكتەپكە كېلىشكە باشلىدى. دادىسى ئاپىسى بىلەن يارىشىپ قاپتۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بەكمۇ خۇشال.

يەنە بىر خەۋەرنى ئېيتاي، ماڭا ئەۋەتكەن خەتلەرنىڭنى توپلاپ ھەممىسىنى چېسلاسى بويىچە رەتلەپ چىقتىم. بۇ ئىشنى ئۆز ئەقلىم بىلەن قىلغىنىم يوق. قارا، قانداق بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەي.

بىزنىڭ ئۆيىدە مېنىڭ يەنە بىر ئىسىم «بولۇمسىز قىز». ئاپام، دادام، ھەدەملەر مېنىڭ رەتسىزلىكىمنى، بىپەرۋالىقىمنى ئەيىبلەيدۇ. رەتلىك بولۇشقىمۇ قىزىقىمەن، بىراق قولۇمدىن كەلمەيدۇ.

يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندە، تاپشۇرۇق دەپتېرىمنى نەگە قويغىنىمنى بىلمەي، ئۆيىنىڭ ئىچىنى ئوڭتەي-توڭتەي قىلىۋاتاتتىم، ئاپام: «قىزىم، ساڭا نېمە بولدى؟ تۇتقانلىكى نەرسەڭنى يوقىتسەن...» دەپ كايىپ كەتتى.

ئۆز-ئۆزۈمگە: «مەن نېمىشقا شۇنداق؟» دەپ بىئارام بولۇپ تۇرسام، داداممۇ كايىشقا باشلىدى. بوۋام بىلەن مومام بىزنىڭ ئۆيىدە ئىدى، ئۇلارمۇ چېچىلاڭغۇلۇقۇمدىن ئاغرىنىشتى، ھەدەممۇ ئۇلاردىن قېلىشىمدى. پەقەت مەتن مەن تەرەپ بولغاچقا، يېنىمغا كېلىپ: - بۇ ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئادەم ئۆزىنىمۇ يىتتۈرۈپ قويدۇ... - دېدى.

ھەممەيلەننىڭ بەس-بەستە ئەيىبلەپ كېتىشلىرى ماڭا شۇنچىلىك ئېغىر كەلدىكى... دەرھال ئۈستلىمنى، كىتابلىرىمنى، ھۇجرامدىكى نەرسە-كېرەكلىرىمنى رەتلەشكە باشلىدىم. ئۈستلىمنىڭ تارتىمىدىن، كىتابلىرىمنىڭ ئارىسىدىن بىر تال لەۋ گىرمى، ئىككى ئاتكىرتكا ۋە ئەرلەرنىڭ بىر پاي پايپىقى چىقتى. بۇلارنىڭ ئېلىپ مېھمانخانىغا كىردىم. ئۇلار مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ تېخىچە مېنى ئەيىبلىشىۋاتاتتى. بىر پاي ئەرلەر پايپىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ:

- بۇ پايپاق كىتابلىرىمنىڭ ئارىسىدا تۇرىدۇ، كىمنىڭ؟ - دەپ ۋارقىردىم.
- دادام ئاپامغا:
- ھە... تۈنۈگۈن ئەتىگەندە سەن ئىزدەپ تاپالمىغان پايپىقىم ئەمدى چىقتى، - دېدى.
- بۇ لەۋ گىرمى كىمنىڭ؟ - دەپ سورىدىم ئارقىدىنلا يەنە.
- قەيەردىن چىقتى؟ مەنمۇ ئۇنى ئىزدەپ تاپالماي تۇراتتىم، - دېدى ئاپام.
- بىرى ئۈستلىمنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويۇپتۇ... -
- ھە... ئۆتكەن كۈنى شۇ يەردە ئۇنتۇپ قاپتىكەنمەن - دە، - دېدى ئاپام.
- مەن ئاتكىرتكىلارنى كۆتۈرۈپ:
- بۇلار كىمنىڭ؟ - دېدىم.
- ھەدەم شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى.
- ئۇلارنى قەيەردىن ئالدىڭ؟ - دېدى ئۇ.
- بىرى كىتابلىرىمنىڭ ئارىسىغا سېلىپ قويۇپتۇ، كەينىدىكى خەتلەرنى ئوقۇمىدىم - دەپ ئاتكىرتكىلارنى ئۇنىڭغا بەردىم.

ئاندىن دەرس تەكرارلاش ئۈچۈن ئۈستلىمدە ئولتۇردۇم، قېرىشقاندا كە قەلىمىنى تاپالمىغاندىم، ئاپام سەل ئاچچىقلاپ:

- يەنە نېمىنى ئىزدەۋاتىسەن؟ نېمەڭ يوق تۇرىدۇ؟ - دېدى.
- قەلىمىنى كۆردۈڭلارمۇ؟ - دېدىم.
- بىر تال قەلىمىگە ئىگە بولالمىيسەن، - دەپ، ئاپامنىڭ ئېچىلدى ئاغزى، يۇمۇلدى كۆزى.
- ھەي قىز، سەن بولۇمسىزلىقىڭنى قاچان تاشلايسەن؟ - دېدى موماممۇ كايىپ.
- قىزىم، ساڭا ھەممە نەرسەڭنى جاي-جايغا قوي دەپ قانچە قېتىم ئېيتتىم؟ سەن زادى گەپ ئاڭلىمامسەن؟ - دېدى دادام.
- ھەدەممۇ ئۇلارغا يان بېسىپ چىشىمغا تەگدى.

- ھازىرچە مېنىڭ قەلىمىنى ئىشلىتىپ تۇر، لېكىن بۇنىمۇ يوقىتىپ قويما يەنە! - دېدى ئۇ.
ھەدەم قەلىمىنى ئاچقىپ بېرىش ئۈچۈن ھۇجرىسىغا كىرىپ كېتىپ، ئۇ يەردىن ۋارقىردى:
- مېنىڭ قەلىمىنى كىم ئالدى؟ كۆرگەن كىشى بارمۇ؟

پەرىشان بولۇپ كەتكىنىنى كۆرگەن مومام چاچلىرىنى سىلاپ:
- قىزىم، سەن دېمەتلىك قىزلار چوڭ بىر ئۆيىنى چۆرۈۋاتىدۇ. سەن بولساڭ تېخىچە
دەپتەر-قەلىمىڭنىمۇ جايلاشتۇرالمى يۈرسەن... چېچىلاڭغۇلۇق ياخشى ئىش ئەمەس، - دېدى.
بىر ياقىتىن ئاپام كوتۇلدېغىلى تۇردى:
- ئائىلىمىز بويىچە ھېچكىم بىپەرۋا ئەمەس ئىدى، توۋا خۇدايىم، بۇ قىز كىمنى دورىدىكىنتاڭ...

بۇلار بىزنىڭ ئۆيدە ھەمىشە ئاڭلاپ كېلىۋاتقان سۆزلەر ئىدى، ھازىر ئۇنىڭغا كۆنۈپ قالدىم. مەن
ھەممىدىن بەك بوۋامدىن تەپ تارتاتتىم، مەنلا ئەمەس، ھەممەيلەن تەپ تارتاتتۇق. پېنىسىگە چىققان
پولكوۋنىڭ بوۋام ناھايىتى قوپال ئادەم ئىدى، ئاپام ئۇنىڭدىن تېخىمۇ قورقاتتى، داداممۇ تەپ
تارتاتتى.
- ھاياتلىقتا مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئەڭ چوڭ شەرتى تەرتىپلىك بولۇش، - دېدى بوۋام.

بوۋامنىڭ مەجەز-خۇيىنى ئۆتكەن قېتىمقى خېتىمدە ساڭا يازغانىدىم. ئۇ بىرىگە گەپ قىلىدىمۇ،
جاۋابىنى ئالماي قويمايدۇ.

- دەپ باققىنا، مۇۋەپپەقىيەتنىڭ شەرتى نېمىكەن؟ - دەپ سورىدى ئۇ مېنىڭدىن.
- تەرتىپلىك بولۇش، بوۋا.
- ئاپىرىن! ھەر نەرسىنىڭ قويدىغان ئايرىم ئورنى بولۇشى كېرەك. قېنى، نېمىسى بولۇشى
كېرەك؟
- ھەر نەرسىنىڭ ئورنى بولۇشى كېرەك.
- ئاپىرىن! قولۇڭنى ئۇزاتتىڭمۇ، ئىزدىگەن نەرسەڭنى «شارتتىدە» قولۇڭغا ئالسەن. دەپ
باققىنا، قانداق قىلىدىكەنەن؟
- قولۇڭنى ئۇزاتقان ھامان ئىزدىگەن نەرسەڭنى ئۆز جايىدىن ئالالايسەن...

دادامنىڭ دېيىشىچە، بوۋامنىڭ دېگەن ھەر بىر سۆزىنى قايتۇرۇپ سورىشى ھەربىيلىكتە قېلىپ
قالغان ئادىتى ئىكەن. ئەرلەرگە دەرس بەرگەندەك گەپ قىلىشى ھەربىيلىكتە ئادەت بولۇپ قالغانىمىش.

- راست ئېيتىسىز، - دېدى دادام بوۋامغا، - مەن بىرەر نەرسەمنىڭ نەدىلىكىنى كۆزۈمنى يۇمۇپ
تۇرۇپ تاپالمايمەن، چۈنكى ھەممە نەرسەمنى بەلگىلىك يەرگە قويىمەن. قولىياغلىقىمنىڭ، چاقىمىمنىڭ
قايسى يانچۇقۇمدا ئىكەنلىكىنى يادا بىلىمەن. پۇل قاپچۇقۇم ھەر دائىم بىر يانچۇقۇمدا تۇرىدۇ.
- ناھايىتى ياخشى، مانا شۇنداق بولۇش كېرەك، - دېدى بوۋام.

مەتن بىلەن ماڭا تەلىم بېرىش ۋە ئۈلگە بولۇشنى ئويلايدىغان دادام:

- قاراڭلار، ھازىر سىناپ باقايلى،- دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ كۆزلىرىنى يۇمدى،- ياخشى قاراڭلار، كۆزلىرىم يۇمۇقلۇق، نېمەنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى تاپمەن. چاقىمىم ھەر دائىم پىنجىكىمنىڭ سول تەرەپ پەستىكى يانچۇقىدا تۇرىدۇ... ئىشەنمىسەڭلار قاراپ بېقىڭلار.

ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ، سول قولىنى ئۆزى ئېيتقان يانچۇقىغا سالدى، خېلى ئاخشۇرۇپ چاقىمىنى تاپالمىدى.

- بۇ قانداق گەپ؟- دېدى بىر چاغدا ئۇ ئاچچىقلاپ،- ھەيران قالارلىق ئىشقا...- يانچۇقلىرىنى يەنە بىر ھازاغچە ئاخشۇرۇپ چاقىمىنى تاپالمىدى، ئاخىر چاندۇرما سىلىق ئۈچۈن سۆزىنى ئۆزگەرتتى،- مەسىلەن، قەلىمىنى ھەر دائىم قويدىغان يېرىمدىن كۆزۈمنى يۇمۇپ تۇرۇپ تاپالمايمەن... قەلىم كاستۇمۇمنىڭ سول تەرەپ قوبۇن يانچۇقىدا تۇرىدۇ. ئىشەنمىسەڭلار قاراپ بېقىڭلار...

لېكىن، دادام ئوڭ قولىنى كاستۇمۇمنىڭ سول تەرەپ قوبۇن يانچۇقىغا سېلىپلا قەلىمىنى ئەمەس، تېرئومبېتىرنى ئالدى ۋە:

- مانا دېمىدىمۇ... دېگىنىچە كۆزلىرىنى ئاچتى-دە، قولىدىكى تېرئومبېتىرنى كۆرۈپ ھەيران بولغىنىدىن ئاچچىق كۈلۈپ قويدى،- ئۆتكەندە مەتن ئاغرىپ قالغانىدى، ئەتىگەنلىكى ئىشقا ماڭغۇچە قىزىتمىسىنى كۆرۈپ باققاندىم. شۇ چاغدا تېرئومبېتىر يانچۇقىدا قاپتۇ. ئەمدى خاتىرە دەپتىرىمنى تاپاي... خاتىرە دەپتىرىم ھەر دائىم كاستۇمۇمنىڭ مەيدە يانچۇقىدا تۇرىدۇ...

ئۇ يەنە كۆزلىرىنى يۇمۇپ قولىنى يانچۇقىغا سالدى-دە:
- مەيدە يانچۇقىم نەدە قالدى؟- دەپ كۆزلىرىنى ئاچتى.
- ئۇ كاستۇمۇمىڭنى ماشىنىچىغا ئۇرۇتكەندىڭىزغۇ،- دېدى ئاپام،- سول تەرەپتىكى مەيدە يانچۇق ئوڭ تەرەپكە ئۆتۈپ قالغىنىنى تېخىچە بىلمەيدىكەنسىز-دە؟

دادام ئۆزىنىڭ قىيىن ئەھۋالىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بىرەر نەرسىنى بولسىمۇ ئۆز جايىدىن ئېلىپ كۆرسەتمەكچى بولدى:
- توغرا، كىچىك خاتىرە دەپتىرىم ھەمىشە كاستۇمۇمنىڭ قولىغا سالىدىغان يانچۇقىدا، يەنى مانا بۇ يەردە...

ئۇ ئۇرۇتۇپ تىكتۈرگەن كاستۇمۇمنىڭ ئوڭ تەرەپكە ئۆتۈپ قالغان مەيدە يانچۇقىدىن بىر غالتەك يېپنى ئالدى.

چاقچاقچى بوۋام:
- ئېيتىڭلارچۇ، داداڭلارنىڭ خاتىرە دەپتىرى قەيەردىن چىقىپتۇ؟- دېدى. بىز گەپ قىلغۇچە، ئاپام:
- بىر نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا كاستۇمۇمنىڭ سۆكۈلۈپ كەتكەن ئەستىرىنى تىككەندىم، شۇ چاغدا يېپنى يانچۇقىدا ئۇنتۇپ قاپتىكەنمەن-دە،- دېدى.

قاتتىق ئاچچىقى كەلگەن دادام نېمىلا بولسۇن يانچۇقىدىن بىر نەرسە تېپىش ئۈچۈن قولىنى كاستۇمنىڭ قويۇن يانچۇقىغا سېلىپ سىنچىلاپ ئاخۇرۇشقا باشلىدى. بوۋام:

- نېمانچە كولايسەن، يانچۇقۇڭ تېشىلىپ كەتمىسۇن يەنە؟- دېدى چاقچاق قىلىپ.

بوۋام قاتتىق كۈلگىنىدىن ئاخىر يۆتىلىپ ۋە ئۆزىنى ئاران بېسىۋېلىپ:
- پەلتويۇمنىڭ يانچۇقىدىن قولىياغلىقىمنى ئېلىۋېتىڭلار، ئوڭ يانچۇقىدا،- دېدى.

يۈگۈرۈپ بېرىپ كىيىم ئاستۇچىتىكى پەلتوسنىڭ ئوڭ يانچۇقىغا قارىدىم، قولىياغلىق يوق ئىدى.
- بوۋا، ئوڭ يانچۇقىڭزدا يوق ئىكەن...
- دېگەن گەپنىمۇ ئاڭلىمايسىلەر... مەن ئوڭ يانچۇقتا دېمىدىم، سول يانچۇقتا قارا!
- سول يانچۇقىڭزىدىمۇ يوق...
- يوق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس... پەلتونى ئەپكەل! قىرىق يىلدىن بېرى قولىياغلىق شۇ يەردە...

پەلتوسنى ئەپكەلدىم. ئىككىلا يانچۇقىغا قاراپ قولىياغلىقنى تاپالماي:
- بىرى قولىياغلىقىمنى يانچۇقۇمدىن ئېلىۋاپتۇ،- دېدى.

بۇ چاغدا ئاپام يۈگۈرۈپ چىقىپ، بىر پاكىزە قولىياغلىقنى بوۋامنىڭ پەلتوسنىڭ ئوڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويغانىدى، بوۋام:
- ھە، مەن دېدىمىمۇ، مانا بۇ يەردە ئىكەن،- دېدى.

يۆتلى توختىغان بوۋام ئۇ يەر- بۇ يېرىنى ئاخشۇرۇپ تاماكا قۇتسىنى تاپالمىغاندىن كېيىن:
- ئەمدى تاماكا قۇتام يوقتۇ؟ تاماكامنى كىم ئالدى؟ چاپسان تېپىڭلار!- دەپ ۋارقىردى.

بوۋامنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن، ھەممىمىز ئۆينىڭ ئىچىگە تارقىلىپ تاماكا قۇتسىنى ئىزدەشكە باشلىدۇق. شۇ ئەسنادا ئىشك قوڭغۇرئىقى چېلىنىپ، دادامنىڭ قوشنىسى ئەر- ئايال ئىككىسى كىرىپ كەلدى. ئۇلار بىزنىڭ ناھايىتى جىددىي ھالدا تاماكا قۇتسىنى ئىزدەۋاتقىنىمىزنى كۆرۈپ، بىز بىلەن تەڭ تاماكا قۇتسىنى ئىزدەشكە باشلىدى.

بىر چاغدا بوۋام غەزەپلەنگەن ھالدا:
- چاپسان تېپىڭلار تاماكامنى، بولمىسا ئارىلاشمايمەن- ھە!- دەپ ۋارقىردى.

دادامنىڭ دوستى ئۆز تاماكىسىنى سۇنۇپ:
- ھازىرچە بۇنى چېكىپ تۇرامسىز؟- دېدى. لېكىن دېگىنىگە توپىدى.

بوۋام تېخىمۇ ئاچچىقلاپ ۋارقىراپ كەتتى:
- تاماكامنى چاپسان تېپىش!

مەتن ئاياللارنىڭ بىر چۈپ پايىقىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ:
- بۇلار كىمنىڭ؟ - دەپ سورىدى.
- ۋىيەي، ئۇزۇندىن بېرى ئۇنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، نەدىن تاپتىڭ؟ - دېدى ئاپام.
- بوۋامنىڭ تاماكا قۇتىسىنى ئىزدەۋاتسام، ئاشخانىدىكى توڭلاتقۇنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپتۇ، - دېدى مەتن.

بوۋامنىڭ تاماكا قۇتىسىنى ئىزدەۋاتقاندا، ئويلىمىغان يەردىن مۇھىم نەرسىلەر تېپىلىپ قالدى.

مېھمان خانىم سافانىڭ تېگىدىن رادىئونىڭ ئىسچوتىنى تېپىۋالدى.
- بىر ئايدىن بېرى بۇ ئىسچوتىنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، - دېدى دادام.

دادامنىڭ قەلىمى چىنە-قاچا جاۋىنىدىن چىقتى، ئەخەت ساندۇقىدىن خاتا تاشلىنىپ قالغان پىچاق تېپىلدى.

كىم بىر نەرسىنى تاپسا، «بۇ كىمنىڭ؟ بۇ كىمنىڭ» دەپ سورايتتى.

شۇ ئارىدا بوۋام:
- يائىلا، بۇ قۇتىنى مېنىڭ تېگىمگە كىم تىقىپ قويغاندۇ؟ قۇتىنى مېنىڭ تېگىمگە تىقىپ قويغان قايسى ئەخلاقسىز؟ - دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى.

بوۋام بىز باياتىن ئىزدەۋاتقان قۇتىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇۋالغانىكەن.

بوۋام ئاچچىقلاپ بىر ھازا كوتۇلدى، ھېچكىم زۇۋان سۈرمىدى...

مانا شۇ كۈندىكى گەپلەر ماڭا ئېغىر كېلىپ، ھۇجرامنى باشتىن-ئاياغ رەتلىۋالدىم. راستىمنى ئېيتسام، ھەممە نەرسەم قالايىمقان ئىكەن. ئەمدى «بولۇمسىز قىز» دەپ ئەيىبلەنشتىن قۇتۇلماقچىمەن. سېنىڭ خەتلىرىڭمۇ ئۇيەر-بۇيەردە چېچىلىپ يېتىپتىكەن، ئۇلارنىمۇ يىغىشتۇرۇپ چىسلاسى بويىچە بىر ئارخىپقا سالدىم.

ئۇ يەردىكى ساۋاقداشلىرىم ئىچىدە باشقىلارغا قارىغاندا سەندىن كۆپ خەت تاپشۇرۇۋالسىمەن. دېمىر بىلەن ياشارمۇ بىردىن ئاتكىرتكا ئەۋەتىپتىكەن، ھەممىسىگە جاۋاب يازدىم.

پات-پات خەت يېزىپ تۇرغىن.

ساڭا مۇۋەپپەقىيەت تىلەپ:

زەينەب يالقىر
1964-يىلى 8-يانۋار، ئەنقەرە

بىر سەت گەپ

قەدىرلىك ساۋاقدىشىم زەينەب:

بىز سېنى تۆت يىللىق ساۋاقداشلىقىمىز جەريانىدا سىنىمىزنىڭ ئەڭ تەرتىپلىك ئوقۇغۇچىلىرىدىن بىرى دەپ تونۇيتتۇق. شۇنداق تۇرۇقلۇق، «بولۇمسىز» دېگىنىگە ھەيران بولدۇم. بىزنىڭ ئۆيىدە مېنىڭ ئىسمىمۇ «ئىقتىدارسىز» غا ئايلىنىپ قالدى. لېكىن، مېنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىم راست. ھەر كۈنى ناشتا قىلغاندا، چاي ئىستاكىنى ئورۇۋەتمەي ئورنۇمدىن تۇرغان ۋاقىتىم ناھايىتى ئاز. لېكىن، شۇنداق دىققەت قىلىمەنكى...

ئاپاڭنىڭ مەتىنىگە ھەمىشە «ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن» دەيدىغانلىقىنى يازغانىدىڭ. ھەممە ئانىلارنىڭ سۆزى شۇ... مېنىڭ ئاپاممۇ سىڭلىم پاتوشقا ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا شۇنداق دەيدۇ. پاتوش تېخى مەكتەپكە كىرمىدى، ئىككى يىلدىن كېيىن كىرىدۇ. مەن كىچىك ۋاقىتىدا ئاپام ماڭمۇ: «ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن» دەيتتى. لېكىن، ھېچقاچان بۇنداق قىلىپ باقمىدى. ئۆتكەندە ئاپام پاتوشقا ناھايىتى خاپا بولۇپ: «ھېلى ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن» دەپ ۋارقىرىغانىدى، پاتوش، راستتىنلا ئاغزىمغا ئوت ياقىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ قاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى ساڭا باشتىن سۆزلەپ بېرەي.

دادامنىڭ ئاغزى ئۆگىنىپ قالغان بولسا كېرەك، ھەر قانداق گەپنىڭ بېشىغا «ئەبلەخ»، «ھارمى»، «ۋاي ئانىسىنى» دېگەن سەت تىللارنى قوشۇۋالىدۇ. پاتوشمۇ كىمدىن نېمە ئاڭلىۋالغان بولسا، تۇتى قۇشتەك شۇنى تەكرارلايدۇ، نېمە كۆرسە شۇنى قىلىدۇ. پاتوش دادامنى دوراپ «ئەبلەخ»، «ۋاي ئانىسىنى!» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلسا، بىزنىڭ ئۆيىدە ھەممەيلەننىڭ مەستلىكى كېلىدۇ. ئۇنى بەك تاتلىق دەپ قارايدىغانلار: «گويىا چوڭ ئادەمنى كىچىك قىلىپ قويغاندەك» دېيىشىدۇ.

بىر كۈنى كەچتە بىزنىڭكىگە بىر قوشنىمىز مېھمان بولۇپ كىردى. ئۇ ناھايىتى قىزىقچى ئادەم ئىدى، نېمىلا گەپ قىلسا كىشىنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋېتەتتى. ھەممىدىن بەكرەك كۈلىدىغىنى يەنە شۇ پاتوش ئىدى. ئۇ دېيىلگەن گەپلەرنى ئانچە چۈشەنمىسىمۇ، ھەممەيلەن كۈلۈۋاتىدۇ، دەپ، ھەممىمىزدىن كۆپرەك كۈلەتتى. كۆزەينەكلىك ئۇ مېھمان بىزگە ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. ئۇلار ئىشلەيدىغان يەرگەن بىر گېرمانىيە مۇتەخەسسىسى كەپتۇ. بىر كۈنى مۇتەخەسسىس نېمىسچە شۇنداق دەپتۇ:

- بۇ يەردە ھەممە كىشى بىر-بىرنى ھەمىشە «ئەبلەخ» دەيدىكەن. كىشىلەرنىڭ بىر-بىرنى «ئەبلەخ» دەپ چاقىرىشى مېنى ھەيران قالدۇردى. تىلىڭلاردا ئەڭ كۆپ ئىشلىتىلىدىغان سۆز «ئەبلەخ» بولسا كېرەك. لېكىن، مەننىسى كىمدىنلا سورىسام چۈشەندۈرۈپ بېرەلمىدى. «ئەبلەخ» نېمە دېگەنلىك بولىدۇ؟

كۆزەينەكلىك قوشنىمىز ئۇ مۇتەخەسسىسنىڭ سۆزلىرىدىن ناھايىتى خىجالەت بوپتۇ. راستىنى ئېيتسا، چەت ئەللىكنىڭ ئالدىدا سەت بولىدۇ، شۇڭا ئۇ باشقىچە چۈشەندۈرۈپتۇ.

- شۇنداق،- دەپتۇ ئۇ،- بىزدە «ئەبلەخ» سىز گەپ بولمايدۇ. دېھقنى، ئىشچىسى، كادىرى بولسۇن، ھەممىسى «ئەبلەخ» دەيدۇ. تىلىمىزدا «ئەبلەخ» دېگەن سۆز «ھۆرمەتلىك» دېگەنگە ماڭىدۇ. بىز بىر-بىرىمىزنىڭ ئىسمىمىزنى ئاتىمايمىز، ئىسمىمىزنىڭ ئالدىغا «ئەبلەخ» نى قوشۇپ ئاتايمىز.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ كارخانىدا باش رەھبەرلىك ھەيئىتىنىڭ يىغىنى بوپتۇ. كەنان ئىسمىلىك باش مۇدىر يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلىپتۇ. نېمىس مۇتەخەسسىس ئۇ يىغىندا رەھبەرلىك ھەيئىتى ئەزالىرىغا ئىزاھات خاراكتېرلىك سۆز سۆزلەپتۇ.

نېمىس مۇتەخەسسىس يىغىندىكى تۈركلەرگە يېقىنلىق ئىزاھ قىلىش مەقسىتىدە نېمىسچە سۆزلەۋېتىپ، يېڭى ئۆگىنىۋالغان بىر قانچە تۈركچە سۆزنى ئارىغا قىستۇرۇۋاپتۇ. ئۇنىڭ ئۆگىنىۋالغان تۈركچە سۆزلىرى «مەرھابا»، «بەگ»، «بەك گۈزەل» ۋە ئاخىرىدا ئۆگەنگەن «ئەبلەخ» دېگەن سۆزلەر ئىكەن.

مۇتەخەسسىس سۆزىنىڭ ئەڭ مۇھىم يېرىگە كەلگەندە، بىردىن:
- ئەبلەخ كەنان بەگ... دېگىنىدە، ئۇ يەردىكىلەر ھاڭ-تاڭ قاپتۇ.

مۇتەخەسسىس پات-پات: «ئەبلەخ كەنان بەگ» دەۋېرىپتۇ. باش مۇدىر ئۆزىنى «ئەبلەخ» دېگىنىگە خاپا بوپتۇ، لېكىن چاندۇرماپتۇ. ئۇ بىرەيلەننىڭ مۇتەخەسسىسكە خاتا بىر سۆزنى ئۆگىتىپ قويغانلىقىنى سېزىپتۇ. مۇتەخەسسىس ھە دېسلا «ئەبلەخ كەنان بەگ» دەۋېرىپتۇ، ئەزالارمۇ خىرىلداپ كۈلگىلى باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن باش مۇدىرنىڭ ئىسمى «ئەبلەخ كەنان بەگ» بولۇپ قاپتۇ.

كۆزەينەكلىك مېھمان بۇ ۋەقەنى شۇنداق قىزىق ئېيتىپ بەردىكى، ھەممىمىز قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئۈچىيىمىز ئۈزۈلەي دەپ قالدى. بۇ قېتىمىمۇ ھەممىدىن قاتتىق كۈلگىنى يەنە پاتوش ئىدى. ئۇ بىر نەرسىنى چۈشەنگەنلىكىدىن ئەمەس، ھەممەيلەن كۈلدى دەپ، ھەممىدىن بەكرەك كۈلەتتى.

شۇ كۈنى يەنە بىر مېھمانمۇ بار ئىدى، ئۇ:
- بىز شۇنداق ئادەتلىنىپ كېتىپتۇقكى... مەسلەن، مەنمۇ «ئەبلەخ»، «ھەي» سىز گەپ قىلالمايمەن... دېدى.

دادام ئۇ مېھماننىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، بېشىدىن ئۆتكەن بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى: دادام ئىشلەيدىغان زاۋۇتقا يېڭى ئەكەلگەن ماشىنىلارنى قوراشتۇرۇش ئۈچۈن بىر ئامبىرىكىلىق ئىنژېنېرنى تەكلىپ قىلىپتۇ. زاۋۇتتىكىلەر بىر-بىرىگە ھەمىشە سەت بىر سۆزنى قىلىشىدىكەن. دادام بۇ سەت گەپنىمۇ ئەينى بويىچە دېدى، بۇ ئادەتتىكى بىر سەت گەپ ئىدى.

ئامبىرىكىلىق ئىنژېنېر دادامدىن ھەممە يەردە كىشىلەردىن ئاڭلايدىغان بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى سوراپتۇ. دادام راستىنى ئېيتىشتىن خىجىل بولۇپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ سۆزنىڭ ئىنگىلىزچىسىنى بىلمەيدىكەن، شۇڭا:

- بۇ سۆز «رەھمەت» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ،- دەپ قويۇپتۇ.
ئامبىرىكىلىق بۇ گەپكە ئىنتايىن ھەيران بولۇپتۇ.
- پاه،- دەپتۇ ئۇ،- سىلەر ئىنتايىن تەربىيە كۆرگەن ئادەملەر ئىكەنسىلەر. بىز يەر يۈزىدىكى ئەڭ قائىدە-يوسۇنلۇق ئادەملەر دەپ جۇڭگولۇقلارنى بىلەتتۇق. ئىنگىلىزلارنى ياۋروپانىڭ ئەڭ قائىدە-يوسۇنلۇق ئادەملىرى دەپ بىلىمىز. ئۇلارمۇ ھەمىشە بىر-بىرىگە ھەر قانداق ئىش ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىدۇ. لېكىن، سىلەر بىر-بىرىڭلارغا تېخىمۇ ياخشى رەھمەت ئېيتىدىكەنسىلەر. مەن كۆپ يەرلەرگە باردىم، لېكىن ھېچ يەردە سىلەردەك رەھمەت ئېيتىدىغان كىشىلەرنى ئۇچراتمىدىم. بۇنىڭدىن كېيىن نەگىلا بارسام سىلەرنىڭ قائىدە-يوسۇنلۇق ئىكەنلىكىڭلارنى سۆزلەپ بېرىمەن.

دادام، يالغان سۆزۈم بىر ياخشى ئىشقا سەۋەب بولىدىغان بولدى، دەپ خۇشال بولۇپتۇ.

بۇ سۆھبەتنىڭ ئەتىسى ئامبىرىكىلىق ئىنژېنېر تۆت كۈن زاۋۇتقا كەلمەپتۇ. قىلىدىغان نۇرغۇن ئىشلار بار ئىكەن، قوراشتۇرۇلىدىغان ماشىنىلار قورۇدا چېچىلىپ يېتىپتۇ. زاۋۇتتىكىلەر ئەنسىرىشىپ ئۇنى ئىزدىشىپتۇ، ئىنژېنېر چۈشكەن مېھمانخانغا بېرىپتۇ، بارىدىغان يەرلىرىنىمۇ ئارىلاپ چىقىپتۇ. ئەمما ئىنژېنېرنىڭ قارىسىنىمۇ ئۇچرىتالماپتۇ. تۆتىنچى كۈنى بولغاندا، ئىنژېنېر زاۋۇتقا ئۆزى كەپتۇ، لېكىن قولى، يۈز-كۆزلىرى داكا بىلەن تېڭىلغان ئامبىرىكىلىقنى كۆرگەن زاۋۇتتىكىلەر، ئۇنى ئېغىر بىر قاتناش ۋەقەسىگە ئۇچرىغان ئوخشايدۇ، دەپ قاپتۇ.

ئەسلىدە، ئامبىرىكىلىق ئىنژېنېر زاۋۇتتىن چىقىپ، ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانغا قايتىش ئۈچۈن بىر تاكسىغا چۈشۈپتۇ. كىشىلەر يېڭى ئۆگەنگەن سۆزلەرنى ئىشلىتىشكە قىزىققاندىكەن، ئامبىرىكىلىقمۇ شوپۇرغا پۇل بەرگەندە تۈركچە رەھمەت ئېيتماقچى بولۇپتۇ. نەتىجىدە، ئۇ دادامدىن مەنىسىنى ئۇقۇۋالغان ھېلىقى گەپنى ئېيتقاندا، شوپۇر ئۇنىڭغا:

- ئۆزۈڭ!- دەپ ۋارقىراپتۇ.

شوپۇرنىڭ خاپا بولغىنىنى چۈشىنەلمەي قالغان ئامبىرىكىلىق ھېلىقى سەت گەپنى يەنە بىر قېتىم دەپتۇ. بۇ سۆز ئاغزىدىن چىقىشى بىلەنلا، شوپۇر ئۇنىڭ تۇمشۇقىغا كېلىشتۈرۈپ بىر مۇشت ئۇرۇپتۇ.

نېمە بولغىنىنى بىلەلمەي ھاڭ- تاڭ بولغان ئامېرىكىلىق شوپۇرغا خۇشامەت قىلىپ، توختىماي ھېلىقى سۆزنى تەكرارلاۋېرىپتۇ. شوپۇر ئۇنىڭ گەدىنىگە يەنە بىر مۇشت ساپتۇ. ئاخىر ئىلاجسىز قالغان ئامېرىكىلىقمۇ ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن مۇشتۇملىرىنى ئىشقا ساپتۇ. يولدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلار ئامېرىكىلىقنى شوپۇرنىڭ قولىدىن قۇتقۇزۇۋاپتۇ. ئامېرىكىلىق ياخشىلىق قىلغان كىشىلەرگە ھېلىقى گەپنى تەكرارلاپ رەھمەت ئېيتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئارىغا چۈشكەنلەر شوپۇرغا يان بېسىپ، بىرلىكتە ئامېرىكىلىقنىڭ ئەدىپىنى بېرىپتۇ. مۇشت، تېپىك ئاستىدا قالغان ئامېرىكىلىق تايماقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇلارغا يەنە تۈركچە سۆز بىلەن رەھمەت ئېيتىۋېرىپتۇ. كۆپچىلىك ئۇنى تېخىچە ھوشنى تاپمىدى دەپ، بولۇشىغا ئۇرۇپتۇ.

ساقچىلار يېتىپ كېلىپ ئامېرىكىلىقنى قۇتقۇزۇۋاپتۇ. ئامېرىكىلىق ساقچىغىمۇ ئاشۇ سەت گەپنى قىلىپ رەھمەت ئېيتماستىمۇ! ئۇ خەلقىمىز ئالدىدا ساقچىنى ھاقارەتلەپتۇ...

ساقچى ئامېرىكىلىقنى تۇتۇپ ساقچى ئىدارىسىگە ئېلىپ كېتىپتۇ. كومىسسار جىنايەتچىنىڭ چەت ئەللىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ، قويۇۋېتىپتۇ. لېكىن، ئامېرىكىلىق كومىسسارغىمۇ شۇ سۆز بىلەن رەھمەت ئېيتىپتۇ. ھەر ھالدا ئامېرىكىلىق ئاخىر قۇتۇلۇپ چىقىپتۇ. ساقچىدىن چىقىپ ئۇدۇل دوختۇرخانىغا بېرىپ، تۆت كۈن بالىستتا يېتىپتۇ.

دادام ئېيتىپ بەرگەن بۇ قىزىق ۋەقەگە ھەممىمىز قاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

بىر كۈنى دادام ئاپامغا، ئەتە كەچتە ئۆيىمىزگە مېھمان كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. كېلىدىغان مېھمانلار مۇھىم كىشىلەر ئىكەن. ئاپام كاتتا داستىخان ھازىرلىدى. ئۈچ ئەر- ئايال مېھمان ئىكەن. ئۇلار سىڭلىم پاتوشنى ئەركىلىتىپ: «ۋاي، نېمىدىگەن ئوماق، نېمىدىگەن ئەقىللىق قىز...» دېيىشتى ۋە پاتوشنى بۇنداق ئەدەپلىك تەربىيىلىگەن ئاپامغا ئاپىرىن ئېيتىشتى. بۇ چاغدا، دادام:

- ئەپەندىلەر،- دېدى،- بالىلىرىمىزنى ئانىلىرى تالاغا چىقارمايدۇ. ئۇلار ئۆزى يالغۇز تالاغا چىقالمايدۇ، شۇڭا ئۇلار ئەدەپلىك چوڭ بولىدۇ،- دېدى.

- كوچا بالىلىرىدىن سەت گەپلەرنى ئۆگىنىۋالىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن كوچىغا چىقارمايمەن،- دېدى ئاپاممۇ.

مېھمان ئاياللاردىن بىرى:

- راست دەيسىز، خانىم،- دېدى،- ھەتتا مەكتەپتىمۇ بالىلىرىمىزنىڭ تەربىيىسى ياخشى ئەمەس، كۆز تەگمىسۇن، ھەر ھالدا ناھايىتى ئەدەپلىك قىزىڭىز بار ئىكەن.

بۇ ماختاشلاردىن مەغرۇرلىنىپ كەتكەن پاتوش مېھمانلارغا ئۆزىنى تېخىمۇ ماختىتىش ئۈچۈن پۈتۈن ئارتۇقچىلىقلىرىنى كۆرسەتكىلى تۇردى. ئۇشتۇمتۇت دادامغا:

- ئەبلەخ دادا!- دېدى ئۇ.

شۇ زامات ئۆي ئىچىدە كۆڭۈلسىز بىر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. دادام نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. پاتوش ئۇلارنىڭ نېمە ئۈچۈن كۈلمىگەنلىكىنى چۈشەنەلمەي، سەت گەپنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى. ئاندىن كۈلۈمسىرەپ، قاراڭغۇلار، مەن نېمىلەرنى دەپ كەتتىم، دېگەندەك قىلىپ،

مېھمانلارنىڭ چىرايلىرىغا قارىدى. دادام قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئاۋازىنى ئاران سىلىقلاشتۇرۇپ دېدى:

- ئاپئاق قىزىم...

- ئەبلەخ دادا...

قاياقلىرى تۇرۇلگەن دادام:

- ئېيت، قوزام، نېمە دەيسەن؟- دەپ ۋارقىردى.

لېكىن، پاتوش، ئۆيدىكىلەر نېمە ئۈچۈن ئىلگىرىكىدەك كۈلمەيدىغاندۇ، دەپ ئويلىنىپ قالدى.

- دادا، يائىللا... ئەبلەخ دادا...

ئاپام سوغۇق كۈلۈپ قويدى. پاتوشنىڭ مېھمانلارنى كۈلدۈرگۈسى بار ئىدى. تېخى ئۇ دادام ئامبىرىكىلىق ئىنژېنېرغا ئۆگەتكەن ھېلىقى سەت سۆزىنىمۇ دەۋەتتى...

ئۇ ئاخىر غەلبە قىلدى. مېھمانلار ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالماي قاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. لېكىن، دادامنىڭ ئاچچىقى ئوبدانلا كەلگەندى. ئۆزىنى قالىتس ھېسابلىغان پاتوش سەت گەپنى بىر قانچە قېتىم تەكرارلىدى. ئاخىر ئاپام ئۆزىنى تۇتۇۋالماي:
- تىنچ تۇر، ئەمدى ئاغزىڭغا ئوت ياقىمەن!- دېدى ئاچچىقلاپ.

پاتوش ماختىلىشنىڭ ئورنىغا، ھەممەيلەننىڭ ئالدىدا ئازار يەپ يىغلاشقا باشلىدى. يىغلاش بىلەنلا قالماي، ئاغزىغا كەلگىنىنى دېگىلى تۇردى. ئۇنى زادىلا باسقۇچ بولمىدى. ئاپام قولىدىن سۆرەپ ئاچقىپ ئورنىغا ياتقۇزۇپ قويدى. لېكىن، ئۇ يەردىنمۇ يىغسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

مېھمان ئاياللاردىن بىرى ئاپامغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن:
- خاپا بولماڭ، خانىم، سىزنىڭ تېخى ياخشىكەنغۇ، بىزنىڭكىلەرنى ئاڭلىسىڭىز نېمە دەپ كېتەرسىز... تېخى كىچىك ئەمەسمۇ، نېمىنى بىلىدۇ،- دېدى.

دادام پاتوشنىڭ سۆزلىرىگە ھەيران بولغاندەك قىياپەتتە:
- بۇ سۆزلەرنى كىمدىن ئۆگىنىۋالغاندۇ!- دېدى.
- كوچىغا زادى چىقارمايمىز. شۇنداقتىمۇ بۇ گەپلەرنى قەيەردىن ئاڭلاپ ئۆگىنىۋالدىكەن...- دېدى ئاپام.

- ئۆيدە دېيىلگەچكە ئاڭلاپ ئۆگىنىۋالدىدۇ-دە،- دېدىم مەن.
دادام بىردىن چېچىلىپ:
- ئەبلەخ، بىزنىڭ ئۆيدە بۇنداق گەپ نەدىن بولسۇن-ھە!- دەپ ۋارقىرىغاندا، مېھمانلار ئۆزلىرىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى. داداممۇ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى.

مېھمانلار قايتقاندا، دادام مېنى خېلى ئەدەپلىدى. مەنىمۇ:
- مەن نەدىن بىلەي، سىزنى راستتىن سوراۋاتامدىكىن دەپتىمەن...- دېدىم.

زەينەب، خېتىمنى قىسقىراق يازاي دېگەندىم، قارا، يەنە ئۇزىراپ كەتتى.

يازلىق تەتلەدە ئىستانبۇلغا كېلەمسىلەر؟ كەلسەڭ كۆرۈشەرمىز. سەن ھېچبولمىغاندا ئەنقەرەنى كۆردۈڭ، مەن ئىستانبۇلدىن باشقا يەرنى بىلمەيمەن.

ئامانلىقىنى تىلەپ، خېتىمنى مۇشۇ يەردە ئاياقلاشتۇرمىەن.

ئەخمەت تارىباي

1964-يىلى 11-يانۋار، ئىستانبۇل

ۋەتەنپەرۋەر بولۇڭلار

ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

تەتلەدە بىزنىڭ ئىستانبۇلغا بېرىش-بارماسلىقىمىزنى سورايسەن. دادام يىللىق دەم ئېلىش رۇخسىتى ئالالمايدىكەن. چۈنكى، بۇ يەردە يېڭى ئىشقا ئورۇنلاشقىلى تېخى بىر يىل توشىمىدى. ئاپام بىلەن بىزنى يازدا بىر ئاي تۇرۇپ كېلىشكە ئىستانبۇلغا ئەۋەتمەكچى بولدى. لېكىن، چوقۇم ئەۋەتدۇ دېيەلمەيمەن، چۈنكى دادام بارمىسا، ئاپامنىڭ بارغۇسى يوق. دادام بۇ يەردە ئۆزى يالغۇز قالسا قىيىنلىپ قالىدىكەن. ئەگەر بارساق ھاماملارنىڭكىدە تۇرمىز. ئۇ چاغدا ئەلۋەتتە سېنى يوقلاپ بارمەن.

مەن ئۆتكەندە تولىمۇ قاملاشمىغان بىر ئىش قىلىپ قويدۇم، بۇنى ساڭا دېمىسەم زادى كۆڭلۈم ئۇنىمايدۇ. بۇ ئىشنى پەقەت مەتئىلا بىلىدۇ، چۈنكى ئۇ ئىشنى ئىككىمىز قىلغان، ئەمدى سەن بىرىنچى بولۇپ ئاڭلايسەن.

ئۆتكەن يەكشەنبە بوۋاملارنىڭكىگە بارغاندۇق. ئۇلار بىزدىن خېلى يىراق بىر يەردە ئولتۇرىدۇ. بوۋام ياشىنىپ قالغاچقا، ئېگىز پەلەمپەيلەردىن چىقالمايدۇ. شۇڭا، ئۆزلىرىگە لايىق بىرىنچى قەۋەتتىن ئۆي ئىزدەپ تاپالمىغاچقا، بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدە ئولتۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆيىگە ئون سەككىز باسقۇچلۇق پەلەمپەي بىلەن چىقىدىكەن. مەن باشقۇچىلارنى سانىدىم، لېكىن بوۋام ھەمىشە: «ئون سەككىز باسقۇچتىن نەچچە يەردە دەم ئېلىپ ئاران چىقتىم» دەيدۇ... نېمە ئۈچۈن پەلەمپەي باسقۇچلىرىنىڭ كېيىنى قىلغىنىمنى كېيىن چۈشىنىپ قالسىەن. ھېلىمۇ ياخشى، بوۋام تېخىمۇ ئۈستۈنكى

قەۋەتتە ئولتۇرماپتۇ، بولمىسا، گېزىتلەر بەلكىم ئۇ يەكشەنبە كۈنى بوۋاملارنىڭ بىناسىدا چوڭ بىر ھادىسە بولغانلىقىنى يېزىشقا بولغىدۇ.

ھەدەم ئۇ كۈنى دوستلىرى كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن بىز بىلەن بىللە بارمىغانىدى. ئاپام، دادام، مەتن تۆتىمىز ئاپتوبۇس بىلەن باردۇق. مومام بىزگە ناھايىتى ياخشى تاماقلارنى تەييارلاپتۇ. تاماقتىن كېيىن بوۋام بىلەن دادام ھەر قېتىمقىدەك سافادا بىر-بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ قەھۋە ئىچىشۋاتاتتى. چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۆز-ئارا قىلىشقان پارىشقا قىزىقىپ يېنىدا ئولتۇردۇم. مېھمانخانىدا ئۈچىمىزدىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. مەن گويا گېزىت ئوقۇۋاتقاندا قىياپەتكە كىرىۋېلىپ سۆزىگە قۇلاق سالغۇچى، ئۇلارغا كۆز قىرىمدا قاراپ قوياتتىم.

بوۋام سىياسەتكە ناھايىتى قىزىقتى. قاچانلىكى دادام بىلەن يالغۇز قالسا، سىياسەتتىن سۆز ئاچىدۇ. بولۇپمۇ چۈشلۈك تاماقلاردىن كېيىن شۇنداق. بوۋام چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن قەھۋەسىنى ئىچىۋېتىپ، ئىستاكانى تۇتقان پېتى تۇرۇپلا ئۇيقۇغا كېتىدۇ. لېكىن، ئۇخلاشتىن ئاۋۋال دادامدىن سىياسەتتىن بىرەر نەرسىنى سوراپ قويدۇ-دە، دادام جاۋاب بەرگۈچە خورەكنى باشلايدۇ. دادام بوۋامنىڭ ئۇخلىغىنىنى كۆرۈپ توختاپ قالىدۇ، لېكىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتمەيدۇ. چۈنكى، بېشى مەيدىسىگە چۈشكەن، يېنىغا قىيىنلىغان، ياكى كەينىگە غادايدىغان بوۋام يا بىر، يا ئىككى مىنۇتتىن كېيىن ئۆز خورىكىدىن ئويغىنىپ كېتىدۇ ۋە كۆزىنى ئېچىپلا: «ھە... ئاندىن؟» دەيدۇ.

دادام يېنىدا بولمىسا، ھۆرمەتسىزلىك قىلدى دەپ، ناھايىتى خاپا بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بوۋام ئۇيقۇغا كەتكەندە، دادام ئورنىدىن مىدىرلىمايدۇ.

بوۋام ئۆزى بىر نەرسە دەۋىتىپ ئوخلاپ قالغان بولسا، ئويغانغاندا، دادامدىن: «قەيەرگە كەلگەندۇق؟» دەپ سورىيدۇ. دادام سۆزىنىڭ نەگە كەلگەنلىكىنى بىلىشكە مەجبۇر. ئۇ بەزىدە ئادىشىپ قالسا، بوۋام يەنە: «ياق، ئۇ يەرگە كەلمىگەن... نېمە دەۋاتاتتىم، نەگە كەلگەندۇق؟» دەپ سورىيدۇ.

شۇڭا، ئۇلار بەزىدە تالشىپمۇ قالىدۇ. ئۇلارنىڭ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنكى بۇ سۆھبىتى ماڭا بەكمۇ قىزىق تۇيۇلىدۇ. لېكىن، دادامنىڭ بۇ سۆھبەت بىلەن خۇشى يوق، ئامال قانچە، چىداپ ئولتۇرىدۇ.

دادامنىڭ بوۋامغا ناھايىتى چوڭ ھۆرمىتى بولغاچقا، ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرمايدۇ. ئۇ بوۋامنىڭ قول ئاستىدا زاپاس ئوفىتسىيەر بوپتىكەن. ھەيران قالارلىقى شۇكى، بوۋام پېنسىيىگە چىققان بىر يېشىدەم بولسىمۇ، باشقىلار ئۇنىڭغا گويا ھازىرمۇ پولكوۋنىكتەك مۇئامىلە قىلىدۇ.

بۇ يەكشەنبە كۈنىمۇ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن، بوۋام بىلەن دادام مېھمانخانىدا قەھۋە ئىچىشىپ ئولتۇراتتى، بوۋام: - نېمە يېڭى خەۋەر بار؟ دۆلەت ئەھۋالىغا قانداق قارايسىن؟ - دېدى.

دادام بىر نېمىلەرنى دەۋاتقىنىدا، بوۋام ھەر قېتىمقىدەك خورەك تارتىپ ئۇخلىغىلى تۇردى. بىر پەستىن كېيىن بېشى مەيدىسىگە چۈشۈپ كەتكەندە، چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى-دە، خۇددى ئۇخلاپ قالغىنىنى چاندۇرغۇسى كەلمىگەندەك:

- خوپ، بۇ ئەھۋالدا سېنىڭچە گېرمانىيىلىكلەر قانداق قىلار؟- دەپ سورىدى.

ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ سۆھبىتىدە گېرمانىيىنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنمىغانىدى. دادام گوبيا گېرمانىيىلىكلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بىر مەسىلىنى سۆزلىشىۋاتقاندا، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

- گېرمانلار ناھايىتى كۈچەيدى، چۈنكى گېرمانلار...

بوۋام يەنە ئۇيغۇغا كەتكەندى، دادام توختاپ قالدى. ئۇ قولىدىكى گېزىتنى كەلگەن يېرىدىن ئوقۇشقا باشلىغانىدى، بوۋام ئۆز خورىكىدىن چۆچۈپ كېتىپ:

- بۇنىڭغا نىسبەتەن ئامېرىكىلىقلار قانداق قىلار؟- دەپ سورىدى.

مەن گېزىتنى دالدا قىلىۋېلىپ، كۈلۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئۆزۈمنى تەستە تۇتۇۋالدىم. دادام ناھايىتى جىددى سۆزلەيتتى:

- ئامېرىكىلىقلار دۇنياغا ھاكىم. ئامېرىكا ئارمىيىسى...

پاراڭ مانا مۇشۇنداق داۋاملىشىپ كېتىۋېرەتتى. بوۋام بەزىدە ئويغىنىپ، ھېچكىمنىڭ ئەقلىگە كەلمەيدىغان بىر دۆلەتنىڭ ئىسمىنى ئېيتقاندا، داداممۇ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالاتتى.

- بۇ ئىشقا پاپا نېمە دەيدۇ؟ سەن پاپىغا قارا، ئۇ نېمە دەۋاتىدۇ؟

- ھە... پاپا... يەنى پاپا ھاكىمىيىتى، ئۇ ناھايىتى كونا ھاكىمىيەت. كېيىن ئۇ...

ھەر ھالدا بوۋامنىڭ ئۇيغۇسى ئېچىلغان بولسا كېرەك، سۆزىنى ئۆزگەرتىپ، تۈركىيىنىڭ قانداق تەرەققىي قىلىشىنى سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇ تۈركىيىنىڭ يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتى ئېكسپورتى بىلەن تەرەققىي قىلىدىغانلىقىنى ئېيتاتتى. ئۇ خېلى ئۇزۇن سۆزلەپ بىر يەرگە كەلگەندە ئاچچىقلاپ:

- قۇلۇلە ئېكسپورتى بىلەن تەرەققىي قىلالمايدۇ، قۇلۇلە... دېدى.

ئۇ بىر-ئىككى قېتىم «قۇلۇلە» دەپ تەكرارلىدى، ئاندىن ئاۋازى ئاستىلاپ يەنە ئۇيغۇغا كەتتى ۋە دادام گېزىتنى قولىغا ئېلىشىغا يەنە ئويغىنىپ:

- قەيەرگە كەلگەندۇق؟- دەپ سورىدى.

- قۇلۇلەگە كەلگەندۇق.

- نەنىڭ قۇلۇلىسى؟

- بىزنىڭ قۇلۇللىرىمىز... چەت ئەلگە ساتىدىغان...

- ھە، شۇنداق... قۇلۇلە... قۇلۇلچىلىك بىلەن تەرەققىي قىلغىلى بولمايدۇ. بىز ئەسلىدە تاماكا،

پاختا، ئورمان ياغىقىغا ئوخشاش نەرسىلەر... ۋە ئاشلىق... چۈنكى بىز ئاشلىق، تاماكا، ئورمان ياغىقى ئىشلەپ چىقىرىمىز...

بوۋامنىڭ يەنە بېشى چۈشۈپ كەتتى ۋە ئويغىنا-ئويغىنا:

- نەگە كەلگەندۇق؟- دەپ سورىدى.

- ئورمان ياڭىقى ئىشلەپ چىقىرىش ھەققىدە سۆزلىشىۋاتاتتۇق...

شۇ چاغدا دەرۋازىنىڭ قوغغۇرتى چېلىندى. يۈگۈرۈپ چىقىپ دەرۋازىنى ئاچتىم، چىرايلىق كىيىنگەن مويىسىپىت بىر كىشى دەرۋازا ئالدىدا تۇراتتى. بوۋامنى سورىۋىدى، مەن دەرھال بارلىقىنى ئېيتتىم ۋە بوۋامغا خەۋەر قىلدىم. دەرۋازا ئالدىغا كەلگەن بوۋام:
- مەرھەمەت، ئەپەندى، ئۆيگە كىرىڭ... سىزنى بۇياققا قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى!- دەپ مېھماننى قارشى ئالدى.

مېھمان قولىدىكى قىزىل لېنتا بىلەن چىرايلىق تېڭىلغان يوغان بىر قۇتتىكى ماڭا بەردى. ئۇلار مېھمانخانغا كىرىشتى. مەن قۇتتىكى مومامغا بەردىم. شۇ چاغقىچە كۆرۈنمىگەن مەتنى بىردىن پەيدا بولۇپ قالدى. قۇتتىكى ئاچتۇق، كاشتان كونسېرۋاسى ئىكەن... خۇش بولۇپ كەتتىم.

كەلگەن كىشىنى دەرۋازىدا كۆرۈپ تونۇغاندەك قىلغاندىم، لېكىن كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئاڭقىرالدىم. مېھمانخانغا كىرىپ بىر چەتتە ئولتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالدىم. بۇ كىشىنى قەيەردە كۆرگەندىمەن، دەپ ئويلاپ، ئاخىر ئاۋازىدىن تونۇۋالدىم. ھازىر ئېيتسام، ئۇنى سەنمۇ تونۇيسەن. كىملىكىنى بىلمەسەن؟ ئۆتكەن يىلى جۇمھۇرىيەت بايرىمىدىن ئىلگىرى مەكتەپكە بىر ئاخبارات خادىمى كېلىپ بىزگە جۇمھۇرىيەت توغرىلۇق سۆزلەپ بەرگەندى، ئېسىڭدە بارمۇ؟ بىزنىڭ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى سىنىپىدا ئۇ كىشىنىڭ نەۋرىسى بار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن كەپتىكەن. ئۇ ناھايىتى مەشھۇر ئاخباراتچى ئىكەن. بىزنىڭ مۇدىر ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، قىزغىن قارشى ئالدى. شۇ كۈنى قىلغان سۆزلىرى تېخىچە ئېسىمدە. ئۇ: «بالىلىرىم، ۋەتەنپەرۋەر بولۇڭلار، ۋەتەننىڭلارنى ئىنتايىن سۆيۈڭلار، ۋەتەننىڭلارنى ياخشى چۈشىنىڭلار، چوڭ بولغاندا ئاناتولىيىنى يېزىمۇپىزا ئارىلاپ چىقىڭلار، نامرات جايلاردا ئىشلەڭلار. بۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ ئۈمىدى سىلەردە.» دېگەندى. بۇ سۆزلەر ھازىرغىچە قۇلقىمنىڭ تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇرىدۇ. ئۇ يەنە: «نامرات ئاناتولىيىگە مەدەنىيەت چىرىقىنى سىلەر ياقىسىلەر» دېگەندى. ئۇ سۆزلىگەندە شۇنچىلىك ھاياجانلىنىپ كەتتىمكى...

بۈگۈن كەلگەن مېھماننىڭ شۇ كىشى ئىكەنلىكى ئېسىمگە كەلگەندە، ئۆزۈمنى تۇتالماي:
- مەن سىزنى تونۇيمەن، ئۆتكەن يىلى سىز ئىستانبۇلدا مەكتىپىمىزگە كەلگەندىڭىز... دېدىم.
- شۇنداق... نەۋرەم ئوقۇيدىغان مەكتەپ.

ئاغزىدىن بال تامدۇرۇپ سۆزلەيدىغان بۇ كىشىنىڭ سۆزىنى يەنە ئاڭلاش ئۈچۈن بىر چەتكە ئۆتتۈم. ئاندىن نېمە بولغانلىقىنى بىلمەسەن، ئەخمەت؟ ماڭا نىسبەتەن بىر قورقۇنچلۇق چۈش... بۇ كىشىنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ، ئۇ ھەربىيەدە زاپاس ئوفتسىبىرلار ئوقۇتقۇچىسى بوپتىكەن. ئۇ شەھەر بالىسى بولغاچقا، يېزا ھاياتىغا كۆنەلمەپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۆيلەنگەن بولۇپ، خوتۇنى ئامېرىكىلىق ئىكەن. ياش خوتۇنىنى ئاناتولىيە يېزىلىرىغا ئېلىپ بېرىشنى لايىق تاپماپتۇ. شۇڭا، بۇ كىشى مۇھىم ئورۇنلاردىكى تونۇشلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ئوغلىنى ئىستانبۇلدىكى بىر مەكتەپكە يۆتكەپتۇ. بىراق، ئۆيى بىلەن مەكتەپنىڭ ئارىلىقى ماشىنا بىلەن بىر سائەتلىك يول بولغاچقا، ھەر كۈنى ئۆيىدىن مەكتەپكە بېرىش-كېلىش ئوغلىغا بەك تەس كېلىدىكەن. ئۇنىڭ ئۆيىگە يېقىن بىر نەچچە مەكتەپ بار ئىكەن. بۇ كىشى ئوغلىنى بۇ يېقىن مەكتەپلەرنىڭ بىرىگە يۆتكەش ئۈچۈن ئەنقەرەگە كەپتىكەن.

شۇڭا، بوۋام بىلەن كۆرۈشكىلى كەپتۇ. ئۇ ئەنقەرەدە بۇ ئىشنى قىلالايدىغان بىرىنىڭ بوۋامنىڭ يېقىن بۇرادىرى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپتۇ. بوۋام ئۇ بۇرادىرىگە دەپ قويسا، بۇ ئىش ئاسان ھەل بولىدىكەن.

بۇ كىشى بۇلارنى دېگەندە قېنىم قىزدى، ئەخلاقسىزلىق بولامدۇ، نېمە بولسا بولسۇن، جىدىيالىماي:

- بىراق، ئەپەندى، نامرات ئاناتولىيىگە مەدەنىيەت چىرىقىنى كىم ياقىدۇ؟- دېدىم.

يا ئاڭلىمىدى، يا ئاڭلىماسقا سالىدى بولغاي:

- نېمە دېدىڭىز، قىزىم؟- دېدى.

دادام ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ:

- يۈگۈر، قەھۋە ئەپكىر!- دەپ مېنى يېنىدىن كەتكۈزۈۋەتتى.

قەھۋەنى ئەكىرىپ بېرىپ چىقىپ كەتتىم.

قارىسام، مۇنچىدا كىر يۇيۇلۇۋېتىپتۇ. ھېچكىمگە كۆرسەتمەي، ئىككى توقاچ سويۇننى قىزىق سۇ قۇيۇلغان ساپال كۈپكە تاشلىۋەتتىم. سويۇنلار بىر پەستىلا سۇدا ئېرىپ بولدى. ئاندىن ھېچكىمگە تۇيدۇرماي كۈپنى ئىشك ئالدىغا ئاچىقىپ، پەلەمپەي باسقۇچلىرىغا سويۇن سۈيىنى بولۇشقا تۆكتۈم، تۆككەندىمۇ، ئۆزۈم تېپىلىپ يىقىلىپ چۈشمەي دەپ، تۆۋەندىن يۇقىرىغا قاراپ تۆكتۈم. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، مەتن يۇقىرىدا ماڭا قاراپ تۇرۇپتۇ.

- پەلەمپەينى سۇرتۇۋاتامسەن؟- دېدى ئۇ.

- قانداق بولىدىغانلىقىنى بىر ئازدىن كېيىن بىلسەن. لېكىن، ھەرگىز بىرىگە دېگۈچى بولما!-

دېدىم.

باشقا بىرى كەلسە، ئۇنى خەتەردىن ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ئوچۇق ئىشكىنىڭ ئالدىدا كۈتۈپ تۇراتتۇق.

مېھمان چىقىپ كېلىۋاتاتتى. بىز ئۆيىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتۇق. بوۋام بىلەن دادام مېھماننى ئۇزىتىپ ئىشكىگە كېلىپ قول ئېلىشىپ خوشلاشتى.

- خۇداغا ئامانەت، ئەپەندى...

- خەي-خوش...

- خىزمىتىڭىز بولسا كۈتىمەن، ئەپەندى.

مېھمان «ئەپەندى»نى تولۇق ئېيتالماي، سۆزىنىڭ يېرىمى ئاغزىدا قالدى. ئۇ خوشلىشىش ئۈچۈن بىر قولىنى ھاۋاغا كۆتۈرۈۋېدى، دەل شۇ چاغدا تېپىلىپ كېتىپ، ئۇسسۇل ئوينىغاندەك، قوللىرىنى ھەررەڭ-سەررەڭ پۇلاڭلىتىپ يىقىلىپ چۈشتى. بوۋام بىلەن دادام ئۇنىڭ يىقىلىپ چۈشكىنى كۆرمەي ئۆيگە كىرىپ كەتكەندى. بوۋام دادامدىن:

- ئوغلۇم، ئۇياق پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپ ئۇسسۇل ئوينىغاندەك قىلىپ كەتتىغۇ، نېمە بولدى؟- دەپ سورىدى.

- ئىشنى ھەل قىلىپ بېرىدىغان بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن خۇشاللىقتا ئۇسسۇل ئويىناپ كەتكەن بولسا كېرەك،- دېدىم مەن شۇئان.

ھېلىقى كىشىنىڭ كېيىنكى ئەھۋالىنى كۆرۈش ئۈچۈن مەتنى ئىككىمىز بالكونغا چىقىپ قارىدۇق، بىنانىڭ ئىشىكىدىن چىقىپ يەرگە سۇنايلىنىپ يېتىپتۇ. خۇسۇسى ماشىنىسى دەرۋازىدا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. شوپۇرى ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشتى-دە، بۇ چوڭ يازغۇچىنى ياتقان يېرىدىن تۇرغۇزۇپ، قولىنىڭ ئاستىغا سالدى. بۇ چاغدا مەتنى كۈلۈپ يەردە دومىلاپ كەتتى. مەتنىگە ئىشىنىمەن، ئۇ ھېچكىمگە ئېيتمايدۇ. لېكىن، بولغۇلۇق بولدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئىچىمگە بىر قورقۇنچ كىرىۋالدى. بۇ ئادەمنىڭ بېشى يېرىلغان بولسا... نېمىلا بولسۇن ئاسان قۇتۇلدۇق.

كېيىن مېھمانخانىغا كىرسەم، بوۋام يەنە ئۇخلاۋېتىپتۇ. دادام بولسا گېزىت ئوقۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بوۋام ئويغىنىپ:

- قەيەرگە كەلگەندۇق؟- دەپ سورىدى.
- ھېچ يەرگە كەلمدۇق،- دېدى دادام،- سىز ھېچنېمە دېمىگەندىڭىزغۇ؟
- شۇنداق، مەن گەپ قىلمىغانىدىم. خوپ، سېنىڭچە بۇ ئاتوم ئۇرۇشى بولارمۇ؟

دادام بىر نېمىلەرنى دېگەندىن كېيىن بايىقى كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سورىدى.
- قوي ئۇنى،- دېدى بوۋام،- ھەر دەۋردە تۆت پۇتلاپ...
مەنمۇ دەرھال سۆز ئارىلاپ:
- بوۋا، ئۇنىڭ ئوغلى ھەققىدە بۇرادىرىڭىزگە ئېيتامسىز؟- دەپ سورىدىم.
- كىشىنىڭ يۈزى چىدىمايدۇ، قىزىم، ۋەدە بەردىم، ئېيتىمەن-دە...

بوۋام ئورۇندۇقتا ئازادە تاشلىنىپ ئولتۇرۇپ، قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى. داداممۇ پۇتنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ مېھمانخانىدىن چىقتى...

ئۆتكەن قېتىم خەتنى ئۇزۇن يازغىنى ئېيتقاندىكى، قارا، مەن سېنىڭدىنمۇ ئۇزۇن يېزىۋەتتىم.

ساڭا ۋە پۈتۈن ساۋاقداشلىرىمغا سالام، ھەممىڭلارغا مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمەن.

زەينەب يالقىن
1964-يىلى 14-يانۋار، ئەنقەرە

مەن ئېيتقان مەشھۇر ئاخباراتچى ئۆتكەن يىلى مەكتىپىمىزدە سۆزلىگەندە شۇنداق ھاياجانلانغان ئىدىمكى، ئۆزۈمنى تۇتالماي يىغلىۋەتكەندىم، لېكىن بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق نۇتۇقلارنى مەيلى كىم سۆزلىسۇن، ئىككىنچى يىغلىمايمەن.

شېئىرنى قانداق ئوقۇش كېرەك

قەدىرلىك ساۋاقدىشىم زەينەب:

خېتىڭدە ئېيتقان ھېلىقى مەشھۇر كىشىنى تونۇماسلىقىم مۇمكىنمۇ؟ مەكتەپتە بىزگە بەرگەن ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى مېنىڭمۇ ئېسىمدە.

خېتىڭنىڭ ئاخىرىدا: «بۇنداق نۇتۇقلارنى مەيلى كىم سۆزلىسۇن، ئىككىنچى يىغلىمايمەن» دەپ ئىزاھات بېرىپسەن. يەنە يىغلايسەن، زەينەب. يىغلىماسلىق سېنىڭ ئىختىيارىڭدا ئەمەس. بىر ئايال پىياز توغراۋاتقاندا ھەر قانچە يىغلىغۇسى بولمىسىمۇ يىغلايدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇ خاپىلىقتىن يىغلىمايدۇ، پىيازنىڭ كۆزنى ئېچىشتۇرىدىغان ئاچچىقىدىن كۆزدىن ئىختىيارسىز ياش چىقىپ كېتىدۇ. بۇنداق ئادەملەرنىڭ ئاۋازلىرىدا پىيازنىڭ كۆزدىن ياش چىقىرىشىغا ئوخشاش تەسىرى بار دېسىمۇ بولىدۇ. بۇنداق ئىش مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن. رادىئودا بىر دىكتور بار. ئۇ قاچانلا سۆزلىسە ئۆزۈمنى تۇتالماي، شۇئان يىغلىۋېتىمەن. بىر كۈنى يەنە رادىئونىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى يوقاتقان ھالدا يىغلاپ كېتىپتەمەن. دادام كۆزلىرىمدىن ئاققان ياشنى كۆرۈپ: - ئەخمەت، ئۇ كىشى سېنى يىغلاتقۇدەك نېمە سۆزلەۋاتىدۇ؟- دېدى.

مانا بۇ سوئالدىن چۈشەندىمكى، مەن ئۇ دىكتورنىڭ رادىئودا نېمە سۆزلەۋاتقانلىقىنىمۇ پەرق ئەتمەپتەمەن، بىر جۈملىسىنىمۇ چۈشەنمەي تۇرۇپ يىغلاپ كېتىپتەمەن. بۇ بىمەنلىك ئەمەسمۇ؟ بۇ راست بولغان ئىش. نېمىشقا بۇنداق بولىدۇ، نېمىشقا يىغلىدىم، دەپ كېيىن كۆپ ئويلىدىم. مەن دىكتورنىڭ سۆزلىرىگە، سۆزلىرىنىڭ مەنىسىگە ئەمەس، ئاۋازغا يىغلايتتىم، مېنى ئاۋازنىڭ تەسىرى يىغلىتاتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئاۋازنىڭ تەۋرىنىشلىرى خۇددى پىيازنىڭ ئاچچىقىدەك كۆزدىن ياش چىقىراتتى.

پىياز توغراپ كۆزلىرىدىن ياش چىقۇۋاتقان بىر ئايالدىن: «پىيازدىن سىزنى يىغلاتقۇدەك نېمە ئاڭلىدىڭىز؟» دەپ سوراش ئاۋازى دولقۇنلىنىپ چىقىدىغان بۇ كىشىلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندا: «يىغلاپ كەتكۈدەك نېمە ئاڭلىدىڭ؟» دېگەن بىلەن ئوخشاش گەپ.

بوۋام مېنى بۇرۇن بىر مەسچىتكە ئېلىپ بارغانىدى. نامازدىن كېيىن ئىمام ئەرەبچە دۇئالارنى ئوقۇدى. ئىمام دۇئا قىلىۋاتقاندا بوۋام شۇنداق يىغلاپ كەتتىكى... بوۋام يىغلىغاندا، مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتالماي يىغلاپ كەتكەندىم. مەسچىتتىن چىقىپ ئۆيگە كېتىۋېتىپ:
- ئىمامنىڭ دېگەنلىرىگە يىغلاپ كەتتىڭ، قارىغاندا ئەرەبچە بىلىدىغان ئوخشىمامسەن، بوۋا؟ - دەپ سورىدىم.

- ئىماممۇ ئەرەبچە بىلمەيدۇ، مەنمۇ بىلمەيمەن... - دېدى بوۋام.
- ئۇنداقتا نېمىگە يىغلىدىڭ؟
- يىغلىمىسا بولامدۇ؟ ئىمام قانداق ئوقۇدى، ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ كىم بىلسۇن، قانچىلىك ئېچىنىشلىق ۋە ياخشى نەرسىلەرنى سۆزلىگەندۇ.

بوۋام ئىمامنىڭ ئاۋازىنى ئېسىگە ئېلىپ يېڭىۋاشتىن يىغلىغىلى تۇرۇۋېدى، مېنىڭمۇ كۆزلىرىم نەملەشتى. بەلكىم ئىمام كىشى كۆڭلىنى ئەزگۈدەك مۇڭلۇق بىر دۇئا ئوقۇغان بولسا كېرەك. بۇ ئىش زادى ئېسىمدىن چىقمايدۇ.

بىر چار بازارچى بولۇپ، كەچقۇرۇن بىزنىڭ كوچىدىن ئۆتەتتى. ئۇ ئادەتتە كۆكتات ساتاتتى. مەن ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسام، شۇنچە كۆزلىرىمگە ياش كېلىدۇ. لېكىن، ئۇ ئادەم يا: «ھەي...ي، پەمدۇر، لازا...» دەپ، ياكى: «ھە...ي، پىياز، سامساق...» دەپ ۋارقىرايدۇ. بۇنداق ۋارقىراشقا كىمىڭمۇ يىغلىغۇسى كەلسۇن؟ دېمەك، مەن ئۇ ئادەمنىڭ ئاۋازىدىن تەسىرلىنىدىكەنمەن.

مۇئەللىمىمىزمۇ بىزگە ئوقۇش كىتابىمىزدىكى شېئىرلارنى مانا شۇنداق ئاۋاز بىلەن ئوقۇتىدۇ. «ماتەملىك باردىم، خۇشال كەلدىم» دېگەن بىر شېئىر بار ئىدىغۇ، مۇئەللىم بىزگە ئۇنى قانداق ئوقۇشنى ئۆگەتتى. «باردىم» بىلەن، «كەلدىم» سۆزلىرىنىڭ ئاخىرقى بوغۇملىرى ئاۋازنى تىرتىتىپ سوزۇپ ئېيتىلىدىكەن.

سېنىپتا بۇ شېئىر ئوقۇلغاندا، مەن دائىم يىغلىۋېتىمەن. ئويلاپ باققىنا، بىرى ماڭا «خۇشال كەلدىم» دېسە، سەن كۆزلىرىڭگە ياش ئالسىن.

سېنىپتا مۇئەللىمىمىز بۇ شېئىرنىڭ قانداق ئوقۇلىدىغانلىقىنى ئۆگەتتۈراتتى.
«ماتەملىك بار...دىم، خۇشال كەل...دىم» دېگەندە، كەينى پارتىلاردىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:
- خۇش كەپ...سەن ... تۆۋەنكى ئىشىككە، خۇدا بەر ... سۇن ...
- كىم ئۇ؟ تېز ئورنىدىن تۇرسۇن، - دېدى مۇئەللىم.
كەينى پارتىدىن ياشار تۇردى:
- كەچۈرۈڭ، مۇئەللىم، ئۆزۈمنى تۇتالماي ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى.
مۇئەللىم كەچۈردى. كېيىن شېئىرنىڭ داۋامىنى ئۆگەندۇق:

« ماڭا بىر يۇتۇم سۇ بەر،
ناھايىتى يىراق يولدىن كەلدىم...»

«بىر يۇتۇم سۇ بەر» دېگەندە، خۇددى سۇ تەلەپ قىلماي، بەلكى قاراقچى كېلىپ جېنىڭنى ئالىمەن دەۋاتقاندەك، ئاۋاز بىردىن توم چىقىپ كەتتى.

كىشىلەرنىڭ ئاۋازىدىن ياخشى پايدىلىنىش كېرەك. دادامنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، ئۇ ئىشلەيدىغان زاۋۇتنىڭ خوجاينىمۇ ئاۋازىنى ناھايىتى تەسىرلىك چىقىرىۋېتىش. دادام ئۆيىمىزگە كەلگەن مېھمانلارغا دائىم زاۋۇت خوجاينىنىڭ تەسىرلىك ئاۋازى توغرىلۇق سۆزلەپ بېرىدۇ. ئىشچىلارنىڭ كۈنلۈك ئىش ھەققىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىشچىلار ۋەكىللىرى، ئۈستىلىرى زاۋۇت خوجاينىغا: «تۇرمۇش قىيىنچىلىقى تارتىۋاتىمىز، ئىش ھەققىمىزنى ئارتتۇرۇپ بېرىڭ» دەپ تەلەپ قىلىدىكەن. زاۋۇت باشلىقى ئۇلارغا ئاۋازىنى تىترىتىپ، سىلىق، يېقىملىق ئاۋاز بىلەن بىر نېپىلەرنى دەيدىكەن-دە، ئۆز ئاۋازىنىڭ تەسىرىدىن ئاۋۋال ئۆزىنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولدىكەن، ئاندىن كېيىن ئىشچىلارمۇ ئىختىيارسىز كۆز ياشلىرىنى تۇتالماي قالىدىكەن. زاۋۇت باشلىقى يىغلىسا، ئۇلارمۇ تەڭ يىغلايدىكەن. بىر ھازا يىغلاشقاندىن كېيىن نېمە دېيىشنى ئۇنتۇغان ئىشچىلار ئاستا چىقىپ كېتىدىكەن. كېيىن ئەس-ھوشىغا كەلگەندە: «بىز شۇنچە يىغلاپ كەتكۈدەك، باشلىق بىزگە نېمە دېدى؟» دەپ دەپ-بىردىن سورىشىدىكەن. لېكىن، باشلىقنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ھېچكىم ئەسلىيەلمەيدىكەن.

بىر قېتىم دادام دوستلىرىغا: «چىڭ تۇرىمەن، مەيلى نېمە دېسۇن، يىغلىمايمەن... ئىش ھەققىنى ئاشۇرمىغۇچە قايتىپ چىقمايمەن ياكى ئىشتىن چىقىپ كېتىمەن...» دەپتۇ.

دادام باشلىقنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ: «ئەپەندى...» دېيىشىگىلا، باشلىق:
- تەس، تەس، بۇرادەر... بىلىمەن، بۈگۈنكى كۈندە كۈن ئۆتكۈزۈش تەس. بۇنى بىلىمەيدۇ دەمسەن!- دەپ سۆز باشلاپتۇ.

ئەسلىي بۇ سۆزلەردە ئادەمنى يىغلىتىۋەتكۈدەك ئۇنچىلىك تەسىرلىك بىر نەرسە يوق. لېكىن، بۇ سۆزلەرنى تىترىتىپ چىقىرىشنى بىلىدىغان بىرى دەيدىغان بولسا، ئالدىدا تۇرغان ھەر قانداق كىشىنىڭ باغرى تاش بولىشىمۇ، يىغلاپ كېتىشى تۇرغان گەپ. لېكىن، دادام مەيلى نېمەلا بولسۇن، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ سۆزىنى باشلاپتۇ...

- سىلەر قانچە جان؟

- بەش جان.

- پاه-پاه-پاه...

باشلىق شۇنداق كۆپ ۋە ئېچىنغان ھالدا «پاه-پاه» دەپتۇكى، دادام نېمىشقىدۇر ئۆزىنى تۇتالماي، كۆڭلى بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ، لېكىن چىشىنى چىڭ چىشلەپ تۇرۇۋاپتۇ.
- بالىلارنىڭ مەكتەپتە ئوقۇمدۇ؟

- بىرى ئوقۇيدۇ، بىرى ئوقۇمايدۇ.
- ئەپسۇس! دېمەك، بىرىنى مەكتەپكە بېرەلمەپسەن-دە...
- كىچىك بولغاچقا ئوقۇمدى، چوڭ بولغاندا ئوقۇتسەن.
- خوتۇنۇڭغا ئۈچ يىلدا بىر پەلتۇ تىكتۇرۇپ بېرەلمەيدىكەن سەن-دە؟
- تىكتۇرۇپ بېرىمەن،- دەپتۇ دادام.
- ئۇنىڭ ئۈستىگە خوتۇنۇڭ كېسەلغۇ دەيمەن؟
- ياق، كېسەل ئەمەس!
- ئۇنداق ئەمەستۇ. لېكىن، بۇرادەر، ئاغرىپ قېلىشى مۇمكىن، ئۇ چاغدا قانداق قىلارسەن؟
- پاھ-پاھ-پاھ... ئۇ بىچارىگە كىم قارايدۇ؟ كىم دوختۇرغا كۆرسىتىپ دورا ئالىدۇ؟ بۇنىڭغا بىر مۇنچە پۇل كېتىدۇ. قانداق ئوپىراتسىيە قىلدۇرسەن؟
- كىمى؟
- بالاڭنى...
- نېمە ئوپىراتسىيە، ئەپەندى؟ ئۇنداق ئىش يوق...
- يوقلۇقى يوق، لېكىن بولۇپ قالسا دېمەكچىمەن.

دادام يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋاپتۇ. لېكىن، باشلىق يىغلىغاندا، دادامنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ-دە، ئۇنىڭغا قاراپ ئۆزىمۇ يىغلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن:

- ۋاي ئەپەندى، يىغلىمىسىڭىزچۇ... بىز قانداق بولساق شۇنداق بولارمىز، خۇدا بىر ئاسانلىق بېرەر...- دەپتۇ.

دادام بۇ ۋەقەنى سۆزلەپ بەرگەندە، ھەمىشە مۇنداق دەيدۇ: «شۇ يەرگە كەلگۈچە باشلىق بىلەن نېمىلەرنى دېيىشكىنىمىزنى بىلىمەن. لېكىن، ئۇنىڭدىن كېيىن نېمىلەر دېيىلگەنلىكىنى ئۇقالمىدىم. باشلىق ئېچىنىشلىق ئاۋاز بىلەن بىر نېمىلەرنى دەيتتى، چۈشەنمەيتتىم، ئەمما ئىككىمىز يىغلىشاتتۇق. ئاخىر ئۆز-ئۆزۈمگە: ئۆزۈمنى تۇتۇۋالايچۇ، بۇ ئادەم نېمىلەرنى دەيدىكەن، بىر ئاڭلاپ باقاي، دېدىم ۋە دىققەت قىلدىم. ئاڭلىسام، ئۇ ھەزرىتى ھەسەن بىلەن ھەزرىتى ھۈسەيننىڭ كەربالادا قانداق شېھىت بولغانلىقىنى سۆزلەۋاتامدۇ... ئۇنىڭ قانداق قىلىپ سۆزى ھەسەن بىلەن ھۈسەينگە يۆتكىۋەتكەنلىكىنى ھېچ ئۇقالمىدىم...»

دادام يىغلىغان پېتى باشلىقنىڭ يېنىدىن قايتىپ چىقىپتۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، زەينەب، ئۇنداق ئاۋازلارنى ئاڭلىغاندا يىغلىماي مۇمكىن ئەمەس. مۇبادا ھېلىقى مەشھۇر ئاخباراتچى يەنە مەكتەپكە كېلىپ يەنە شۇنداق سۆزلەيدىغان بولسا، بىز يەنە يىغلايمىز.

ساڭا خەيرلىك، ئامانلىق تىلەپ، مەكتۇپلىرىڭنى كۈتىمەن.

مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى

ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

20- يانۋار يازغان خېتىڭنى يېقىندا تاپشۇرۇۋالدىم. تۈنۈگۈن ۋاكسىنا سالدۇرغانلىقىمىز ئۈچۈن بۈگۈن مەكتەپكە بارمىدۇق. خېتىڭنى ھۇجرامدا ئوقۇۋېتىپ، ئاۋازىمنى چىقىرىپ كۈلۈۋەتكىنىمنى سەزمەي قاپتىمەن. ئاپام سىرتتا تۇرۇپ ئاڭلاپ قاپتۇ. - ئۆزۈڭچە نېمىگە كۈلۈپ كەتتىڭ؟- دېدى ئۇ. سېنىڭ خېتىڭگە كۈلگەنلىكىمنى دېدىم. ئاپام ھۇجرامغا كىرىپ: - نېمىلەرنى يېزىپتۇ؟- دېدى. خېتىڭنى ئاپامغا ئوقۇپ بەردىم، ئۇمۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

مەن ئۇزۇندىن بېرى ساڭا مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنىمىز توغرىلۇق يازماقچى بولۇۋاتاتتىم. بۈگۈن ۋاقتىم بولغاچقا خاتىرجەم يازالايمەن. ۋاكسىنا سەل قىزىتتى، لېكىن ئانچە ئەمەس.

ئۆتكەندە مەكتىپىمىزدە مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنى بولغانىدى. بۇ يىغىن ھەر ئايدا بىر ئېچىلىدۇ. بەشىنچى سىنىپتىن ئۈچ قىز، ئىككى ئوغۇل بولۇپ بەش ئوقۇغۇچى يىغىنغا كېلىدىغان ئاتا-ئانىلارنى كۈتۈش ۋەزىپىسىگە تەيىنلەندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار ئىدىم. يىغىندا بولغان گەپ-سۆزلەرنى باشتىن-ئاياق ئاڭلىدىم. بەك قىزىق بولغاچقا، ساڭمۇ يەتكۈزمەكچىمەن.

ئەسلىدە بىز يىغىندا بولۇنغان گەپ-سۆزلەرگە قۇلاق سالماسلىقىمىز كېرەك ئىدى. ئاتا-ئانىلار يىغىن زالىدىن ئورۇن ئېلىپ بولغاندىن كېيىن بىزنى سىرتقا چىقىرىۋەتتى. بىز كارىدوردا ئىشكىنىڭ كەينىدە تۇراتتۇق. يىغىننىڭ ئاخىرىدا چاي، لىمون سۈيى، پىرەنىكلەرنى تارقىتاتتۇق. زال ئىچى ناھايىتى قالايمىقان ۋە ئىنتايىن ئىسسىق ئىدى. ئىچىدىكىلەر بىئارام بولۇپ كەتكەچكە، سەل ھاۋا ئالماشسۇن دەپ، ئىشكىنىڭ ئىككى قانىتىنى يوغان ئېچىۋەتتى. بىزمۇ ئىشكىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ ئىچكىرىدە بولۇۋاتقان گەپ-سۆزلەرنى ياخشى ئاڭلىدۇق. ئالدى بىلەن مۇدىر سۆزلىدى، باشتا سىلىق سۆزلەپ، ئاۋازى بارغانچە قاتتىق چىققىلى تۇردى. ئۇ ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرى بىلەن كارى بولمىغانلىقىنى ياكى ناھايىتى ئاز كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى ۋە ھەممىنى مەكتەپكە ئارتىپ قويغانلىقىنى، ئەسلى ئوقۇشنىڭ ئۆيدە بولىدىغانلىقىنى، ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشى كېرەكلىكىنى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھۋاللىرىنى مەكتەپكە كېلىپ ئوقۇتقۇچىلاردىن سوراپ ئىگىلەپ تۇرۇشى لازىملىقىنى ئېيتتى.

ئاتا-ئانىلار مۇدىرنىڭ سۆزىنى تەستىقلىدى، شۇ ۋەجىدىن غۇلغۇلار بولدى.

مۇدىر ئوقۇغۇچىلارغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن:

- مېنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇيدىغان بىر ئوغلۇم بار. مەن ئوقۇش باشلانغاندىن بۇيان، بۇ يەردىكى ئىشلىرىدىن ۋاقىت چىقىرىپ ئوغلۇمنىڭ مەكتىپىگە بىر قېتىم بارالمىدىم، ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئوقۇتقۇچىلىرىدىن سورالدىم. بالانىڭ مەكتىپىدىن بىر نەچچە قېتىم باغاقچە ئەۋەتىپ چاقىرتتى، لېكىن بارالمىدىم،- دېدى.

ئۇ ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ مەكتەپتىكى ئەھۋالى بىلەن كارى بولمىغانلىقى ۋە مەكتەپكە بارالمىغانلىقىدىن ئاغرىغانىدى. مۇدىرنىڭ سۆزىدىن كېيىن، مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى رەئىسى بولغان بىر خانىم ئاتا-ئانىلارنىڭ تەلەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى تەكلىپ قىلدى. بىر ئاتا سۆز ئېلىپ، بالىسىغا تۈرك تىلىدىن تۆۋەن باھا بېرىلگەنلىكىنىڭ توغرا بولمىغانلىقىنى ئېيتتى.
- قانداقچە مېنىڭ بالامغا تۈرك تىلى دەرسىدىن تۆۋەن باھا بېرىلدى؟- دېدى ئۇ.

ئۇ بالىنىڭ مۇئەللىمى ئۇ ئاتىدىن، نېمە ئۈچۈن تۆۋەن باھا بەرسە بولمايدىغانلىقىنى سورىدى. لېكىن، ئۇ ئاتا ئاجايىپ گەپلەرنى قىلاتتى، سۆزلىرىنى باش-ئاپىقى قولاشمايتتى. ھازىرقى زامان بىلەن باشلىغان جۈملىنى ئۆتكەن زامان بىلەن داۋاملاشتۇرۇپ، كېلىدىغان زامان بىلەن ئاياقلاشتۇراتتى.
- بەرگىلى بولمايدۇ، ئەپەندى،- دېدى مۇئەللىم،- چۈنكى فرانسۇز تىلى بولغان بولسا، ئۇ چاغدا، نېمە ئۈچۈن تۆۋەن باھا بەردىڭىز، دەپ سورىشىڭىز ھەقىقەت بولاتتى. لېكىن، تۈرك تىلىدىن تۆۋەن باھا ئالسا بولمايدۇ، بۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىشىڭىز كېرەك دېسىڭىز ناھەقلىق بولىدۇ. ئەگەر مېنىڭ بالام باشقا بىر مىللەت بولسا، تۈرك تىلىنى ئوبدان بىلمەيدۇ دېسىڭىز، بۇ بىر ئاز ئەقىلگە مۇۋاپىق گەپ بولىدۇ.

- ھازىر ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس، بۇ مېنىڭ بالام، بىر تۈرك پەرزەنتى. دېمەك، ئۇ تۈركچىنى بىلىدۇ، دېگەن گەپ، ئانا تىلى تۈرك تىلى تۇرسا، نېمىشقا بىلمەيدىكەن؟ ئۇنىڭغا ئەلا باھا بەرسۇن دېمەيمەن... لېكىن ھەر بىر تۈرك پەرزەنتى ئەلا باھا ئېلىشى لازىم. ئەقەللىسى ئوتتۇرا... مېنىڭ بالام تۈركچە گەپ قىلىدۇ، ئۇنى مەن چۈشىنىمەن، ئانىسىمۇ چۈشىنىدۇ، ساۋاقداشلىرىمۇ ھەم. ھەممە ئادەم چۈشەنگەن يەردە، مۇئەللىمۇ چۈشىنىشى كېرەك-دە... ئەقەللى ئوتتۇرا باھا ئېلىشى كېرەك،- دېدى ئۇ ئادەم.

بالىنىڭ مۇئەللىمى:

- كەچۈرىسىز، نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭىزنى چۈشىنىلمىدىم. تۈرك پەرزەنتى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئوتتۇرا باھا ئېلىشى كېرەك دېمەكچىمۇ سىز؟- دېدى.
- شۇنداق، شۇنداق بولۇشى كېرەك دېمەكچىمەن... ھەممە ئادەم بالانىڭ نېمە دېگىنىنى چۈشەنگەنكەن، مۇئەللىمۇ چۈشەنسۇن-دە...
- سىز بالىڭىزنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشىنىدىكەنسىز-دە؟
ئەلۋەتتە...
- بالىڭىزمۇ سىزنىڭ نېمە دېگەنلىكىڭىزنى چۈشەنەلمەيدۇ؟
- چۈشىنىشى كېرەك...

زالدىن مەنستىمگەن غۇلغۇللار ئاڭلاندى. مۇدىر ئارىغا سۆز قىستۇرۇپ، ھېلىقى كىشىنى بېسىتتۇردى.

يەنە بىر ئاتا سۆز ئېلىپ، بالىسى ئۇنىڭدىن دەرسلىرىدىن بەزى نەرسىلەرنى سورىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ سوئاللارنىڭ ھېچقايسىسىغا جاۋاب بېرەلمىگەنلىكىنى ئېيتتى: - مەن نېمىشقا بىلمەيمەن، ئەپەندى؟ نېمىشقا بىلمەيمەن؟ ئېيتسىڭىزچۇ، نېمىشقا بىلمەيمەن؟ - دېدى ئۇ.

بۇ كىشىنىڭ نېمىگە ئاچچىقلاشقانلىقىنى ئاۋۋال ھېچكىم چۈشەنەلمىدى، لېكىن ئۇ: «مەن بىلمەيدىغان نەرسىنى بالامغا قانداق ئۆگىتىمەن؟» دېگىنىدە، ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقى مەلۇم بولدى.

ئۇ دەرس پروگراممىسىنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئاغرىناتتى. - مەن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈردۈم. شۇنداق تۇرۇقلۇق، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بالام سورىغان نەرسىلەرنى بىلمەيمەن توغرا بولامدۇ؟ كىچىك بالىلىرىمىز بۇ قەدەر ئېغىر دەرس پروگراممىسىنى كۆتۈرەلمەيدۇ.

بۇ ئەپەندىگە بىر ئانا جاۋاب بەردى. لېكىن، ئۇ دەل ئەكسىچە، بالىلارغا ناھايىتى ئاز بەرسە ئۆگىتىلگەنلىكىنى ئېيتىپ، ئاز بىلىم بېرىلگەنلىكىدىن ئاغرىنغانىدى. - بالامدىن نېمىنىلا سورىسام بىلمەيدۇ. بىزنىڭ زامانىمىزدا دەرس پروگراممىلىرى ناھايىتى تولۇق ئىدى. مەسىلەن، مېنىڭ قىزىم بىر كۈنى ئاشخانىدا چىشلىرىنى چىش كولىغۇچ بىلەن كولاۋاتقان بىرەيلەننى كۆرۈپ: «بۇ كىشى كۆشەۋاتامدۇ؟» دەپ سورىدى. ئۆتۈنۈپ سورايىمەنكى، تۆتىنچى سىنىپتا ئوقۇيدىغان بىر بالا ئادەملەرنىڭ قېرىنى بولمايدىغانلىقىنى، يەنى كۆشەيدىغانلىقىنى بىلىشى كېرەك-دە!

مۇدىر دەرس پروگراممىلىرىنىڭ مەكتەپتە ئەمەس، مائارىپ مىنىستىرلىقى تەرىپىدىن تۈزۈلدىغانلىقىنى، بۇ ئىشنىڭ مىنىستىرلىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، ئۇ ئايالنىمۇ بېسىقتۇرماقچى بولدى.

لېكىن ئايال ئاسانلىقچە جىمىقىمىدى. - بىز ھەممىنى ھۆكۈمەتكە ئارتىپ قويىمىز، - دېدى ئۇ، - ئادەملەردە قېرىن بولمايدىغانلىقىنى ئۆگىتىش ھەر ھالدا ھۆكۈمەتنىڭ چوڭ مىنىستىرلىقىنىڭ ئىشى بولمىسا كېرەك...

ماڭا ئۇ يەردىكىلەر گويا قىزىقچىلىق بولسۇن دەپ شۇنداق دەۋاتقاندا بىلىندى. بىراق، ئۇلار گەپ قىلغاندا چىرايى ناھايىتى جىددى ئىدى.

بىزنىڭ سىنىپتا مۇرات ئىسىملىك بىر ساۋاقداشىمىز بار ئىدى، مۇئەللىم قاچانكى ئۇنى: «ئورنۇڭدىن تۇر!» دېسە، مۇئەللىمدىن: «كىم؟» دەپ سورايىتتى.

- سەن.
- مەنمۇ، ئەپەندىم؟
- سەن، ئوغلۇم، ساڭا دەۋاتىمەن...
- ماڭىمۇ، ئەپەندىم؟

مۇئەللىم ئىسمىنى ئېيتسا ۋە مۇئەللىم ئۇنىڭغا قاراپ دەۋاتسا، مۇرات يەنە شۇنداق قىلاتتى.
ئاخىرىدا مۇئەللىمنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ:
- ئالدىدا سەندىن باشقا كىشى بارمۇ، مۇرات، ساڭا دەۋاتىمەن! - دەپ ۋارقىرايتتى.

بۇنداق ئەھۋاللاردا مۇرات گويىا كەينىدىكى باشقا بىرىگە دېيىلىۋاتقاندا، بۇرۇلۇپ كەينىدىكى
تامغا قاراپمۇ قوياتتى. بىر قېتىم ئۇ بۇرۇلۇپ كەينىگە قارىغاندى، بىز قاتتىق كۈلۈپ كەتتۇق.

ئۇ كۈنكى يىغىندىكىلەردىن بىر كىشى ئورنىدىن تۇردى. كېيىن بۇ كىشىنىڭ مۇراتنىڭ دادىسى
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ.
- رۇخسەت قىلىشىڭىز، مەنمۇ ئىككى ئېغىز پىكىر قىلماقچى، - دېدى ئۇ.
مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى رەئىسى بولغان خانىم:
- مەرھەمەت، ئەپەندى، قۇلىقىمىز سىزدە، - دېدى.
- مەنمۇ؟ - دېدى ھېلىقى كىشى.
- سىز پىكىرىم بار دېيىشىڭىز؟ - دېدى رەئىس.
- كىم؟
- سىز...
- مەنمۇ؟
- شۇنداق، مەرھەمەت، سۆزلەڭ، ئەپەندى.
ئۇ كىشى خۇددى مۇراتتەك قولىنى كۆكسىگىچە كۆتۈرۈپ، يەنە بىر قېتىم سورىدى:
- مەن؟
زالدىكىلەردىن بىرى: «ياق، مەن...» دەپ ۋارقىرىغاندا، ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى.

مۇراتنىڭ دادىسى سۆزلىدى. ئۇ مەكتەپتە بالىلارغا پۈتۈپ ئويناتماستىن تەلەپ قىلدى،
ئوغلنىڭ توپ ئوينىغانلىقتىن دەرسلەرگە تىرىشمايۋاتقانلىقىنى ئېيتتى.
- بالىڭىز قانچىنى سىنىپتا؟ - دەپ سورىدى مۇدىر.
- مېنىڭ بالاممۇ؟ - دەپ سورىدى ھېلىقى كىشىمۇ ئۇنىڭدىن.
- شۇنداق، سىزنىڭ بالىڭىز.
ئۇ كىشى بىر ھازا ئويلىنىپ:
- بۇ مەكتەپتە ئوقۇيدۇ، - دېدى.
- نومۇرى قانچىنى؟
- كىمىنىڭ؟
زالدا «ئاياق كىيىشىڭىزنىڭ نومۇرى قانچىنى؟» دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ، يەنە كۈلكە
كۆتۈرۈلدى.

ئۇ كىشى ئوغلنىڭ نومۇرىنىمۇ بىلمەيدىكەن. ئىسىم-فامىلىسىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ مۇراتنىڭ دادىسى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ.

يەنە بىر كىشى سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇ شۇنداق ئۇزۇن سۆزلەپ كەتتىكى، نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنىش تەس ئىدى. ئۇ: «تۈركىيە پەقەت بالچىلىق بىلەنلا تەرەققىي قىلالايدۇ...» دەپ سۆز باشلىدى.

بالچىلىق بىلەن بۇ يىغىننىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بارلىقىنى چۈشىنەلمىگەنلىكىمىز ئۈچۈن، بىز سىرتتا كۈلكىدىن ئۆزىمىزنى تەستە تۇتۇۋالدۇق.

ئۇ كىشى ئۆزىنىڭ بالچىلىق ھەققىدە نۇرغۇن كىتابلارنى ئوقۇغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ھەر بىر نەرسەنى چۈشەندۈرگىلى تۇردى. ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى ھەممە كىشى بىلىدىغان ھەقىقەتلەر ئىدى: - ھەر بىر كىچىك ھاشاراتتۇر. ئۇ قاناتلىق بولۇپ، ئۇچالايدۇ... ھەسەل ئىشلەپچىقىرىدۇ. بال ئىنسانغا ناھايىتى پايدىلىق، ناھايىتى قىممەتلىك نەرسە، ئاشىندا يېيىلگەندەك، تاماقلاردىن كېيىن يېسىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بال شەرىپىتى ئىشلەشكىمۇ بولىدۇ. بال ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ...

ماختا ماختا، بالنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، ھەرگە ئۆتتى: - ھەر بىر ياۋا ھەرە، بال ھەرىسى دەپ ئىككى خىل بولىدۇ...

زالدىكىلەردىن: «ئۇ...»، «ئۇش...» دېگەن زېرىكىش ئاۋازلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

ئاخىرىدا مۇدىر:

- شۇنداق قىلىپ ھەرە نېمە بولماقچى، ئەپەندى؟ - دېدى.
- ھەرىنى دەمسىز؟ ھەرىدىن بال ئېلىنىدۇ...
- بال نېمە بولماقچى؟
- بالدىن نېمە بولىسىۇن؟ ھەممە نەرسە بولىدۇ...
- دېمەكچىمەنكى، بىز مەكتەپتە نېمە قىلىمىز؟
- رۇخسەت قىلىشىڭىز، مەن ئۇنىمۇ سۆزلەپ بەرسەم... دېدى ھېلىقى ئادەم، - بايا بىر ئەپەندى، باللىرىمىزغا تۇرمۇشتا كېرەكلىك بىلىملەر بېرىلىشى كېرەك، دەپ راست ئېيتتى. ناھايىتى توغرا... مەسىلەن، مېنىڭ بالام بىر ئۈچبۇلۇڭنىڭ ئۈچ بۇلۇڭنىڭ يىغىندىسى 180 گرادۇس ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ، ھەرە قانداق بېقىلىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. بىر ئۈچبۇلۇڭنىڭ ئۈچ بۇلۇڭنىڭ يىغىندىسى 180 گرادۇس بولسۇن، 300 گرادۇس بولسۇن، بەش مىڭ گرادۇس بولسۇن، بۇنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ ئۆتۈنۈپ سورايىمەنكى، ئېيتىڭا، مۇشۇ ياشقا كەلدۇق، قايسىمىزدىن تۇرمۇشتا بىر ئۈچبۇلۇڭنىڭ ئۈچ بۇلۇڭنىڭ قانچە گرادۇس ئىكەنلىكى سورالدى؟ باللىرىمىزنىڭ يۇمران مېڭىلىرى ئەھمىيەتسىز نەرسىلەر بىلەن تولدۇرۇلۇپسۇن. ئۇلارغا پايدىلىق بىلىملەر، مەسىلەن، بالچىلىق ئۆگىتىلسۇن... مەكتەپتە بال ساندىقلىرى بولۇشى كېرەك. تۈركىيە پەقەت بالچىلىق بىلەنلا تەرەققىي قىلالايدۇ. چۈنكى، بال ھەرىسى قوي-كالىلارغا ئوخشىمايدۇ. كالا سۈت بېرىدۇ، لېكىن چۆپ-سامان يەيدۇ. ھەرە ھېچ نەرسە يېمەيدۇ، خالىس بال بېرىدۇ...

يەنە بىرەيلەن ئورنىدىن تۇردى:

- ناھايىتى توغرا ئېيتىسىز، بىراق ئۇ،- دېدى ئۇ،- شەھەر ئىچىدە ھەرە باققىلى بولمايدۇ. قاراڭا، تۇرخۇنلاردىن چىققان ئىس-تۈتەكلەردىن ئادەملەر تەستە ياشاۋاتسا، ھەرە قانداق ياشىسۇن؟ ئۇنىڭدىن باشقا، ھەرە ياشىغان يېرىگە قاراپ ھوسۇل بېرىدۇ. شەھەر ئىچىدە ھەرە باققىلى بولسىمۇ، ئۇ بال بەرمەيدۇ، قاراماي، كوكس مېيى بېرىدۇ، ئەپەندى...

زالدىكلەر ئۇنلۇك ھالدا بۇ كىشىنىڭ دېگەنلىرىنى توغرا تېپىشتى. ئۇ كىشى دېدى:

- مېنىڭ يەنە بىر تەكلىپىم بار، ھەرە ئەمەس، توخۇ بېقىش كېرەك. توخۇ دەپ سەل قارىماڭلار، بالىلىرىمىز توخۇچىلىقنى ئۆگەنسە...

مۇدىر ئۇ كىشىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:

- ئەپەندى، ھېلىلا دېدىم، بىز ئۆزلۈكىمىزدىن مەكتەپتە بالچىلىق، توخۇچىلىق، كالىچىلىق قىلالمايمىز. دەرس پروگراممىلىرىنى مائارىپ مىنىستىرلىقى تۈزىدۇ. بۇ يېزا ئىگىلىك مەكتىپى ئەمەس، باشلانغۇچ مەكتەپ،- دېدى.

ياسىنىۋالغان بىر خانىم ئورنىدىن تۇرۇپ:

- مېنىڭچە، مەزمۇندىن بەك يىراقلاپ كەتتۇقىمىكىن. مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقىمىزنىڭ بىر ئەزاسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، باشقا بىر تەكلىپ بېرىمەن. مەكتىپىمىزدىكى ياردەمگە مۇھتاج نامرات بالىلار ئۈچۈن نېمە ئويلاش كېرەك؟ بىر لاتارى ئۇيۇشتۇرامدۇق ياكى ئۆتكەن يىلىدىكىدەك يەنە مەخسۇس تانسا كېچىلىكى ئۆتكۈزەمدۇق؟- دېدى.

ئۇزۇن تالاش-تارتىشتىن كېيىن، پەيتى بولغانلىقى ئۈچۈن مەخسۇس تانسا كېچىلىكى ئۆتكۈزۈش لايىق تېپىلدى. ئاندىن زالدىكى ئاتا-ئانىلاردىن ياردەم پۇل يىغىشقا باشلىدى.

ئاتا-ئانىلار ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىپ بالىلىرىنىڭ دەرس ئەھۋاللىرىنى ئۇقۇشقىلى باشلىدى. بىزمۇ زالغا كىرىپ لىمون سۈيى، چاي، پىرەنىكلەرنى تارقىتىشقا باشلىدۇق.

راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ كۈنى تازا تاماشا كۆردۈق. مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنلىرىنىڭ ھەممىسىگە قاتناشقان بولسام نېمىدىگەن ياخشى بولاتتى. سىلەرنىڭ مەكتەپتىمۇ مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنى بولسا، بىر ئامال تېپىپ ئۇنىڭدىكى گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلاپ باق.

بۇ يىغىنغا ئاپاممۇ قاتناشقاندى. ئۇ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە:

- نېمىشقا پىكىر قىلىدىنڭ، ئاپا؟- دېدىم.

- ۋاي، ماڭا پىكىر قىلىشقا نەدىكى پۇرسەت بولسۇن؟ ئاغزىغا كەلگىنىنى دېيىشتى...- دېدى

ئاپام.

- دەيدىغان سۆزۈڭ بارمىدى؟- دېدىم مەن.
- مېنىڭ ئاغزىم، تىلىم يوقمۇ؟ ئەلۋەتتە مەنمۇ ئۇلاردەك سۆزلىيەلەيمەن، مەنمۇ بىر-ئىككى
ئېغىز پىكىر قىلاتتىم... بىراق پۇرسەت بولمىدى.

مانا، سېنىڭكىدىنمۇ ئۇزۇن بىر خەت يازدىم.

مىنەگە ئېيتىپ قويارسەن، خېتىمگە تېخى جاۋاب يازمىدى.

مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەپ:

زەينەب يالقىر
1964-يىلى 24-يانۋار، ئەنقەرە

ھازىرقى بالىلار كارامەت

زەينەب:

خېتىڭنى ئوقۇغىنىمدا، مەكتىپىمىزدىكى مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنىمۇ كۆز ئالدىمغا
خۇددى كىنودەك گەۋدىلەندى. مەكتىپىمىزدىكى بۇ يىغىنغا دادام زادى بارالمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ ۋاقتى
يوق. ئۇ زاۋۇتتىن ھەر ئاخشام ئۆيگە ھېرىپ-ئېچىپ كېلىدۇ. بەزى كۈنلىرى ئارتۇق ئىشلەپ ناھايىتى
كەچ قايتىدۇ، يەكشەنبە كۈنلىرىلا ئۆيدە بولىدۇ. ئۆيىنىڭ پۈتۈن ئىشلىرى ئاپامنىڭ زىمىسىدە
بولغانلىقتىن، ئۇمۇ يىغىنلارغا بارالمايدۇ.

ساڭا بىر خەۋەرنى ئېيتاي: بىزنىڭ «كارامەت» بىرىنچى بولدى.

نېمە دېمەكچى بولغىنىمنى چۈشىنەلمىگەن بولساڭ كېرەك. بىزنىڭ «كارامەت» نىڭ كىملىكىنى
بىلەمسەن؟ سىڭلىم پاتوش. ئۇ ئۆتكەن يەكشەنبە ئالتە «كارامەت» مۇسابىقىگە چۈشتى. راستىنى
ئېيتقاندا، «ئالتە كارامەت» نى بىر-بىرىگە سوقۇشتۇردى. مېنىڭچە بىزنىڭ كارامەت بىرىنچىلىكىنى
ئالدى.

مېنىڭ ئىككى تاغام بار. بىرىنىڭ ئىككى، يەنە بىرىنىڭ بىر «كارامىتى» بار. ئۇلار بىزنىڭكىگە مېھمان بولۇپ كەلگەندى. دادام بىلەن بىر زاۋۇتتا ئىشلەيدىغان ئىنژېنېر بىلەن قوشنىمىزمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرىدىن «كارامىتى» بولۇپ، ئۆيدە جەمئىي ئالتە «كارامەت» بولدى.

چوڭ تاغامنىڭ بىر مەجەزى بار، كىمىنى كۆرسە بالىلىرىنى ماختاپ بېرىدۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ ئىككىلا بالىسى «كارامەت» ئىكەن. ئۇ ھەر قېتىم بىزنىڭكىگە كەلگەندە ئىككى «كارامىتى» نىڭ يېڭى-يېڭى ئارتۇقچىلىقلىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ:

- ئۆتكەن كۈنى بىزنىڭ شاكىچىكىنىڭ نېمە قىلغانلىقىنى بىلەمسىلەر؟ ئەزىرايى، كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان ئىش،- دەپ باشلايدۇ ئۇ.

- ئۇ كەچتە ئىشتىن قايتىپ ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا، بالىسى يۈگۈرۈپ بېرىپ ساپما كەشلىرىنى ئەكەپ بېرىدىكەن ياكى شۇنىڭدەك بىر ئىشلارنى قىلىدىكەن. تاغامنىڭ ماختىغانىسى ئاغزى ئېچىلىپلا كېتىدۇ:

- ئۇ ياشتىكى بالىنىڭ بۇنىڭغا قانداقمۇ ئەقلى يەتسۇن، ھەيران قالغىن. ساپما كەشنى ئەكەپ بېرىدۇ دەيمەن... قاراڭ، بۇ ئەقىل-پاراسەتنى! كارامەت بىر بالا بولۇپ چىقتى.

چوڭ تاغام، ساپما كەش ئەكەپ بېرىدۇ، دەپ ھەيران قالغان بالىسىنىڭ قانچە ياشتا ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ پاتوشتىن بىر ياش چوڭ، يوغانلا بوپقالغان بالا...

بۈگۈن تاغام ھەر ۋاقىتتىكىدەك «كارامىتى» نى كۆككە كۆتۈرگەندە، ئىنژېنېرمۇ بوش كەلمىدى:

- ھازىرقى بالىلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق... مېنىڭ قىزىم تېخى يەتتىگە توشماي تۇرۇپ فرانسۇزچىنى سۆزلەيدۇ.

- نېمە دېدىڭىز! كارامەت ئىكەن-ھە!

- شۇنداق، كارامەت! فرانسۇزچىنى سويۇۋېتىدۇ.

- مېنىڭ شاكىچىكىم، كۆز تەگمىسۇن، ئاكىسىدىنمۇ كارامەت. چوڭ ئوغۇلمۇ كارامەت دەڭلا... ھەر ئىككىسى بىر-بىرىنى بېسىپ چۈشىدۇ. بىر كۈنى ئىشتىن قايتىپ كەلسەم، بالىلارنىڭ ئانىسى: «ئوغلۇمىز چوڭ بولۇپ قالدى، ئەمدى ئۇنى مەن باشقۇرالمىمەن، گېپىمنى ئاڭلىمايدۇ، ھازىر كوچىدا توپ ئويناۋاتىدۇ، چاقىرسام قۇلاق سالمىدى، ئۆزىڭىز چاقىرىپ كىرىڭ!» دېدى. كوچىغا ئىزدەپ چىقتىم، بالىنىڭ باش-كۆزى تەرگە چۆمۈپ كېتىپتۇ، چاقىرسام كەلمىدى. تۈگۈرۈپ بېرىپ تۇتۇپ كېلەي دېسەم، مەندىن تېز يۈگۈرىدۇ، يېتىشەلمەيمەن. ئۆزى مۇشتۇمدەك، لېكىن شۇنداق يۈگۈرىدۇكى، ئەيھاناس، كارامەت...

بۇ چاغدا قوشنىمىز: «مېنىڭ قىزىمۇ شۇنداق، كۆز تەگمىسۇن، بىر كارامەت» دەپ ئەمدىلا گەپ باشلىشىغا، چوڭ تاغام پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي: «گېپىڭىزنى بۆلۈۋەتتىم» دېگىنىچە «كارامىتى» نى ماختاشنى داۋاملاشتۇردى:

- كېيىنچۇ... مەن قوغلىدىم، ئۇ قاچتى، زادىلا تۇتالدىم. ئاخىر كەينىدىن: «ماڭ، ئۆيگە كىر، بولمىسا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىمەن!» دەپ ۋارقىرىدىم. ئەلپازىمدىن قورقۇپ كەينىگە ياندى. لېكىن، نېمە دەيدۇ دېمەمسىز؟ «مەن بىلەن كارىڭ نېمە، سەن مېنىڭ ئاپامىدىڭ؟» دېسەممۇ! قاراڭ ئۇنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى! نېمىدېگەن كۈچلۈك مەنتىقە! بۇنداق گەپنى چوڭ ئادەممۇ ئويلاپ تاپالمايدۇ...

چوڭ تاغام گەپ قىلغاچ ئوغلغا قاراپ شۇنداق زوقلىنىپ كۈلەتتىكى، يېنىدىكىلەر مۇ كۆڭلىگە يارىشا كۈلۈپ قويۇشتى.

- كۆز تەگمىسۇن، سىزنىڭمۇ ناھايىتى ئەقىللىق ئىكەن! - دەپ قويدى ئىنژېنېر ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا.

- شۇنداق... - دېدى تاغام، - بىزنىڭ ئۆيىدىكى ئىش تەقسىماتىنىمۇ بىلىدۇ ئۇ يوغانباش...

ئۇ مېنىڭ جىيەنىم بولىدۇ. مەندىن بىر يېرىم ياش كىچىك. ئۇنىڭ بەك ياخشى كۆرىمەن. بىراق، ئۇنىڭ قىلغىنى پۈتۈنلەي تەربىيىسىزلىك.

بايا گېپى ئۈزۈلۈپ قالغان قوشنىمىز:

- مېنىڭ قىزىمۇ ھازىردىن باشلاپ رەسسام بولدى، - دېدى، - ئۇنىڭ سىزغان رەسىملىرىنى كۆرسىتىش ھەيران قالىسىز. كۆرگەنلەر توۋا دەپ ياقىسىنى چىشلەشتى. ئەزىرايى كارامەت...
- كۆز تېگىپ كېتەمدىكىن دەپ قورقىمەن، - دەپ قوشۇمچە قىلدى ئاپىسى.

كىچىك تاغاممۇ:

- ھازىرقى زامان بالىلىرىنىڭ ھەممىسى، نېمە قىسمەتتۇ، بىر مۆجىزە بولۇپ چىقىۋاتىدۇ! - دەپ سۆز باشلاپ، ئۆز ئوغلنىڭ ناخشىنى ناھايىتى ياخشى ئېيتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ كەتتى.

داداممۇ ئۇلاردىن قالمايدۇ - دە.

- بىزنىڭ پاتوشۇمۇ بالېتچى بولغۇسى، - دېدى ئۇ، - ھازىردىن باشلاپلا شۇنداق ئوينىدايدۇكى، ئەقىللىرىم ھەيران قالىدۇ.

- مەن قىزىمنى ئۇسسۇلچى قىلمايمەن! - دېدى ئاپام.

- سەن چۈشەنمەيسەن، خانىم، - دېدى دادام، - ئۇسسۇلچى باشقا، بالېتچى باشقا... بىزنىڭ قىزىمىز بالېتچى بولىدۇ...

- قانداقلا بولمىسۇن، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا يالڭاچلىقنىڭ ئوينىدايدىغانىدۇ؟ بۇنداق بولۇشنى خالىمايمەن!

بۇ سۆزلەر ماڭا قانداق تەسىر قىلغانلىقىنى بىلمەسەن؟ خۇددى بىرەيلەن چىقىپ: «بالام تېخى ئەمدى يىگىرمە ياشقا كىردى. ئۆتكەن كۈنى ئانىسىنى ئېمىۋېتىپ، بىردى قاتتىق ئاۋاز بىلەن، دادا مېنى ئۆيلەپ قويۇڭ، دېمەسمۇ! داڭقىتىپ قالدىم. شۇ ياشتىكى بالىمۇ گەپ قىلغىنىغا ھەيرانمەن. <ھازىرقى بالىلار كارامەت>» دەيدىغاندەك بىلىنىپ كەتتى.

بىر كۈنى، قوشنا ئاياللاردىن بىرى ئاپامغا بالىسىنىڭ بىر يېرىم ياشتا ئايىغى چىققانلىقىنى، بۇنىڭغا ناھايىتى ھەيران قالغانلىقىنى ئېيتقاندى، ئىچىمدە: «بالىلارنىڭ بىر يېرىم ياشتا ئايىغى چىقماي نېمە بوپتۇ. يا بولمىسا ماڭماي ئۇچاتتىمۇ؟» دېدىم.

كىچىك بالا نېمىلا قىلسا «كارامەت» بولارمىش، ھەتتا گەپ قىلىشىمۇ «كارامەت» بولارمىش... بالا دېگەن گەپ قىلماي ھاۋشىماقچىمىدى. بىر ئازدىن كېيىن ئۆيىنىڭ ئىچى «كارامەت» بالىلارنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇشىدىن روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىغا ئايلاندى.

ئىنژېنېرنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇيدىغان تارىق ئىسىملىك بىر بالىسى بار ئىدى. دادىسى:
- تارىقمۇ كىچىكىدە بىر كارامەت بالا ئىدى. لېكىن، قانداقتۇر كېيىنچە كارامىتى بىر ئاز پەسىيىپ قالدى،- دېدى.
- قانداق كارامەتلىرى بار؟- دەپ سورىدى كىچىك تاغام.

ئۇ دەپ بېرىۋاتقاندا، مەن بالغا سىنچىلاپ قارىدىم. چوپچوڭ بىر ئوغۇل بالا تاياق يەۋبېرىپ گالۋاڭ بولۇپ قاپتۇ.

ئاتا-ئانىلار، «كارامەت»لەرنىڭ مۇسابىقىسى باشلاندى دەپ تەقەززا بولۇشاتتى. چوڭ تاغام تاقەتسىزلىنىپ، بەش ياشلىق قىزىغا:
- قېنى، بىر ناخشا ئېيتىپ بەرگىنە، چوڭ داداڭ، چوڭ ئايىلىرىڭ ئاڭلاپ باقسۇن،- دېدى.

قىز ئوڭ-سولغا تولغىنىپ:
- ئى... دېدى.
- ھە، قىزىم، چاپسان بول.
- ئېيتىمەن!
- بىزنىڭ بالىلارنىڭ مۇزىكىغا تالانتى بار،- دېدى ئاپام،- ھەر ئىككىسى پىئانىنو چالىدۇ. بۇ يەردە پىئانىنو بولسىدى، ئوغلۇم سىلەرگە دۇمباق چېلىپ بېرەتتى.

تاغام دەرھال تۈزەتتى:
- دۇمباق ئەمەس، خانىم، مازۇركا...
- دۇمباقمۇ، مازۇركىمۇ، قانداقلا بولسۇن، ئۇلاردىن بىرىنى چېلىپ بېرەتتى. مېنىڭمۇ بۇرۇن موزىكىغا ھەۋىسىم بار ئىدى، ئوغلۇمىز مېنى تارتىپتۇ.

ئۇلار كىچىك قىزنى يەنە ياخشا ئېيتىپ بېرىشكە قىستاشتى.
- ئېيتىمىساڭ، بۇنىڭدىن كېيىن چىرايلىك كىيىملىرىڭنى كىيگۈزمەيمەن.
- كىيگۈزمىسەڭ كىيگۈزمە!

قىز زورلىغانسىرى تېخىمۇ نازلىناتتى. تاغام:
- ناخشا ئېيتىپ بەرسەڭ شاكىلات بېرىمەن،- دېۋىدى، قىزى:
- قايسى ناخشىنى ئېيتاي؟- دەپ سورىدى.
- «ماشىنىغا تاش قويدۇم»نى ئېيت.

تاغام قەھۋە پەتنۇسىنى داپ قىلىپ چېلىپ بەردى، چوڭ ئاپام چاۋاك چېلىپ تەڭكەش قىلدى. قىز چىرقىراق ئاۋاز بىلەن ئېيتىشقا باشلىدى. قىزنىڭ ئاۋازى پەسىپ قالسما، چوڭ ئاپام قوشۇلۇپ ئېيتىشاتتى. چوڭ ئاپامنىڭ ئاۋازى قىزنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ كەتكەندى.

«بەگ ئوغلنىڭ قىزلىرى، ئىمانىم،
قاش ئېتىپ كۆز قىسىدۇ، ئىمانىم.»

ناخشا ئاياغلاشقاندا، جىيەنىم ئالقىشلاندى. چوڭ ئاپام ئىنژېنېرنىڭ خوتۇنىغا:
- سوغۇق تېگىپ قاپتىكەن، بۈگۈن ئاۋازى تازا ياخشى ئەمەس، - دېدى.
- ياق، خېنىم، ناھايىتى ياخشى ئېيتتى، كۆز تەگمىسۇن!

بۇ چاغدا كىچىك تاغاممۇ ئوغلغا:
- قېنى، سەنمۇ بىر شېئىر ئوقۇپ بەرگىنە، ئاڭلاپ باقايلى، - دېدى.

ئوغل تامنىڭ بۇلۇڭىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالدى.
- ئوقۇغىنا، ئوغلۇم، قېنى تېز بول...

ھەدەپ زورلاۋېرىپ، ئاخىر كىچىك تاغامنىڭ قاپاقلىرى تۈرۈلدى.
- ئوقۇساڭچۇ، ھارامزادە! - دەپ ۋارقىردى ئۇ.

جىيەنىم يىغلاشقا باشلىدى. بىچارىنىڭ شۆلگىيى ماڭتىسىغا، ماڭتىسى كۆز يېشىغا قېتىلدى. ئۇ يىغلاپ ئېسەدىگەن ھالدا شېئىرنى ئوقۇشقا باشلىدى. راستىنى ئېيتقاندا، كىچىك تاغام، كىچىك ئاپام، جىيەنىم ئۈچى بىرلىكتە ئوقۇشتى.

جىيەنىم شېئىردىكى بىرەر سۆزنى ئېسىگە ئالماي تۇرۇپ قالغاندا، كىچىك تاغام بىلەن كىچىك ئاپام كەينى-كەينىدىن دەپ بېرەتتى:

جىيەنىم: مۇشۇكۈم... مۇشۇكۈم... مۇشۇكۈم...

تاغام: ھە... ئاندىن، ئوغلۇم؟

كىچىك ئاپام: بۈگۈن نېمە بولدۇڭ، ئوغلۇم؟ بۇ بالام بەك تارتىنچاق.

جیەنەم: مۇشۇكۈم... مۇشۇكۈم... مۇشۇكۈم.
- قانچە مۇشۇكۈڭ بار؟- دېدى تاغام تېرىكىپ.

ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى.

كچىك ئاپام: بالنى قورقۇنماڭ! ۋارقىراپ- جارقىراپ بالنى گاڭگىرىتىۋەتتىڭىز!

جیەنەم: مۇشۇكۈم...

تاغام: يەنە...

جیەنەم: يەنە سۈت ئېمىدۇ... سۈت ئېمىدۇ... سۈت ئېمىدۇ...

كچىك ئاپام: مياۋ...

جیەنەم: مياۋ...

تاغام: دەيدۇ...

جیەنەم: دەيدۇ...

كچىك ئاپام: يەنە...

جیەنەم: يەنە نېمە دەيدۇ... نېمە دەيدۇ...

تاغام: ئالا مۇشۇكۈم... ناننى يۇتالمايدۇ... چاشقان... چاشقان... چاشقان...

تاغام: چاشقاندىن كېيىن؟

جىيەنم: چاشقان تۇتالمايدۇ.

كىچىك ئاپام: ئاپىرىن!

جىيەنم: ھەي يارىماس، ئالا مۇشۇكۇم...

جىيەنمىمۇ قۇتۇلدى، بىزمۇ ھەم... كىچىك تاغام رازى بولمىغانلىقى ئۈچۈن جىيەنمگە:

- ئېشەك! - دەپ ۋارقىردى.
- بالا كۆپچىلىكتىن يېتىرىدى، - دېدى كىچىك ئاپام.
- ھەئە، كۆپچىلىكتىن تارتىندى شاكىچىك، - دېدى ئىنژېنېرنىڭ خوتۇنى.

بىز ئۇنى ئالقىشلاۋاتقىنىمىزدا، جىيەنم يېڭىنىڭ ئۇچى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈتكەن ھالدا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

قوشنىمىز كارامەت رەسسام بولغان قىزىغا دېدى:
- رەسىملىرىڭنى ئەپكەلدېگىمۇ؟ ئەپكەلگەن بولساڭ تاغلىرىڭغا كۆرسەت.

قىز بېشىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ: «ئى...» دەپ قارشىلىق كۆرسەتتى. بۇ چاغدا ئاپىسى يەنە:
- بۇ يەردە بوياق بولغان بولسا ھازىرلا سىزاتتى، - دېگەندى، دادام ماڭا:
- بوياقلىرىڭنى ئېلىپ بەر، ئوغلۇم! - دېدى.

ئىنتايىن ئىچىم پۇشتى، بىراق بەرمىسەم بولمايتتى. دادام يىل بېشىدا ئېلىپ بەرگەن بوياقلارنى بەردىم. بالا ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ ئالدىدىكى قەغەزنى بوياشقا باشلىدى. زېرىككىنىمىدىن قارىماسلىق ئۈچۈن يېنىدىن نېرى كەتتىم. «كارامەت» لەرنىڭ بىرى رەسىمنى سىزغۇچە، ئىنژېنېر فرانسۇزچىنى سۆدەك سۆزلەيدىغان قىزنى چاقىردى. ئۇ قىزغا فرانسۇزچە بىر نېمە دېگەندى، قىز: «ۋىي» دېدى، دادىسى دەۋەرگە نىسبىرى، قىزمۇ «ۋىي» دەۋەردى. دادىسى:

- ياق... «ۋىي» ئەمەستۇ؟ - دېۋىدى، قىز:
- «نو» مۇ؟ «نو» دەرسىگە كەلدۇقمۇ؟ - دېدى.
- «نو» دېمەمسەن، ئەمدى نۆۋەت «نو» غا كەلدى.

ئاندىن قىز دادىسى نېمە دېسە، «نو» دېيىشكە باشلىدى. پۈتۈن دىققەت بىلەن ئىنژېنېرنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئېسىمدە تۇتۇشقا تىرىشاتتىم، چۈنكى بۇ ۋەقەنى ساڭا يازماقچىدىم. بىراق ئۇنىڭ دېگەنلىرىدىن ناھايىتى ئاز بىر قىسمىنى چۈشەندىم. بۇ گەپلەرنى بۇرۇن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بىر ئاكىمىزدىن ئاڭلىۋالغانىدىم.

ئىنژېنېر:

- «فېرمې لاپورت» - دېگەندى، بۇ سۆزنى ئاڭلىغان قىز:
- «ۋىي»، - دېگىنىچە بېرىپ ئاپىسىنى سۆيۈپ قويدى.
- «فېرمې لاپورت» دېگەندە ئاپىسىنى سۆيمەيدۇ، - دېدى دادىسى، - «بېزى لامېر» دېگەندە ئاپاڭنى سۆيسەن.
- بالىنى قورقۇتۇۋاتسىز، - دېدى ئاپىسى.
- «فېرمې لاپورت» دېگەندە نېمە قىلاتتىم؟ - دەپ سورىدى قىز.
- دېرىزىنى ئاچسەن، - دېدى ئاپىسى.

ئىنژېنېر خوتۇننىڭ خاتاسىنى تۈزەتتى:

- سەن جىم تۇر... سېنىڭ دېگىنىڭ «ئوۋرې لافونېر»، «فېرمې لاپورت» «ئىشكىنى ياپ» دېگەنلىك بولىدۇ.
- ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، - دېدى ئايال، - بىزگە مەكتەپتە شۇنداق ئۆگەتكەن.

ئىنژېنېر بىلەن خوتۇنى «ئىشكىنى ياپ»، «دېرىزىنى ئاچ» دەپ تالاش-تارتىش قىلغىلى تۇردى.
ئاخىرىدا ئايال:
- فرانسۇزچىنى يالغۇز سىزلا ئوقۇغانمۇ؟ مەنمۇ مەكتەپتە ئۆگەنگەن. كىمدىن سورىسىڭىز سوراڭ،
«فېرمې لاپورت» «دېرىزىنى ئاچ» دېگەن بولىدۇ، - دېدى. - مەن فرانسۇزچىنى يالغۇز مەكتەپتەلا ئۆگەنگەن ئەمەس، فرانسىيىدىمۇ ئۆگەنگەن...

- ۋايىيەي، ئىككىمىز بىللە ئىدۇققۇ... ھەتتا بىر ماگىزىندا پىرىكازچىك قىزدىن ماڭا باغىرداق ئالماقچى بولۇپ، نېمە دەيدىغانى بىلەلمەي ئىشارەت بىلەن ئۇقتۇرغاندىڭىز، قىزمۇ خىاتا ئۇقۇپ، ماڭا باغىرداق ئورنىغا، سىزگە ئوۋچىلارنىڭ سومكىسىنى ئېلىپ كۆرسەتكەن...

ئىنژېنېر قاپاقلىرىنى تۇرۇپ:

- خانىم، خانىم! - دېدى، - سەن فرانسىيە بىلەن گېرمانىيىنى ئارىلاشتۇرۇپ قويۇۋاتسىەن. سەن دېگەن ئۇ ئىش گېرمانىيەدە بولغان. مەن فرانسۇزچە سۆزلىسەم، فرانسۇزلارنىڭ ئاغىزى ئېچىلىپ قالىدۇ...

ئەر-خوتۇن ئارىسىدىكى تالاش-تارتىشنى توختىتىش ئۈچۈن، قوشنىمىز ئۈستەلدە رەسىم سىزىۋاتقان كىچىك قىزدىن:
- سىزىپ بولغۇڭمۇ، قىزىم؟ - دەپ سورىدى.
- سىزدىم، - دېدى قىز.

ئاپىسى بىردىن پەرياد كۆتۈردى:

- مانا، تازا سىزىپتۇ. ۋاي خۇدايمەي، بۇ كىيىملىرىنى يېڭى كىيگۈزگەندىم، رەسۋا قىلىپتۇ...

«كارامەت» رەسسام بويىغا مەلۇم، سېرىك ئويۇندىكى قىزىقچىنىڭ ئەينى ئۆزى بويىغا مەلۇم.

ئىنژېنېر رەسىمگە قاراپ:

- كۆز تەگمىسۇن، بەك چىرايلىق سىزىپسەن، قىزىم، - دېدى.

«كارامەت» بالىلارنى ھەممىدىن كۆپ ماختايدىغان دادام ئىدى. نۆۋەت بىزنىڭ پاتوشقا كەلگەندى. دادام، باشقىلارنىڭ پاتوشنىمۇ ماختىسۇن دەپ، ھەدەپ ئۇنى ماختاشقا باشلىدى. - مېنىڭ قىزىم بالىتېچى بولغۇسى، - دېدى دادام، - قېنى قىزىم، بىر ئويىناپ بەرگىنە، بۇ تاغلىرىنىڭ كۆرۈپ باقسۇن.

پاتوش بۇلۇڭغا قىسىلىپ قىمىرلىماي تۇرۇۋالدى.

- قېنى، ئاپئاق قىزىم...

بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي تۇرغان پاتوشنى ئىلھاملاندۇرۇش ئۈچۈن، دادام ئۆزى چاۋاك چېلىپ ئاھاڭنى باشلاپ بەردى. كەينىدىن ئىنژېنېر ۋە ئۇنىڭ خوتۇنىمۇ چاۋاك چېلىشىپ بەردى. - قېنى باشلا، قىزىم، - دېيىشەتتى ئۇلار.

ئاپام گۇناھكار دەك دۈگىيىپ تۇرغان پاتوشنىڭ يېنىغا بارغاندا، قىزنىڭ نېمە ئۈچۈن قىمىرلىماي تۇرۇۋالغانلىقى مەلۇم بولدى.

- ۋاي... دەپ ۋارقىردى ئاپام، - ئۇ قىلىدىغىنىنى قىلىپ بوپتۇ!

ئاپام پاتوشنى يۇيۇپ تازىلاش ئۈچۈن كۆتۈرۈپ سىرتقا ئاچقىپ كەتتى.

- ھېچقاچان بۇنداق قىلىپ باقمىغاندى، بۈگۈن قانداقچە بۇنداق قىلىپ قالدىكەنە... - دېدى

دادام.

- كىچىك بالدە، ئەپەندى، ھەممە بالىلار شۇنداق، - دەپ كۆڭلىنى ياساپ قويدى ئىنژېنېرنىڭ

خوتۇنى.

بىزنىڭ «كارامەت» لەر مۇسابىقىمىز مانا شۇنداق ئاياغلاشتى. مەندىن سورىساڭ، «كارامەت» لەر مۇسابىقىسىدە سىڭلىم پاتوش بىرىنچىلىكىنى ئالغان بولاتتى.

مېھمانلار كەتكەندە، دادامغا:

- بىر كىتابتا ئوقۇپ، بۇ سۆزلەرنى دەپتىرىمگە يېزىۋالغاندىم. دادا، قاراڭ، نېمىدېگەن توغرا

دېيىلگەن، شۇنداقمۇ؟ - دېدىم - دە، بىر كىتابتىن دەپتىرىمگە كۆچۈرۈۋالغان مۇنۇ قۇرلارنى ئوقۇدۇم:

«ئېشەكنىڭ گەپ قىلىشى، ئادەمنىڭ يۈك كۆتۈرۈشى نورمال ئىش ئەمەس. لېكىن بەزى ئادەملەر ئېشەكنىڭ گەپ قىلىشىغا ئىنتايىن ھەيران قالدۇ. ئۇنداقتا، توغرىسى، ئىشەكنىڭ يۈك كۆتۈرۈشى، ئادەمنىڭ بولسا گەپ قىلىشىدۇر.»

- بۇنىڭ مەنىسى نېمە؟- دېدى دادام.
- يەنى بالىنىڭ بالا بولغىنى نورمال ئىش، چوڭ بولۇۋالغىنى نورمالسىزلىق،- دېدىم مەن.
- قۇرۇق گەپ قىلما!- دېدى دادام.

بىزنىڭ «كارامەت»لەر مۇسابىقىمىزنىڭ قىزىقلىقىمۇ سىلەرنىڭ مەكتەپ-ئائىلە ھەمكارلىقى يىغىنىڭلاردىنمۇ كەم بولمىدى.

خەۋەرلىرىڭنى كۈتۈپ، ساڭا خەيرلىك كۈنلەر تىلەيمەن، ساۋاقدىشىڭ:

ئەخمەت تارباي
1964-يىلى 30-يانۋار، ئىستانبۇل

جېنىم، ئومىقىم

ئەخمەت:

30-يانۋاردىكى خېتىڭگە كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن. خېتىڭ فېۋرال تەتلىنىڭ بىرىنچى كۈنى تەگكەندى، ئوقۇپ شۇنداق كۈلۈپ كەتتىكى، كۆزلىرىمدىن ياش چىقىپ كەتتى.

بىزنىڭ ئۆيىدە بۇرۇن ھەدەمنى كارامەت بالا بولىدۇ، دەپ قارايدىكەن، كېيىن «كارامەت»لىكنىڭ ھەدەمدىن ناھايىتى يىراقلىقىنى كۆرۈپ، بىزنىڭ ئائىلىدە كارامەت بالا چىقىش ئۈمىدى قالماپتۇ. شۇ سەۋەبتىن مەندىن ۋە مەتىندىن بۇنداق ئۈمىد كۈتمەپتۇ.

ھەدەم كارامەت بالا دەپ قارالغان كۈنلەر ئېسىمدە بار. مەن ئۇ چاغدا تېخى مەكتەپكە كىرمىگەندىم. دادام كەچقۇرۇن ئىشتىن قايتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا فرانسۇزچە ئۆگىتىشكە ھەپلىشەتتى. لېكىن، ھەدەم بىر فرانسۇزچە شېئىرنى بىر نەچچە ھەپتىگىچە يادلىيالمىغاندى. مەن

ئۇلارنىڭ يېنىدا ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ئۇ شېئىرنى ئۆزلۈكۈمدىن يادلىۋالغانىدىم. ئارىدىن بىر نەچچە يىللار ئۆتتى، شېئىر ھازىرغىچە يادىمدا.

ھەدەمنىڭ نېمىشقا يادلىيالمىغىنىنى بىلمەيمەن، لېكىن ئاڭلاۋېرىپ مېنىڭ يادىمدا قاپتۇ. دادام ھەدەمگە بۇ فرانسۇزچە شېئىرنى يادلىتىش ئۈچۈن شۇنچە كۆپ تەكرارلاتتىكى، يالغۇز مەنلا ئەمەس، ئاپاممۇ، ھەتتا خىزمەتچىمىزمۇ يادلىۋالغانىدى. ھەدەم بۇ شېئىرنى گويا خەنزۇچە گەپ قىلىۋاتقاندا، چاچى-پاچى بىر ئاۋاز بىلەن ئوقۇيتتى.

بىر كۈنى، دادامنىڭ ياۋروپادا ئوقۇغان بىر پېداگوگ دوستى شۇنداق دەپتۇ: «چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش باشقىچە بىر قابىلىيەت. ھەرگىز بالاڭنى فرانسۇزچە ئۆگىتىمەن دەپ كەچكىچە زورلاۋەرمە. مەن پارىژدىكى ۋاقتىمدا، بىر نەچچە يىل ئۇ يەردە تۇرۇپمۇ فرانسۇز تىلىنى ئۆگىنەلمىگەنلەرنى كۆردۈم، ئۇلار ھەر كۈنى بېرىپ ئەتىدىن كەچكىچە ئولتۇرىدىغان قەھۋەخانىلاردا كۈتكۈچىلەرگە تۈركۈپ ئۆگىتەتتى. بەزى كىشىلەرنىڭ چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش قابىلىيىتى يوق، لېكىن چەت ئەللىكلەرگە ئۆز تىلىنى ئۆگىتىش قابىلىيىتى بار. بەلكىم سېنىڭ قىزىڭمۇ شۇنداقتۇ... ھەر بالدا بىر قابىلىيەت بولىدۇ. لېكىن، بۇ بالىنىڭ روھىدىكى مەخپىي ئۇرۇق بولۇپ، بۇ ئۇرۇقنى تېپىپ چىقىپ بىخلىنىدۇرۇش كېرەك، يەنى بالىنىڭ قابىلىيىتىنى مەيدانغا چىقىرىش كېرەك.»

دادام دوستىنىڭ بۇ سۆزلىرى بىلەن ھەدەمنىڭ روھىدا مەخپىي قابىلىيەت ئۇرۇقىنى بىخلىنىدۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئىسكىرىپكا ئۆگىتىشكە باشلىدى. لېكىن، ھەدەمنىڭ روھىدىكى مەخپىي قابىلىيەت ئۇرۇقى ئىسكىرىپكا ئاۋازى بىلەنمۇ بىخلىنىدى. ئۆيدە ئىسكىرىپكا ئۆگەتكەن ئايال: «خۇدا ساقلىسۇن، بۇ بالدا شۇنداق بىر ئاۋاز باركى، مېنىڭ قۇلقىمىمۇ پاڭ قىلىۋەتتى. ئۇنىڭغا دەرس بېرىشكە باشلىغىنىمىدىن بېرى، «دو»نى «سى»دىن، ئىشكىنىڭ غىچىرلىشىنى ئىسكىرىپكا ئاۋازىدىن پەرقلىنىدۇرلەلمەيدىغان بولىدۇم.» دەپتۇ.

ھەقىقەتەن ھەدەم شۇنداق. ئاشخانىدا بىر ئىستاك سۇنسا، ئىشكىنىڭ قوڭغۇرىقى چېلىنىدى، دەپ ئېچىشقا يۈكۈرىدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدا، ئوقۇتقۇچىسى ھەدەمگە: «ۋاي قىزىم، ساۋاقداشلىرىڭىز مارش ئېيتىۋاتقاندا، سىز جىم تۇرۇڭ، بولمىسا پۈتۈن ساۋاقداشلىرىڭىزنى ئازدۇرۇۋېتىدىكەنسىز» دەپتىكەن.

كېيىن ئۇنىڭغا رەسىم ئۆگىتىشكە باشلىدى، ئۇمۇ بولمىدى؛ بالېت كۇرسىغا ئەۋەتتى. بالېت كۇرسىنىڭ ھەدەمگە ناھايىتى چوڭ پايدىسى بولدى. چۈنكى، ھەدەم ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن بۇياقتا مېڭىپ يۈرگىنىدە، ئۇ يەر-بۇ يەرلەرگە ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ، يىقىلىپ-قوپۇپ يۈرەتتى، گويا ئېغىر يۈك كۆتۈرۈۋالغاندەك، قول-ئايىقلىرىنى ئۈستەل-ئورۇندۇقلارغا ئۇرۇۋالاتتى. بالېت كۇرسىغا بارغاندىن كېيىن بۇرۇنقىدەك ئۇرۇلمايدىغان بولدى.

ئاپام بىلەن دادام ھەدەمنىڭ روھىدا مەخپىي قابىلىيەت ئۇرۇقىنى بىخلىتىش ئۈچۈن شۇنداق كۆپ ھەپىلەشتىكى، ئاخىرى چارچاپ: «قابىلىيىتى كېيىنچە چىقىپ قالار، ئەڭ ياخشىسى، ھازىرچە مەكتەپتە ئوقۇپ تۇرسۇن...» دېيىشتى.

ھەدەم تەرتىپلىك ھالدا بىر سىنىپتىن كۆچۈپ كېلىۋېتىپ، تولۇق ئوتتۇرىنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا بۇ تەرتىپنى بۇزۇپ، ئىككى يىل كەينى-كەينىدىن سىنىپتا قالغاندىن كېيىن گۇۋاھنامە ئېلىپ مەكتەپتىن چىقىپ كەتتى.

ئۇ چاغدا ئاپام: «دېمەك، بۇ قىزنىڭ ئۆي ئايالى بولۇش قابىلىيىتى بار ئىكەن...» دېدى.

چۈنكى، سىناق قىلىنغان بىر ئۆي ئاياللىقىلا قالغانىدى. لېكىن، بۇ سىناق مۇ ئانچە ئۇزۇنغا بارمىدى. ئاپام ھەدەمنىڭ ئاشخانغا كىرىشىنى قەتئىي مەنئى قىلدى، چۈنكى ھەدەم بەش مىنۇت ئاشخانىدا بولۇپ، ھېچ نەرسىگە قول تەگكۈزمەي ئۆرە تۇرسىمۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىم ئاشخانىدا ئۆزىگە نەرسىنى جايىدىن تاپالمايتتى. يوغانلا بىر قازانمۇ يوقاپ كېتىپ، بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئويلىمىغان بىر يەردىن چىقاتتى.

ھەدەمنى بىر مۇتەخەسسسىگە كۆرسىتىپتەن، مۇتەخەسسسىس: «ئەپسۇس، بالىنىڭ روھىدىكى يوشۇرۇن قابىلىيەتنى تاپمىز دەپ بۇزۇپ قويۇپسىلەر. شۇڭا، بالىنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇۋېتىڭلار» دەپتۇ.

مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ھەدەمنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ھەدەم بىر ئاز ئەسلىگە كەلدى.

لېكىن، كەلگۈلۈك مەتنى بىلەن ماڭا كەلدى. ئاپام بىلەن دادام ھەدەمنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى تېپىش ئۈچۈن ھەپلىشىشتىن شۇنچىلىك چارچىغان ۋە ئۈمىدسىزلىككە چۈشكەن بولۇپ، بىز بىلەن ھەپلىشىشكە ماغدۇرى قالمىغانىدى. ھالبۇكى، ھەدەمگە كۆرسەتكەن غەمخورلۇقنى ماڭا ئەمەس، مەتنىگە كۆرسەتكەن بولسا، مەتنى ھەقىقەتەن قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرالايتتى. چۈنكى، مەتنىنىڭ ماشىنىلارغا زور ھەۋىسى بار ئىدى. بۇ ھەۋىسى بىلەن ئۇ ئۆيدىكى رادىئونى، كىرنالغۇنى، دادامنىڭ ساقال ماشىنىسىنى، قاينىغاندا چىرقىرايدىغان كورا قازانى، ئۇنئالغۇنى، توك پاتېفونى، رەسىم تارتىش ئاپپاراتىنى، تىكش ماشىنىسىنى، سائەتلەرنى، گاز ئوچاقنى ۋە باشقىلارنى بۇزۇپ بولغانىدى. ئۇ تام سائىتىنىڭ ئىچىدىن بىر چاقنى چىقىرىپ، قاينىغاندا چىرقىرايدىغان قازانغا، تىكش ماشىنىسىنىڭ بىر ۋېنتىسىنى رادىئوغا ئالماشتۇرۇشقا ناھايىتى قىزىقاتتى. ئىنىمنىڭ بۇ قابىلىيىتىنى دادام «قابىلىيەتسىزلىك» دەيدۇ. لېكىن، مەتنى بۇلارنى بىر ماشىنا ئىجاد قىلىش ئۈچۈن قىلاتتى.

دادامنىڭ ساۋاقىدىشى بولغان بىر قوشنىمىزنىڭمۇ نۇرتەن ئىسىملىك بىر «كارامەت» بالىسى بار. بۇ كىچىك قىزنىڭ كارامەت ئىكەنلىكىدىن ھېچ شۈبھە يوق. چۈنكى، نۇرتەن بىزنىڭ پۈتۈن بىر ئائىلىنىڭ بىر ۋاقىتلىق تامىقىدىنمۇ كۆپ تاماق يەيدۇ. كەينىدىن ئاپىسى: «بالامنىڭ ئىشتىھاسى تۇتۇلۇپ قالدى» دەپ، قىزىغا ئىشتىھا ئاچىدىغان دورىلار، ۋىتامىنلار، بېلىق مېيى قاتارلىقلارنى بېرىدۇ.

ئۇ لىغىرلاپ تۇرىدىغان بىر قىز بولۇپ، سېمىزلىكىدىن ئاران ماڭىدۇ، پاقالچاقلىرى يوتامدەك بار، دادىسىمۇ پۇۋلەپ قويغاندەك سېمىز ئادەم.

نۇرتەننىڭ ئاپىسى بىلەن دادىسى كېچىسى بىر يەرگە بارماقچى بولسا، ئۇنى بىزنىڭكىگە قويۇپ قويماقتى. بىزنىڭ ئاپىمىز بىلەن دادىمىزمۇ كىنوغا بارغان چاغلىرىدا مەتنى ئۆيدە يالغۇز تاشلىغۇسى كەلمەيتتى. چۈنكى، مەتن يا رادىئونى كوچىلايتتى، ياكى ساق توڭلاتقۇنى ياسايمەن دەپ بۇزاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، دادام بىلەن ئاپام ھەدەمنىمۇ ئېلىپ كىنوغا بارسا، مەتن بىلەن مەن نۇرتەنلەرنىڭكىدە قالاتتۇق.

ئۆتكەن بىر كېچە يەنە ئۇلارنىڭ ئۆيىدە قالغاندۇق. بىز بالىلار بىر ھۇجرىدا ئىدۇق. مەتن بىلەن نۇرتەنگە كىتابتىن چۆچەك ئوقۇپ بېرىۋاتاتتىم. نۇرتەن سۇ ئىچكىلى سىرتقا چىقىپ كەتكەندى، قايتىپ كىرىپ:

- بالىلار، بالىلار، ئاپام بىلەن دادام ئۇرۇشۇۋاتىدۇ. كېلىڭلار، تاماشىسىنى كۆرىمىز، - دېدى.

- ئۇرۇشقىنى نەدىن ئاڭلىدىڭ؟

- سۇ ئىچكىلى چىققاندىم، زالدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسام، ئاپام مېنى كۆرۈپ دادامنى: «جېنىم، شېكىرىم...» دېيىشكە باشلىدى. داداممۇ ئۇنى: «ئامرىقىم، يالغۇزۇم» دېدى. ئۇلار قاچانلىكى ئۇرۇشۇپ قالغاندا، تۇيۇقسىز يېنىغا بارسام، تەرىپىيە بۇزۇلمىسۇن، دەپ، بىر-بىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتا پاقىرىشىدۇ. يۈرۈڭلار، تاماشا كۆرەيلى...

- ئاپاملار بۇ چاغقىچە كىنودىن كەلگەندۇ، بىز ئەمدى ئۆيگە چىقايلى، - دېدىم مەن.

چىقىپ كېتىدىغانلىقىمىزنى دەپ قويۇش ئۈچۈن زالغا چىققىنىمىزدا، كۈلكىلىك بىر ئەھۋالنى ئۇچراتتۇق. بۇنداق ئىشنى كۆرىدىغانلىقىمىزنى بىلىسەم، ئۇلارنىڭ يېنىغا كىرمەيتتىم، ئەلۋەتتە. لېكىن، كىرىپ قويۇپ چىقالماي قالغاندىم: يەردە بىر گۈل قاچىسى پارە-پارە بولۇپ ياتاتتى. نۇرتەننىڭ ئاپىسىنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلۇپ كەتكەن، دادىسىنىڭمۇ يۈزلىرى تاتىلانغانىدى.

دادىسى دەرھال:

- قەدىرلىكىم، گۈل قاچىسىنى ئېلىۋەت، - دېدى.

- نۇرتەن كەلمىدۇ؟ - ئاپىسى بېشىنى بۇراپ، بىزنى كۆردى. ئاندىن قىزىغا، - مەن ساڭا ئىشىكىنى

چەكمەي تۇرۇپ كىرمە دېمىگەنمىدىم؟ - دېدى. ئاندىن ئېرىدىن، - شېكىرىم، قەھۋە ئەپكىرەيمۇ؟ - دەپ سورىدى.

- ئەپكىر، يالغۇزۇم، ئەپكىر، شېكىرىم... بەك تاتلىق بولۇپ كەتمىسۇن، ھاياتىم... - دېدى

دادىسى.

خوتۇننىڭ ساپما كەشى ساپادا، ئېرىنىڭ يېنىدا تۇراتتى.

- زەينەب ھەدەملەر چىقىپ كېتىدىكەن، ئاپا... - دېدى نۇرتەن. بېشىنى تۇتۇۋالغان نۇرتەننىڭ

دادىسى ئاغرىقتىن چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ:

- قانداقچە ئايىقىم تېپىلىپ كەتكىنىنى زادى بىلمىدىم... - دېدى.

ئۆيىمىزگە قايتىپ چىقتۇق. مەتن يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. مەن ساڭا بۇ خەتنى يازدىم. مانا ھازىر دادامنىڭ يۆتەلگىنىنى ئاڭلىدىم. ئۇلار كىنودىن قايتىپ كېلىشتى.

يەنە خەت ئارقىلىق كۆرۈشەرمىز. خەير-خوش، ئەخمەت.

زەينەب يالقىر
1964-يىلى 3-فېۋرال، ئەنقەرە

مېھماننىڭ يېنىدا

قەدىرلىك ساۋاقداشم زەينەب:

قوشناڭلارنىڭكىدە ئۆتكەن ۋەقەنى بايان قىلغان خېتىڭنى ئوقۇغىنىمدا، ئۈچ ھۇجرىلىق كىچىك بىر ئۆيدە ئولتۇرغىنىمىزغا خۇش بولدۇم، چۈنكى ئۆيدە نېمە ئىشلار بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرمىز ۋە كۆرۈپ تۇرمىز. شۇڭا، بىزدە قوشناڭلارنىڭكىدەك كۈلكىلىك ئىشلار يۈز بەرمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ ئارىلاپ كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان ۋەقەلەر بولۇپ تۇرىدۇ. ئۆتكەن يەكشەنبە ئاشۇنداق زېرىكەرلىك بىر كۈن بولدى.

دادام ئۆزى ئىشلەيدىغان زاۋۇت خوجايىنىنىڭ يەكشەنبە كۈنى بىزنىڭ ئۆيگە چۈشلۈك تاماققا كېلىدىغانلىقىنى ئېيتقاندى. مەن بۇنى زادىلا چۈشىنىلمىدىم، چۈنكى دادام باشلىقىغا ئىنتايىن ئۆچ ئىدى، پۇرسەت بولسا ئۇنى يامانلايتتى، باشلىقنىڭ گېپىنى قىلسا قىلسا، يۈز-كۆزى قىزىرىپ كېتەتتى. ئۇ توغرۇلۇق شۇنداق سەت سۆزلەرنى قىلاتتىكى...

مەن ئاپامغا:

- ئۇ ئادەمنىڭ بىزنىڭكىدە نېمە ئىشى بار ئىكەن؟ - دەپ سورىدىم.
- ئۇ دېگەن چوڭ باشلىق تۇرسا، بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ - دېدى ئاپام.
- بىراق، دادام ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئۆچ تۇرسا...
- ئۇ داداڭغا ئامراق.
- قانداقچە؟
- داداڭ زاۋۇتتا ئۇيۇشما ۋەكىلى بولدى-دە...

دادامنىڭ بىر ئاينىڭ ئالدىدا ئۇيۇشما ۋەكىلى بولۇپ سايلانغانلىقىنى بىلەتتىم. دېمەك، باشلىق شۇ سەۋەبتىن بىزنىڭ ئۆيگە كېلىدىكەن-دە.

دادامدىن داۋاملىق يامانلىق تەرەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇرىدىغان باشلىقنى بىر كۆرگۈم بار ئىدى. ئۇنى دىۋىدەك يوغان، زالىم بىر مەخلۇق بولسا كېرەك، دەپ ئويلايتتىم.

باشلىق كېلىدىكەن، دەپ، بىزنىڭ ئۆيدە پەۋقۇلئاددە تەييارلىق باشلاندى. دادام بىر ئاخشام ئىشتىن قايتىپ كېلىپ، ساراينىڭ تاملىرىنى ئاقلاۋېتىپمۇ يەنە باشلىقنى تىللىدى.
- باشلىق كېلىدىكەن دەپ، نېمە ئۈچۈن تاملارنى ئاقلايسىز، دادا؟- دەپ سورىدىم مەن.
- باشلىق كېلىدىكەن دەپ، دېدىڭمۇ؟- دېدى دادام چوتكىنى ئاچچىق بىلەن ھاك دېسىغا چىلاپ،- مەن ئۇنى كېلىدىكەن دەپ ئاقلاۋاتقىنىم يوق. تاملارنىڭ كىرلىشىپ كەتكىنىنى كۆرمىدىڭمۇ؟

ئاپام قوشنىلاردىن ئىستاكەن، تەخسە، داستىخان قاتارلىقلارنى ئاچتى. بىر كۈن ئاۋۋال ئاشخانغا كىرىپ زىياپەت تاماقلارنى تەييارلاشقا باشلىدى.

ئۇ يەكشەنبە دادام ناھايىتى ئەتىگەن ئورنىدىن تۇردى. باشقا يەكشەنبە كۈنلىرى ئۇ ئورنىدىن ۋاقىت تۇراتتى.
- مېھمان شۇنچە ئەتىگەن كېلەمدۇ، دادا؟- سورىدىم مەن.
- مەن ئۇنى دەپ تۇراتتىمۇ، ئوغلۇم!- دېدى ئۇ.

ئەتىگەنلىك ناشتىدىن كېيىن، دادام دېرىزە ئالدىدا ئولتۇرۇپ باشلىقنى كۈتۈشكە باشلىدى.
تۇرۇپ-تۇرۇپلا زېرىكىش بىلەن ئۆي ئىچىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ:
- نېمانداق كەلمەيدۇ بۇ ئەبلەخ!- دەپ ۋارقىراپ قويايتتى.

ئاپام تاماق ئۈستىلىنى تەييارلاۋاتاتتى. ئۇ بىر ئاشخانغا يۈگۈرۈپ، بىر ساراينغا كىرىپ، ئۈستەلنىڭ كەم قالغان يەرلىرىنى تولۇقلايتتى.

دادام ئۆينىڭ ئىچىدە مېڭىپ يۈرۈپ، باشلىقنىڭ شىكايىتىنى قىلىۋاتاتتى. دەرۋازىنىڭ ئالدىدا سىگنال چېلىنغاندا، بىردىن جىددىيلىشىپ:
- يۈگۈرۈڭلار! كەلگەن ئوخشايدۇ، دەرۋازىنى ئېچىڭلار، بولۇڭلار! نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر؟- دەپ بىزگە ۋارقىرىغاچ، ئۆزىمۇ يول تەرەپتىكى دېرىزىدىن گەۋدىسىنى بېلىگىچە چىقىرىپ سىرتقا قارىدى.

دادامنىڭ جىددىيلىشىپ كەتكىنىدىن ھودۇققان ئاپام ئاللىقاچان بېرىپ دەرۋازىنى ئاچقانىدى، بىراق ھېچكىم كۆرۈنمىدى.

ئىككى كۈندىن بېرى ئاپام پاتوشقا مېھماننىڭ يېنىدا قانداق بولۇش ھەققىدە تەربىيە بېرىۋاتاتتى. بۇ تەربىيەلەرنى مېنىمۇ ئاڭلىسۇن دەپ، ئەتەي مەن يېنىدا بار بولغان چاغلىرىمدا بېرەتتى. ئۇ يېڭى كىيىملىرىنى كىيگەن پاتوشنى يەنە ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇنىڭغا ھەر قېتىمقى سۆزلىرىنى تەكرارلىغىنىدا، مېنى ئاڭلاۋاتامدىكىن دەپ، كۆزىنىڭ قىرىدا ماڭمۇ قارايتتى.

- ۋاي قىزىم، مېنىڭ ئاپئاق قوزام، مېھماننىڭ يېنىدا ھەرگىز ئەخلاقسىزلىق قىلما جۇمۇ؟ مېھماننىڭ يېنىدا قولىنى ئاغزىغا سالسا بولمايدۇ، مېھماننىڭ يېنىدا يەردىكى نەرسىنى ئېلىپ يېسە بولمايدۇ. بۇلارنى ھەرگىز ئۇنتۇما. مېھماننىڭ يېنىدا يۆتەلگۈڭ كەلسە، ئاغزىڭنى قولۇڭ بىلەن يېپىۋالسەن. مېھماننىڭ يېنىدا ناننى ھەرگىز ئاغزىڭدا ئوشتۇما، ئۇنداق قىلساڭ سەت بولىدۇ. ناننى قولۇڭدا ئوشتۇيسەن، ماقۇلمۇ، قوزام؟ ئاندىن مېھماننىڭ يېنىدا «ھە؟» دېسەڭ ناھايىتى سەت بولىدۇ. بىرىمىز سېنى چاقىرساق ھەرگىز «ھە؟» دېمە...

- ئۇنداقتا مېھماننىڭ يېنىدا نېمە دەيمەن؟- دەپ سورىدى پاتوش.

- مېھماننىڭ يېنىدا «ھە؟» دېمەي، «لەببەي» دەيسەن.

ئاپام مېنى ئاڭلاپ تەربىيە ئېلىۋاتامدىكىن دەپ، ئارىلاپ ماڭمۇ قاراپ قوياتتى. لېكىن، ئاپام بۇنىڭ بىلەنلا قالماي، يەنە:

- ئوغلۇم، مېھماننىڭ يېنىدا ھەرقانداق سۆزنى «ئەپەندى» دەپ باشلاپ، يەنە «ئەپەندى» بىلەن ئاياقلاشتۇر،- دېدى.

دېرىزىدىن باشلىقنىڭ يولىغا قاراپ تۇرغان دادامنىڭ بولسا باشلىقى ھەققىدە دېمىگەن شىكايىتى قالمىغانىدى. ئۇ بىردىن: «مانا كەلدى!» دەپ ۋارقىرىغىنىچە دەرۋازىغا يۈگۈردى.

مەن دەرۋازىغا بېرىپ كوچىغا قارىدىم. بىزنىڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ۋال-ۋۇل پارقىراپ بىر قىزىل پىكاپ تۇراتتى.

دادامنىڭ گۇدۇڭشىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم:

- ۋاي ئەپەندى،،، يولڭىزغا قاراپ كۆزىمىز تۆت بولۇپ كەتتى. قېنى، ئۆيگە مەرھەمەت، ئەپەندى... خۇش كەپسىز. ئائىلىمىزگە خۇشاللىق ئېلىپ كەلدىڭىز...

ئۇلارنىڭ يېنىغا كىردىم. دادام باشلىقنىڭ پەلتوسىنى كىيىم ئاسقۇچقا ئاستى.

باشلىق زادىلا مەن ئويلىغاندەك دېۋىدەك زالىم ئادەم ئەمەس، پاكار بويۇق، كۈلۈپ تۇرىدىغان ئادەم ئىكەن. دادامنىڭ بۇنداق بىر ئادەمگە نېمە ئۈچۈن ئاچچىقلىنىدىغانلىقىنى ۋە بۇنچىۋالا ئۆچ كۆرىدىغان ئادەمنى يەنە نېمە ئۈچۈن بۇنچىۋالا قىزغىن قارشى ئالغانلىقىنى زادى چۈشىنەلمىدىم.

پاتوش باشلىقنىڭ قولىنى سۆيدى. مەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتۈم.
- تاغنىڭ قولىنى سۆيسەنچۇ، ئوغلۇم!- دېدى دادام.
مەنمۇ ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈشكە مەجبۇر بولدۇم.

دادام بىلەن مېھمان پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. بىر ئازدىن كېيىن ئاپام:
- تاماققا مەرھەمەت، ئەپەندى،- دېدى.
- ئاۋارە بولۇپسىز، مەن تاماققا ئولتۇرالمىيەن،- دېدى باشلىق.

قاراڭلار بۇ تېتىقسىزلىقنى، ئاپام نەچچە كۈندىن بېرى مېھماننى كۈتمەن دەپ ھېچ ھالى
قالمىغان نۇرسا، ئۇ ئەمدى تاماققا ئولتۇرالماسمىش. لېكىن، دادام باشلىقنىڭ قولغا، بېشىگە ئېسىلىپ
زورلاپ، ئاران دېگەندە ئۇنى داستىخانغا ئولتۇرغۇزدى.

دادام بىلەن ئاپامنىڭ جىددىلىكى ماڭمۇ كەلدى. دادام ماڭا:
- ئىستاكىنلارغا سۇ قۇي،- دېدى.
شۇ جىددىلىكتە، مەن باشلىقنىڭ ئىستاكىنىغا كوزىدىن سۇ قۇيغىنىدا، ئىستاكىندىن تېشىپ
كەتتى. دادام:
- چوپچوڭ بىر ئوغلۇ بالا تۇرۇپ سۇنىمۇ ئوڭشاپ قۇيالمىسەن،- دەپ قول لۇڭگىسى بىلەن
ئۈستەلگە تۆكۈلگەن سۇلارنى سۈرتىمەكچى بولدى. لېكىن، لۇڭگىنى تارتقاندا، ئۈستىدىكى خامسەي
تەخسىسىنى ئۇرۇۋەتتى. ئاپام:
- ۋاي، كەچۈرسى، كىيىمىڭىزگە تۆكۈلمىگەندۇ؟- دەپ باشلىققا ئۇزراخلىق قويۇۋاتقاندا،
پاتوش ھەر ۋاقىتتىكىدەك قاچىسىدىكى شورپىنى تۆكۈۋەتتى.
ئاپام پاتوشنى ئەيىبلەگەندى، پاتوشمۇ:
- ئاپا، ئۆزۈڭ قولۇڭ بىلەن ئىتتىرىۋەتتىڭغۇ...- دەپ يىغلاشقا باشلىدى.
ئاچچىقى كەلگەن دادام:- مەن ساڭا بالىلارغا ئايرىم يەردە تاماق بەر دېمىگەنمىدىم،- دېدى.
- تىنچ تۇر، مېھماننىڭ يېنىدا يىغلىسا بولمايدۇ،- دەپ پاتوشقا پىچىرىلدى ئاپام، لېكىن بۇنى
ھەممىز ئاڭلىدۇق.
پاتوش مېھماننىڭ يېنىدا يىغلىسا بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن تىنچلاندى، لېكىن خېلىغىچە ئېسەدەپ
ئاندىن توختىدى.

ئاپام مېھماننىڭ ئالدىدىكى تەخسىگە گۆش سالماقچى بولغاندا، مېھمان ئوڭۇشلۇق بولسۇن
دەپ تەخسىنى ئاپامغا ئۇزاتقاندى، ئاپام مېھماننىڭ تەخسىسىگە ئىككىنچى قوشۇقنى سېلىۋاتقاندا،
دادامغا قاراپ تۇرغان مېھمان بىردىن تەخسىسىنى ئالدىغا تارتقاندى، ئاپام قوشۇقتىكى گۆشنى
تاتلىق-تۈرۈم تەخسىسىگە سېلىۋەتتى.
- ۋاي، نېمە قىلغىنىم بۇ!- دېدى ئۇ.
ھەممەيلەن ھاڭ-تاڭ قالدۇق، داستىخان ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ كەتتى.

دادام تامىقىغا تۇز چاچتىم دەپ، لازا سېلىۋەتكەندى، كېيىن سېزىپ قېلىپ:
- تۇز قاچىسى دوزاخقا كىرىپ كەتكەندۇ؟- دەپ ۋارقىرىدى.

ئاپام تۇز قۇتسى دەپ قىچا تالقنى قۇتسىنى ئۇزاتتى. مەن ئۇنىڭدىن ئاۋۋال دادامغا تۇز قۇتسىنى ئېلىپ بەردىم. دادام تۇز قۇتسىنى قاتتىق سىلكىگەندى، قۇتسىنىڭ ئاغزى چۈشۈپ كېتىپ، ئىچىدىكى تۇزنىڭ ھەممىسى تامىقىغا تۆكۈلۈپ كەتتى.

ئىنتايىن ئاچچىقى كەلگەن ئاپام نېمە دېيىشىنى بىلمەي، ئورۇنسىزلا مېھمانغا:
- ياخشىمۇسىز، ئەپەندى؟ - دەۋەتتى.
چۈشەنەلمىگەن باشلىق:
- نېمە دېدىڭىز؟ - دەپ سورىدى.
- تاماق قانداقراق بولدىكىن، ئەپەندى؟ - دېدى ئاپام.
- قوللىشىڭىزغا دەرد بەرمىسۇن، بەك ئوخشاپتۇ، - دېدى باشلىق.
بۇ چاغدا پاتوش:
- ئاپا، گېلىمغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالدى، - دېدى.
ئاپام بىر قولى بىلەن پاتوشنىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا سۇ ئىچكۈزۈشكە ھەپىلەشتى.

دادام بايا بىزگە پىچاقنى ئوڭ قولىمىزدا، ۋېلىكىنى سول قولىمىزدا تۇتۇشىمىزنى ئېيتقاندى. خېلى سىناپ باقتىم، لېكىن ئەپەندىگە ئۆتۈرۈلمىدىم. سول قولىمىدىكى ۋېلىكا بىلەن ئاغزىمنى تاپالماي، ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىپ، ھەر ۋاقىتتىكىدەك ۋېلىكىنى ئوڭ قولىمدا تۇتتۇم. دادام تەخسىدىكى گۆشنى ئوڭ قولىدىكى پىچاق، سول قولىدىكى ۋېلىكا بىلەن پارچىلاۋاتقاندا، گۆشنىڭ سۆڭىكى تەخسىدىن ئۇچۇپ مېۋىلەرنىڭ ئۈستىگە چۈشتى.

ئەڭ ئاز خاتالىق ئۆتكۈزگەن مەن ئىدىم. داستىخاندىن تۇرغاندا بۇ مېھماندىن قۇتۇلغىنىمىز ئۈچۈن بىر ئۆھ تارتتىم.

مېھمان تاماقتىن كېيىن قەھۋە ئىچىۋاتقاندا، مەندىن:
- قانچىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتسىن، بالام؟ - دەپ سورىدى.
- ئەپەندى، بەشىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتىمەن، ئەپەندى، - دېدىم مەن.

«ئەپەندى» دەپ تۇرۇپ بەرگەن بۇ جاۋابىمغا خۇش بولدىمكىن دەپ، دادام بىلەن ئاپامنىڭ چىرايىغا قارىدىم، ھەر ئىككىلىسى كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.
- قانچە ياشقا كىردىڭ؟
- ئەپەندى، ئون بىر، ئەپەندى...
- چوڭ بولغاندا نېمە بولسىن، دەپ باقتىنا؟
- ئەپەندى، يازغۇچى، ئەپەندى.
- ئاپىرىن...

جىم تۇردۇم. ئاپام كالىپۇكلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ ماڭا بىر نېمىلەرنى دېمەكچى بولۇۋاتاتتى. پىچىرلىغىنىدىن ماڭا رەھمەت دېگىنىنى چۈشەندىم. شۇ چاغدا باشلىق دادام بىلەن پاراڭلىشىۋاتاتتى، مەن:

- ئەپەندى، رەھمەت سىزگە، ئەپەندى، - دېدىم.

بۇ كېچىكىپ دېيىلگەن رەھمەتنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىگەن مېھمان بىر ئاز تۇرۇۋېلىپ:
- ئەرزىمەيدۇ، - دېدى.

سىڭلىمنىڭ بىر «كارامەت» بالا ئىكەنلىكىنى ساڭا بۇرۇنقى خەتلىرىمنىڭ بىرىدە يازغانىدىم. پاتوش ئۇ كۈنمۇ «كارامەت» لىكىنى كۆرسەتتى. ئاپام داستىخاننى يىغىشتۇرۇۋاتقاندا، ئۈستەلدىن بىر تال بانان يەرگە چۈشۈپ كەتكەندى، ئۇنى يەردىن ئالغان پاتوش:
- يەرگە چۈشۈپ كەتكەن نەرسىنى مېھماننىڭ ئالدىدا بېسە بولمايدۇ ئەمەسمۇ، ئاپا، مېھمان كەتكەندىن كېيىن يەيمەن، - دەپ، باناننى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويدى.

دادام پاتوشنىڭ سۆزلىرى ئاڭلانماي قالسۇن دەپمۇ ياكى قىلغان ھۆرمەتسىزلىكىنى ئۇنىڭغا ئىشارەت قىلىش ئۈچۈنمۇ، ئەيتاۋۇر، ئۈست-ئۈستىلەپ يۆتىلپ كەتكەندى، پاتوش دەرھال:
- دادا، مېھماننىڭ يېنىدا ئېغىزنى قول بىلەن ياپماي يۆتەلسە بولمايتتى ئەمەسمۇ! - دېدى.
دادام كۈلۈمسىرەشكە تىرىشىپ:
- ھە؟ نېمە دېدىڭ، پاتوش؟ - دەپ سورىدى.
- مېھماننىڭ يېنىدا «ھە» دېسە بولمايدۇ، دادا! - دېدى پاتوش.

بىر ئازدىن كېيىن مېھمان قايتماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. دادام بىلەن ئاپام ئۇنى دەرۋازا سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ ماشىنىسىغا چۈشۈرۈپ قويۇپ، مېھمان كېتىپ قايتىپ كىرگەندىن كېيىن، دادام:

- پاه، بىزنى شەرمەندە قىلدىڭلارغۇ! - دېدى.
- مەن سىلەرگە شۇنداق دېگەنمىدىم؟ - دېدى ئاپاممۇ.
- مېھماننىڭ يېنىدا ئاغزىم بىلەن نان ئۈشتۈمىدىمغۇ... - دېدى پاتوش.

بۇ تېتىقسىزلىق بىر كۈن داۋاملاشتى.

زەينەب، ساڭا بۇ خېتىم بىلەن بىر پارچە سۈرەت ئەۋەتتىم، ئۇ ساۋاقداشلىرىم بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرەت... سۈرەتتە سەن بۇ يەردىن كەتكەندىن كېيىن كەلگەن يېڭى مۇئەللىمىمىزنىمۇ كۆرسەن.

ساڭا خەيرلىك كۈنلەر ۋە مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن.

ئەخمەت تارىاي

نېمىدىگەن سەتچىلىك!

قەدىرلىك ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

ئەۋەتكەن سۈرىتىڭگە قانچىلىك خۇشال بولغىنىمنى ئىزھار قىلىشقا تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ. كونا ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك سۈرەتتە بار ئىكەن. سېنىڭ يېنىڭدا تۇرغان مېنى بولسا كېرەك، ئۇنى ھۈسەين توسۇۋاپتىكەن، ئارانلا تونۇدۇم. ياشارمۇ چىنگىزنىڭ كەينىدە تۇرۇپ قاپتۇ. نەشە يەنە ھەر ۋاقىتتىكىدەك ئەڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇ سۈرەتنى ئەۋەتىپ مېنىڭ شۇنداق خۇشال قىلىدىغىكى... بىراق، سۈرەتتە دېمىرنى تاپالمىدىم، ئۇ يوق بولسا كېرەك. مۇئەللىمىڭلار ياشىنىپ قالغان كىشى ئوخشايدۇ.

مەنمۇ ساڭا ئىنىم بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرىتىمىزنى ئەۋەتتىم. ئۇنى بىر قوشنىمىزنىڭ بالىسى ئۆز ئاپپاراتىدا تارتقان.

بۇ ھەپتە بېشىمغا نېمە ئىشلار كەلگەنلىكىنى ئۇقۇپ قال. يەنە قاراپ تۇرۇپ ئىمتىھاندا كۆچۈرتكۈچى دېگەن نامنى ئالدىم. بۇنى قاراپ تۇرۇپ دېگىلىمۇ بولمايدۇ...

مۇئەللىمىز ئەڭ يامان كۆرىدىغان نەرسە ئىمتىھاندا كۆچۈرۈش ئىدى. ئۇ بىزگە پات-پات ئىمتىھاندا كۆچۈرۈشنىڭ يامانلىقىنى ئېيتىپ: «ئىمتىھاندا كۆچۈرۈش تىرىشچان ساۋاقدىشىڭىزنىڭ ھەقىقىتى ئوغرىلىغانلىق»، «ئىمتىھاندا كۆچۈرۈش ئەقىللىق ئىش ئەمەس، ھىيلىگەرلىك» دەيتتى.

بۇ ھەقتە دادامنىڭ چۈشەنچىسىمۇ شۇنداق. ئۇمۇ: «ئىمتىھاندا كۆچۈرۈش ناھايىتى سەت، ناھايىتى ئەيىب ئىش. ئۇ باشقا بىرنى ئەمەس، ئۆز-ئۆزىنى ئالدىغانلىق» دەيتتى.

دادام بىلەن ئىككى ساۋاقدىشىمۇ بىر يەردە بولسلا مەكتەپ خاتىرىلىرىنى ئەسلىشىدۇ. بوۋام بىزنىڭ ئۆيدە بولغان بىر كېچە دادامنىڭ ساۋاقداشلىرىمۇ كىرگەندى. ئۇلار يەنە مەكتەپ خاتىرىلىرىدىن سۆز ئېچىشتى. نۇرتەن ئىسىملىك سېمىز قىزنىڭ دادىسى: - ئېسىڭلاردا بارمۇ، ھېلىقى ماتېماتىكىچى كەلتۈش سەبرى بەگنىڭ چاپىنىنىڭ كەينىگە ئىمتىھاندا كۆچۈرىدىغان قەغەزنى ئېسىپ قويغاندۇق-ھە... دېدى.

- ئاندىن قانداق بولدى، ئېيتىڭ! - دېدى نۇرتەننىڭ ئاپىسى.
- ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن، كەلتۈش دېيىلىدىغان سەبرى بەگ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئالگېبرا ئوقۇتقۇچىمىز ئىدى. ئۇ ئىمتىھانلاردا بالىلارنى ھېچقاچقا قاراتماسلىقى بىلەن ماختىنىپ: «قېنى، يامان بولساڭلار كۆچۈرۈپ بېقىڭلارچۇ، مەن كۆرۈپ باقاي!» دەپ ئاگاھلاندۇراتتى. بىزمۇ ئۇنىڭدىن ناھايىتى قورقاتتۇق. ئۇ سوئاللارنى ئىمتىھان قەغەزىگە يازدۇرۇپ بولۇپلا، سىنىپتا ئۇياقتىن-بۇياقتا قاتراپ يۈرەتتى. ساۋاقداشلاردىن بىرى...
- مارسىق نەجدەتقۇ دەيمەن؟ - دەپ سۆز قىستۇردى دادام.
- ھەئە، مارسىق نەجدەت. ھازىر ئۇ باش كونسۇل! ئۇ سەبرىنىڭ چاپىنىنىڭ كەينىگە مەسىلىلەرنىڭ يېشىلىشى يېزىلغان كوپىيە قەغەزىنى ئېسىپ قويغانىدى. بالىلار سەبرى بەگنىڭ چاپىنىنىڭ كەينىگە ئېسىلغان قەغەزگە قاراپ يېزىشاتتى. لېكىن، سەبرى بەگ بىر يەردە تۇرماي داۋاملىق مېڭىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن، كوپىيە قەغەزىگە قاراپ جاۋابنىڭ ھەممىسىنى يېزىش تەس ئىدى. بالىلاردىن بىرى مۇئەللىمدىن بىر نەرسىلەرنى سوراپ، ئۇنى گەپكە تۇتۇپ تۇراتتى، يەنە بىرى كۆچۈرۈۋالاتتى. مەن زادى كۆچۈرەلمىدىم. ئاخىر بولماي خۇددى كۆچۈرگەندەك قىلىپ، سەبرى بەگنى گۇمانلاندىردۇم. شۇنىڭ بىلەن مېنى كۆچۈرمىسۇن دەپ ئالدىمغا كېلىپ پارتامغا يۆلىنىپ تۇرۇۋالغانىدى، تازا كۆچۈردۈم.

جاۋابلارنى يېزىپ بولغانلار سىنىپتىن چىقتى، يېزىپ بولالمىغانلار قوڭغۇراق ئاۋازى بىلەن تەڭ قەغەزلىرىنى تاپشۇرۇپ چىقىپ كېتىشتى. شۇ چاغدىلا ئېسىمىزگە كەپتۇ، سەبرى بەگنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىگە ئېسىلغان كوپىيە قەغەزىنى ئېلىۋېتىشىنى ئۇنتۇپ قاپتۇق. ئىمتىھان قەغەزلىرىنى يىغىۋالغان سەبرى بەگ چاپىنىدىكى كوپىيە قەغەزىنى پۇلاڭلىتىپ ئوقۇتقۇچىلار بۆلۈمىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

سەبرى بەگ بۇ ئىشنى كىمنىڭ قىلغانلىقىنى بىلمەپتۇ، ناھايىتى رايش ئوقۇتقۇچى ئىكەن، ئوقۇغۇچىلار يېلىنىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھەممىسىنى ئەپۇ قىلىپ، يېڭىۋاشتىن ئىمتىھان ئالدى.

دادامنىڭ يەنە بىر ساۋاقدىشى:

- تېخى ئوسمان قاسساپقا قىلغانلىرىمىزنى دېبەمسىلەر، - دېدى.

ئۇ ئوسمان قاسساپ دەيدىغان تارىخ مۇئەللىمىگە قىلغانلىرىنى ئېيتتى. بۇ مۇئەللىم ئىمتىھاندا ئورۇندۇقتا مىدىرلىماي ئولتۇرىدىكەن، لېكىن كۆزلىرى پروژېكتوردەك ئوقۇغۇچىلاردا ئىكەن. بىر ئىمتىھاندا ئالدىنقى پارتىلاردا ئولتۇرىدىغانلارنىڭ ھېچقايسىسى ياخشى نومۇر ئالالماپتۇ، لېكىن باشقا بالىلارنىڭ ھەممىسى ياخشى نومۇر ئېلىشىپتۇ. چۈنكى، ئۇ بالىلار ئالدىدىكى پارتىدا ئولتۇرغان ساۋاقداشلىرىنىڭ دۈمبىسىگە تارىخ كىتابىنى ئېچىپ قويۇپ، مۇئەللىمنىڭ كۆز ئالدىدا كۆچۈرۈپتۇ.

ساۋاقداشلىرىنىڭ كەينىدە قالمايدىغان دادام:

- ئوقۇغۇچىلىرىغا نۆل قويىدىغان نافرەتنىڭ ئىمتىھاندا بولغان ئىشلار ئېسىڭلاردىمۇ؟ - دېدى.
- ھېلىقى چىۋىغا باغلىغان قەغەزنى دەمسەن؟ ئۇ كىمنىڭ ئېسىدىن چىقسۇن.

نۆلچى نافىز دەيدىغان خىمىيە ئوقۇتقۇچىسىنىڭ كۆزى بىر مېتىر يىراقلىقتىكى نەرسىنى ئاران كۆرىدىكەن. ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا قويدىغان نومۇرىمۇ ناھايىتى تۆۋەن ئىكەن. ئىمتىھانغا كىرىشتىن ئاۋۋال بالىلاردىن بىرى يوغان چىۋىدىن بەش-ئوننى تۇتۇپ سەرەڭگە قېيىغا سېلىۋاپتۇ. ئىمتىھان باشلانغاندا، سوئاللارنىڭ جاۋابلىرىنى نېپىز قەغەزلەرگە يېزىپ، بۇ قەغەزلەرنى چىۋىلارنىڭ پۇتلىرىغا ئىنچىكە يىپ بىلەن باغلاپ قويۇپتۇ، ئاندىن چىۋىلارنى قويۇپ بېرىپتۇ. چىۋىلار پۇتلىرى ئېغىر بولغاچقا ئۇچۇپ كېتەلمەي، بىر يەردىن يەنە بىر يەرگە قوندىكەن. شۇنداق قىلىپ ھەممەيلەن كۆچۈرۈۋالدىكەن. چۈنكى، پۇتتا ئېغىرلىق بولغان چىۋىنى تۇتۇۋېلىش ئاسان بولۇپ، ئوقۇغۇچىلار قەغەزدىن كۆچۈرۈۋېلىپلا چىۋىنى قويۇۋېتىدىكەن. بىردىن ئىشىك ئېچىلىپ مۇدىر سىنىپقا كىرگەندە، پۇتتا يىپ بولغان چىۋىلاردىن بىرى دەل مۇدىرنىڭ كۆز ئالدىدا ئىككى ئايلانغاندىن كېيىن شۇڭغۇپ بېرىپ مۇدىرنىڭ يالىڭاچ بېشىغا قونۇپتۇ.

- سىلەرنى قانداق قىلدى، دادا؟- دەپ سورىدى مەتن.

- بىر ساۋاقدىشىمىزنى مەكتەپتىن قوغلىۋېتىشكە تاس قالغانىدى، ئاران قۇتۇلۇپ قالدى،- دەپ دادام.

نۇرتەنىڭ دادىسى:

- ئۇ ساۋاقدىشىمىز ھازىر پروفېسسور،- دەپتۇ.

دادامنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىرى بوۋامدىن:

- چوڭ دادا، سىزمۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىڭىزدا ئىمتىھانلاردا كۆچۈرەتتىڭىزمۇ؟- دەپ

سورىدى.

- مەكتەپ ھاياتىدا ئىمتىھانلاردا كۆچۈرمەيدىغان بالا بولسۇنمۇ...- دەپ بوۋام جاۋاب بېرىپ.

ئۇلار خىمىيىدىن ئېغىزچە ئىمتىھانغا ھەر قېتىمدا ئۈچتىن ئوقۇغۇچى كىرىدىكەن. بوۋام ئىمتىھان مەيدانىغا ئىككى ساۋاقداشى بىلەن بىللە كىرىپ كەينىدە ئولتۇرۇپتۇ. ئالدىدىكى ساۋاقداشى سىنىپنىڭ ئەڭ ھورۇنى ئىكەن، ئوقۇتقۇچى نېمىسلا سورىسا، ئاۋازىنى چىقارماي بويىنى قىسىپ تۇرىدىكەن.

خىمىيە مۇئەللىمى قىز ئىكەن. ئۇ: «ھېچ نەرسە بىلمەمسەن، ئوغلۇم؟» دېگەندىن كېيىن، بىر سوئال ئورنىدا ئۈستەلدىكى كوزنى كۆرسىتىپ: «بۇنىڭ ئىچىدە نېمە بار؟» دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى ئوقۇغۇچى گاچىدەك يەنە زۇۋان سۈرمەي تۇرغانىكەن، كەينىدىكى بالا: «ئات، ئات... ئاتتەك بىر نەرسە» دەپ پىچىرلاپتۇ.

- كوزىدا نېمە بار، ئوغلۇم؟

- ئات بار، ئەپەندىم...- دەپتۇ بالا.

ئۇ كېچە بولۇنغان گەپ-سۆزلەرگە شۇنداق قىزىقتىمكى... ئەتىسى مۇئەللىمىمىز مەكتەپ مەيدانىدا بىز بىلەن ۋالېول ئوينىدى. كېيىن ھەممەيلەن بىللە چىملىقتا ئولتۇرغاندۇق، بىر پۇرسەتنى تېپىپ سورىدىم:

- مۇئەللىم، سىز ئوقۇۋاتقان چاغلىرىڭىزدا ئىمتىھانلاردا كۆچۈرۈپ باققانىمىڭىز؟

مۇئەللىم ئاران تۇرغاندەك:

- كۆچۈرگەن،- دەپتۇ، ئاندىن، قوشۇمچە قىلدى،- لېكىن پۈتۈن سىنىپ بويىچە كۆچۈرەتتۇق.

ئىمتىھان سوئاللىرىغا ھەممىدىن بالدۇر جاۋاب بېرىپ چىقىپ كەتكەن بىر تىرىشچان ساۋاقدىشىمىز

سوئاللارنىڭ جاۋابلىرىنى يوغان بىر كاردون قەغەزگە يېزىپ، ئۇنى ئۇزۇن بىر ئىنچىكە تاياققا باغلاپ، باغچىغا قارايدىغان دېرىزىگە ئۇزىتىش. بىزمۇ دېرىزىگە قاراپ كۆچۈرەتتۇق.

ئەتىسى مۇئەللىم تۇرمۇش ساۋاتلىرى دەرسىدىن دەرس سورىدى.

ئوڭ يېنىدا تۈركان ئولتۇراتتى، سول يېنىدىكى پارتىدا مۇرات بار ئىدى. مەن ساڭا مۇرات توغرىلىق بۇرۇنقى خەتلەرنىڭ بىرىدە يازغانىدىم. مۇئەللىم: «مۇرات، ئورنىڭدىن تۇر!» دېگەندە، ئۇ: «مەنىمۇ؟»، «مەندىمۇ؟» دەپ سوراپ تۇرىدىغان بالا. مۇرات بىزنىڭ سىنىپقا ئۆتكەن يىلى كىرگەن، ساۋاتلىرى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. ئۆزى ھورۇن ئەمەس، بىراق كاللىسىغا دەرس كىرمەيتتى. لېكىن، ياخشى بالا ئىدى...

تۈركانمۇ ئۇ كۈنى نېمىشقىدۇر دەرس تەكرارلىماپتەن. ئىككىلىسى ماڭا كۆچۈرۈۋالايلى، دەپ يالۋۇردى.

- جاۋابلىرىنى يېزىپ بېرەلمەيمەن، بالىلار، لېكىن ئېيتىپ بېرىشىم مۇمكىن... - دېدىم مەن.

مۇئەللىم سوئاللارنى يازغۇزدى:

«بالىلارنى كېسەللىكلەردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟»
«بالىلار كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئاساسلىقى قانداق قىلىش كېرەك؟»
«ئويۇن ۋە ئويۇنچۇقلارنىڭ پايدىسى نېمە؟»
«تاياق ئادەمنى تەربىيەلەمدۇ؟»

ئالدىنقى كېچە ۋە ئەتىگەنلىكى بۇ دەرسلەرنى تەكرار قىلغانلىقىم ئۈچۈن، بۇ بايلارنىڭ كىتابىنىڭ قايسى بېتىدە ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم. «تۇرمۇش ساۋاتلىرى» كىتابى تۈركاننىڭ ئالدىدا تۇراتتى. ھەم تۈركانغا، ھەم مۇراتقا:

- كىتابىنىڭ ئەللىكىنى بېتىنى ئېچىڭلار... ئەللىك، ئەللىك بىر، ئەللىك ئىككىنچى بەتلەر، - دەپ پىچىرلىدىم.

مەن جاۋابلىرىنى يېزىشقا باشلىدىم. سول يېنىدىكى مۇرات:

- سەن مېنى ئالداۋاتسىەنغۇ دەيمەن؟ - دېدى.
- قانداقچە؟ - دەپ پىچىرلىدىم.
- ئەللىكىنى بەتتە ساغرا سۆڭىكى بار.
- قالغان بەتلەرنى ئاچ!
- ئاچتىم، مۇسكۇللار بار، ئۇنىڭدىن كېيىن سۇنۇق بار.
ئاندىن پارتا تېگىگە يوشۇرۇلغان كىتابقا قارىدىم. ئۇ قولغا «تۇرمۇش ساۋاتلىرى» كىتابى دەپ، «تەبىئەت بىلىملىرى» كىتابىنى ئېلىۋاپتەن.
- ئۇ كىتاب ئەمەس، «تۇرمۇش ساۋاتلىرى» كىتابىنى ئاچ! - دەپ پىچىرلىدىم.

مۇرات «تۇرمۇش ساۋاتلىرى» كىتابىنى ئېچىپ، ئۇنىڭغا قاراپ شارىلداپ يېزىشقا باشلىدى. تۈركان بىلەن مۇرات مەندىن بۇرۇن ئىمتىھان قەغەزلىرىنى تاپشۇرۇپ چىقىپ كېتىشتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن مەنمۇ چىقتىم. مۇرات قورۇدا ماڭا:

- مېنىڭ كىتابىمدا ئەللىكىنچى بەت يوق ئىدى، - دېدى.
- نېمىشقا بولمىسۇن، بار، - دېدىم مەن.
- ئەزىرايى يوق! قىرىق سەككىزىنچى بەتتىن ئاتىشىش بەشىنچى بەتكىچە يوق، - دېدى ئۇ.

ئۇ سىنىپقا كىرىپ كىتابىنى ئېلىپ چىقتى. قارىسام، كىتابىدا مۇئەللىم سورىغان سوئاللار بار ۋاراقلار يوق. بۇنىڭ ئورنىغا كىتابتا ئوتتۇز ئۈچىنچى بەتتىن قىرىق سەككىزىنچى بەتكىچە بولغان بەت نومۇرلىرى ئىككى تەكرارلىنىپ، خاتا تۈپلىنىپ قاپتىكەن. - ئەمەس، قانداق قىلدىڭ، مۇرات؟ - سورىدىم مەن. - قىرىق سەككىزىنچى بەتتىن كېيىنكى بەتتە نېمە بولسا شۇلارنى كۆچۈرۈپ قويدۇم.

مۇئەللىمىم يازمىچە ئىمتىھاندا ئالغان نومۇرلىرىمىزنى ئوقۇپ بەرگەندى، تۈركان ئىككىمىز ئەلا باھا ئاپتۇق.

- ئەمدى سىلەرگە ساۋاقداشلىقلار مۇراتنىڭ يازغان جاۋابلىرىنى ئوقۇپ بېرى، ياخشى ئاڭلاڭلار! - دېدى مۇئەللىم، - بىرىنچى سوئال: «بالىلارنى كېسەللىكلەردىن ساقلاش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟» ئەمدى مۇراتنىڭ جاۋابىنى ئوقۇيمەن: «تېخىمۇ چىداملىق بولۇشى، پاكىزە ۋە چىرايلىق تۇرۇشى ئۈچۈن، ئۇلارنى تازا تۇتۇش، كىر بولۇپ كەتكەندە تازىلاپ تۇرۇش ۋە پات-پات دەزماللاپ تۇرۇش كېرەك.»

سىنىپتا قاقاقلىغان كۈلكە كۆتۈرۈلدى. مۇئەللىم:

- تىنچ! - دەپ ۋارقىرىغاندىن كېيىن، - ئەمدى ئىككىنچى سوئالنى ئوقۇيمەن، - دېدى، - «بالىلار كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئاساسلىقى قانداق قىلىش كېرەك؟» مۇراتنىڭ جاۋابى: «پات-پات چوتكىلاپ تۇرۇش كېرەك. توپا-چاڭلارنى تازىلىغاندىن كېيىن كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىپ قويۇش كېرەك. كىيىش مەزگىلى ئۆتكەندىن كېيىن بوقچىلاپ ساندۇققا سېلىپ قويۇش لازىم. بەك كىرلەپ كەتكەن بولسا، ئىسسىق سۇدا سويۇنلاپ يۇيۇپ، تانا ياكى سىمىلارغا يېيىپ قۇرۇتۇش كېرەك.»

بالىلار كۈلۈشتىن ئۆزىنى توختىتالماي، پارتىلارنىڭ تېگىگە دومىلاپ كېتىشكەندى.

ساۋاقداشلىرىمىڭ مەسخىرىلىرى ۋە كۈلۈشلىرىدىن ئىنتايىن خىجالەت بولغان مۇرات يىغلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

- بىراق، مۇئەللىم، مەن ئۇلارنى كىتابقا قاراپ يازغانىدىم، - دېدى.
- چۈشەندىم، كۆچۈرۈپسەن، - دېدى مۇئەللىم، - بىراق، «بالا بېقىش» نىڭ ئورنىغا «كىيىم-كېچەكنى ئاسراش» نى يېزىپسەن.
- ماڭا زەينەپ دەپ بەرگەن، مۇئەللىم.
- ھە... - دېدى مۇئەللىم ماڭا قاراپ، - كۆچۈرتكىنىڭى ئاز دەپ، خاتا كۆچۈرتۈپسەن - دە... ئەمدى ئىنكار قىلىدىغان يېرى قالمىغاندى.

- خاتا كۆچۈرتىمىدىم، مۇئەللىم، مەن پەقەت سوئاللارنىڭ كىتابىنىڭ قايسى بېتىدە ئىكەنلىكىنى ئېيتقاندىم.

مۇئەللىم مۇراتنىڭ كىتابىنى ئېلىپ قارىغاندا، خاتانىڭ نەدىن كەلگەنلىكى ئايدىن ئايدىن ئۆزگەشتى.
مۇئەللىم:
- بۇ ئەھۋالنى ئاپتۇرغا ئۇقتۇرۇپ قويۇشقا مەجبۇرمەن، - دېدى.

مۇئەللىم ئاپامنى مەكتەپكە چاقىرتىپ گۇناھىمنى ئۇقتۇردى. ئۇ كېچە ئۆيدە ئاپام بىلەن دادامنىڭ ماڭا قىلمىغان گېپى قالمىدى.
- ناھايىتى سەت ئىش بوپتۇ، قىزىم... - دېدى دادام.

ھېلىمۇ ياخشى ئۇ كېچە بوۋام ئۆيدە يوق.
- قويۇۋېتىڭلار قىزىنى، خۇدا ھەققىدە، - دەپ ئۇلارغا ۋارقىردى دادام، - نېمە بوپتۇ؟ ئۆزى كۆچۈرمەي، باشقىلارغا كۆچۈرتۈپتىغۇ...
- ھەر ئىككىلىسى بىر گەپ ئەمەسمۇ؟ - دېدى ئاپام.
- قېنى قايسىڭلار ئىمتىھاندا كۆچۈرمىگەن؟
- لېكىن ئۇلار تۇتۇلۇپ قالماپتۇ، - دېدى مەتن.

بولارى بولدى، تارتىمىغا چارە يوق... لېكىن ئىنتايىن جىنم سىتلىدى. مېنى ھەممىدىن كۆپرەك زېرىكتۈرگىنى مەتن ئىدى. ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسلا، ئۇ: «نېمىدىگەن سەتچىلىك، نېمىدىگەن ئەيىب ئىش... ئىمتىھاندا كۆچۈرتۈپمۇ تۇتۇلۇپ قالغان بارمۇ؟ نېمىدىگەن سەتچىلىك» دەپ مېنى مەسخىرە قىلىدۇ.

خەت - خەۋەرلىرىڭنى تۆت كۆزۈم بىلەن كۈتسەن. ئۇزۇن-ئۇزۇن ياز، بولامدۇ؟

خەير - خوش، ساڭا مۇۋەپپەقىيەت تەلەپسىز.

زەينەب يالقىر
1964 - يىلى 26 - فېۋرال، ئەنقەرە

«ئۆي» قايسى ھالدا

ساۋاقدىشىم زەينەب:

12- فېۋرالدا يازغان خېتىڭ ۋە ئەۋەتكەن سۈرىتىڭ ئۈچۈن كۆپ رەھمەت.

سەن خەۋەر قىلغان ۋەقە تۈپەيلىدىن ھېس قىلغان خاپىلىقىڭغا ھېسداشلىق قىلىمەن. سەن ساۋاقدىشىڭغا ياخشىلىق قىلىمەن دەپ، گۇناھكار بولۇپ قاپسەن. مۇراتقا ھەم ئېچىندىم، ھەم خاپا بولدۇم.

بىزنىڭ ھۈسەيىنچۇ، ئۇمۇ سىلەرنىڭ سىنىپتىكى مۇراتقا ئوخشاش بىر سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ، ھەممىمىزنى كۈلدۈرۈپ جېنىمىزنى ئالدى، لېكىن، ھۈسەيىن باشقىلارنى ئەيىبلىدى. خەۋىرنىڭ بار، ئۇ ناھايىتى ياخشى ساۋاقدىشىمىز. ساڭا بىر خېتىمدە ئۇنىڭ بىر مەردانلىكىنى، يەنى ئۆزىنى دەرەختىن ئىتتىرىپ يىقتىۋەتكەن ساۋاقدىشىنى تۇتۇپ بەرمىگەنلىكىنى يازغاندىم.

سەن ئىستانبۇلدىكى چاغدا ھۈسەيىنلەرنىڭكىگە بارغانىدىڭ؟ ئۇلار كىچىك بىر تام ئۆيدە ئولتۇرىدۇ. ئۆيىنى بىلىمىسەڭمۇ نامرات بىر بالا ئىكەنلىكىنى بىلىسەن.

ئۇلارنىڭكىگە پات-پات بېرىپ تۇرىدىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئائىلە ئەھۋالىدىن ئانچە-مۇنچە خەۋىرىم بار. كىچىك ئىككى ئېغىز ئۆيدە يەتتە جان تۇرىدۇ. بۇ قىيىنچىلىقتىنمۇ ياكى ئائىلە كىرىمىنىڭ ئازلىقىدىنمۇ، ئۆيدە خۇشاللىق يوق. ئۇ يېقىن دوستۇم بولغاچقا، ئائىلىسىدىكى جېدەل-ماجرادىن ماڭا شىكايەت قىلىپ بېرىدۇ. ئۇنىڭ قايغۇسىغا ھېسداشلىق قىلىمەن. بەزى كۈنلىرى مەكتەپكە قاپاقلىرى ئىششىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ھالدا كەلگەندە، ئۇنىڭ ئۆيدە يىغلىغانلىقىنى چۈشىنىمەن. ئومۇمەن، ھۈسەيىننىڭ ئانچە چىرايى ئېچىلمايدۇ، لېكىن خاپا چىرايىمۇ ئەمەس.

ئۆتكەن بىر كۈنى، ئۇ يەنە كۆزلىرى ئىششىغان ھالدا كەلدى، يىغلىغانلىقىمى بىلىپ قالمىسۇن دەپ، ھېچكىم بىلەن پاراڭلاشمىدى، بىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقۇچە دەرسكە كىرىپ كەتتۇق. ئۇ كۈنى تۈرك تىلى دەرسىدە مۇئەللىم «ئىسىمنىڭ ھاللىرى» (كېلىشلىرى) نى سۆزلىگەندى. «ئىسىمنىڭ قانچە ھالى بار؟» دېگەن سوئالغا: «باش كېلىش، ئىگىلىك كېلىش، چۈشۈم كېلىش، چىقىش كېلىش، بېرىش كېلىش، ئورۇن كېلىش» قاتارلىق ھاللىرى بار دەپ جاۋاب بېرەتتۇق.

مۇئەللىم بۇلارنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، دېمىرگە «ئالتۇن روجەكلىك ئۆي» ناملىق ھېكايىنى ئوقۇتتى. بۇ ھېكايىنى سەنمۇ بىلىشىڭ مۇمكىن. ئۇنىڭدا ھېكايە قىلىنىشىچە، ئورماندىكى بىر كىچىك ئۆيدە بىر نامرات ئائىلە تۇرىدىكەن. بۇ ئائىلىنىڭ بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن يىراق بىر جايدا باشقا بىر ئۆي كۆرۈنۈپ تۇرىدىكەن. كەچقۇرۇنلۇقى ئۇ ئۆينىڭ دېرىزىلىرى ساپسىپىرىق يالتىراپ

تۇرىدىكەن. قىزچاق ئالتۇن روجەكلىك بۇ ئۆيگە ئىنتايىن ھەيران بولۇپ، بىر كۈنى ئۇ يەرگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئاخىر ھېلىقى ئۆينى تېپىپتۇ. كەچ كىرىپ كەتكەچكە، ئۇ يەردە قونۇپ قاپتۇ. ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسا، قارشى تەرەپتىكى ئۆينىڭ دېرىزىلىرىمۇ ئالتۇندەك يالىتىراپ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا دېرىزە ئەينەكلىرىدە قۇياش نۇرى چاقناۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ.

دېمىر بۇ ھېكايىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، مۇئەللىم:

- بۇنىڭدىن نېمىنى چۈشەندىڭلار؟- دېدى ۋە ئۆز سوئالىغا ئۆزى جاۋاب بەردى،- كىشىلەر ئۆز ھالىغا شۈكۈر قىلىشى كېرەك. كۆپ چاغلاردا بۇ ھېكايىدىكى قىزچاقتەك ئۆز بەختىمىزنى بىلەلمەيمىز. لېكىن، ئۇنىڭدىن يىراقلاشقاندا، بەختىيار ياشاۋاتقانلىقىمىزنى بىلىمىز. دېمەك، ئەڭ ياخشى ئۆي يەنىلا ئۆز ئۆيىمىز.

مۇئەللىم شۇنداق دېگەندىن كېيىن، بايىتى ھېكايىدىن «ئۆي» دېگەن سۆز بولغان بىر جۈملىنى ئوقۇغاندىن كېيىن:

- ھۈسەيىن، سەن ئېيتىپ باققىنا، «ئۆي» قايسى ھالدا؟- دېدى.

كەينىدىكى قاتاردا ئولتۇرغان ھۈسەيىن ئۆز خاپىچىلىقى بىلەن مۇئەللىمنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمىغان بولسا كېرەك، ئۇندەرىگەندەك ئورنىدىن تۇردىيۇ، ئاۋازىنى چىقارمىدى. مۇئەللىم سوئالىنى تەكرارلىدى:

- «ئۆي» قايسى ھالدا، ھۈسەيىن؟

مۇئەللىم مېنىڭ ئۆيۈمنى سوراۋاتىدۇ، دەپ قالسا كېرەك، ھۈسەيىن پەس ئاۋاز بىلەن: - ياخشى ئەمەس، مۇئەللىم،- دېدى.

مۇئەللىم ھەيران بولۇپ يەنە سورىدى:

- مەن سەندىن «ئۆي» نىڭ ھالىنى سوراۋاتىمەن، «ئۆي» قايسى ھالدا؟

نۇرغۇن ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالدىدا ئۆينىڭ قانداق ھالدا ئىكەنلىكىنى ئېيتىشنى خالىمىغان ھۈسەيىن يىغلامسىرىغاندەك چىگىش ئاۋاز بىلەن:

- ئۆينىڭ ھالى ياخشى ئەمەس، مۇئەللىم...- دېدى.

- «ئۆي» نىڭ قايسى ھالى ياخشى ئەمەس؟- دېدى مۇئەللىم.

- ھەممىشە ياخشى ئەمەس، ئەمما بۈگۈنكى ھالى تېخىمۇ يامان.

ھۈسەيىننىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى مەن بىلەتتىم، ساۋاقداشلار بولسا ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ھېچ نەرسە چۈشىنەلمەي كۈلۈشەتتى.

- نېمە ئۈچۈن ياخشى ئەمەس؟- دەپ سورىدى مۇئەللىم.

- چۈنكى...- ھۈسەيىننىڭ ئاۋازى تىترەپ، سۆزىنى ئارانلا دەۋالدى،- ئۆي خوجايىنى بىزنى

كۆچۈڭلار دەۋاتىدۇ، چۈنكى ئۆي ئىجارىسىنى تۆلىيەلمىگەندۇق...

سنىپتا قاقاقلغان كۈلكە ئاۋازى كۆتۈرۈلگەندە، ھۈسەين پارتىسىدا بېشىنى ئىككى بىلىكى ئارىسىغا ئېلىپ ئولتۇرۇۋالدى.

مۇئەللىم ھېلىقى جۈملىنى ئوقۇدى: «قىزچاق ئۇدۇلدىكى ئالتۇن روجەكلىك ئۆينى كۆرگىنىدە...»
- سەن ئېيتىپ باق، دېمىر، بۇ يەردە «ئۆي» قايسى ھالدا؟
- چۈشۈم كېلىش ھالدا، مۇئەللىم... دېدى دېمىر.

مۇئەللىم يەنە ھۈسەيندىن سورىدى:
- «ئۆي» قايسى ھالدا ئىكەن؟

ھۈسەين يەنىلا چۈشەنمىگەندى:
- ياخشى ھالدا ئىكەن... دېدى.

سنىپتا يەنە بىر قاقاقلغان كۈلكە كۆتۈرۈلدى.
- «ئۆي» نىڭ قانچە تۈرلۈك ھالى بار، ھۈسەين؟ - دەپ سورىدى مۇئەللىم.
- ياخشى ھالى ۋە ياخشى بولمىغان ھالى بار...

ھۈسەيننىڭ ئائىلىسىدە ھېچقاچان ياخشى ھال بولمايدىغانلىقىنى مەن بىلەتتىم.

مۇئەللىم ھۈسەيننىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى كېيىن چۈشەنگەنلىكى ئۈچۈن سۆز تېمىسىنى ئۆزگەرتتى:
- يەنىلا ئەڭ ياخشى ئۆي ئۆزىمىز تۇرۇۋاتقان ئۆي، شۇڭا ئۆيىمىزنىڭ قەدرىنى بىلىشىمىز كېرەك...

كەچقۇرۇن مەكتەپتىن قايتقاندا، ھۈسەينگە بىر ئاز تەسەللى بېرىشكە تىرىشتىم.

ئەنقەرەدە ھاۋا قانداق؟ بۇ يەر قاتتىق سوغۇق بويىكەتتى. تۈنۈگۈن بىر ئاز قار ياغقان، يەرگە چۈشۈپلا ئېرىپ كەتتى. بىزنىڭ ئۆينىڭ ئەھۋالى ياخشى، ئەمما مېنىڭ ھۇجرامنىڭ ئەھۋالى ياخشى ئەمەس. زالىدىكى مەش مەن ياتىدىغان ھۇجرىنى ئانچە ئىسسىتالمايدۇ. سىلەرنىڭ ئۆينىڭ ئەھۋالى قانداق؟

خېتىڭنى كۈتسەن، زەينەب. سېنى ئۇنۇتمىغان ساۋاقىدىشىڭ:

ئەخمەت تارباي

1969-يىلى 26-فېۋرال، ئىستانبۇل

قانداق يالغانى توقۇسام بولار

ئەخمەت:

26-فېۋرال يازغان خېتىڭگە كېچىكىپ جاۋاب يازغانلىقىم ئۈچۈن ئەپۇ سورايىمەن. 23-فېۋرال كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگە تەييارلىق قىلىۋاتاتتۇق. بۇنىڭدا مېنىڭمۇ بىر مۇنچە ۋەزىپەم بار ئىدى. بىر ياقىتىن كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىنىڭ تەييارلىقى، يەنە بىر ياقىتىن دەرس تەكرارلاش ئىشلىرى بىلەن خەت يېزىشقا ۋاقىت چىقىرىۋالدىم. لېكىن، ھۈسەينگە خەت يازدىم. ئۆتكەنكى خېتىڭدە ھۈسەين ھەققىدە يازغانلىرىڭغا شۇنداق بىئارام بولدۇمكى، سېنىڭ ماڭا خەت يازغانلىقىڭنى تىلغا ئالماي، ئۇنىڭدىن كۆڭۈل سوراپ بىر پارچە خەت يېزىپ قويدۇم.

مەن ساڭا بۇ خەتنى يازغۇچە بولغان ئارىلىقتا ناھايىتى قىزىقارلىق ۋەقەلەر ئۆتتى. بۇ خېتىمدە ساڭا شۇلاردىن بىرىنىلا يازدىم. بۇ ۋەقە مەتنىنىڭ بېشىدىن ئۆتتى. مەتن بەزىدە دادامغا يالغان گەپ قىلىپ قويدۇ. دادام يالغانلىقىنى بىلىپ قالسا، ئۇنىڭغا ناھايىتى خاپا بولىدۇ ۋە ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ نەسەت قىلىشقا باشلايدۇ:

- ئوغلۇم، نېمە ئىش قىلساڭ قىلغىنكى، يالغان گەپ قىلما؟ چۈنكى، دۇنيادا ھەممىدىن يامان نەرسە يالغانچىلىق. ئادەم كىچىككەن بىر يالغان سۆز قىلىپ قويدىمۇ، ئۇ يالغانچىلىقنى يوشۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ چوڭ يالغان گەپ قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئاندىن، يالغانچىلىق ئاشكارلىنىپ قالمىسۇن، دەپ، ئۇنىڭدىنمۇ چوڭ يالغانچىلىقلارنى قىلىدۇ. ھەر بىر يالغانچىلىق ناھايىتى كۆپ ۋە ناھايىتى چوڭ يالغانچىلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرگىز يالغان گەپ قىلما!

دادام دېيىشىنغۇ دەيدۇ، لېكىن يەنە ئۆزى مەتنىنى يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر قىلىپمۇ قويدۇ. چۈنكى، مەتن گۇناھ دېيىشكىمۇ ئەرزىمەيدىغان كىچىككەن بىر خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويسا، دادام ئۇنى ئەيىبلەۋېرىدۇ، ئىنىمۇ ئازاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يالغان گەپ قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. نەتىجىدە، تەبىئىي ھالدا يالغانچىلىق كېلىپ چىقىدۇ، دادام يەنە نەسەتتىن باشلايدۇ.

بىر كۈنى كەچتە مەتن ماڭا:

- دادامغا قانداق يالغانى توقۇسام بولار؟ - دېدى.

بىر نەچچە كۈندىن بېرى دادام مەتنىگە چېچىنىڭ ئۆسۈپ كەتكەنلىكىنى، ساتىراشقا بېرىپ چېچىنى قىسقارتىشىنى ئېيتىۋاتاتتى. ئويۇنغا كىرىشىپ كەتكەن مەتنى ساتىراشقا بېرىشىنى ئۇنتۇپ قالدى. بىر كۈنى ئەتىگەندە، دادام مەتنىگە ساتىراشقا بېرىشىنى قاتتىق تاپىلاپ:
- كەچتە ئىشتىن قايتىپ كەلگىنىدە سېنى يەنە مۇشۇنداق كۆرگۈچى بولماي،- دېدى.

مەن مەتنىگە:

- راستىنى ئېيت، قاچانلا بولمىسۇن يالغانچىلىقنىڭ ئاشكارا بولىدۇ،- دېدىم.
- راستىنى ئېيتسام، دادام خاپا بولىدۇ. پۇلنى چۈشۈرۈپ قويدۇم دېسەم قانداق بولار؟
- بىر قېتىم شۇنداق دەپ، كېيىن يانچۇقۇڭدىن پۇل چىقىپ، يالغانچىلىقنىڭ ئاشكارا بولۇپ قالغىنىنى ئۇنتۇپ قالدۇڭمۇ!
- ئۇنداقتا مەكتەپتە كىتاب سېتىۋالدىم دەيمەن.
- ئەڭ ياخشىسى راستىنى ئېيت.
- ئەمەس ساتىراشخانىدا ئادەم كۆپ ئىكەن، كۈتسەم ماڭا ئۆچرەت كەلمىدى دەي.

ئۇ يەنە بىر مۇنچە يالغانلارنى توقۇپ چىقتى، بىراق ھېچقايسىسىنى ياقتمىدى.

دادامنىڭ زىيا ئىسىملىك بىر دوستى بار ئىدى. ئۇ شۇ كۈنى كەچتە ئايالى بىلەن بىزنىڭكىگە كەلدى. ئۇلار كۆرۈشمىگىلى ئۇزۇن بولغاچقا، دادامنى يوقلاپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. دادامنىڭ ئىشتىن قايتىپ كېلىش ۋاقتى بولۇپ ئۆتۈپ كەتكەنىدى. ئاپام:
- قەيەردىلا بولسا، ھازىر يېتىپ كېلىدۇ،- دېدى.

دادام كېچىككەنسېرى، ئاپام ئەنسىرەشكە باشلىدى.
- ھېچقاچان بۇنداق كېچىكىپ كەلمىگەن، نېمە بولىدىكەن؟- دېدى ئۇ.
- بەلكىم بىر ئىشى چىقىپ قالغاندۇ...- دېدى زىيا بەگ.
- ئۇنداق بولسا خەۋەر بېرەتتى،- دېدى ئاپام.

مەتنى بىلەن ئىككىمىز تامىقىمىزنى يەۋەردۇق، ئاپام دادامنى كۈتۈپ تېخى يېمىدى.

خېلى ۋاقىت ئۆتتى. مەتنى يېتىپ قالدى. زىيا بەگ بىلەن ئايالى قايتىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغاندا، ئىشىك قوغغۇرىقى چېلىندى.
ئاپام ھاياجانلانغان ھالدا:
- مانا كەلدى!- دەپ يۈگۈردى.
- بىز مۆكۈۋېلىپ قىزىقچىلىق قىلايلى،- دېدى زىيا بەگ.

ئۇ ئايالى بىلەن ياندىكى ئۆيگە كىرىۋالدى. راستىن دادام كەپتىكەن، ئاپام:
- نەدە يۈردىڭىز؟ ناھايىتى ئەنسىرىدىم. بىرەر ئىشىڭىز چىقىپ قالدۇمۇ نېمە؟- دېدى.
- زىيا ئاغرىپ قايتىكەن، ئۇنى يوقلاپ كەلدىم،- دېدى دادام.

- ھە... بىراق بەك كېچىكتىڭىزغۇ! - دېدى ئاپام.
- ئاغرىقىنىڭ يېنىدىن بىردەمدىلا قايتقىلى بولمايدۇ - دە...
- خۇدا شىپالىق بەرسۇن، كېسىلى ئېغىرمىكەن؟ ۋاي بىچارە...

دادام خېلى سۆزلىمەكچىدى، لېكىن زىيا بەگ بىلەن ئايالى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ مۆكۈۋالغان ئۆيدىن چىقتى. ھاڭ-ئاڭ بولۇپ قالغان دادام، ئۇلارغا:

- ھە... سىلەر بۇ يەردىمىدىڭلار؟ - دېدى.
- ساڭا قىزىقچىلىق قىلايلى دېگەندۇق.
- دېمىسىمۇ تازا قىزىق بولدى مانا! - دېدى ئاپام كۈلۈپ.

ئۇلار داستىخانغا ئولتۇرۇشتى. دادام:

- مەتنى يانتىمۇ؟ - دەپ سورىدى.
- بۈگۈن ساتىراشقا بېرىپ چېچىنى ياستىشنى ئۇنتۇپ قاپتىكەن، سىزنى خاپا بولدى دەپ يالغان گەپتىن بىرنى توقۇپ چىقماقچى بولغانىدى. قانداق يالغاننى توقۇسام بولار، دەپ ئويلاپ-ئويلاپ، ئاخىر چارچاپ يېتىپ قالدى، - دېدىم مەن.
- كەچ بولۇپ كەتتى، سەنمۇ يات! - دېدى دادام.

شۇنداق قىلىپ، مەتنى ئەتسى ئەتگەندە ئەيىبلەشتىن قۇتۇلۇپ قالدى.

ئەخمەت، خەتلىرىڭنى كۈتمەن. ئەڭ ياخشى تىلەكلىرىم بىلەن:

زەينەب يالقىر
1964-يىلى 16-مارت، ئەنتەرە

بالىلار بايرىمىدىكى كۆڭۈللۈك كېچە

ساۋاقدىشىم زەينەب:

16-مارتتىكى خېتىڭدىن كېيىن يوللىغان ئاتكىرتكاڭدا: «خەتنى كېچىكتۈرۈپ يازغانلىقىم ئۈچۈن خاپا بولۇپ خەت يازمىدىڭمۇ؟» دەپسەن. ياق، خاپا بولمىدىم. نېمىشقا خاپا بولاي؟ بىز

«23-ئاپرېل» كۆڭۈللۈك كېچىسىگە تەييارلىق قىلىۋاتاتتۇق، بۈگۈن، ئەتە يازمەن دەپ كېچىكىپ كەتتى. ئاخىر كۆڭۈللۈك كېچىنى تۈنۈگۈن ئۆتكۈزدۇق. ئەمدى ئارام ئېلىپ، بۇ خەتنى يېزىۋاتمەن.

تۈنۈگۈنكى كۆڭۈللۈك كېچە بەك ياخشى بولدى. نېمە ئۈچۈن ياخشى بولغانلىقىنى بىلمەسەن؟ قاملاشتۇرالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن... ئەڭ چوڭ قاملاشتۇرالماسلىق مەندىن بولدى.

كۆڭۈللۈك كېچە تەييارلىقىغا كۆپىنچە ئۈچىنچى سىنىپ مۇئەللىمى مەسئۇل ئىدى. مۇزىكا مۇئەللىمىمىز بولسا ناخشا-ئۇسسۇللارنى تەييارلايتتى. بىزنىڭ سىنىپ تەربىيىچىمىز كۆڭۈللۈك كېچە ئۈچۈن بىر سەھنە ئەسىرى يازدى.

مەن بىلىدىغان چوڭلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۆز ئىشلىرىنى ياقىنۇرمايدۇ، باشقا ئىش قىلىشنى خالايدۇ. مەسىلەن، دادام ئەگەر ساۋاتى بولسا، چوڭ شائىر بولاتتىكەن، ھازىرمۇ ۋاقىت تاپسىلا شېئىر يازىدۇ. تېخنىك بولغان تاغامۇ دوختۇرلۇققا قىزىقىدۇ.

بىزنىڭ سىنىپ تەربىيىچىمىزنىڭمۇ يازغۇچى بولغۇسى بار ئىكەن. بىزگە دەرسلەردە بىر نەچچە قېتىم: «يازغۇچى بولاتتىم، لېكىن، پۇرسەت يار بەرمىدى» دېگەن.

مېنىڭ بىلىشىمچە، ھەممە كىشىنىڭ كۆزى ئۆز مەشغۇلىيىتىدىن باشقا بىر ئىشتا.

مۇدىرىمىز گېزىت-ژۇرناللاردا بېسىلغان سەھنە ئەسەرلىرىدىن بىرىنى تاللاشنى ئېيتتى. لېكىن، سىنىپ تەربىيىچىمىز بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى ياقىتۇرمىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزى يازدى. ئۇ ئىنتايىن ئېچىنىشلىق بىر سەھنە ئەسىرى ئىدى. قىسقىچە مەزمۇنىنى ئېيتىپ بېرەي: ناھايىتى يامان بىر بالا بولۇپ، ئاتا-ئانىسىغا قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدۇ. ئوقۇشتىن، ئىشتىن قېچىپ، ئاخىر لۈكچەك بولۇپ كېتىدۇ. ئوغرىلىق قىلىدۇ. ئاپىسى بۇ دەردلەرگە چىدىماي ئۆلۈپ كېتىدۇ. بالا ھەمىشە دادىسىدىن پۇل سورايدۇ، بەرمىسە ئۇرىدۇ. ئاخىر بىر جىنايەت بىلەن تۈرمىگە چۈشىدۇ. جازا مۇددىتىنى پۈتتۈرۈپ تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن ئەقلىنى تېپىپ، دادىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «جېنىم دادا، مەن سېنىڭ تەربىيىلىرىڭنى ئاڭلىماي مۇشۇ ئەھۋالغا قالدىم. ئەمدى ئەقلىمنى تاپتىم. مېنى كەچۈر» دەپ يالۋۇرىدۇ، ياشانغان دادىسىمۇ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ: «ئاتا ئوغلىنى ھەر ۋاقىت كەچۈرىدۇ، مەن كەچۈردۈم، خۇدامۇ كەچۈرگەي، ئوغلىم...» دەيدۇ. لېكىن، زىيادە ھاياجانلىنىپ كېتىپ، يىقىلىپ شۇئان ئۆلۈپ كېتىدۇ.

سەھنە ئەسىرى ھەقىقەتەن ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئىدى. سىنىپتا ئوقۇلغاندا ھەممىمىز كۆز يېشى قىلىشتۇق.

مەن مۇئەللىمگە:

- كۈلكىلىك بىر ئويۇن بولسا ياخشى ئەمەسمىدى، مۇئەللىم،- دېدىم.

- ھەممە ئىشنى قاملاشتۇرۇۋېتىسەن-ھە، ئەخمەت... قىزىقچىلىق قىلاي دەۋاتامسەن؟- دېدى مۇئەللىم.

لېكىن، مەن باشقا بىر نەرسە دېمەكچى، يەنى يۈزىمىزگە ساقال-بۇرۇتلارنى چاپلاپ، چوڭ ئادەملەرنىڭ روللىرىغا چىققىنىمىزدىن، سەھنىگە ئۆز يېشىمىزغا لايىق روللاردا چىقساق، مەكتەپ تۇرمۇشىمىزدىن بەزى كۆرۈنۈشلەرنى ئېلىپ چىقساق، تېخىمۇ ياخشى بولمامدۇ، دېمەكچى ئىدىم. لېكىن، بۇنى مەن ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇقتۇرالمىدىم.

ئىلگىرىكى كۆڭۈللۈك كېچىلەردە، يالغان ساقال چاپلىۋالغان بالىلار سەھنىدە سېرىك قىزىقچىلىرىدەك تۇرىدىغانلىقىنى كۆرگەندىم. ئۇلار قانچە ئېچىنىشلىق گەپلەرنى قىلسا، شۇنچە قىزىق بولاتتى ۋە تاماشىبىنلار شۇنچە كۈلەتتى. بۇنداق بولغاندىن كۆرە، تۈزلا بىر كومېدىيە ئويناپ چىقساق تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ، دېمەكچى ئىدىم، لېكىن، مۇئەللىمنىڭ ئەيىبلىشى بىلەن گەپ قىلالماي قالدىم.

مەن مەزمۇنى يىغىنچاقلاپ ئېيتقان بۇ ئويۇندا بەش رول بار. سىنىپ تەربىيىچىمىز تەكلىپىمگە خاپا بولمىغان بولسا كېرەك، ماڭا:
- يامان بالىنىڭ رولىنى سەن ئال، ياخشى ئېلىپ چىقسەن. بۇ دەل ساڭا باب كېلىدىغان بىر رول...- دېدى.

دېمىر مېنىڭ دادام، مەن بولسا ئاپام بولاتتى.

سەھنە ئەسىرىنى يادلىدۇق، سەھنىدە رەپىتىس قىلدۇق. ئاخىرقى رەپىتىس كۈنى قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتتى. خەۋىرنىڭ بار، يامغۇر توختىماي يېغىۋەرسە، ئۆگزىدىن تامچە ئۆتۈپ كېتەتتى. ئۇ كۈنى گويا يامغۇر سەھنىگە بىۋاسىتە يېغىۋاتقان دەك ئۆتۈپ كەتتى. سەھنىنىڭ ئۇيە-بۇيەرىگە داس، جاۋۇر، چېلەكلەرنى قويۇۋەتتۇق.

بۇ قېتىمقى ئويۇنلار ئىچىدە جۇڭگوچە ئۇسسۇلمۇ بار ئىدى. مېنى بۇ نومۇرغىمۇ قاتناشتۇردى. مۇزىكا مۇئەللىمىمىز باشقا بىر مەكتەپنىڭ كۆڭۈللۈك كېچىسىدە جۇڭگوچە ئۇسسۇل ئوينىغان بالىلارنى كۆرۈپ بەك ياقتۇرۇپتەكەن.

- زەيبەك ئويۇنى ئويناپ چىقساق بولمامدۇ؟- دېدىم مەن.
مۇزىكا مۇئەللىمىمىز ھەر قېتىمقى كۆڭۈللۈك كېچىلەردە زەيبەك ئويۇنى ئوينالغانلىقىنى، تەكرارلاۋەرسە ياخشى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.
- مۇئەللىم،- دېدىم مەن،- جۇڭگودىكى بىرەر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ كۆڭۈللۈك كېچىسىدە جۇڭگولۇق بالىلار بىزنىڭ زەيبەك ئويۇنىمىزنىمۇ ئويناپ چىقامدىغاندۇ؟
- بىلەرمەنلىك قىلما!- دېدى مۇئەللىم.
لېكىن، زەيبەك ئويۇنى ئوينىغان جۇڭگولۇق بالىلار كۆز ئالدىمغا كەلسە كۈلۈپ كېتىمەن. ئۇلارمۇ بىزنىڭ جۇڭگوچە ئۇسسۇل ئوينىغانلىقىمىزنى كۆرسە كۈلۈشۈپ كېتەر، دەپ ئويلىدىم.

سەھنە تورۇسىدىن چېپىلداپ چۈشۈۋاتقان يامغۇرنىڭ ئاستىدا ۋە داس، جاۋۇرلار ئارىسىدا جۇڭگوچە ئۇسسۇلنىڭ ئاخىرقى رەپىتىسىنى قىلدۇق. بىز ئۇسسۇلغا سەكرىگىنىمىزدە، سەھنىنىڭ پولىرى غىچىرلاپ كېتەتتى.

مۇزىكا مۇئەللىمى ماڭا:

- زەيبەك ئوينىغاندەك سەكرىمە. جۇڭگوچە ئۇسسۇل سىلىق، لەرزىلىك ئوينىلىدۇ، - دېدى.
سالماق، سىلىق ھەرىكەتلەرنى قىلىشقا تىرىشتىم، لېكىن مەن زەيبەك ئويۇنى ئويىناپ كۆنۈپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، ئايىقىم يەنىلا شۇنىڭغا كېتەتتى.
- ئەخمەت، سەكرەۋەرمە... جۇڭگوچە ئۇسسۇل ئۇنداق بولمايدۇ.
مەن جۇڭگوچە ئۇسسۇلنى ئوينىماق تۈگۈل، كۆرۈپ باقمىسام، ئامالم قانچە؟

مۇزىكا مۇئەللىمى پىئاننو چېلىپ بېرىۋاتتتى. مەن يەنىلا ئۆزۈم بىلگەنچە سەكرەۋېرىپتەمەن. مۇئەللىم پىئاننوني تاشلاپ، غەزەپلەنگەن ھالدا ماڭا قاراپ كېلىۋېتىپ، ئايىقى چېلەكلەردىن بىرىگە پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشتى. چېلەكتىكى سۇمۇ سەھنىگە يامراپ كەتتى. مانا شۇ قالايمىقانچىلىقلاردىن كېيىن، كەچكە يېقىن ئاخىرقى رەپىتىس مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاياقلاشقان بولدى.

كۆڭۈللۈك كېچە ئۆتكۈزۈلگەن كۈنى ئىنتايىن ھاياجانلاندىق، سەھنىدە بىر-بىرىمىزنى ئىتتىرىشىپ، پەردە يوقۇقىدىن زالغا قارىشاتتۇق، زالغا ئادەم لىق تولۇپتۇ...

ھەر سىنىپتىن ئەللىك بالا سەھنىگە تىزىلدىق. پەردە ئېچىلىش بىلەن تەڭ «مۇستەقىللىق مارشى» نى ئېيتتۇق، ئاندىن سەھنە ئارقىسىغا ئۆتتۇق. بىرىنچى ۋە ئىككىنچى سىنىپتىن بىر گورۇپپا سەھنىدە قېلىپ، «بۈگۈن 23-ئاپرېل» خورنى ئېيتتى. بىز زالىدىن كەلگەن ئالقىش سادالىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتۇق.

يەنە بىر خوردىن مۇزىكا مۇئەللىمى رازى بولماي، بالىلارغا:

- بۇ قانداق خور؟ مەن مۇشۇنداق ئۆگەتكەنمىدەم؟ قوش كىشىلىك خور يىگىرمە ئاۋازلىق بولۇپ كەتتىغۇ؟ - دەپ كايىدى.

نۆۋەت بىزنىڭ جۇڭگوچە ئۇسسۇلىمىزغا كەلدى. رەڭلىك پارىقراق رەختلەردىن تىكىلگەن يوپىكىلار ئۈستىگە كوپتا كىيگەن قىزلار قوللىرىدا پەتنۇسلارنى تۇتقان، ئوغۇللارنىڭ قاش-كۆزلىرى قارا بويىق بىلەن گىرىملىنىپ، جۇڭگولۇقلارغا ئوخشىتىلغاندۇق. يەنە قارا بويىق بىلەن ياسالغان ئۇزۇن بۇرۇتلىرىمىز بار ئىدى.

پەردە ئېچىلدى. مۇزىكا مۇئەللىمى پىئاننوني چېلىشقا باشلىدى. بىز سەھنىگە چىقتۇق. قىزلار پەتنۇسلىرىنى تۇتۇشۇپ، بىزنىڭ ئارىمىزدىن ئېگىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى. دەل شۇ چاغدا چاتاق چىقتى. مەن يەنە خۇدۇمنى بىلمەي بەكرەك سەكرەپ كەتتىمىكىن-تاڭ، ئېگىلگەن قىزلاردىن بىرىنىڭ ئېتىكى سەھنە پولىدىكى تاختايلىرىنىڭ ئارىسىغا قىسىلىپ قاپتۇ. قىز ئېتىكىنى تارتىپ چىقىرالمى،

تۇرغان يېرىدە مەدەنىيەتلىك تۇرۇپلا قالدى. بىز پىرقىراۋاتىمىز، ئۇ قىز تېخىچىلا تۇرىدۇ. مەن، ئېتەكنى قىسسىۋالغان تاختاي يۇچۇقى ئېچىلىپ كەتسۇن دەپ، قىزنىڭ يېنىغا كەلگەندە تېخىمۇ ئېگىز سەكرىدىم. قىز ئېتەكنى تارتىۋېلىشقا ھەپلەشكەندە، يوپىكا بېلىدىن سىيرىلىپ يەرگە چۈشمەسىمۇ! بىچارە قىز سەھنىدە يېرىم يالىڭاچ تۇرۇپلا قالدى. زالىدىن قاقاقلانغان كۈلكە ساداسى كۆتۈرۈلدى. مۇزىكا مۇئەللىمى سەھنە كەينىدىن:

- پەردە... پەردە... پەردىنى چۈشۈرۈڭلار! - دەپ ۋارقىرىغىلى تۇردى.

قىيىقاس-سۈرەنلەر ئىچىدە پەردە يېپىلدى.

كېيىن باشقا ئويۇنلار ئوينالدى، ناخشىلار ئېيتىلدى. ئەڭ ئاخىرىدا بىزنىڭ سەھنە ئەسىرىمىز ئوينالدى.

گىرىملىرىمىزنى سىنىپ تەربىيىچىمىز قىلدى. مەننى كۆرسەڭ، ئاپسىنىڭ كونا كۆڭلەكلىرى ئىچىدە نەق بىر پاكىنەك موماي بولغانىدى. مېنىڭ ئاغزىم بىلەن بۇرۇنۇم ئارىسىغا يېلىم سۈركىگەن مۇئەللىم خۇددى جۈسەيگە ئوخشاش بۇرۇپ چاپلىغانىدى، بۇرۇت ئېغىر بولغاچقا، توختىماي چۈشۈپ كېتەتتى. مۇئەللىم ئۈستۈنكى كالىپكۇم ئۈستىگە يېلىمنى تېخىمۇ كۆپرەك سۈركەپ، بۇرۇتنى يەنە چاپلىدى.

دېمىرنىڭ مەڭزىگىمۇ يېلىم سۈركەپ پاختا چاپلاندى. دېمىر مېنىڭ دادام بولغاچقا، ئۇنىڭ ساقال-بۇرۇتلىرى ئاقارغانىدى. گىرىملەر پۈتكەندىن كېيىن، مۇئەللىم:
- تېخىمۇ قېرى كۆرۈنۈش ئۈچۈن، دېمىرگە كۆزەينەك تاقاش كېرەك... - دېدى.

بىراق، بۇنىڭدىن بۇرۇن كۆزەينەك ئويلىشىلمىغانىدى، ئەمدىلىكتە كۆزەينەك نەدىن تېپىلسۇن؟
مۇدىر كۆزەينىكىنى بېرىپ تۇرۇپ:
- پەخس بول، يەرگە چۈشۈپ چىقىلىپ كەتمىسۇن، كۆزەينەكىمىز ھېچ نەرسىنى كۆرەلمەيمەن، - دېدى.

دېمىر كۆزەينەكنى تاقاپ، سېپى ئۆزىدىن قېرى پەتەك بولغانىدى:
- مەن بۇ كۆزەينەك بىلەن ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىدىم، - دېدى ئۇ.

ھەقىقەتەن كۆرەلمەيتتى، پەردە ئېچىلغاندا، سەھنىنى تاپالماي تامغا ئۈسۈۋالدى. بىز ئۇنى كەينىدىن ئىتتىرىپ سەھنىگە چىقاردۇق.

ئويۇننىڭ بىرىنچى پەردىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقى ئالغىشلاردىن مەلۇم بولدى.

ئىككىنچى پەردىنى ئورۇنلاۋاتتۇق. مەن «ئاپام»غا، يەنى مەنگە ئازاب سېلىۋاتتۇم، «دادام»، يەنى دېمىر بولسا مېنى ئەيىبلەۋاتتى. لېكىن، ئۇ كۆزەينەكتە مېنى كۆرمەيتتى. ماڭا گەپ قىلىۋاتمەن دەپ، تاماشىبىنلارغا كەينىنى قىلىپ تام تەرەپكە قاراپ:

- ئەي رەھىمسىز! بىز سېنى مۇشۇنداق قىلسۇن دەپ چوڭ قىلدۇقمۇ؟- دەپ مۇشتىلىرىنى تۈگۈپ ۋارقىرايتتى. مەن «ئاپام»نى، يەنى مەننى ئۇرۇۋاتقاندا، دېمىر مەننى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ھەپلىشەتتى. لېكىن، ئۇ سەھنىدە بىزنى تاپالماي، «قارىغۇ چاشقان ئويۇنى» ئويىناۋاتقاندا، قوللىرىنى ئۇياق-بۇياققا ئۇزىتىپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ:

- ئۇرما! ئۇرما... ئانىغا قول ياندۇرغان ۋاپاسىز، ئۇرما!- دەپ ۋارقىرىدى.

بىز ئوڭ تەرەپتە تۇرساق، دېمىر سولغا قاراپ ۋارقىرايتتى. ئاۋازىمنى ئاڭلاپ بىز تەرەپكە قارىسۇن دەپ، ئەتەي:

- ھا، ھا، ھا... دەپ سوغۇق كۈلۈپ،- ئۇرۇمەن، بۇ مېنىڭ ھەدەم ئەمەس، ئۇرۇمەن!- دېدىم.

دېمىر ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرالدى، بىر ئازدىن كېيىن يەنە «قاسساپقا پۇل بېرىپ، ناۋايغا قارىغاندەك»، تاماشىبىنلارغا قارىۋېلىپ:

- ئۇرما! ئانىغا كۆتۈرگەن قول قۇرۇپ كېتىدۇ...- دېدى.

- ھا، ھا، ھا!

قارىسام، دېمىر بىز تەرەپكە قارايدىغاندەك ئەمەس. مەن مەننى، يەنى «ئاپام»نى سۆرەشتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدىم.

- ئەي ۋاپاسىز...
- دادا، بىز بۇ يەردە، بىز تەرەپكە قارا...

دېمىر ئەقىللىق بالا بولغاچقا، دەرھال ئەھۋالنى چۈشەندى:

- مەن ساڭا قارىمايمەن. مەن سېنىڭ داداڭ، سەن ماڭا قارا، ۋاپاسىز!- دېدى ئۇ.

ئەمدى سەھنىدە بولمىغان سۆزلەرنى قىلدۇق:

- كىمگە گەپ قىلىۋاتسەن، دادا، مەن بۇ يەردە...
- ساڭا گەپ قىلىدىم، ساڭا قىلىدىغان سۆزۈم يوق...
- تامغا گەپ قىلىۋاتامسەن، دادا؟
- تاش گەپ ئاڭلايدۇكى، سەن گەپ ئاڭلىمايسەن، ۋاپاسىز!...
سېنى تۇغۇقچە، تاش تۇغسامچۇ...- دەپ ئىنجىقلىغىنىچە يەرگە يىقىلىپ ئۆلدى مەن.

مەن ئۆلگەندە، دېمىر ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يىغلىشى كېرەك ئىدى. دېمىر پولغا يېتىۋېلىپ:

- قېنى سەن، نەدە سەن؟- دەپ مەننى ئىزدەشكە باشلىدى.
مەن دېمىر تەرەپكە قاراپ:
- مانا مەن، ئۆلدۈم...- دېدى.

مەن دېمىرنى تۇتۇپ:
- سەنمۇ بار! - دەپ مەننىڭ ئۈستىگە ئىتتىردىم.

ئىككىنچى پەردە بېيىلدى.

سەنەنە كەينىدە، مۇئەللىم دېمىردىن خاپا بولغىلى تۇرغانىدى، دېمىر:
- قانداق قىلىمەن، مۇئەللىم، بۇ كۆزەينەكتە ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىدىم، - دېدى.

كېيىنكى پەردىنى كۆزەينەكسىز ئويناشقا توغرا كېلەتتى، لېكىن بايا كۆزەينەكلىك بولغان بوۋاي ئەمدى كۆزەينەكسىز بولۇشى مۇۋاپىق كۆرۈلمىدى. شۇ چاغدا مۇدىر:
- كۆزەينەكنىڭ ئۈستىدىن قارا، - دېدى.

دېمىر كۆزەينەكنىڭ ئۈستىدىن قارىغانلىقى ئۈچۈن، ئۈچىنچى پەردىدە چوڭ ئىش كۆرۈلمىدى. لېكىن، ئالدىنقى پەردىلەردە خاپا ئولتۇرۇشقان تاماشىبىنلار ئەمدى نېمىلا قىلساق، نېمىلا دېسەك قاقاقلاپ كۈلۈشىدىغان، يىغلايدىغان يەرگىمۇ تېلىقپ كۈلۈشىدىغان بولدى.

ئۈچىنچى پەردىدە، مەن تۈرمىدىن چىقىپ ئۆيگە كېلىپ، قىلىمىشلىرىمغا پۇشايمان قىلاتتىم، دادامدىن كەچۈرۈم سورايىتتىم. تاماشىبىنلار ھەتتا بۇنىڭدىمۇ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئېڭىشىپ دادامنىڭ قولىنى سۆيگەندىم، يالغان بۇرۇتۇمنىڭ بىر تەرىپى چۈشۈپ كەتتى. دەرھال ئېلىپ تۈگۈرۈكلەپ چاپلاپ باقساممۇ تۇرمىدى. ئۆلىمىدىم، ئۇنىڭ بېرىسى بولدىم. ئامالسىز سەنەنە ئەسرىدە بولمىغان كۆرۈنۈشنى قوشتۇم:
- پۇتلىرىڭغا سۆيەي، جېنىم دادا... دەپ ئۆزۈمنى يەرگە ئاتقان بولۇپ، بىر نېمىلەرنى قىلىپ بۇرۇتۇمنى چاپلىۋالسام، «پېشكەللىك كەلسە قوشلاپ كەپتۇ» دېگەندەك، يەنە بىر تەرىپى چۈشۈپ كەتتى. ئالدىراشچىلىقتا بىلەلمەي قېلىپ، بۇنىمۇ بايا چاپلىۋالغان بۇرۇتنىڭ ئۈستىگە چاپلىغىلى تۇرۇپتىمەن. دېمىر: «سول تەرەپكە چاپلا» دەپ پىچىرىلدى. لېكىن، زادى چاپلىيالمىدىم. ئاخىر سول بۇرۇتۇمنى كالىپۇكۇمنىڭ ئۈستىدە قولۇم بىلەن تۇتۇۋېلىپ، توختىماي بۇرۇت تولغاۋاتقاندا كە قىلىپ كۆرسەتتىم.

دادام:
- سېنى كەچۈردۈم، ئوغلۇم... دەۋاتىدۇيۇ، مەن توختىماي دادامغا بۇرۇت تولغاۋاتىمەن.
تۆۋەندە كۈلە-كۈل...

بۇرۇتنى تولغاۋەرگىلى بولمايدۇ-دە...
- كەچۈرمىگەن بولساڭ، دادا، بۇ بۇرۇتلارنى يۇلۇپ تاشلايتتىم... دەپ بۇرۇتۇمنى يۇلۇپ تاشلىۋەتتىم.

- نېمە قىلىۋاتسەن، ئوغلۇم؟- دېدى دېمىر.
- سەن ئۈچۈن ھەرقانچە قىلسام ئاز، جېنىم دادا...- دېدىم. ئويۇننىڭ ئاخىرىدا دادام يىغلاپ،
ماشا ئېسىلىپ:
- مەن كەچۈردۈم، خۇدامۇ كەچۈرگەي...- دەپ بوينۇمغا ئېسىلدى. قۇچاقلىشىپ
ئايىرىلغىنىمىزدىن كېيىن قارىسام، دادامنىڭ يۈزىدىكى ساقاللىرىنىڭ بىرىمۇ يوق. ئەسلىدە ھېلىقى
قۇچاقلاشقنىمىزدا، مېنىڭ كالىپۇكۇمدىكى يېلىم ئۇنىڭ پاختىدىن قىلىنغان ساقىلىنى يۇلۇۋاپتىكەن.
ئەمدى مەن دادا بولۇپ قالدىم.

دادام يەرگە يىقىلىپ ئۆلۈشى كېرەك ئىدى، لېكىن قانداقتۇر ئۆلمىدى.
- ئۆلمەمسەن ئەمدى، دېمىر!- دەپ پىچىرلىدىم.
- ساقال سەندە تۇرسا، ئەمدى قايسىمىز ئۆلىمىز؟- دەپ پىچىرلىدى ئۇ.
- سەن دادا بولغاندىكىن، سەن ئۆلسەن... بول، يىقىل!...- نېمە ئۈچۈندۇر دېمىر ئۆزىنى يەرگە
ئاتمىدى.
- تېز بولساڭچۇ!
- ئۆزۈمنى يەرگە ئاتاي دېسەم، مۇدىرنىڭ كۆزەينىكى چىقىلىپ كەتسە قانداق قىلىمەن...- دېدى
ئۇ يېنىمغا كېلىپ.
- ئاداش، تولا گەپ قىلماي ئۆلگىنە، ئويۇن تۈگىسۇن، رەسۋا بولدۇق...
دېمىر ئامالسىز:
- مەن سېنى كەچۈردۈم، خۇدامۇ كەچۈرگەي...- دېگەندىن كېيىن كۆزەينەكنى قولغا ئېلىپ،
ئاۋايلاپ ئۈستەلگە قويدى ۋە:
- ئەمدى مەن ئۆلدۈم!- دەپ ئۆزىنى يەرگە ئاتتى.
مەنمۇ «دادام» نىڭ ئۈستىگە ئۆزۈمنى ئاتتىم. پەردە يېپىلدى. بىز سەھنىنىڭ ئالدىغا
يىقىلغانىكەنمىز، ئۆزىمىز پەردىنىڭ سىرتىدا، پۈتمىز پەردىنىڭ ئىچىدە قالدى.

ئالغىش بىلەن كۈلكە سادالىرى ئارىلىشىپ، زالىنىڭ ئىچى ئۆپۈر-تۆپۈر بولۇپ كەتتى.

مەن دېمىرگە پىچىرلاپ:
- بۇنداق يېتىۋەرسەك بولماس، تۇرۇپ كېتەيلى،- دېدىم.
- ئۆلۈك ئورنىدىن تۇرغان نەدە بار؟ مەن ئۆلدۈم، تۇرساڭ سەن تۇر،- دېدى ئۇ.

بىرى پۈتمىزدىن سۆرەپ پەردىنىڭ ئىچىگە ئەپكىرىۋالدى، قارىساق، سىنىپ تەربىيىچىمىز ئىكەن.
- تۈگەشتۇق، ئەخمەت!- دەپ پىچىرلىدى دېمىر.

قورقۇمسىراپ سەھنە كەينىگە ئۆتتۇق. ئۇ يەردىكى مۇئەللىملەر بىلەن مۇدىر كۈلۈپ تېلىتىپ
قاپتۇ.

«23-ئاپرېل» كۆڭۈللۈك كېچىسىنى مانا شۇنداق ئۆتكۈزدۇق. بۇ كېچىدىن كېيىن ھەممەيلەن دېمىرنىڭ ئارتىسلىق قابىلىيىتى بارلىقىنى ئېيتىشىپ يۈردى. چۈنكى، ئۇ سىنىپ تەربىيىچىمىز يازغان دراممىنى ناھايىتى ياخشى بىر كومېدىيە قىلىپ ئورۇنلىغانىدى.

ھازىر ئىستانبۇلدا ئىنتايىن گۈزەل باھار كۈنلىرى باشلاندى. تەتلىدە ئىستانبۇلدا كۆرۈشۈش ئارزۇسى بىلەن ساڭا سالامەتلىك تىلەيمەن.

ئەخمەت تارىاي
1964-يىلى 24-ئاپرېل، ئىستانبۇل

بالىلار رومانى مۇسابىقىسى

سىڭلىم زەينەب:

تۈنۈگۈن ساڭا پوچتىدىن بىر مەكتۇب يوللىغانىدىم، بۈگۈن بۇ خەتنى يېزىۋاتىمەن. كەينى-كەينىدىن خەت يازغىنىغا بەلكىم ھەيران بولۇشۇڭ مۇمكىن. بۇ خەتنى بىر ئىش توغرىسىدا سەن بىلەن مەسلىھەتلىشىش مەقسىتىدە يازدىم. پىكىرىمگە قوشۇلساڭ، بۇ ھەقتە سەن بىلەن ھەمكارلىشىمىز.

يېقىندا بالىلار رومانى مۇسابىقىسى بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئەقلىمگە مۇنداق بىر ئىش كەلدى: بىر-بىرىمىزگە يېزىشقان خەتلەرنى ۋاقىت تەرتىپى بويىچە رەتلىسەك، بۇلار بىر بالىلار رومانى بولماسمۇ؟ مەن سەن ئەۋەتكەن پۈتۈن خەتلەرنى ساقلاپ قويدۇم. سەنمۇ بىر خېتىڭدە مەن ساڭا يازغان خەتلەرنى بىر ئارخىپقا ساقلاپ قويغانلىقىڭنى يازغانىدىڭ.

قانداق دەيسەن، بۇ مۇسابىقىگە قاتنىشايلىمۇ؟ پىكىرىمنى لايىق تاپساڭ، سەندىكى خەتلىرىمنى ماڭا دەرھال پوچتىدىن ئايروپىلان ئارقىلىق ئەۋەتىپ بېرەرسەن، چۈنكى مۇسابىقىگە قاتنىشىش مۇددىتى توشۇشقا ئاز قاپتۇ. مۇسابىقىگە ئىككىمىزنىڭ نامىدا ئورتاق قاتنىشىمىز. مۇسابىقىدە ئۇتۇپ چىقساق، بۇ مۇۋەپپەقىيەت ئىككىمىزگە مەنسۇپ بولىدۇ.

مەكتۇپلىرىمىزنىڭ مۇسابىقىگە قاتناشتۇرۇشنى توغرا تاپمىساڭ، ئۇنىمۇ ماڭا مەلۇم قىل. سەندىن سورايدىغىنىم شۇكى: مۇسابىقىگە قاتناشايلى دېسەڭ، بۇنى ھېچكىمگە ئېيتما. ئۇتۇپ چىقالمىساق، مۇسابىقىگە قاتناشقنىمىزنى ھېچكىم ئۇقمايدۇ، ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا قالدۇ.

جاۋابىڭنى كۈتمەن. سالام ۋە سۆيگۈلىرىم بىلەن:

ساۋاقدىشىڭ: ئەخمەت تارباي
1964-يىلى 25-ئاپرېل، ئىستانبۇل

بىرىنچى بولسەن

قەدىرلىك ساۋاقدىشىم ئەخمەت:

خېتىڭنى ھېلىلا تاپشۇرۇۋالدىم ۋە شۇئان جاۋاب يېزىۋاتىمەن. بۇ خەتنى يېزىپ بولۇپلا، سېنىڭ مەندىكى خەتلىرىڭنى رەتلەپ پوچتىغا سالدىم.

مۇسابىقىگە قاتنىشىش تەكلىپىڭ مېنىڭچە ناھايىتى مۇۋاپىق. ئۇمدىڭنى يوقاتما، بىراق ئۇتۇپ چىقىش ئىمكانىيىتىمىز ئازراق. بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ بىز بۇ مەكتۇبلىرىمىزدا چوڭلىرىمىزنى، ئاتا-ئانىلارنى، ئوقۇتقۇچىلارنى تەنقىد قىلدۇق. لېكىن، مۇسابىقىگە قاتناشقان رومانلارنى باھالىغۇچىلار بولسا چوڭلار، ئاتا-ئانىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلار. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى تەنقىدلىگەن بىر رومانغا دەرىجە بېرىشى بۇياقتا تۇرسۇن، «بۇلار قانداق بالىلار!» دەپ بىزگە خاپا بولۇشىمۇ مۇمكىن... ئۇنىڭدىن باشقا يەنە، مۇسابىقىگە ئەۋەتكەن روماننىڭ ئۈستىگە ئىسمىنى، ئادرېسنى يازدىغانلىقىغا قارىغاندا، خەتلىرىمىزنى ئۆيلىرىمىزگە قايتۇرۇۋەتسە، بېشىمىزغا ئىش تېرىشى خالامسەن؟ ھېچبولمىغاندا خەتلىرىمىزنىڭ تېكىگە تەخەللۇس قويمايلى. مەن زەينەب دېگەن تەخەللۇسنى تاللايمەن. سەنمۇ ئۆزۈڭگە بىر تەخەللۇس قويغىن.

بۇ سۆزلىرىمدىن، مۇسابىقىگە قاتناشمايلى، دېگەن مەنە چىقمايدۇ. خەتلىرىمىز رەتلىنىپ بىر رومان شەكلىنى ئالىدۇ، دەپ ئويلايمەن. روماننى مۇسابىقىگە ئەۋەت. ئۇتۇپ چىقالمىساق نېمە بوپتۇ... ئۇتۇپ چىقماسلىق يوقىتىش دېگەنلىك ئەمەس.

يېڭى خېتنىڭ كېلىشتىن سەل ئىلگىرى كونا خەتلىرىڭدىن بىر نەچچىسىنى قايتا ئوقۇپ چىقتىم. بىز چوڭلارنى تەنقىد قىلىشتا بەك ئاشۇرۇۋېتىپتۇق. سەن نېمىلەرنى يازدىڭ... مەن نېمىلەرنى يېزىۋەتتىم، كىم بىلىدۇ... ئومۇمەن، بۇ خەتلەر بىر يەرگە توپلانسا، ناھايىتى ئېغىر ۋە ئاچچىق بىر نەرسە بولىدۇ. راستىنى ئېيتقاندا، بىز مۇۋەپپەقىيەتلىكلىرىمىزنى مۇبالىغە قىلىپ يازدۇق-دە...

مۇسابىقىگە قاتناشقان رومانلارنى ئوقۇپ چىقىدىغان باھالىغۇچىلار ھەيئىتى چوڭلاردىن بولماي، بالىلاردىن تەشكىللەنگەن بولسا ئىدى، رومانىمىز چوقۇم دەرىجىگە ئېرىشەتتى دەپ قارايمەن. لېكىن، شۇنداقتىمۇ ماڭا بىر ئاز تەلپىمىز باردەك تويۇلدۇ. ھازىرغا قەدەر مەن ئوقۇغان بالىلار رومانلىرىنى ئويلىدىم: بىر نامرات يېزا بالىسىنىڭ ئوقۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى... سەيلىگە چىققان بالىلارنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن قىزىقارلىق سەرگۈزەشتىلەر... بىر نامرات بالىنىڭ ئىشلەپ تۇرۇپ كېسەل ئانىسىغا قارىشى ۋە سىڭلىسىغا ياردەم قىلىشى... دېگەندەك، ھەممىسى ئاخىرىدا ساۋاق ئالىدىغان نەسىھەتلەر بىلەن تولغان رومانلار، بىزنىڭ بولسا ئۇلارغا ئوخشىمايدۇ.

رومانىمىز ئۇتۇپ چىقىمىمۇ، ھەر ھالدا، سەن بىرىنچى بولسەن. چۈنكى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاتا بولغىنىڭدا، سەنمۇ ھەممە ئاتىلاردەك بالىلىرىڭغا بىرىنچى بولغانلىقىڭنى ئېيتسەن. كەچۈرسەن، ھېچبولمىغاندا بۇ ئاخىرقى خەتنى مۇسابىقىگە ئەۋەتىدىغان خەتلەر ئارىسىغا قوشما!

ماختاش ئۈچۈن ئېيتىۋاتقىنىم يوق، ئۇتۇپ چىقىمىساڭمۇ ھېچقىسى يوق. چوڭ بولغاندا يازغۇچى بولمەن، دېگەندىڭغۇ، شۇ چاغدا بۇ خەتلەرنى كىتاب قىلىپ باستۇرارسەن.

ساڭا مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن. پۈتۈن ساۋاقداشلارغا سالام.

زەينەب يالقىن
1964-يىلى 27-ئاپرېل، ئەنقەرە

ئاپتوردىن بالىلارغا مەكتۇب

سۆيۈملۈك بالىلار:

ياق، «سۆيۈملۈك بالىلار» ئەمەس، سۆيۈملۈك بالىلىرىم.

ھەممىڭلارنى ئۆز بالىلىرىمدەك سۆيىمەن. پۈتۈن سۆيگۈلەرگە ئوخشاش، بۇ سۆيگۈدىمۇ شەخسىيەتچىلىكىمىز بار. چۈنكى، بىز ياشانغانلار سىلەرنىڭ ھاياتىڭلاردا ياشايمىز، ئۆمۈر سۈرىمىز، دەپ ئويلايمىز ۋە شۇنداق بولۇشىغا ئىشىنىمىز. يالغۇز ئۆز بالىلىرىمنى ۋە تۈرك بالىلىرىنىلا ئەمەس، ئامېرىكا، رۇس، نېمىس، ئەرمەن، جۇڭگو، سىگان... ۋە دۇنيادىكى پۈتۈن بالىلارنى سۆيىمەن.

بۇ يەردە مەن سىلەر ناھايىتى ياخشى بىلىدىغان بىر ئىشنى ئىزاھلاپ ئۆيەي. سىلەر ئويلىغاندەك، بۇ كىتابتىكى خەتلەرنى زەينەب بىلەن ئەخمەت ئىسىملىك ئىككى بالا بىر-بىرىگە يازمىغان، ئۇلارنى

مەن توقۇپ چىققان. بەشىنچى سىنىپ ئوقۇغۇچىسى بولغان ئىككى بالىنىڭ بىر-بىرىگە بۇنچىۋالا كۆپ ۋە شۇنچە ئۇزۇن ھەمدە خاتاسى ئاز مەكتۇپلارنى يازالمايدىغانلىقىنى سىلەر ياخشى بىلىسىلەر. ئىچىڭلاردىن ئىككىڭلار بىر-بىرىڭلارغا خەتلەرنى يېزىشىپ، ئۇلارنى توپلىساڭلار، تىلدىكى خاتالىقلار، ئىملا خاتالىقلىرى ۋە باشقا خاتالىقلارنى سادىر قىلاتتىڭلار. لېكىن، سىلەرنىڭ يازغىنىڭلار يەنىلا مېنىڭ يازغانلىرىمدىن ياخشى چىقاتتى. چۈنكى، سىلەر ھاياتىڭلاردا ئىستىخپىلىك ۋە تەبىئىي بولاتتىڭلار. چوڭلار بىلەن بالىلارنىڭ ئەڭ چوڭ پەرقى مانا مۇنداق: سىلەرمۇ چوڭايغانسىرى بىزگە ئوخشاپ، ئىستىخپىلىكتىن بارغانسىرى يىراقلىشىسىلەر.

بۇ كىتابتا ئەڭ قىلغىلى بولمايدىغان ئىشنى قىلىشقا تىرىشتىم، ئۆزۈمنى سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا قويۇشقا ھەپىلەشتىم. بۇ زادى قىلغىلى بولمايدىغان بىر ئىش. چۈنكى، ياشانغان كىشىلەر بىلەن ئۆز بالىلىرى ئارىسىدا گويىا مىڭ يىللىق، ھەتتا ئىككى مىڭ يىللىق ئارىلىق بار. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز چوڭلار ئۆزىمىزنىڭ بالىلىق چاغلىرىمىزنى ئۇنتۇپ قالمىز.

ئاتا-ئانىڭلار، ئۇقتۇتۇچۇڭلارمۇ ئۆزىڭلارنىڭ بالىلىق چاغلىرىنى ئۇنتۇپ قالدۇ.

زەينەب بىلەن ئەخمەت ئىسىملىك ئىككى بالىنىڭ تىلى بىلەن توقۇپ يازغان بۇ خەتلەر ھەقىقەتەن بىر بالىلار رومان مۇسابىقىسىگە قاتناشتى ۋە ھېچقانداق دەرىجىگە ئېرىشەلمىدى. بۇنىڭدا ھېچقانداق ھەقسىزلىك يوقلۇقىنى مەن سىلەرگە سۆزلەپ بېرىمەن. مەكتۇپلاردىن تەركىب تاپقان بۇ رومان مۇسابىقىدە دەرىجىگە ئېرىشەلمەيتتى. چۈنكى، بۇ روماننى ئوقۇغان باھالىغۇچىلار ھەيئەتتىكى چوڭلارمۇ ئارىدىن مىڭ يىل ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، يەنى گويىا شۇنىڭدەك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزلىرىنىڭ بالىلىق چاغلىرىنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. زەينەب بىلەن ئەخمەتمۇ بۇنى سەزگەن.

بالىلار ئۈچۈن ئەسەر يازغان پۈتۈن يازغۇچىلاردەك، مەنمۇ كىتابتا توپلانغان ماقالىلىرىم بىلەن سىلەرگە نەسىھەتلەر بەرمەكچى بولدۇم. ھالبۇكى، بۇ نەسىھەتلەرنىڭ بېرىلىش شەكلى چوڭلار بەرگەن نەسىھەتلەرگە ئوخشىمايدۇ. بىراق، ھەقىقىي ھاياتىمدا ئۆز بالىلىرىمغا مېنىڭمۇ شۇنداق قىلغانلىقىمنى ئويلىماڭلار. مەنمۇ ئۆز بالىلىرىمغا پۈتۈن چوڭلاردەك مۇئامىلە قىلدىم، چۈنكى گويىا ئارىدىن مىڭلارچە يىللار ئۆتكەندەك، مەنمۇ بالىلىقىمنى ئۇنتۇپتەن. بۇنىڭ خاتالىقىنى بىلىشىم، باشقىچە مۇئامىلە قىلىش قوللىرىمىزدىن كەلمەيتتى.

بۇ كىتابتا توپلانغان ماقالىلىرىمدە يەنە بىر ئىشنى ئويلىدىم، ئۇ بولسىمۇ: مەن سىلەرگە مەن ياشانغان، سىلەر بالا بولغىنىڭلاردەك مۇئامىلە قىلىدىم، ئۆزۈمنىڭ سىلەردەك بولالمايدىغانلىقىمغا نىسبەتەن سىلەرنىمۇ ئۆزۈمدەك چوڭ ھېسابلىدىم، سىلەرنى بالا ئورنىغا قويماي، چوڭلار ئورنىغا قويدۇم. لېكىن، يەنىلا بالا ئىكەنلىكىڭلارنى نەزەردىن ساقىت قىلماسلىققا تىرىشتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن بۇ كىتابتا نېمىلەرنى قىلماقچى بولغانلىقىمنى سىلەرگە ئىزاھلاشقا تىرىشتىم.

ھەر بىر سۆزۈمنى ئۆز ئۆلچەملىرىڭلار دائىرىسىدە چۈشىنىشىڭلارغا ئىشىنىمەن.

ھەممىڭلارغا سەمىمىي مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن، سۆيۈملۈك بالىلىرىم.

ئەزىز نەسىن

1967-يىلى 14-ئاپرېل، ئەنقەرە